

รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่
โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ปีการศึกษา 2567
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่
โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ปีการศึกษา 2567
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว
มิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร”

ของ ชุติมา มั่นเหมาะ

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข)

.....ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรดา ศรีพันธ์)

.....กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร.วศิน ปัญญาบุตรกุล)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุชา กอนพ่วง)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทักษ์ อุดมรัตน์)

อนุมัติ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณกาญจน์ ชูทิพย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำ นักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร
ผู้วิจัย	ชุติมา มั่นเหมาะ
ประธานที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ศรีพันธ์
ประเภทวิทยานิพนธ์	วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2567
คำสำคัญ	การท่องเที่ยวมิติใหม่ เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์ เมืองพิจิตร ย่านชุมชนเก่าพิจิตร รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร 2) เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวนทั้งหมด 182 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ความรู้ จำนวน 42 คน และกลุ่มผู้ร่วมภาคีเครือข่ายการวิจัย จำนวน 140 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง โดยมีขอบเขตพื้นที่การวิจัย คือ ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 9 ชนิด คือ 1) การสำรวจ 2) แบบบันทึกภาคสนาม 3) แบบสังเกต 4) แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก 5) แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม 6) แบบวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) 7) ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (QGIS) 8) รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และ 9) แบบประเมินภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยขั้นสุดท้ายผู้วิจัยได้สะท้อนผลการปฏิบัติในแต่ละวงจรของกิจกรรมและทำการวิเคราะห์ข้อมูลและตีความข้อมูลโดยการวิเคราะห์และอภิปรายร่วมกันเพื่อหาข้อสรุปตีความและตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัยและคืนข้อมูลสู่ชุมชน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า 1) องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านชุมชนเก่าพิจิตร 2) สภาพปัจจุบันและปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร 3) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยทำการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญ ออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ประกอบด้วย 3.1) มิติด้านทุนทางสังคม 3.2) มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว 3.3) มิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และ 3.4) มิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า รูปแบบ

การเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model หรือ "พายังยืน" ได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวในมิติใหม่ให้เกิดคุณค่าอย่างยั่งยืน สามารถใช้ได้กับทั้งสามระบบ การศึกษา คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเน้นเยาวชน แก่นนำในการขับเคลื่อน ซึ่งก่อให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนสำคัญ 3 ระดับ คือ 1) ด้านการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล 2) ด้านการเปลี่ยนแปลงระดับชุมชน และ 3) ด้านการเปลี่ยนแปลงระดับท่องเที่ยว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

Title HISTORICAL LEARNING MODEL OF PHICHIT TRADITIONAL COMMUNITIES FOR DEVELOPING NEO TOURISM DRIVEN BY YOUNG DETECTIVES OF PHICHIT HISTORY

Author Chutima Manmor

Advisor Assistant Professor Atchara Sriphan, Ph.D.

Academic Paper Master's Thesis in Education, Ph.D. in Development Education, Naresuan University, 2024

Keywords Neo Tourism, Young detectives of Phichit history, Phichit Traditional Communities, Historical Learning Model

ABSTRACT

This research has two main objectives: 1) To study the potential for innovative tourism development in the historic Phichit old-town community area; and 2) To create a learning model for the history of Phichit's old-town community that promotes innovative tourism, driven by youth leaders known as "Young Detectives of Phichit History". The research was conducted using a Participatory Action Research (PAR) approach. A total of 182 key informants were involved, divided into two groups: 42 knowledge providers and 140 research network participants. Participants were selected through purposive sampling, and the study was conducted within the Phichit old-town community area. The research employed nine instruments: 1) Survey, 2) Field notes form, 3) Observation form, 4) In-depth interview guide, 5) Focus group discussion guide, 6) Community potential analysis (SWOT Analysis), 7) QGIS data, 8) Learning model and 9) RRA (Rapid Rural Appraisal) evaluation. Data were collected using various methods. In the final phase, the researchers reflected on the outcomes of each activity cycle, conducted joint analysis and interpretation, and validated the findings with the community.

Regarding Objective 1, the findings include: 1) Local historical knowledge of the Phichit old-town area, 2) Challenges in learning about the area's history, 3) The potential for innovative tourism in the old-town community. The analysis of tourism potential was summarized into four key dimensions: 3.1) Social capital, 3.2) Value of

tourist attractions, 3.3) Tourism activities, 3.4) Community participation. Regarding Objective 2, the research found that the PAR YOUNG YUEN Learning Model (translated as the “Sustainable Learning Model”) effectively promoted community-based and innovative tourism development with long-term value. This model is applicable across the three educational systems: formal, non-formal, and informal education, with a focus on youth leaders as the driving force. This results in three key levels of sustainable change, namely: 1) individual-level change, 2) community-level change and 3) tourism-level change. This illustrates the sustainable development goals.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงด้วยความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาเติมเต็มและชี้แนะแนวทางให้งานวิจัยสมบูรณ์ ทั้งนี้ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ศรีพันธ์ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.วศิน ปัญญาวุธตระกูล กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาถ่ายทอดความรู้ ให้คำปรึกษาและคำแนะนำตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเมตตา เอาใจใส่และเสียสละเวลาอันมีค่าให้แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ นอกจากนี้ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุชา กอนพ่วง และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทักษ์ อุดมรัตน์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์และทรงคุณค่า

ขอขอบคุณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร สำหรับทุนอุดหนุนการวิจัยในการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตบัณฑิตศึกษาที่มีศักยภาพสูง ประจำปีงบประมาณ 2567 (รอบที่ 2) และขอขอบคุณทางคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และคณาจารย์ประจำหลักสูตรที่ดูแลการทำวิจัยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

ขอขอบคุณ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ย่านชุมชนเก่า เขาวชนแก่นนำ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งสามระบบ ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการเก็บรวบรวมข้อมูลและอำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดีในการทำวิจัย ข้อมูลที่ได้รับนั้นนับว่ามีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยในครั้งนี้

เหนือสิ่งอื่นใดขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา และครอบครัวของผู้วิจัยที่ให้การสนับสนุนอย่างดีที่สุดเสมอมา และขอบคุณพี่ เพื่อนและน้องทุกท่านที่ได้ให้กำลังใจ คุณค่าและคุณประโยชน์อันพึงจะมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบและอุทิศแด่ผู้มีพระคุณทุกท่านและทุกสถาบันการศึกษาที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชา มีส่วนร่วมในการวางรากฐานการศึกษา อบรมสั่งสอนและให้การสนับสนุนผู้วิจัยตลอดมา ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและผู้ที่สนใจ

ชุตินา มั่นเหมาะ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
ประกาศคุณูปการ	ช
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	10
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	10
ประโยชน์ของงานวิจัย	10
ขอบเขตของการวิจัย.....	11
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	15
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	17
แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนรู้.....	19
แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR).....	52
แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม (Social Capital).....	60
แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ	68
แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยววิถีใหม่ (Neo Tourism).....	77
แนวคิดเกี่ยวกับย่านชุมชนเก่า.....	99
ความเป็นมาของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร	121
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	122
กรอบแนวคิดของการวิจัย	128

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	131
ขอบเขตของการวิจัย.....	131
ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย	136
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	160
ตรวจสอบข้อมูล.....	161
บทที่ 4 ผลการวิจัย เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร	167
ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร.....	168
ส่วนที่ 1 องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านชุมชนเก่าพิจิตร	168
ส่วนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร	179
ส่วนที่ 3 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของย่านชุมชนเก่าพิจิตร	185
บทที่ 5 ผลการวิจัย เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อน ของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร.....	226
ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร.....	226
ส่วนที่ 1 กระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร	227
ส่วนที่ 2 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร	253
บทที่ 6 บทสรุป.....	286
สรุปผลการวิจัย.....	286
อภิปรายผล.....	293
ข้อเสนอแนะ	300

บรรณานุกรม	301
ภาคผนวก	314
ประวัติผู้วิจัย	324

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 แสดงสรุปการสังเคราะห์แนวคิดรูปแบบการเรียนรู้.....	29
ตาราง 2 แสดงการสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้.....	34
ตาราง 3 แสดงสรุปการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว.....	80
ตาราง 4 แสดงพฤติกรรมการท่องเที่ยวของประชากรในแต่ละช่วงอายุ	89
ตาราง 5 แสดงเขตติดต่อกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2	104
ตาราง 6 แสดงการเปรียบเทียบการท่องเที่ยวจังหวัดในกลุ่มจังหวัด ปี พ.ศ. 2561-2563.....	105
ตาราง 7 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวที่ท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัด ปี พ.ศ. 2558-2563 (คน)	106
ตาราง 8 แสดงประเด็นในการวิเคราะห์ความแตกต่างของย่านชุมชนเก่าในจังหวัดพิจิตร	120
ตาราง 9 แสดงสรุประยะที่ 1 ระยะก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	144
ตาราง 10 แสดงสรุประยะที่ 2 ระยะดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	158
ตาราง 11 แสดงสรุปวิธีการดำเนินการวิจัย	162
ตาราง 12 แสดงการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชน เก่าบางมูลนาก.....	186
ตาราง 13 แสดงการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชน เก่าวังกรด	187
ตาราง 14 แสดงการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชน เก่าท่าฟ้อ	189
ตาราง 15 แสดงการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชน เก่าตะพานหิน.....	191
ตาราง 16 แสดงศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร.....	221
ตาราง 17 แสดงการสังเคราะห์ที่ปรับให้เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อน ของ เยาวชนแกนนำนักศึกษาบัณฑิตอาสาสมัครเมืองพิจิตร	256
ตาราง 18 แสดงองค์ประกอบโครงสร้างของรูปแบบการเรียนรู้.....	258
ตาราง 19 แสดงรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่.....	259
ตาราง 20 แสดงแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่	261

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพ 1 แสดงขั้นตอนการเรียนรู้ตามทฤษฎีวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (1984)	41
ภาพ 2 แสดงระบบนิเวศการเรียนรู้ตามแนวคิดของบรอนเฟนแบรเนอร์	47
ภาพ 3 แสดงวงจรการวิจัยตามแนวคิดของ Kemmis, & McTaggart (1988)	56
ภาพ 4 แสดงขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	57
ภาพ 5 แสดงลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	84
ภาพ 6 แสดงแนวโน้มการท่องเที่ยว	86
ภาพ 7 แสดงภูมิทัศน์ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย	88
ภาพ 8 แสดง Customer Journey กลุ่มคนรุ่นใหม่ (Young Neo Traveler)	92
ภาพ 9 แสดง Customer Journey กลุ่มครอบครัว (Family Neo Traveler)	93
ภาพ 10 แสดง 3 Neo Tourism Trends เทรนด์ใหม่ในโลกการท่องเที่ยวอันใกล้	94
ภาพ 11 แสดงการเคลื่อนของวัฒนธรรมท่องเที่ยวจากแบบเดิมสู่แบบใหม่	98
ภาพ 12 แสดงลักษณะที่ตั้งของกลุ่มจังหวัด	104
ภาพ 13 แสดงกรอบแนวคิดของการวิจัย	128
ภาพ 14 แสดงแผนผังการเชื่อมโยงการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1	165
ภาพ 15 แสดงแผนผังขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)	166
ภาพ 16 แสดงการสัมภาษณ์ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวฯ 1 บางมูลนาก	170
ภาพ 17 แสดงการสัมภาษณ์นายสถานีรถไฟบางมูลนาก	171
ภาพ 18 แสดงสถานีรถไฟบางมูลนาก	172
ภาพ 19 แสดงการสัมภาษณ์ประชาชน 1 บางมูลนาก	173
ภาพ 20 แสดงสถานีรถไฟวังกรด	174
ภาพ 21 แสดงการสัมภาษณ์ประชาชน 2 วังกรด	175
ภาพ 22 แสดงการสัมภาษณ์ประชาชน 3 ท่าพ่อ	176
ภาพ 23 แสดงสถานีรถไฟจิตร	179
ภาพ 24 แสดงการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการ ศูนย์ PISA	180
ภาพ 25 แสดงการสัมภาษณ์ศึกษานิเทศก์ กลุ่ม 1	181

ภาพ 26 แสดงการสัมภาษณ์ศึกษานิเทศก์ กลุ่ม 1 (เพิ่มเติม).....	182
ภาพ 27 แสดงการสัมภาษณ์ครูผู้สอนในระบบ กลุ่ม 2.....	183
ภาพ 28 แสดงการสัมภาษณ์ครูผู้สอนนอกระบบ กลุ่ม 3.....	183
ภาพ 29 แสดงการสัมภาษณ์ครูผู้สอนตามอัธยาศัย กลุ่ม 3	184
ภาพ 30 แสดงการจัดประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) ย่านชุมชนเก่าพิจิตรทั้ง สี่ชุมชน	185
ภาพ 31 แสดงการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนบางมูลนาก	186
ภาพ 32 แสดงการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนวังกรด	188
ภาพ 33 แสดงบรรยากาศการประชุมย่านชุมชนเก่าพิจิตร	188
ภาพ 34 แสดงการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าท่าฟ่อ.....	190
ภาพ 35 แสดงการประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของย่านชุมชนเก่าพิจิตรทั้งสี่ชุมชน	190
ภาพ 36 แสดงการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าตะพานหิน	192
ภาพ 37 แสดงการสัมภาษณ์คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 2 บางมูลนาก	196
ภาพ 38 แสดงการสัมภาษณ์คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 1 บางมูลนาก	196
ภาพ 39 แสดงการสัมภาษณ์คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 4 วังกรด	198
ภาพ 40 แสดงการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร	200
ภาพ 41 แสดงการสัมภาษณ์ประธานชมรมส่งเสริมฯ 2 วังกรด.....	200
ภาพ 42 แสดงการสัมภาษณ์ประธานชมรมส่งเสริมฯ 3 ท่าฟ่อ.....	202
ภาพ 43 แสดงการสัมภาษณ์หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์ฯ พิจิตร.....	203
ภาพ 44 แสดงการอาคารบ้านเรือนไม้แถวเก่าของย่านชุมชนเก่าวังกรด.....	204
ภาพ 45 แสดงการสัมภาษณ์นายกเทศมนตรีตำบลวังกรด.....	206
ภาพ 46 แสดงศาลเจ้าแม่ทับทิมท่าฟ่อ.....	208
ภาพ 47 แสดงองค์เจ้าแม่ทับทิมท่าฟ่อ.....	209
ภาพ 48 แสดงการสัมภาษณ์ประธานชมรมส่งเสริมฯ วังกรด และ นายกเทศมนตรีตำบลวังกรด..	217
ภาพ 49 แสดงการสัมภาษณ์คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 5 ท่าฟ่อ	217
ภาพ 50 แสดงศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร	225
ภาพ 51 แสดงการปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในแต่ละวงรอบ.....	227
ภาพ 52 แสดงการกำหนดแผนงานกิจกรรมพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่โดยการขับเคลื่อนของเยาวชน แกนนำ	228
ภาพ 53 แสดงการสำรวจและเก็บข้อมูลจากผู้รู้ในชุมชนวังกรด.....	230
ภาพ 54 แสดงการสนทนากลุ่มคณะกรรมการหน่วยอนุรักษ์ฯ พิจิตร	232

ภาพ 55 แสดงการสนทนากลุ่มเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยฯ 3	234
ภาพ 56 แสดงการสร้างนวัตกรรมในการท่องเที่ยวผ่านการลงสื่อโซเชียล	235
ภาพ 57 แสดงการสะท้อนผลจากการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) ในวงรอบที่ 1	236
ภาพ 58 แสดงการวางแผนการปฏิบัติต่อไปในวงจรที่ 2	237
ภาพ 59 แสดงการปฏิบัติในวงจรที่ 2	237
ภาพ 60 แสดงการสัมภาษณ์เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยฯ 7	238
ภาพ 61 แสดงการสนับสนุนจากภาครัฐตามนโยบายของ สพฐ. ในการบูรณาการแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น	239
ภาพ 62 แสดงกิจกรรมในวงจรที่ 2 ของกลุ่มภาคีเครือข่ายทำกิจกรรมการวิจัยร่วมกัน	240
ภาพ 63 แสดงกลุ่มภาคีเครือข่ายร่วมกันพัฒนาส่งเสริมด้านสื่อดิจิทัลและเทคโนโลยี	241
ภาพ 64 แสดงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการส่งเสริมการท่องเที่ยวมิติใหม่	242
ภาพ 65 แสดงการบูรณาการแหล่งเรียนรู้นานชุมชนเก่าบางมูลนาก	243
ภาพ 66 แสดงการสังเกตแต่ละฝ่ายที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่	243
ภาพ 67 แสดงการสะท้อนผลจากการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) ในวงรอบที่ 2	244
ภาพ 68 แสดงการวางแผนการปฏิบัติต่อไปในวงจรที่ 3	245
ภาพ 69 แสดงการสร้างความรู้ฐานของความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเยาวชน	246
ภาพ 70 แสดงการพัฒนาและการฝึกอบรมเยาวชนเป็นไกด์ท้องถิ่น	246
ภาพ 71 แสดงการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย	247
ภาพ 72 แสดงการใช้เทคโนโลยีในการสร้างความน่าสนใจ	248
ภาพ 73 แสดงการสร้างความร่วมมือระหว่างเยาวชน ชุมชน และภาครัฐ	248
ภาพ 74 แสดงการสะท้อนผลจากการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) ในวงรอบที่ 3	249
ภาพ 75 แสดงกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์	250
ภาพ 76 แสดงกระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร	251
ภาพ 77 แสดงการสังเคราะห์โดยพิจารณาจากกระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่	252
ภาพ 78 แสดงการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความเข้าใจ	254
ภาพ 79 แสดงการเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ความรู้สึก และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่น	255
ภาพ 80 แสดงการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม	256
ภาพ 81 แสดงออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวและกิจกรรมที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์ชุมชน	258

ภาพ 82 แสดงการสร้างสรรค์สื่อดิจิทัลเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่	259
ภาพ 83 แสดงการออกแบบสื่อดิจิทัล Visual Note	260
ภาพ 84 แสดงการออกแบบสื่อดิจิทัล QGIS.....	260
ภาพ 85 แสดงการออกแบบสื่อดิจิทัล VLOG	260
ภาพ 86 การออกแบบสื่อดิจิทัล Metaverse.....	261
ภาพ 87 แสดงผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ทำการคืนข้อมูลสู่ชุมชน.....	263
ภาพ 88 แสดงเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร.....	264
ภาพ 89 บรรยาภาศในการคืนข้อมูลสู่ชุมชน	265
ภาพ 90 แสดงชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่า	266
ภาพ 91 แสดงการแก้ไขปัญหาชุมชนโดยการต่อยอดออกแบบผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น	267
ภาพ 92 แสดงรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่	272
ภาพ 93 แสดงการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่กับการศึกษาในระบบ (Formal Education).....	277
ภาพ 94 แสดงการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่กับการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)	280
ภาพ 95 แสดงการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่กับการศึกษานอกระบบ (Non-formal Education)	282
ภาพ 96 แสดงรูปแบบการเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model.....	283
ภาพ 97 แสดงรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร	285
ภาพ 98 องค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว (5A)	294
ภาพ 99 แสดงสามเสาแห่งพัฒนศึกษา.....	299

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการประเภทหนึ่งที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นหนึ่งในแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศและเป็นกลไกสำคัญของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ช่วยให้เกิดการสร้างงานและสร้างอาชีพเกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้ประเทศไทยยังเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวของโลก โดยถูกจัดอยู่อันดับ 7 ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ทั้งหมด 40 ล้านคน มีอัตราการเจริญเติบโตสูงขึ้นเท่ากับร้อยละ 4 โดยประเทศไทยถูกจัดอยู่อันดับ 4 ที่สามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวและมีอัตราการเติบโตสูงขึ้นเท่ากับร้อยละ 3 (UNWTO, 2563)

ปัจจุบันประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่จำนวนน้อย ในขณะที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจด้านศิลปวัฒนธรรมสมัยใหม่มากขึ้นส่งผลให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และศิลปวัฒนธรรมสมัยใหม่เกิดการปรับเปลี่ยนทั้งการเล่าเรื่องและการเพิ่มคุณค่าให้กับวัฒนธรรมเดิมนั้นจะช่วยเพิ่มความหลากหลายและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้กระจายออกไปต่างเมืองได้มากขึ้น ถึงแม้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยจะมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ค่อนข้างสูงแต่การท่องเที่ยวของประเทศไทยยังคงพบปัญหาและความท้าทายด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ทั้งการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักท่องเที่ยว โดยจะเห็นได้จากผลการจัดอันดับความยั่งยืนในระดับประเทศ ระบุว่าประเทศไทยจัดอยู่อันดับที่ 76 จาก 99 ประเทศ และอยู่อันดับที่ 4 ในกลุ่มประเทศอาเซียน นอกจากนั้นมีการจัดอันดับผลการดำเนินงานตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว พบว่า ประเทศไทยจัดอยู่อันดับที่ 41 จาก 166 ประเทศ โดยมีเป้าหมายที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอยู่ในระดับความท้าทาย (Significant Challenges) ในการจัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการเดินทางและการท่องเที่ยว (Travel, & Tourism Competitiveness Index) (Sustainable Travel Index, 2020)

สถานการณ์การพัฒนาการท่องเที่ยวมีสภาพแวดล้อมและบริบทการท่องเที่ยวของไทยและโลกที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทั่วโลกยังคงมีอัตราการเติบโตอย่างต่อเนื่องทุกปี โดยเฉพาะอุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยวของโลกและประเทศไทยประสบกับสถานการณ์การชะลอตัวทางด้านเศรษฐกิจอันเป็นผลกระทบมาจากสภาพแวดล้อมและบริบทของโลก ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมผู้บริโภคและความเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีดิจิทัลที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงมากที่สุดจากสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลให้การ

เดินทางทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศเกิดการชะงัก จากรายงานของการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) ในปี พ.ศ. 2564 มีอัตราการจํานวนนักท่องเที่ยวต่างชาติลดลงทั่วโลก ซึ่งสถานการณ์ทางการท่องเที่ยวไทยได้รับผลกระทบเช่นเดียวกันจึงทำให้เกิดปัญหาด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยอย่างเห็นได้ชัด

จากข้อมูลสถิติบัญชีประชาชาติด้านการท่องเที่ยว (Tourism Satellite Account: TSA) พบว่า มีอัตราการขยายตัวของนักท่องเที่ยวลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยมีจํานวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสะสม ตั้งแต่เดือนมกราคม-ธันวาคม 2564 จํานวน 427,869 คน ลดลงร้อยละ 93.62 ซึ่งมีจํานวนนักท่องเที่ยวที่น้อยที่สุดในรอบ 4 ปี จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 และมาตรการรักษาความปลอดภัยและสุขอนามัยของคนไทย ซึ่งส่งผลให้ประชาชนเกิดภาวะตื่นกลัว วิตกกังวลกลัวการติดเชื้อและหลีกเลี่ยงที่จะเดินทางไปในพื้นที่เสี่ยง ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศลดลงไปด้วย โดยการกระจายตัวของนักท่องเที่ยว พบว่า ประเทศไทยมีการกระจุกตัวของจํานวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวในเพียงบางจังหวัดของประเทศไทยโดยเฉพาะการท่องเที่ยวจังหวัดหลักของประเทศไทยเท่านั้น ต่อมา มีการป้องกันการแพร่ระบาดด้วยการฉีดวัคซีนโรคโควิด-19 ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทัวโลก ซึ่งการฉีดวัคซีนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนั้นมีเป้าหมายนำไปสู่การเปิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการเปิดประเทศอย่างเต็มรูปแบบ ส่งผลดีต่อการท่องเที่ยวที่เริ่มฟื้นตัวจากการเริ่มเปิดให้มีการเดินทางระหว่างประเทศมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2564 ภาพรวมของการท่องเที่ยวของไทยปรับตัวดีขึ้นประกอบกับภาครัฐได้ดำเนินการผ่อนคลายตามมาตรการควบคุมการเดินทางภายในประเทศ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมให้สอดคล้องกับสถานการณ์และบริบทในปัจจุบัน โดยมีการคาดการณ์การฟื้นฟูการท่องเที่ยวไทยหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 โดยการท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourism) จะสามารถฟื้นตัวได้รวดเร็วว่าการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) (ประกาศคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2566)

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเดือนกรกฎาคม 2565 การท่องเที่ยวของไทยปรับตัวดีขึ้นหลังจากที่มีการยกเลิกการลงทะเบียนผ่านระบบไทยแลนด์พาส (Thailand Pass) โดยมีปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา โดยมีจํานวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสะสม ตั้งแต่เดือนมกราคม-กรกฎาคม 2565 จํานวน 3,204,177 คน ขยายตัวร้อยละ 5,376.94 หรือร้อยละ 78.32 ล้านคนต่อครั้ง โดยขยายตัวร้อยละ 210.10 เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา เนื่องจากนักท่องเที่ยวไม่ได้ท่องเที่ยวมาเป็นระยะเวลานานทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ นอกจากนั้นทางองค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (UNWTO) คาดการณ์ว่าการท่องเที่ยวโลกจะกลับสู่ภาวะปกติได้ระหว่างต้นปี พ.ศ. 2566 จนถึงกลางปี พ.ศ. 2568 โดยอัตราการฟื้นตัวของประเทศไทยจะกลับมาฟื้นตัวอย่างเต็มที่ ในปี พ.ศ. 2568 กลับเข้าสู่ภาวะปกติก่อนการฟื้นตัวของ

ต่างประเทศ ทั้งนี้ในปี พ.ศ. 2570 ประเทศไทยจะได้รายได้จากการท่องเที่ยว ราว 4,333,478 ล้านบาท ซึ่งขึ้นอยู่กับมาตรการกำหนดการจำกัดการเดินทางความมั่นใจของนักท่องเที่ยวและความร่วมมือระหว่างประเทศ (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563)

จากความสำคัญของการท่องเที่ยวที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จึงนำไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ที่มุ่งพลิกโฉมประเทศไทยไปสู่ “เศรษฐกิจสร้างคุณค่า สังคมเดินหน้าอย่างยั่งยืน” โดยให้ความสำคัญกับ 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การเสริมสร้างความเข้มแข็งและการปรับสมดุลการท่องเที่ยวไทย 2) การยกระดับโครงสร้างพื้นฐานมาตรฐานและความเชื่อมโยง 3) การมอบประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวเป็นศูนย์กลาง และ 4) การเติบโตบนฐานความยั่งยืนและมีภูมิคุ้มกัน พร้อมรับมือกับความเสี่ยง ทั้งนี้ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ 3 พ.ศ. 2566 - 2570 มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอย่างครอบคลุม และทั่วถึงภายในระยะเวลา 5 ปี คือ การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่า มีความสามารถในการปรับตัวเติบโตอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วมโดยการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยในอนาคต นับจากนี้จะมุ่งเน้นไปที่การดำเนินการเพื่อพัฒนาและยกระดับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีความเข้มแข็งต่อยอดการพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอุตสาหกรรมให้สอดคล้องกับภาวะความปกติใหม่ หรือ New normal เพื่อการเติบโตอย่างครอบคลุมด้วยการพัฒนาแบบองค์รวมโดยจะเป็นการพลิกโฉมการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่มุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องไปกับยุทธศาสตร์ชาติอีกด้วย (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

สืบเนื่องจากสถานการณ์ที่ทุกประเทศทั่วโลกต่างต้องเผชิญ คือ การระบาดของสถานการณ์โควิด-19 ส่งผลทำให้ทุกหน่วยงานและทุกภาคส่วนจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยขับเคลื่อนภาคการท่องเที่ยวของประเทศ ทั้งในด้านการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม การยกระดับและพัฒนามาตรฐานการอำนวยความสะดวกแก่ผู้เดินทาง การพัฒนาเมืองสุขอนามัยและความปลอดภัย รวมถึงการส่งเสริมให้เมืองหลักและเมืองรองเป็นเมืองท่องเที่ยวที่น่าอยู่ ซึ่งปัจจุบันนักท่องเที่ยวมีลักษณะพฤติกรรมและความชอบในการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันออกไปซึ่งส่งผลต่อแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของโลก (Mega Trend) ในด้านความพร้อมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย การสื่อสารของตลาดต้องปรับตัวและพฤติกรรมการเดินทางของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เปลี่ยนไป รวมทั้งในด้านของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่ท่องเที่ยวความยั่งยืนของทรัพยากรและวัฒนธรรม และโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ พบว่า มีประเภทการท่องเที่ยวที่ประเทศไทยมีศักยภาพ 7 ประเภท ได้แก่ 1) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม (Creative Tourism) 2) การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ (MICE) 3) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) 4) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพความงามและแพทย์แผนไทย (Medical and Wellness Tourism) 5) การท่องเที่ยวสำราญทางน้ำ (Coastal

Maritime and River Tourism 6) การท่องเที่ยวเชื่อมโยงอนุภูมิภาคชุมชนและนานาชาติ (Connectivity Tourism) และ 7) การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อ (Responsible Tourism) (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564)

นอกจากนั้นยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจนเกิดเป็น New Normal หรือ ความปกติรูปแบบใหม่ เนื่องจากสิ่งที่ทุกคนต่างโหยหาในตอนนี้คือ การได้ออกไปเผชิญโลกกว้างอีกครั้ง การได้กลับไปท่องเที่ยวเหมือนเช่นเคย หรือได้เดินทางไปยังสถานที่แปลกใหม่ และการท่องเที่ยวในสถานที่ที่ตนเองพึงพอใจเพื่อให้ตัวเองได้ผ่อนคลายจากความเครียด หรือ การหาสถานที่ท่องเที่ยวที่สร้างแรงบันดาลใจใหม่ ๆ แต่การท่องเที่ยวของผู้บริโภคนั้นจะไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป ทำให้ประชาชนต้องป้องกันตัวเองและปรับพฤติกรรมของตัวเองพร้อมกันทั่วโลกคนหันมาใส่ใจด้านสุขอนามัยกันมากขึ้น ทั้งการปรับตัวจากการทำงานในที่ทำงานมา Work from home การเรียนออนไลน์ การที่ต้องใส่หน้ากากอนามัยก่อนออกจากบ้านทุกครั้ง การรู้จักล้างมือบ่อย ๆ พกเจลแอลกอฮอล์ติดตัว รวมไปถึงเลือกที่จะสั่งอาหารออนไลน์แทนการทานที่ร้าน ฯลฯ นอกจากนั้นธุรกิจหลายแห่งก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับพฤติกรรมของคนที่เปลี่ยนไปเช่นกัน โดยปรับเป็นการขายออนไลน์มากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เมื่อผู้คนเคยชินและปรับตัวได้ก็จะกลายเป็น New Normal ต่อไปในอนาคต ซึ่งจะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 2564 ที่ผ่านมาจะเป็นปีที่ เป็นเรื่องของการปรับตัว แต่ในส่วนปี พ.ศ. 2565 เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต แม้ว่าการท่องเที่ยวไทยจะเจอกับความท้าทายมาไม่น้อยถ้วนทั้งโรคระบาดหรือสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้เห็นถึงควมมีพลวัตของภาคการท่องเที่ยวไทยที่ปรับตัวกลับมาได้ทุก ๆ ครั้ง โดยการท่องเที่ยวไทยเชื่อว่า ภาคการท่องเที่ยวไทยจะกลับมาเป็นปกติและแข็งแกร่งกว่าเดิมจนทำรายได้ให้กับภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยเหมือนเช่นเคย แต่ไม่สามารถกลับไปใช้วิธีการที่เหมือนเดิมได้เพราะด้วยพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นถ้าใช้วิธีการรับมือกับนักท่องเที่ยวแบบเดิมก็จะอยู่ไม่ได้ แม้ในส่วนของภาครัฐบาลก็ต้องปรับตัวเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเกิดการใช้จ่ายผ่านการท่องเที่ยวภายในประเทศและส่งเสริมเศรษฐกิจให้ดีขึ้น ทั้งการดำเนินการโครงการเราเที่ยวด้วยกันและโครงการทัวร์เที่ยวไทยหรือบริษัททัวร์กระตุ้นให้ประชาชนท่องเที่ยวผ่านบริษัทนำเที่ยวภายในประเทศ (Mahidol University, 2021)

จากข้อมูลประชากรโลกของสหประชาชาติ (United Nations) แสดงให้เห็นแนวโน้มของจำนวนประชากรโลกที่มีจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป มีอัตราการเติบโตเร็วที่สุดจนกลายเป็น “สังคมผู้สูงอายุ” ซึ่งเป็นกลุ่ม Baby Boomers แบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) Baby Boomers อายุ 51 ปีขึ้นไป 2) Generation X อายุ 36 ปีขึ้นไป และ 3) Millennials อายุ 17 ปีขึ้นไป (TripAdvisor และ Virtuoso, 2564) และจากผลงานวิจัยของของสาขาการตลาด วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้กล่าวถึง ประเด็นการท่องเที่ยวมิติใหม่เจาะอินไซด์นักท่องเที่ยวเป็นการเจาะลึกการท่องเที่ยวและนำเสนอแนวโน้มการ

ท่องเที่ยวใหม่ของการท่องเที่ยวในอนาคต ดังนี้ คือ 1) กลุ่มคนรุ่นใหม่ (Young Neo Traveler) กลุ่มอายุ 18-35 ปี ที่ไม่มีบุตร เป็นกลุ่มแรกออกเดินทางที่ผู้ประกอบการต้องให้ความสำคัญและปรับเปลี่ยนวิธีการให้บริการเพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของกลุ่มนี้ 2) กลุ่มครอบครัว (Family Neo Traveler) กลุ่มอายุ 27-45 ปีขึ้นไป ที่มีสมาชิกมากกว่า 2Gen ขึ้นไป เป็นกลุ่มคนที่มีบุตรแล้วนับเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมไทยในปัจจุบัน และมีค่าใช้จ่ายต่อทริปสูงกว่ากลุ่มอื่น 3) แนวโน้มการท่องเที่ยวใหม่ (NEO TOURISM TRENDS) (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564)จากสถานการณ์โรคระบาดที่เกิดขึ้นและพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปรวมไปถึงแนวโน้มการท่องเที่ยวใหม่ (NEO TOURISM TRENDS) ในอนาคตอันใกล้ จึงทำให้เกิดกลุ่มนักท่องเที่ยวมิติใหม่ขึ้นมาที่ถือว่าการท่องเที่ยวมิติใหม่ในอนาคต ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญกลุ่มแรก ๆ ของการท่องเที่ยวดังกล่าวจึงน่าจะเป็นกลุ่มคนไทยในประเทศ ซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนพัฒนาที่สอดคล้องกันโดยมีการร่วมมือกันหาแนวทางการรับมือให้กับผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐภาคเอกชนและประชาชนในชุมชน การพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวไม่ได้เป็นเพียงแต่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้นแต่ยังเป็นการพัฒนาโดยคำนึงถึงโอกาสและอุปสรรคของการบริหารจัดการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งการพัฒนาศักยภาพและโอกาสทางด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการสนับสนุนและการร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งหน่วยงานภาครัฐที่เป็นส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ในการเพิ่มศักยภาพและมาตรฐานในการให้บริการในด้านต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวส่งผลถึงความพร้อมของศักยภาพและมาตรฐานในภาพรวมในระดับประเทศ (รสสุคนธ์ ประดิษฐ์ และรัตเกล้า เปรมประสิทธิ์, 2557)

ด้วยที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางด้านแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ชุมชน วิถีชีวิต และความเป็นไทย รวมไปถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นมีเอกลักษณ์ผสมผสานกับสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการตาม Lifestyle ของนักท่องเที่ยว ทำให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายหมายของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเพื่อหาประสบการณ์ชีวิต ในอนาคตข้างหน้าหากหน่วยงานต่าง ๆ ได้ร่วมมือกันผลักดันทั้งด้านการคมนาคม การเข้าถึงข้อมูลที่จะทำให้การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวทำได้ง่ายมากขึ้น รวมทั้งการสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวที่น่าสนใจในเมืองท่องเที่ยว การจัดทำแผนพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยว แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้กำหนดไว้แต่ก็มีจังหวัดอีกไม่น้อยมีพิกัดที่ตั้งของจังหวัดยังเป็นเมืองผ่านหรือเมืองรองและไม่ได้รับความสนใจ เช่น อุทัยธานี ชัยนาท หนองบัวลำภู พิจิตร เป็นต้น (นุชประวีณ์ ลิขิตศรีณย์, 2560)

สถานการณ์ท่องเที่ยวของจังหวัดพิจิตร ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จึงมีมาตรการจากภาครัฐให้ปิดสถานที่ท่องเที่ยว ลดการเดินทางข้ามจังหวัดเพื่อลดการแพร่ระบาดของโรคระบาด จึงทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและชาวต่างชาติมาเที่ยวใน

จังหวัดพิจิตรลดลงและทำให้เศรษฐกิจซบเซา ส่งผลให้ภาพรวมจำนวนนักท่องเที่ยวจังหวัดพิจิตรลดลง ซึ่งจังหวัดพิจิตรจัดอยู่ในอันดับ 3 ที่มีนักท่องเที่ยวสนใจมาเที่ยวมากที่สุดในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง กลุ่ม 2 ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตใหม่ที่ต้องปรับตัวและการใช้ชีวิตประจำวันเปลี่ยนแปลงไป โดยทิศทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามหากพิจารณาการบรรลุเป้าหมายด้านการท่องเที่ยวตามประเด็นยุทธศาสตร์นี้มุ่งให้เกิดการยอมรับของชาวไทยและชาวต่างประเทศ กล่าวได้ว่ากลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง กลุ่ม 2 จะเป็นที่ยอมรับของชาวไทยและชาวต่างประเทศจำเป็นต้องพัฒนากลยุทธ์เน้นด้านการประชาสัมพันธ์ให้เข้มข้นมากขึ้นและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ให้ได้มาตรฐานโดยจะต้องส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบวิถีชุมชน ด้วยเหตุนี้ทิศทางในอนาคตคือ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ให้ได้มาตรฐานของกรมการท่องเที่ยว รวมถึงต้องมีการประชาสัมพันธ์เชิงรุกโดยเน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และชาวต่างประเทศ (กลุ่มงานบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง กลุ่ม 2, 2563)

จังหวัดพิจิตร ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพิจิตร พ.ศ. 2566-2570 โดยมีเป้าหมายการพัฒนาจังหวัด “เมืองเกษตรดี สิ่งแวดล้อมดีสังคมและคุณภาพชีวิตดี พัฒนาการท่องเที่ยวและบริการให้มีมาตรฐาน” โดยมีจุดยืนการพัฒนา (Strategic Positioning: SP) ทางยุทธศาสตร์เกี่ยวกับ SP4 การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจโดยมีจุดเน้น ดังนี้ คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมและอัตลักษณ์เฉพาะ เนื่องจากมีประเพณีและวัฒนธรรมที่ขึ้นชื่อจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะนํารายได้เข้าจังหวัดผ่านการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรม และให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยววิถีใหม่ที่มุ่งเน้นในประเด็นความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว (Safety) แหล่งท่องเที่ยวสะอาด (Clean) นักท่องเที่ยวไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ (Fair) เศรษฐกิจสร้างสรรค์ท่องเที่ยวยั่งยืน (Sustainability) และมีการกำหนดแผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ. 2566 - 2570 มีเป้าหมายให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากภาคการเกษตร การท่องเที่ยว มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสิ่งแวดล้อมยั่งยืน เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาโครงการต่าง ๆ จากการรับฟังปัญหาในพื้นที่ ทุกอำเภอในจังหวัดพิจิตร โดยครอบคลุมด้านการท่องเที่ยว การเกษตร สังคม ความมั่นคง ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมตามเป้าหมายการพัฒนาจังหวัด “เมืองเศรษฐกิจสร้างมูลค่า ประชาชนมีคุณภาพชีวิตดี และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน” (สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร, 2565)

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานที่สำคัญ คือ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มีการจัดทำโครงการประกาศย่านชุมชนเก่าเป็นมรดกจังหวัด ตามโครงการจัดการสิ่งแวดล้อมภูมินิเวศสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างยั่งยืน ในปิงปประมาณ

พ.ศ. 2563 มีการดำเนินโครงการขับเคลื่อนการดำเนินงานอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำชุมชนเก่าระดับจังหวัดขึ้น เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ สร้างกระบวนการเพื่อผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำชุมชนเก่าในระดับจังหวัด ตามนโยบายและยุทธศาสตร์การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำชุมชนเก่าแห่งชาติขึ้น ยุทธศาสตร์ฯ ข้อที่ 1 กำหนดให้มีการประกาศย่านชุมชนเก่าเพื่อสร้างการรับรู้สาธารณะและเสริมสร้างความตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของย่านชุมชนเก่าชุมชนในพื้นที่ โดยใช้กลไกคณะอนุกรรมการฯ เป็นผู้พิจารณาขับเคลื่อนด้วยการประกาศย่านชุมชนเก่าเป็นมรดกจังหวัด นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานที่ได้ร่วมกันขับเคลื่อนในระดับจังหวัดคือ หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดพิจิตรที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของภารกิจการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมก่อให้เกิดประโยชน์ในระดับพื้นที่ชุมชนอย่างแท้จริง จึงได้มีส่วนในการขับเคลื่อนตามโครงการจัดการสิ่งแวดล้อมภูมิโนเวตสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างยั่งยืน การจัดทำผังพื้นที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแหล่งศิลปกรรมรายประเภท ในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง อันได้แก่ ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ย่านชุมชนเก่าวังกรด ย่านชุมชนเก่าท่าพ้อ และย่านชุมชนเก่าตะพานหิน ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาขับเคลื่อนย่านชุมชนเก่าพิจิตรให้เป็นมรดกจังหวัดพิจิตรสืบไป ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่อยู่อาศัยชุมชนบริเวณริมทางรถไฟ เป็นย่านชุมชนที่เกิดจากการพัฒนาเส้นทางรถไฟหรือการขยายตัวของย่านชุมชนเดิมที่เกิดจากการเข้ามาของสถานีรถไฟส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นย่านการค้าหากเป็นสถานีที่ผ่านชุมชนขนาดใหญ่หรือเป็นชุมทางมักจะมีกลุ่มสถาปัตยกรรมเกี่ยวเนื่องกับรถไฟที่มีลักษณะเฉพาะ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2563)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ได้พบว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยประสบปัญหาการพัฒนาด้านการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นทั้งอุปสรรคและความท้าทายสำคัญหลายประการ และเมื่อเกิดสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 จึงทำให้พบปัญหาในด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยที่เด่นชัดขึ้น เช่น การพึ่งพานักท่องเที่ยวต่างชาติมากเกินไป รายได้กระจุกตัวอยู่ในเมืองท่องเที่ยวหลัก ภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยว ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น ทำให้ไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งเกิดความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรธรรมชาติที่ขาดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ การทำการตลาดด้านการท่องเที่ยวที่ไม่คำนึงถึงความยั่งยืน ความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัญหาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคที่สนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น ระบบการเดินทาง ขนส่งมวลชนที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ครอบคลุม เป็นต้น ทำให้จำกัดขีดความสามารถในการรับนักท่องเที่ยว มีข้อจำกัดในการพัฒนาและยกระดับบุคลากรด้านการท่องเที่ยวความล้าสมัย รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การขาดข้อมูลเชิงลึกและวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนขาดการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน และการบริหารจัดการของการท่องเที่ยวทั้งระบบ (ประกาศคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2566)

ปัจจุบันการท่องเที่ยวได้เกิดรูปแบบใหม่ขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวชมธรรมชาติ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตชาวบ้านในแต่ละจังหวัดเองก็มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวและมีศักยภาพเพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะในแถบจังหวัดพิจิตรซึ่งเป็นจังหวัดที่มีเอกลักษณ์ที่มีความโดดเด่นสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจากภูมิภาคต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่องและมีความหลากหลายเน้นด้านศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาให้เห็นรวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชน โดยความสำคัญของแหล่งธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นอาจถูกมองข้ามเพราะประชาชนในท้องถิ่นยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องความสำคัญ ประโยชน์และคุณค่าของแหล่งศิลปกรรมเกิดการทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แหล่งศิลปกรรมจึงอยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะสมเสื่อมโทรมเป็นผลให้ต้องสูญหายหรือหมดคุณค่าและก่อให้เกิดอุปสรรคในการเข้ามาปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่

กลุ่มเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร เป็นผลจากการดำเนินงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง การจัดกิจกรรมเสริมศักยภาพการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองเก่าพิจิตรบนฐานชุมชน ภายใต้กิจกรรม “นักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร” โดยดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างการเรียนรู้ความเข้าใจกับสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน และเห็นคุณค่าเกิดความหวงแหนแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ยังหลงเหลืออยู่ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและสามารถเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทยและพลเมืองโลกได้ จึงเกิดการขยายผลต่อยอดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์จนเกิดการรวมกลุ่มกันเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ และขับเคลื่อนสู่การดำเนินงานของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัดพิจิตร ผลิตเครือข่ายกลุ่มเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ตามแผนงานที่ 3 ในการเผยแพร่ความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในการอนุรักษ์ ป่าไม้ และดูแลแหล่งสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมในพื้นที่ของตนเอง เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การดำเนินงานอนุรักษ์ ป่าไม้ คุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม สร้างความตระหนักถึงคุณค่าที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ อีกทั้งยังเป็นการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม อันด้วยความสำคัญและคุณค่า ความสำคัญของแหล่งธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นที่มีความสำคัญและควรค่าแก่การอนุรักษ์ ประกาศเป็นมรดกจังหวัดและมรดกของชาติสืบไป ดังนั้นการสนับสนุนให้ประชาชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา และนักท่องเที่ยว ได้เข้ามาเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรม เพื่อความเข้าใจในวิถีชีวิตและเรื่องราวชุมชนย่านเก่าด้านชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี ภาษา การแต่งกาย และอาหารพื้นเมือง ซึ่งเป็นทุนที่มีอยู่แล้วในชุมชนซึ่งสามารถเป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยวได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น กลุ่มเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ถือว่าเป็นกลุ่มของคนรุ่นใหม่ที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดพิจิตร หรือเรียกว่า กลุ่ม Young Neo Traveler ที่อยู่ในกลุ่มช่วงอายุ 18-35 ปี ที่ยังไม่มีบุตรหรือยังไม่มีครอบครัวที่ต้องแบกรับภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตร เป็นกลุ่มที่มีลักษณะความต้องการที่จะค้นหาหรือออกเดินทางท่องเที่ยวในสถานที่ที่ต้องการด้วยตนเอง คู่รัก หรือ จำกัดแค่เฉพาะกลุ่มเพื่อนสนิทผ่านการดูรายการและเพจรีวิวท่องเที่ยวบน Facebook ทำให้เกิดความอยากท่องเที่ยวโดยเน้นออกไปท่องเที่ยวตามร้านอาหารและคาเฟ่ต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงลักษณะของการท่องเที่ยวมิติใหม่จึงมุ่งไปสู่การรับรู้ที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนและเป็นไปเพื่อส่งเสริมพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 โดยมีประเด็นที่ควรคำนึงถึงตามพลวัตการเปลี่ยนแปลง คือ มิติด้านร่างกาย คนไทยยุคใหม่ต้องเป็นผู้มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีการพัฒนาการในด้านร่างกายและสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์ในแต่ละช่วงวัย มิติด้านจิตใจ คนยุคใหม่ต้องเป็นผู้ที่รู้จักและเข้าใจตนเอง เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น เข้าใจสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวได้เป็นอย่างดี มิติด้านความรู้ คนยุคใหม่ต้องเป็นผู้มีความรู้ลึกในแก่นสาระของวิชา สามารถรู้รอบตัวในเชิงสหวิทยาการ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มิติด้านทักษะความสามารถ คนไทยยุคใหม่ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะในด้านการคิดสร้างสรรค์ มีทักษะในการสื่อสาร ทักษะภาษาต่างประเทศ ทักษะการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะทางสังคม ทักษะการอาชีพ ทักษะทางอารมณ์ และทักษะการจัดการที่ดี (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2563)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีเป้าหมายในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ซึ่งถือว่าเป็นกำลังสำคัญในการผลักดันชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแสวงหาแนวทางสร้างสรรค์สู่การพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ และให้ย่านชุมชนเก่าพิจิตรได้รับรู้ถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่จากกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ ซึ่งถือได้ว่าพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพิจิตรมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากมีการพัฒนาให้เป็นมรดกจังหวัดสืบไป การวิจัยดังกล่าวจะสามารถจัดลำดับความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนการปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิดให้กับเยาวชนในท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร นอกจากนี้หน่วยงานทางการศึกษา หน่วยงานของรัฐและเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในจังหวัดพิจิตร ได้รูปแบบในการจัดการเรียนรู้โดยใช้ประโยชน์จากพื้นที่ย่านชุมชนเก่าจังหวัดพิจิตรให้เป็นแหล่งศึกษาบูรณาการของเยาวชนทั้งประโยชน์ต่อการเรียนการสอนและสามารถเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนด้วยกันนำไปออกแบบกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและเผยแพร่ข้อมูลประชาสัมพันธ์สู่การพัฒนาแผนการท่องเที่ยวมิติใหม่ของจังหวัดพิจิตรได้ ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการและเกิดประโยชน์ที่แท้จริงต่อคนในชุมชน และพัฒนาศักยภาพของคนในย่านชุมชนเก่าพิจิตร

ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ควบคู่กับการอนุรักษ์แหล่งธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น ตลอดจนการพัฒนาที่ยั่งยืนสืบไป

คำถามการวิจัย

1. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรเป็นอย่างไร
2. รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร
2. เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ประโยชน์ของงานวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ มีประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการและประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ ดังนี้

1. ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ได้รับรู้ถึงศักยภาพพื้นฐานของชุมชนจากกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร และเปิดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนเกี่ยวกับวิธีการแก้ปัญหาในชุมชนร่วมกันได้อย่างเหมาะสม
2. หน่วยงานทางการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบ (Formal Education) การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) และการศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) ได้นำรูปแบบในการจัดการเรียนรู้ไปใช้ในการจัดการพื้นที่ย่านชุมชนเก่าจังหวัดพิจิตรให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและสามารถเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนด้วยกัน ตลอดจนเป็นแหล่งการเรียนรู้บูรณาการของนักเรียนและเยาวชนที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนสืบไป
3. หน่วยงานของรัฐและเอกชน ได้แก่ การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิจิตร สำนักวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพิจิตร และชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาแผนการท่องเที่ยวของจังหวัดพิจิตรได้และสามารถเผยแพร่ข้อมูลประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับจังหวัดพิจิตร
4. ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในจังหวัดพิจิตร สามารถนำผลการวิจัยที่ได้มาเป็นข้อมูลในการส่งเสริมและออกแบบกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับชุมชนได้อย่างเหมาะสม

5. จังหวัดที่เป็นเมืองรองในประเทศไทย สามารถนำรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ไปเป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ของจังหวัดนั้น ๆ สืบไป

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 ศึกษาองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยศึกษาภูมิหลังทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพิจิตร และสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ได้แก่

1.1.1 ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก

1.1.2 ย่านชุมชนเก่าวังกรด

1.1.3 ย่านชุมชนเก่าท่าฝ่อ

1.1.4 ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน

1.2 ศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ศึกษาสภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่าพิจิตรตามบริบทพื้นที่ โดยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่ครอบคลุมองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้

1.2.1 มิติด้านทุนทางสังคม

1.2.2 มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว

1.2.3 มิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

1.2.4 มิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.3 สร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร โดยมีองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ 5 ประการ ดังนี้

1.3.1 ปรัชญา หลักการ แนวคิดหรือทฤษฎี

1.3.2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้

1.3.3 กระบวนการจัดการเรียนรู้ และขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1.3.4 การวัดและประเมินผล

1.3.5 ระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem)

2. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

2.1 กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ให้ความรู้ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกจากเป็นกลุ่มที่ส่งเสริมความรู้ประวัติความเป็นมาของย่านชุมชนเก่าพิจิตรและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัด

พิจิตร โรงเรียนพิจิตรพิทยาคม โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นและสามารถให้ข้อมูลได้อย่างลึกซึ้งที่สุด จำนวน 1 คน

2.1.2 ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร โดยใช้การ

เลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้นำชุมชนที่มีส่วนในการดูแลย่านชุมชนเก่าพิจิตรและสามารถให้ข้อมูลได้อย่างลึกซึ้ง จำนวน 4 คน

2.1.3 นายสถานีรถไฟพิจิตร โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based

Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ ความรู้ และความสามารถให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสถานีรถไฟได้อย่างลึกซึ้งที่สุด โดยเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในสายงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 1 คน

2.1.4 นายสถานีรถไฟบางมูลนาก โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based

Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ ความรู้ และความสามารถให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสถานีรถไฟได้อย่างลึกซึ้งที่สุด โดยเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในสายงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 1 คน

2.1.5 นายกเทศมนตรีตำบลวังกรด โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion

Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ ความรู้ และความสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับย่านชุมชนเก่าจังหวัดพิจิตรได้อย่างลึกซึ้งที่สุด โดยเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในสายงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 1 คน

2.1.6 เจ้าหน้าที่สำนักวัฒนธรรมจังหวัด อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร โดยใช้

การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ มีความรู้และความสามารถให้ข้อมูลได้อย่างลึกซึ้งที่สุดโดยเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในสายงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 1 คน

2.1.7 คณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร โดยใช้

การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์และความรู้สามารถให้ข้อมูลได้อย่างลึกซึ้งที่สุด และเป็นผู้มีส่วนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่าพิจิตร จำนวน 6 คน

2.1.8 ประชาชนที่อาศัยในย่านชุมชนเก่าจังหวัดพิจิตร โดยใช้การเลือกแบบ

เจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นบุคคลที่มีถิ่นฐานอาศัยอยู่ในชุมชนย่านเก่าพิจิตรมาโดยกำเนิด และเห็นความเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบันซึ่งสามารถให้ข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร จำนวน 4 คน

2.1.9 ผู้อำนวยการศูนย์ PISA สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์และเชี่ยวชาญด้านการบริหารด้านการศึกษาในเรื่องการจัดการศึกษาทั้งสามระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 1 คน

2.1.10 ผู้มีประสบการณ์ทางด้านการศึกษา มีเกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์ และเชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ศึกษานิเทศก์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิจิตร โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์และความรู้ความสามารถทางด้านการศึกษา จำนวน 4 คน

2) ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ทางด้านการศึกษาในรูปแบบการศึกษาต่าง ๆ โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์และความรู้ความสามารถทางด้านการศึกษา ดังนี้

2.1) ครูผู้สอนสังคมศึกษาที่มีประสบการณ์ทางด้านการศึกษาของการศึกษาในระบบ (Formal Education) จำนวน 4 คน

2.2) ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ทางด้านการศึกษาของการศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) จำนวน 4 คน

2.3) ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ทางด้านการศึกษาของการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) จำนวน 4 คน

2.2 กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ร่วมภาคีเครือข่ายการวิจัย โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นกลุ่มองค์กรและกลุ่มบุคคลที่มีเครือข่ายการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลด้านศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวในย่านชุมชนเก่าพิจิตรได้ จำนวน 10 คน

2.2.2 หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นภาคีเครือข่ายที่เป็นองค์กรที่มีเป้าหมายร่วมกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตรและขับเคลื่อนย่านชุมชนเก่าพิจิตรให้เป็นมรดกจังหวัดสืบไป จำนวน 10 คน

2.2.3 เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดพิจิตร หรือเรียกว่า กลุ่ม Young Neo Traveler ที่อยู่ในกลุ่มช่วงอายุ 18-35 ปี และยังเป็นกลุ่มเยาวชนแกนนำที่ร่วมกันขับเคลื่อนการดำเนินงานของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัดพิจิตร ตามแผนงานที่ 3 ในการเผยแพร่ความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม โดยการสอบถามบุคคลในกลุ่มเพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดเห็น ความเชื่อ ทศนคติ แนวคิด ซึ่งคำถามจะถูกถามในรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์แบบต่าง ๆ โดยเปิดโอกาสให้มีการพูดคุยและแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระระหว่างผู้วิจัย จำนวน 120 คน

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ โดยผู้วิจัยเลือกพื้นที่เป้าหมาย คือ ย่านชุมชนเก่า จังหวัดพิจิตร เนื่องจากเป็นพื้นที่เป็นไปตามเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการวิจัย และยังเป็นพื้นที่พื้นถิ่นของผู้วิจัย และได้เคยลงพื้นที่สำรวจจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลายครั้ง จึงทำให้มีความสัมพันธ์อันดีกับคนในพื้นที่มองเห็นถึงความร่วมมือและศักยภาพของย่านชุมชนเก่าพิจิตรในการเข้าไปดำเนินการวิจัย

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเป็นคณะกรรมการในหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตรซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการวิจัย ดังนั้นจึงต้องแสวงหาความร่วมมือจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและสร้างความความสัมพันธ์ที่ดีเพื่อให้เกิดความไว้วางใจและการยอมรับจากทุกคนในพื้นที่วิจัย โดยทางหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตรยังได้มีการขับเคลื่อนย่านชุมชนเก่าพิจิตรให้เป็นมรดกจังหวัดสืบไป ดังนั้นพื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีความพร้อมได้รับการส่งเสริมศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ดังนี้

3.1 ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก อยู่ในเขตตำบลบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

3.2 ย่านชุมชนเก่าวังกรด อยู่ในเขตตำบลบ้านบึง อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

3.3 ย่านชุมชนเก่าท่าฟ่อ อยู่ในเขตตำบลท่าฟ่อ อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

3.4 ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน อยู่ในเขตตำบลตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

4. ขอบเขตด้านเวลา ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม 2566 – พฤษภาคม 2568

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การท่องเที่ยวมิติใหม่ หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เน้นการเชื่อมโยงกับเทคโนโลยีดิจิทัลใหม่ ๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หรือการสร้างกิจกรรมที่สนับสนุนชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งทำให้การท่องเที่ยวไม่เพียงแต่เป็นการพักผ่อนหย่อนใจ แต่ยังเป็นการเรียนรู้และสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับท้องถิ่นและระดับโลกภายหลังการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด -19 ที่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ (Young Neo Traveler) อายุ 18-35 ปี เป็นสายทำคอนเทนต์แต่เน้นความปลอดภัยมีลักษณะความต้องการที่จะค้นหาหรือออกเดินทางท่องเที่ยวในสถานที่ที่ต้องการด้วยตนเอง คู่รัก หรือจำกัดแค่เฉพาะกลุ่มเพื่อนสนิท การทำเพจรีวิวท่องเที่ยวบน Facebook ทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ของชุมชนย่านเก่าพิจิตร ประกอบด้วย **1) มิติทางด้านทุนทางสังคม** ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นที่ก่อให้เกิดผลผลิตในการดำรงชีวิตของคนและชุมชน **2) มิติทางด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว** **3) มิติทางด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว** และ **4) มิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน** ซึ่งชุมชนย่านเก่าพิจิตรมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

2. เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร หมายถึง กลุ่มเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดพิจิตร หรือเรียกว่า กลุ่มคนรุ่นใหม่ (Young Neo Traveler) อยู่ในกลุ่มอายุ 18-35 ปี โดยกลุ่มนี้เกิดจากการดำเนินงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง การจัดกิจกรรมเสริมศักยภาพการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองเก่าพิจิตรบนฐานชุมชน ภายใต้กิจกรรม “นักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร” โดยดำเนินการอย่างต่อเนื่องและผลิตเครือข่ายกลุ่มเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ตามแผนงานที่ 3 ในการเผยแพร่ความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัดพิจิตร เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

3. ย่านชุมชนเก่าพิจิตร หมายถึง ย่านชุมชนเก่าบริเวณสถานีรถไฟและกำลังขับเคลื่อนให้เป็นมรดกของจังหวัดพิจิตรที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ และยังเป็นเส้นทางเชื่อมต่อของรถไฟที่ไปยังสถานีอื่นโดยตรง ได้แก่ **1) ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก** **2) ย่านชุมชนเก่าวังกรด** **3) ย่านชุมชนเก่าท่าหอ** และ **4) ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน** ซึ่งต่างมีรากฐานมาจากประวัติศาสตร์และการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการคมนาคมโดยเฉพาะเส้นทางรถไฟและแม่น้ำน่าน รวมถึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานของคนไทยและชาวจีน ส่วนความแตกต่างนั้นอยู่ที่ที่ตั้งภูมิประเทศ บทบาทในอดีต

และลักษณะการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยที่แต่ละย่านได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกและการพัฒนาทางคมนาคมที่แตกต่างกันไป ซึ่งทำให้บริบทของพื้นที่มีความสัมพันธ์กันในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

4. รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ หมายถึง กระบวนการที่เป็นแนวทางที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรอย่างมีความหมาย โดยเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ผ่านประสบการณ์ตรงที่ช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์นี้ครอบคลุมทั้งการศึกษาภายในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีพื้นฐานมาจากทฤษฎี แนวคิด และหลักการต่าง ๆ ที่ถูกพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยใช้เทคนิควิธีการที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ รูปแบบนี้ยังมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวไม่ว่าจะเป็นชุมชน โรงเรียน หรือหน่วยงานต่าง ๆ การออกแบบรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาทักษะและความรู้ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ผ่านการถอดบทเรียนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนมีความสนใจและเพลิดเพลินในการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น โดยมีองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ 5 ประการ ได้แก่

- 1) ปรัชญา หลักการ แนวคิดหรือทฤษฎี
- 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้
- 3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ และขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 4) การวัดและประเมินผล และ
- 5) ระบบนิเวศการเรียนรู้

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัย เรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและการออกแบบงานวิจัยให้สามารถตอบโจทย์การวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้อย่างถูกต้อง และเพื่อให้กระบวนการวิจัยสามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้สามารถแสวงหาแนวทางสร้างสรรค์รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยทำการศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี บริบทชุมชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนรู้ (Learning Model)

1.1 การเรียนรู้

1.1.1 ความหมายของการเรียนรู้

1.1.2 องค์ประกอบของการเรียนรู้

1.2 รูปแบบการเรียนรู้

1.2.1 ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้

1.2.2 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้

1.2.3 ประเภทของรูปแบบการเรียนรู้

1.2.4 การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้

1.3 แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning)

1.4 แนวคิดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งชุมชนเป็นฐาน (Community Based Learning)

1.5 แนวคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem)

2. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

2.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.2 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.3 ลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.4 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

3. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม (Social Capital)

- 3.1 ทุนทางเศรษฐกิจ
- 3.2 ทุนทางวัฒนธรรม
- 3.3 ทุนทางสังคม
- 3.4 ทุนทางสัญลักษณ์

4. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ

- 4.1 การศึกษาในระบบ (Formal Education)
- 4.2 การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education)
- 4.3 การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)

5. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมิติใหม่ (Neo Torism)

- 5.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
 - 5.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว
 - 5.1.2 ความสำคัญของการท่องเที่ยว
 - 5.1.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว
 - 5.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
 - 5.1.5 แนวคิดวิวัฒนาการท่องเที่ยว
- 5.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมิติใหม่
 - 5.2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวมิติใหม่
 - 5.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมิติใหม่
 - 5.2.3 ความสำคัญของการท่องเที่ยวมิติใหม่
 - 5.2.4 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวมิติใหม่
 - 5.2.5 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่

6. แนวคิดเกี่ยวกับย่านชุมชนเก่า

- 6.1 สภาพบริบทพื้นที่และลักษณะทางกายภาพของจังหวัดพิจิตร
- 6.2 ย่านชุมชนเก่า
 - 6.2.1 ความหมายของย่านชุมชนเก่า
 - 6.2.2 ประเภทของย่านชุมชนเก่า
- 6.3 ภูมิหลังของย่านชุมชนเก่าพิจิตร
 - 6.3.1 การเปลี่ยนแปลงภายหลังการตัดผ่านเส้นทางรถไฟสายเหนือ
 - 6.3.2 ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าจังหวัดพิจิตร
 - 1) ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก

- 2) ย่านชุมชนเก่าวังกรด
- 3) ย่านชุมชนเก่าท่าฟ่อ
- 4) ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน

7. ความเป็นมาของเยาวชนแกนนำนักเรียนน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

9. กรอบแนวคิดของการวิจัย

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนรู้

1. การเรียนรู้

1.1 ความหมายของการเรียนรู้

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากนักการศึกษาที่ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ตามความหมายต่าง ๆ ไว้ดังนี้

Cronbach (1970) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลประสบมา

Knowles (1975) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ของมนุษย์เป็นกระบวนการภายในที่อยู่ในความควบคุมของแต่ละคน ซึ่งคนจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อมีอิสระที่จะเรียนในสิ่งที่ตนต้องการด้วยวิธีการที่ตนพอใจ แต่ละคนมีเอกลักษณ์เฉพาะตนซึ่งควรได้รับการส่งเสริมและควรได้รับเสรีภาพที่จะตัดสินใจกระทำการต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยที่จะต้องมีความรับผิดชอบในผลของการตัดสินใจของตน

Bower, & Hilgard (1981) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้เกิดกิจกรรม หรือ รูปแบบของการจัดกิจกรรมเปลี่ยนไป โดยเป็นผลของการตอบสนองที่ไม่ใช่ปฏิกิริยาตามธรรมชาติ และไม่ใช้การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายแค่ชั่วคราว

Plotnik (1989) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยอย่างถาวรอันเป็นผลมาจากประสบการณ์

Driscoll (2002) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์และการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว

สุชา จันทน์เอม (2536) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากบุคคลและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยพฤติกรรมเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ถูกต้องและดีกว่าเดิม และการเกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ นั้นจะเกิดจากประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว ทั้งความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่สมปรารถนาและน่าตื่นเต้น

กันยา สุวรรณแสง (2536) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการของประสบการณ์ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร แต่ไม่รวมถึงความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากสาเหตุอื่น เช่น วุฒิภาวะ การเจ็บป่วย ฤทธิ์ยาเสพติด เป็นต้น

พรรณยุพา นพรัก (2537) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นอย่างถาวรจากการได้รับประสบการณ์ หรือ การฝึกฝนโดยพฤติกรรมนั้นจะเปลี่ยนไปในทางที่เหมาะสมหรือไม่ก็ตาม

ประดินันท์ อุปรมัย (2540) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงของบุคคลอันมีผลเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นเหตุทำให้บุคคลเผชิญสถานการณ์เดิมแตกต่างไปจากเดิม ประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมที่หมายถึง ทั้งประสบการณ์ทางตรงและประสบการณ์ทางอ้อม โดยประสบการณ์ทางตรง คือ ประสบการณ์ที่บุคคลได้พบหรือสัมผัสด้วยตนเอง ที่ส่งผลต่อการเกิดการเรียนรู้เพราะมีการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เผชิญกับสถานการณ์เดิมแตกต่างไปจากเดิม ในการมีประสบการณ์ตรงบางอย่าง อาจทำให้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่ไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้ ได้แก่ พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากฤทธิ์ยาหรือสิ่งเสพติดบางอย่าง

จิราภา เต็งไตรรัตน์ และคณะ (2543) ได้ให้ความหมายการเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลเนื่องจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงที่ไม่จัดว่าเกิดจากการเรียนรู้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเพียงชั่วคราวเท่านั้น เช่น ความเหน็ดเหนื่อย ผลจากการกินยา การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเนื่องมาจากวุฒิภาวะ การได้รับการบาดเจ็บทางกายเหล่านี้ไม่นับว่าเกิดจากการเรียนรู้

สุคนธ์ ภูริเวทย์ (2544) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Behavior) อันเนื่องมาจากการที่เราได้รับประสบการณ์ (Expericence) หรือการฝึกฝน โดยสถานการณ์เหล่านั้นจะเป็นสิ่งเร้าเฉพาะบุคคล

ชนาธิป พรกุล (2552) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการทางสติปัญญาที่ผู้เรียนต้องใช้ในการนำมาทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ผ่านการลงมือปฏิบัติ ทดลองและค้นคว้าจนกระทั่งสรุปความรู้เป็นของตนเองได้

สิริอร วิชชาวุธ (2554) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปอย่างถาวรจากประสบการณ์ และการฝึกฝนโดยไม่ใช้สาเหตุจากวุฒิภาวะ ความเหนื่อยล้า การเจ็บป่วย การทำงานของสมอง และการใช้สารเสพติด

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2558) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปของพฤติกรรมอย่างถาวรเนื่องมาจากประสบการณ์ หรือ การฝึกหัด

บุญเลี้ยง ทุมทอง (2559) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี ซึ่งเกิดจากการลอกเลียนแบบถ่ายโอน หรือ การกระทำซ้ำ ๆ โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อม ประสบการณ์ การฝึกฝนของบุคคล

ชูวิทย์ ไชยแก้ว (2559) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยอาศัยประสบการณ์ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางด้านความคิดและความสามารถ

ตุลย์ จันทร์อุดม (2564) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์อย่างถาวร ทั้งภายในและภายนอกทั้งด้านดีและด้านไม่ดี ซึ่งประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่กระตุ้น ผ่านกระบวนการคิด การลงมือปฏิบัติ และการฝึกฝนประสบการณ์เหล่านั้นรวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านบุคลิกภาพ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม ด้านสติปัญญา การเจ็บป่วย ความพิการ เป็นต้น เว้นแต่การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากการกระตุ้นด้วยสารเคมีและสารเสพติด การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของแต่ละบุคคลนั้นจะมากหรือน้อย นอกจากขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคลแล้ว ยังขึ้นอยู่กับทัศนคติ (Attitude) ค่านิยม (Value) แนวคิด (Concepts) หลักการ (Principles) ความสนใจ (Interests) ของแต่ละบุคคล

กล่าวโดยสรุปของการเรียนรู้นั้น หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมอย่างถาวรจากการได้รับประสบการณ์ การปฏิสัมพันธ์และสิ่งแวดล้อมจากสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นสิ่งที่กระตุ้นที่ผ่านกระบวนการคิด การลงมือปฏิบัติ และการฝึกฝนจนทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ส่งผลทำให้เกิดการพัฒนาทางด้านความคิดและความสามารถ การเรียนรู้จึงเป็นการได้มาซึ่งความจริง (Facts) หลักการ (Principles) แนวคิด (Concepts) นิสัย (Habits) ทัศนคติ (Attitude) ความสนใจ (Interests) ค่านิยม (Value) และทักษะ (Skill)

งานวิจัยเรื่องรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการนำสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ในจังหวัดพิจิตร อาจเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสถานที่ต่าง ๆ ที่จะเอื้อให้เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตรนั้นมีประสบการณ์จากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อกระตุ้นให้ได้รับประสบการณ์ผ่านกระบวนการคิด การลงมือปฏิบัติ และร่วมกันหาความรู้ใหม่ โดยการเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์เดิมกับความรู้และประสบการณ์ใหม่เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งในด้านบุคลิกภาพด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคมและด้านสติปัญญา สู่การตระหนักถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นในย่านชุมชนเก่าพิจิตร ตลอดจนการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.2 องค์ประกอบของการเรียนรู้

องค์ประกอบของการเรียนรู้ถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพที่ดีขึ้น ซึ่งมีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

Cronbach (1963) ได้จัดองค์ประกอบของการเรียนรู้ไว้ 7 ประการ ดังนี้

1. สถานการณ์ (Situation) สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา

2. ลักษณะประจำตัวของแต่ละบุคคล (Personal Characteristics) หมายถึง ความพร้อม ความถนัด ความสนใจ เจตคติ สติปัญญา และวุฒิภาวะในด้านต่าง ๆ

3. จุดมุ่งหมาย (Target) หรือเป้าหมาย (Goal) หมายถึง ทิศทางในการกำหนดการเรียนรู้ โดยมีหน้าที่เป็นแรงกระตุ้นหรือแรงจูงใจในการเรียนรู้นั้น ๆ

4. การแปลความหมาย (Interpretation) การวางแผน และการคาดหวังถึงผลที่จะเกิดขึ้น หมายถึง การที่มนุษย์มีประสบการณ์ที่แตกต่างกันจะทำให้การวางแผนถึงการแสดงออกของพฤติกรรมนั้นต่างกัน

5. การลงมือทำ หรือ การตอบสนอง (Action) หลังจากที่มีมนุษย์คาดหวังถึงกับสิ่งที่จะเกิดขึ้น หลังจากการเรียนรู้ในสถานการณ์ต่าง ๆ มนุษย์จึงค่อยเริ่มปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้ด้วยหวังว่าจะพอใจในผลที่เกิดขึ้น

6. ผลของการกระทำ (Consequence) การแสดงออกของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ ตามที่วางแผนไว้และจะถือเอาไว้ปฏิบัติในครั้งต่อไป

7. ปฏิกริยาที่ตอบสนองต่อความผิดหวัง หรือ ความล้มเหลว (Reaction on disappointing or Reaction to thwarting) เมื่อผลของการแสดงพฤติกรรมออกมาในทางที่ผิดหวังหรือล้มเหลว มนุษย์จะเกิดปฏิกริยา 3 รูปแบบ ดังนี้

7.1 ปรับปรุงแก้ไข (Adaptive) เมื่อความผิดหวังเกิดขึ้นในการแสดงพฤติกรรมของ ตัวเอง มนุษย์จะลองเปลี่ยนวิธีการใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดผลดังที่คาดหวังไว้

7.2 ตื้อรั้น (Non-adaptive) เมื่อผลไม่เป็นดังที่คาดหวังไว้ในบางครั้งมนุษย์จะล้มเลิก การจะแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ หรือไม่ก็จะแสดงออกแบบซ้ำซากแม้ว่าจะไม่ได้ผลดังหวัง

7.3 การป้องกัน (Defense) มนุษย์จะมีกลไกในการป้องกันตัวจากความผิดหวัง เช่น เปลี่ยนเป้าหมาย หรือ ปฏิเสธที่จะสนใจสถานการณ์นั้น ๆ

Monroe (1969) ได้จัดองค์ประกอบของการเรียนรู้ไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. ความต้องการ (Needs) การเรียนรู้ของบุคคลนั้นจะต้องเกิดจากความต้องการในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าซึ่งเป็นต้นเหตุของการแสดงพฤติกรรม

2. เครื่องมือ (Incentives) และสิ่งจูงใจ เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้บุคคลทราบถึงจุดมุ่งหมายที่จะเรียนรู้

3. ศักยภาพในการตอบสนองและพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง (Response Potential Variable Behavior) ในการเรียนรู้นั้นมนุษย์ต้องมีการตอบสนองต่อประสบการณ์ที่จะทำให้ พฤติกรรมเปลี่ยนไป ซึ่งมนุษย์มีศักยภาพในการตอบสนองที่กว้างขวางและมากกว่าสัตว์ชนิดอื่น

4. อุปสรรคที่จะนำไปสู่เป้าหมาย (Barriers to Goals) การวางแผนที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสกับประสบการณ์ต่าง ๆ จะทำให้การเรียนรู้มีผลสัมฤทธิ์ที่ดี

5. การเลือกและกำจัดในการตอบสนอง (Selectivity and Elimination) การตอบสนอง ต่อการเรียนรู้ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลคนนั้นต่างกัน มนุษย์จึงมีการเลือกการตอบสนองในสิ่งที่เหมาะสมกับตัวเอง

6. ผลของการตอบสนอง (Effect of the Response) พฤติกรรมที่แสดงออกจากการเรียนรู้จะไม่สมบูรณ์จนกว่าบุคคลจะเกิดความพอใจ

ซูซีพ อ่อนโคกสูง (2518) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้จะต้องมีองค์ประกอบพื้นฐานอย่างน้อยที่สุด มี 4 ประการ ดังนี้

1. แรงจูงใจ (Motive) ในขณะที่มีชีวิตอยู่ ร่างกายย่อมมีความต้องการต่าง ๆ เมื่อใดที่ร่างกายเกิดความต้องการหรือเกิดความไม่สมดุลขึ้น จะมีแรงขับ (Drive) หรือ แรงจูงใจ (Motive) เกิดขึ้นภายในอินทรีย์ผลักดันให้สิ่งที่หายไปนั้นมาหาร่างกายอยู่ในภาวะพอดี แรงจูงใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้เพราะเป็นตัวจักรสำคัญหรือเป็นต้นตอที่แท้จริงของพฤติกรรม

2. สิ่งจูงใจ (Incentive) สิ่งจูงใจเป็นสิ่งที่ลดความเครียด และนำไปสู่ความพอใจ นักจิตวิทยาเชื่อว่า สิ่งจูงใจจะเป็นศูนย์กลางหรือหัวใจของการเรียนรู้ เขาถือว่าแรงจูงใจซึ่งถือว่าเป็นภาวะภายในของอินทรีย์และกิจกรรมต่าง ๆ ล้วนเกิดขึ้นจากสิ่งจูงใจทั้งสิ้น

3. อุปสรรค (A Barrier or Block) นับเป็นพื้นฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเรียนรู้ เพราะอุปสรรคหรือสิ่งกีดขวางย่อมทำให้เกิดปัญหา การที่ผู้เรียนเกิดปัญหาจะทำให้ผู้เรียนพยายามทำซ้ำ ๆ หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อจะฟันฝ่าอุปสรรคนั้นไปสู่เป้าหมายให้ได้

4. กิจกรรม (Activity) กิจกรรมหรือการตอบสนองของอินทรีย์ เราทราบว่าใครเกิดการเรียนรู้หรือไม่เพียงใด ช้าหรือเร็วอย่างไรและเป็นที่ใช้อ้างอิง (Infer) ไปถึงความรู้สึนึกคิดทางจิตใจที่ซ่อนเร้นอยู่ เราจะสังเกตเห็นว่าคนเรามักจะชอบประกอบกิจกรรมที่นำความสำเร็จ หรือความพอใจมาให้ซ้ำ ๆ อยู่เสมอ แม้ว่าจะไม่เจอปัญหาใหม่ ๆ ส่วนกิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ไม่เคยนำความสำเร็จมาให้ซ้ำ ๆ นั้นมักจะหลีกเลี่ยง

กันยา สุวรรณแสง (2536) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนรู้เพิ่มเติมไว้ว่า การเรียนรู้ประกอบด้วย 10 ประการ ดังนี้ 1) ความพร้อม (Readiness) 2) การจูงใจ (Motivation) 3) ความจำ (Remembering) 4) สิ่งแวดล้อม (Environment) 5) การฝึก (Practice or Training) 6) การเสริมแรง (Reinforcement) 7) การทำซ้ำ (Repeated Trials) 8) สุขภาพจิต (Mental Health) 9) ความสามารถของผู้เรียน (Ability) และ 10) ความสนใจ (Interest)

พรรณยุพา นพรัก (2537) ได้จัดองค์ประกอบของการเรียนรู้ไว้ 7 ประการ ดังนี้

1. วุฒิภาวะ หรือ ความพร้อม หมายถึง มนุษย์จะเรียนรู้ได้ดีหากร่างกายมีความพร้อมในเรื่องของเซลล์ประสาท

2. ระบบประสาท หมายถึง การเรียนรู้ที่ได้นั้นจะต้องใช้ประสาทสัมผัส การคิด การเชื่อมโยงประสบการณ์ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของระบบประสาททั้งสิ้น

3. แรงจูงใจ เป็นตัวกระตุ้นการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย

4. สติปัญญา ผู้ที่มีปัญญาสูงจะเรียนรู้ได้รวดเร็วและถูกต้อง

5. การฝึกฝน การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีและผลของการเรียนรู้นั้นจะน่าพอใจหากมีการ ฝึกฝนบ่อย ๆ

6. การเสริมแรง หากมีการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ไปแล้ว ถ้ามีการตอบสนองที่พึงพอใจก็จะมีแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ อีก

7. อารมณ์ เป็นสิ่งที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการเรียนรู้ หากผู้เรียนสนุกสนานก็จะเกิดการเรียนรู้ที่มากกว่า

อัครา เอิบสุขสิริ (2556) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวจำเป็นต้องคำนึงองค์ประกอบ 4 ประเด็น ได้แก่

1. ลักษณะของผู้เรียนอันประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพ จิตใจ สติปัญญา จริยธรรมค่านิยม แรงจูงใจ พฤติกรรมส่วนตัว พฤติกรรมกลุ่ม ความต้องการพิเศษ เพศ และวัฒนธรรม ที่ติดตัว

2. ลักษณะของผู้สอนอันประกอบด้วยเจตคติต่อการเรียนรู้ เจตคติต่อผู้เรียน เจตคติต่อตนเอง และความเข้าใจในงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. กลยุทธ์ในการสอนอันประกอบด้วยการนำทฤษฎีการเรียนรู้มาปฏิบัติจริง วิธีสอนและต้นแบบวิธีสอนเฉพาะรายบุคคล แผนการสอน เทคนิคที่หลากหลาย วินัยของผู้เรียน การใช้แบบทดสอบ

4. เนื้อหาวิชาอันประกอบด้วยโครงสร้างที่สำคัญ แนวคิดพื้นฐานของเนื้อหาที่จะสอน ลำดับของเนื้อหา การเลือกเนื้อหาในการสอน ระดับความสำคัญของเนื้อหาในแต่ละส่วน ฯลฯ

วีณา ประชานุกุล และประสาธ เนืองเฉลิม (2554) ได้แบ่งองค์ประกอบของการเรียนรู้ออกเป็น 6 ประการ ดังนี้

1. ระบบประสาท คือ การเรียนรู้ของมนุษย์นั้นจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยระบบประสาทสัมผัส หากระบบประสาทได้รับการกระทบกระเทือนมนุษย์ก็จะกลายเป็นผู้บกพร่องทางการเรียนรู้
2. สติปัญญา ผู้มีสติปัญญาสูงจะเรียนรู้ได้มาก รวดเร็วและถูกต้อง
3. การสร้างแรงจูงใจ เช่น คำชมเชย ของรางวัล การลงโทษ จะเป็นแรงจูงใจที่ดีให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
4. อารมณ์ความกลัว ความตกใจ ความวิตกกังวล หรือ แม้แต่การเหนียวแน่นของร่างกายนั้น จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ไม่ดีเท่าที่ควร หรือ ไม่เกิดผลใด ๆ จากการเรียนรู้นั้น
5. วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มีผลต่อการเรียนรู้ของคนในสังคมนั้น ๆ
6. พัฒนาการของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้ที่ดีนั้น จะต้องคำนึงถึงพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญ

ตุลย์ จันทร์อุดม (2564) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ของมนุษย์จะเป็นวัฏจักรไม่สิ้นสุด เมื่อกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตามองค์ประกอบของการเรียนรู้แล้วนั้น มนุษย์จะเกิดภาวะจากการเรียนรู้ จากนั้นยังมีสิ่งเร้าใหม่ ๆ เข้ามาทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาและในการเรียนรู้ของมนุษย์แต่ละครั้งนั้น จะมีภาวะเป็นองค์ประกอบหนึ่งด้วย โดยได้แบ่งองค์ประกอบของการเรียนรู้ประกอบด้วย 6 ประการ ดังนี้

1. สิ่งเร้า (Stimulus) หมายถึง สิ่งแวดล้อมรอบตัวของมนุษย์หรือสถานการณ์หรือวัตถุที่เข้ามากระทบกับร่างกาย หรืออารมณ์ หรือความรู้สึกของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นภายในหรือภายนอก (Dollard & Miller) แล้วกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงออกมา
2. วุฒิภาวะ (Maturity) หมายถึง ศักยภาพของมนุษย์ที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้น ๆ (Monroe) ซึ่งแต่ละบุคคลจะตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่างกันออกไปด้วยเหตุที่มนุษย์แต่ละคนนั้นพบเจอกับประสบการณ์ในอดีตที่แตกต่างกัน
3. เป้าหมาย (Goal) เป็นแรงจูงใจที่จะช่วยส่งเสริมให้มนุษย์มีจุดหมายที่อยากจะเรียนรู้สิ่งเร้านั้น ๆ โดยแรงจูงใจเหล่านั้นจะเป็นทางบวก หรือทางลบ หรือ ทั้งสองทางก็ได้ เช่น ของรางวัลคำชมเชย คำตำหนิ บทลงโทษ เป็นต้น
4. แผน (Plan) เป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้ในการเรียนรู้เพื่อให้ถึงเป้าหมายที่คาดหวังไว้ โดยการวางแผนที่ดีนั้นจะส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีจากในเรียนรู้ แต่อย่างไรก็ตามการวางแผนของแต่ละบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่พบเจอมาในอดีต

5. ความพร้อม (Aptness) การที่ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้นั้นจะต้องมีความพร้อมทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และรวมไปถึงความถนัด ความสนใจ และเจตคติ

6. ผลลัพธ์ (Consequence) การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ตามแผนที่มนุษย์ได้วางไว้ หากการกระทำนั้นเป็นที่น่าพอใจก็จะทำให้มนุษย์แสดงการกระทำแบบนั้นอีกเรื่อย ๆ

2. รูปแบบการเรียนรู้ (Learning Model)

ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของรูปแบบการเรียนการสอนซึ่งมีนักการศึกษาได้ให้ความหมายไปในทิศทางเดียวกันแต่มีการกล่าวถึงรายละเอียดที่แตกต่างกันไป รวมถึงการบัญญัติคำที่ใช้ก็มีความแตกต่างกันทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้คำว่า “รูปแบบการเรียนรู้” หรือ “Learning Model” ซึ่งถือว่ารูปแบบการเรียนรู้นั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้สอนต้องศึกษาและออกแบบรูปแบบการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความสามารถ และมีทักษะต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพตรงตามมาตรฐานของการศึกษา จึงจะช่วยให้การเรียนการสอนนั้นเกิดสัมฤทธิ์ผล การศึกษารายละเอียดรูปแบบการเรียนรู้นับเป็นเรื่องที่สำคัญ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาข้อมูลของรูปแบบการเรียนรู้ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้

Keefe (1984) ได้กล่าวว่า รูปแบบการเรียนรู้ คือ องค์ประกอบด้านปัญญาด้านอารมณ์และลักษณะนิสัยที่ช่วยบ่งชี้ว่ามีการรับรู้มีปฏิสัมพันธ์และตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้อย่างไร โดยรูปแบบการเรียนรู้นั้นเป็นมากกว่านวัตกรรม หมายถึง เป็นเครื่องมือพื้นฐานแบบใหม่ในการทำงาน ซึ่งเป็นแนวทางในการเรียนการสอนที่เป็นการมองภาพของผู้เรียนที่ใหญ่และลึกซึ้งกว่าที่เคยเรียนรู้มาก่อน เป็นกรอบพื้นฐานที่ใช้ในการทำงาน ซึ่งขึ้นอยู่กับทฤษฎีและการฝึกหัดของการสอนที่สามารถสร้างขึ้นมาได้ การเรียนรู้นั้นไม่มีอะไรที่ด้อยไปกว่าการปฏิบัติ การวางแผนการสอนบนพื้นฐานของการวิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคล

Joyce, & Weil (2009) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้ว่า หมายถึง แบบหรือแผนที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความคิด ทักษะ ค่านิยม วิธีการคิด และวิธีการแสดงออกในการเรียนรู้ของตนเองให้ง่าย และมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยรูปแบบการเรียนรู้นั้นต้องอยู่ภายใต้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน

ประสาธน์ อิศรปริดา (2547) กล่าวถึงรูปแบบการเรียนรู้ว่า หมายถึง ลักษณะและวิธีการต่าง ๆ ที่แต่ละบุคคลใช้ในการรับรู้ข้อมูล ใช้ในการแก้ปัญหา คิด หรือ จดจำ โดยทั่วไปแบบการรู้คิดนี้เป็นลักษณะของการรับรู้ข้อมูล (Perceive) การจัดระเบียบข้อมูล (Organized) และกระบวนการประมวลผลข้อมูล (Information Processing) จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

รอบตัว ซึ่งแต่ละคนก็จะมีลักษณะของกระบวนการดังกล่าวแตกต่างกันไป ทำให้บุคคลมีการรับรู้ที่แตกต่างกัน อันเป็นผลทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมการเรียนรู้แตกต่างกันไปด้วย เช่น บางคนมีลักษณะของการรับรู้และตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว บุคคลนี้จะสามารถเรียนรู้ได้เร็ว บางคนรับรู้และตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมช้าเพราะค่อย ๆ คิดอย่างไตร่ตรอง บุคคลนี้จะมีวิธีการเรียนที่ต้องอาศัยเวลาในการคิดไตร่ตรองก่อนที่จะสรุปด้วยเหตุนี้ลักษณะของการรับรู้ที่แตกต่างกันจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บุคคลมีรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันด้วย

ทิสนา แคมมณี (2548) ได้กล่าวว่า รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง ลักษณะการจัดการเรียนรู้ที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งการจัดการกระบวนการในการเรียนรู้เป็นขั้นตอนนั้นต้องอาศัยเทคนิค และวิธีการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้การจัดการเรียนรู้เป็นไปตามหลักที่ยึดถือโดยการจัดการเรียนรู้จะเป็นรูปแบบการเรียนรู้ได้นั้น จะต้องมีการจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ให้เป็นระบบเสียก่อนโดยอาศัยทฤษฎีและหลักการ

ชนาธิป พรกุล (2552) ได้กล่าวว่า รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง แบบแผนการดำเนินการสอนที่เป็นระบบสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้มีการพิสูจน์และทดสอบว่ามีประสิทธิภาพและสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

พิมพันธ์ เตชะคุปต์ (2555) ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการเรียนการสอน หรือ รูปแบบการสอน คือ แบบแผนการดำเนินการสอนที่ได้รับการจัดระบบอย่างสัมพันธ์สอดคล้องกับทฤษฎี หลักการเรียนรู้หรือการสอนที่รูปแบบนั้นยึดถือและได้รับการพิสูจน์ทดสอบว่ามีประสิทธิภาพสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายเฉพาะรูปแบบนั้น ๆ โดยทั่วไปแบบแผนการดำเนินการสอนดังกล่าวมักประกอบด้วยทฤษฎี หลักการที่รูปแบบนั้นยึดถือและกระบวนการสอนที่มีลักษณะเฉพาะอันจะนำผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายเฉพาะที่รูปแบบนั้นกำหนด ซึ่งผู้สอนสามารถนำไปใช้เป็นแบบแผนหรือแบบอย่างในการจัดและดำเนินการสอนอื่น ๆ ที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเช่นเดียวกันได้

สุภณิดา พัฒธร และคณะ (2557) ได้กล่าวว่า รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง แผนงานหรือรูปแบบที่ออกมาเพื่อใช้จัดการเรียนรู้ในลักษณะที่ผู้เรียนและผู้สอนเผชิญหน้ากัน (Face to Face Teaching) ในห้องเรียนหรือในการจัดการเรียนเสริมความรู้และเป็นแบบที่ใช้ในการจัดทำสื่อการเรียนรู้ รวมถึงหนังสือ วีดิทัศน์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และกำหนดการจัดการเรียนรู้ระยะยาว โดยแต่ละรูปแบบการเรียนรู้จะเป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2558) ได้กล่าวถึง รูปแบบการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนที่ค่อนข้างถาวร โดยรูปแบบการเรียนรู้จะต้องมีการวิเคราะห์ ออกแบบ และวางแผนให้ดีกว่าก่อนมีการดำเนินการสอน และต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งการเรียนรู้จะต้องพัฒนาทางด้านร่างกาย สติปัญญา สังคมและอารมณ์ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนพบกับความรู้ที่หลากหลายและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและหาคำตอบได้ต่อไป

บุญเลี้ยง ทุมทอง (2559) ได้กล่าวว่ารูปแบบการเรียนรู้เป็นแบบแผน (Pettern) ที่มีการวางไว้อย่างเป็นระบบ โดยมีการกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อใช้ในการอธิบายการดำเนินการสอนในเชิงปฏิบัติและการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งจะประกอบด้วย สถานการณ์ การจัดสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้เกิดผลการเรียนรู้ตามจุดหมายของการเรียนรู้นั้น รูปแบบการเรียนรู้แต่ละรูปแบบจะมีแนวทางในการสอนเป้าหมายที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ต่างกัน การศึกษาวิจัยจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากที่จะทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพของวิธีการเรียนรู้เหล่านั้นเพื่อให้วิธีการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพ ทั้งนี้รูปแบบการเรียนรู้จะมีข้อจำกัด ข้อดีข้อเสียที่แตกต่างกันและไม่มีรูปแบบการเรียนรู้ใดที่เป็นสากล

ภัทรภรณ์ ช้อยศิริ (2563) ได้กล่าวว่า รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง แบบแผนของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ล่วงหน้าซึ่งแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ทางการสอน ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย ขั้นตอนการสอน การประเมินผลและกิจกรรมสนับสนุนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบโดยการนำเอาวิธีการมาใช้ในการดำเนินการอย่างรอบคอบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการและแนวคิดที่มีการตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายที่กำหนด

ศุภย์ จันทร์อุดม (2564) กล่าวว่า รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง แผนงาน หรือเครื่องมือแบบใหม่ที่เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนทั้งในห้องเรียนและการสอนเสริมความรู้ ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ผู้สอนได้สร้างขึ้นบนพื้นฐานทฤษฎี หลักการ แนวคิดและวิธีการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เป็นขั้นเป็นตอน เป็นกระบวนการเพื่อเป็นแนวทางในการช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยรูปแบบการเรียนรู้จะเป็นแนวทางในการจัดทำสื่อการเรียนรู้ เช่น เอกสาร หนังสือ วิดีทัศน์ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ ทั้งรูปแบบการจัดการเรียนรู้จะต้องมีวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และสามารถหาคำตอบอื่น ๆ ที่ตนสนใจในครั้งต่อไปได้ ทั้งนี้การศึกษาวิจัยจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากที่จะทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพของวิธีการเรียนรู้เหล่านั้นและเพื่อให้วิธีการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้รูปแบบการเรียนรู้จะมีข้อจำกัด ข้อดีข้อเสียที่แตกต่างกันและไม่มีรูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล

ผู้วิจัยได้สรุปเป็นตารางการสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีรูปแบบการเรียนรู้ ดังนี้

ตาราง 1 แสดงสรุปการสังเคราะห์แนวคิดรูปแบบการเรียนรู้

แนวคิดของ	แนวคิดทางการศึกษา				
	แนวทาง ในการเรียนการสอน	ลักษณะการจัดกา เรียนรู้อัจฉริ ยอย่างเป็นระบบ	ตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด	อาศัยเทคนิค และวิธีการเรียนรู้ต่าง ๆ	ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ตามเป้าหมาย
Keefe (1984)	✓	-	✓	-	-
Joyce and Weil (2009)	✓	-	✓	-	✓
ทีศนา แอมมณี (2548)	✓	✓	✓	✓	✓
บุญเลี้ยง ทุมทอง (2559)	✓	✓	-	✓	✓
ชนาธิป พรกุล (2552)	✓	-	-	-	✓
ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2558)	✓	-	-	-	-
พิมพันธ์ เดชะคุปต์ (2555)	✓	✓	✓	✓	✓
สุภาณิดา พัฒธร และคณะ (2557)	✓	✓	-	✓	✓
ภัทราภรณ์ ช้อยพริญ (2563)	✓	✓	✓	✓	✓
ตุลย์ จันทร์อุดม (2564)	✓	✓	✓	✓	✓
ประสาธา อิศรปรีดา (2547)	-	✓	-	✓	-

จากตาราง 1 ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ หมายถึง กระบวนการที่เป็นแนวทางที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรอย่างมีความหมาย โดยเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ผ่านประสบการณ์ตรงที่ช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์นี้ครอบคลุมทั้งการศึกษาภายในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีพื้นฐานมาจากทฤษฎี แนวคิด และหลักการต่าง ๆ ที่ถูกพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยใช้เทคนิควิธีการที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ รูปแบบนี้ยังมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวไม่ว่าจะเป็นชุมชน โรงเรียน หรือหน่วยงานต่าง ๆ การออกแบบรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาทักษะและความรู้ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ผ่านการถอดบทเรียนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนมีความสนใจและเพลิดเพลินในการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น โดยมีองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ 5 ประการ ได้แก่ 1) ปรัชญา หลักการ แนวคิดหรือทฤษฎี 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้ 3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ และ ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 4) การวัดและประเมินผล และ 5) ระบบนิเวศการเรียนรู้

2.2 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้

การที่จะพัฒนารูปแบบการเรียนรู้นั้นจะต้องมีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้จากเอกสารตำราต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้พัฒนาเป็นรูปแบบการเรียนรู้ ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นจะต้องมีองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อเป็นการแสดงถึงรายละเอียดและลักษณะจำเป็นอย่างที่จะต้องบรรจุไว้ในรูปแบบการเรียนรู้ ดังที่นักการศึกษาได้ทำการอธิบายองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ดังนี้

Kibler (1970) ได้เสนอว่า องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ มีดังนี้

1. จุดมุ่งหมายในการเรียนการสอนเป็นผลผลิตทางการเรียนการสอนที่มุ่งหวังให้เกิดในผู้เรียนซึ่งมีความครอบคลุมพฤติกรรมทางด้านสติปัญญา (Cognitive Domain) ด้านจิตใจ (Affective Domain) และด้านการปฏิบัติ (Psychomotor Domain)
2. การวัดพฤติกรรมพื้นฐานเป็นการตรวจสอบความพร้อมความรู้พื้นฐานและทักษะเบื้องต้นของผู้เรียนก่อนการเรียนการสอนจริง
3. การจัดกระบวนการเรียนการสอนเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนโดยเริ่มต้นพฤติกรรมพื้นฐานต่อเนื่องจนถึงพฤติกรรมปลายทาง
4. การประเมินผลรวมเป็นการประเมินผลเพื่อตรวจสอบว่าการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์เพียงใด มีวิธีการจัดการเรียนการสอนเหมาะสมเพียงใด ฯลฯ

Dick, & Carey (1985) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ว่า ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ 1) การกำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้ 2) การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ 3) การประเมินการจัดการเรียนรู้ ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบสามารถแบ่งออกเป็นขั้นตอนได้ 10 ขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายการจัดการเรียนรู้ เป็นการกำหนดความมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้ซึ่งต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษา จากนั้นทำการวิเคราะห์ความจำเป็น (Needs analysis) และวิเคราะห์ผู้เรียน
2. วิเคราะห์การจัดการเรียนรู้ (Conduct Instructional analysis) เป็นการวิเคราะห์ภารกิจหรือวิเคราะห์ขั้นตอนการดำเนินการจัดการเรียนรู้ ผลการวิเคราะห์การจัดการเรียนรู้ที่ได้จะเป็นหมวดหมู่ของการจัดการกิจ (Task classification) ตามลักษณะของจุดมุ่งหมายการจัดการเรียนรู้
3. กำหนดพฤติกรรมเบื้องต้นและคุณลักษณะของผู้เรียน (Identify entry behaviors) ว่าเป็นผู้เรียนระดับใดและมีพื้นฐานความรู้เพียงใด
4. เขียนจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ (Write performance objectives) ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายเฉพาะหรือจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการสอนเพื่อประโยชน์ดังนี้
 - 4.1 ให้เห็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้
 - 4.2 เป็นแนวทางในการวางแผนการจัดสภาพแวดล้อมในการเรียน
 - 4.3 เป็นแนวทางในการสร้างแบบทดสอบ
 - 4.4 ช่วยให้ผู้เรียนรู้อย่างมีจุดหมาย
5. สร้างแบบทดสอบอิงเกณฑ์ (Develop criterion referenced test items) เพื่อประเมินการจัดการเรียนรู้
6. พัฒนายุทธศาสตร์การจัดการเรียนรู้ (Develop instructional strategy) ให้เป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
7. พัฒนาและเลือกวัสดุการจัดการเรียนรู้ (Develop and select instructional materials) ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อโสตทัศน
8. ออกแบบและประเมินระหว่างเรียน (Design and conduct formative evaluation)
9. ออกแบบและดำเนินการประเมินหลังเรียน (Design and conduct summative valuation)

Kemp, Morrison, & Ross (1994) ได้สรุปองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการ ทฤษฎีและสภาพปัญหา 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอน และ 4) การวัดและประเมินผล

Anderson (1997) กล่าวว่าไว้ว่า รูปแบบการเรียนการสอน ประกอบด้วย หลักการที่มีแนวคิดหรือทฤษฎีวัตถุประสงค์และกิจกรรมการเรียนการสอนที่สนับสนุนให้การใช้รูปแบบเกิดประสพผลสำเร็จ

Arends (1997) กล่าวว่าไว้ว่า รูปแบบการเรียนการสอนประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ หลักการของผู้พัฒนารูปแบบ วัตถุประสงค์ หรือ ขั้นตอนการสอน และการจัดสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้หรือกิจกรรมการเรียนการสอน

Joyce, & Weil (2009) ได้อธิบายองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ สรุปได้ดังนี้

1. หลักการของรูปแบบเป็นส่วนที่กล่าวถึง ความเชื่อ แนวคิดของทฤษฎีที่รองรับรูปแบบการเรียนรู้หลักการของรูปแบบการเรียนรู้จะเป็นตัวกำหนดจุดประสงค์เนื้อหา กิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินการในรูปแบบการเรียนรู้
2. จุดประสงค์ เป็นส่วนที่ระบุถึงความคาดหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบ การเรียนรู้
3. เนื้อหา คือ ส่วนที่ระบุเนื้อหา และกิจกรรมที่ใช้ในการเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้นั้น ๆ
4. กิจกรรม และขั้นตอนการดำเนินการ เป็นส่วนที่ระบุถึงวิธีการปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน เมื่อนำรูปแบบการเรียนรู้ไปใช้
5. การวัดและประเมินผล เป็นส่วนที่ประเมินถึงประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้

ทิศนา ขัมมณี (2557) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. มีปรัชญา ทฤษฎีหลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐาน หรือเป็นหลักของรูปแบบการสอนนั้น ๆ
2. มีการบรรยาย และอธิบายสภาพ หรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ
3. มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้น ๆ
4. การอธิบาย หรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการสอน และเทคนิคการสอนต่าง ๆ อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนนั้น ๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้รูปแบบการเรียนรู้จะต้องได้รับ

การพิสูจน์ทดสอบ สามารถทำนายผลได้และมีศักยภาพในการสร้างความคิดรวบยอดและความสัมพันธ์ใหม่ ๆ ได้

สกุลการ สังข์ทอง (2562) ได้อธิบายองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ 4) การวัดและประเมินผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ และ 5) ปัจจัยสนับสนุนการจัดการเรียนรู้

ภัทราภรณ์ ช้อยหิรัญ (2563) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ มีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. ปรัชญา หลักการ แนวคิดหรือทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้

2. วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้

3. ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้

4. วิธีการวัดและประเมินผลที่ใช้ในรูปแบบการเรียนรู้

ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ได้ โดยมีรายละเอียดในตาราง 2 ดังนี้

ตาราง 2 แสดงการสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้

องค์ประกอบของรูปแบบ	1. แนวคิด/ ปรัชญา / ทฤษฎี / หลักการ / หรือความเชื่อที่ เป็นพื้นฐาน	2. จุดมุ่งหมาย / วัตถุประสงค์ / ผลการเรียนรู้ที่ คาดหวัง	3. เนื้อหาข้อมูล	4. กระบวนการจัดการ เรียนรู้ / ขั้นตอน สอน / วิธีการสอน / เทคนิคสอน / กิจกรรม การเรียนรู้	5. สิ่งแวดล้อมใน การจัดการเรียนรู้ / ปัจจัยสนับสนุน การจัดการเรียนรู้	6. การวัดและประเมินผล
นักรักศึกษา						
Anderson (1997)	✓	✓	-	✓	-	-
Arends (1997)	✓	✓	-	✓	✓	-
Dick, & Carey (1985)	-	✓	-	✓	-	✓
Kemp, Morrison, & Ross (1994)	✓	✓	✓	✓	-	✓
Kibler (1970)	-	✓	-	✓	-	✓
Joyce, & Well (2009)	✓	✓	✓	✓	-	✓
ทีศนา แคมมณี (2557)	✓	✓	-	✓	-	✓
ภัทราภรณ์ ช้อยศิริ (2563)	✓	✓	-	✓	-	✓
สฤตการ สังข์ทอง (2562)	✓	✓	-	✓	✓	✓

จากตาราง 2 สรุปได้ว่า องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ของนักการศึกษา ข้างต้น จากการสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ โดยภาพรวมจะ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1) หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ แนวคิด ปรัชญา ทฤษฎี หรือ หลักการซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้

2) จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง เป็นเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ที่ต้องการให้เกิดขึ้นหลังจากใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้

3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ ขั้นตอนการสอน วิธีการสอน เทคนิคการสอน กิจกรรมการเรียนรู้ กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนรู้ การจัดเนื้อหาการเรียนรู้ รวมถึงเทคนิควิธีสอนต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นั้นควรจัดเป็นขั้นตอนและในแต่ละขั้น จะมีความแตกต่างกันไปตามหลักการที่นำมาใช้

4) การวัดและการประเมินผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ การประเมินผลจากการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

5) ระบบนิเวศการเรียนรู้ เป็นปัจจัยสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ จากการศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่า พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุโขทัย ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดของนักการศึกษาทั้งชาว ต่างประเทศและชาวนาไทยนั้นได้ว่าองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

1. **ปรัชญา หลักการ แนวคิดหรือทฤษฎี** โดยจะต้องมีหลักการตามแนวคิดทฤษฎี

2. **วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้** ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังเป็นเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ที่ต้องการให้เกิดขึ้นหลังจากใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้

3. **กระบวนการจัดการเรียนรู้ และขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้** ซึ่ง กระบวนการเรียนรู้นั้นควรจัดเป็นขั้นตอนการสอน วิธีการสอน เทคนิคการสอน และกิจกรรมการ เรียนรู้

4. **การวัดและประเมินผล** เป็นการประเมินผลจากการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

5. **ระบบนิเวศการเรียนรู้** ซึ่งเป็นปัจจัยที่เอื้อในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้เพื่อ ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

2.3 ประเภทของรูปแบบการเรียนรู้

จากการศึกษารูปแบบการเรียนรู้แบบต่าง ๆ จากนักการศึกษาได้ดำเนินการออกแบบและพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ของตนเองขึ้นหลายรูปแบบ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้ได้มีนักการศึกษาได้จัดกลุ่มรูปแบบการเรียนรู้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่จัดอยู่ในกลุ่มประเภทเดียวกัน โดยสามารถจำแนกตามประเภทไว้ ดังนี้

Grasha, & Reichman (1975) ได้กล่าวถึงการแบ่งหรือจัดประเภทรูปแบบการเรียนรู้ไว้มากมายหลายแบบ และได้พัฒนาแบบวัดรูปแบบการเรียนรู้ของนักศึกษา โดยแบ่งรูปแบบการเรียนรู้ของนักศึกษาออกเป็น 6 แบบ ดังนี้

1. แบบแข่งขัน (Competitive) ผู้เรียนจะเรียนรู้ด้วยการพยายามกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้ดีกว่าคนอื่น ๆ ในชั้นเรียน และจะต้องพยายามแข่งขันกับเพื่อนเพื่อเอาชนะหรือหวังรางวัล เช่น คำชมจากอาจารย์ ความสนใจหรือเกรด และมักมีความรู้สึกว่าเป็นผู้ชนะเสมอ
2. แบบร่วมมือ (Collaborative) ผู้เรียนมีความรู้สึกว่าจะสามารถเรียนได้ดีที่สุดโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สติปัญญา และความสามารถซึ่งกันและกัน ผู้เรียนจะร่วมมือกับอาจารย์ กลุ่มและชอบที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น
3. แบบหลีกเลี่ยง (Avoidance) ผู้เรียนมักไม่สนใจในเนื้อหาวิชา ไม่ชอบที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน และไม่สนใจสิ่งที่เกิดขึ้นในห้องเรียน
4. แบบมีส่วนร่วม (Participant) ผู้เรียนต้องการเรียนรู้เนื้อหาวิชาและชอบที่จะเข้าชั้นเรียน โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนให้มากที่สุดและมีส่วนร่วมน้อยมาก ถ้ากิจกรรมนั้นเป็นกิจกรรมนอกหลักสูตร
5. แบบพึ่งพา (Dependent) ผู้เรียนจะเรียนรู้เฉพาะสิ่งที่กำหนดให้เรียนเท่านั้น โดยมีความคิดเห็นว่าอาจารย์และเพื่อน ๆ คือ แหล่งสนับสนุนช่วยเหลือตนได้
6. แบบอิสระ (Independent) ผู้เรียนจะเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง สามารถคิดและกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

Saylor, Alexander, & Lewis (1981) แบ่งรูปแบบการเรียนรู้เป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. รูปแบบที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา (subject matter/disciplines) เช่น การบรรยาย การอภิปรายซักถาม การสืบสอบความรู้เป็นต้น
2. รูปแบบที่เกี่ยวข้องกับสมรรถภาพหรือเทคโนโลยี (competencies/technology) เช่น บทเรียนแบบโปรแกรม และแบบฝึกทักษะ เป็นต้น
3. รูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะของมนุษย์หรือกระบวนการ (human traits process) เช่น บทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง เป็นต้น

4. รูปแบบที่เกี่ยวกับบทบาทในสังคมหรือกิจกรรม (social function/activities) ยกตัวอย่างเช่น รูปแบบการพัฒนากิจกรรมในชุมชน รูปแบบการสืบสอบเป็นกลุ่ม รูปแบบการอภิปราย ชักค้ำ เป็นต้น

5. รูปแบบที่เกี่ยวกับความสนใจ และความต้องการหรือกิจกรรม (interest, & needs/activities) เช่น รูปแบบการเรียนรู้โดยอิสระ รูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ (syntetics) เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ผู้เรียนอาจมีรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ผู้สอนจึงต้องค้นหาและวิเคราะห์ผู้เรียน ว่าผู้เรียนแต่ละคนมีรูปแบบการเรียนรู้อย่างไร เพื่อพัฒนาวิธีการจัดการเรียนการสอน แสวงหาเทคนิคการสอนให้สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเหมาะสมของช่วงวัยและมีประสิทธิภาพการเรียนรู้สูงสุดส่งผลให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้นต่อไป

ทิสนา แคมมณี (2557) ได้ศึกษาประมวลรูปแบบการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับการยอมรับว่า มีประสิทธิภาพ และนำมาจัดแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ซึ่งมุ่งเน้น ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่อาจอยู่ในรูปของข้อมูล ข้อเท็จจริง มโนทัศน์ หรือความคิดรวบยอด เช่น รูปแบบการเรียนรู้มโนทัศน์ (Concept Attainment Model) รูปแบบระบบพฤติกรรมของผู้เรียน (Behavioral Systems Models) รูปแบบเรียนการสอนเน้นความจำ (Mnemonics)

2. รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย (Affective Domain) เป็นรูปแบบที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้สึกรัก เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ เช่น รูปแบบการเรียนรู้โดยการชักค้ำ (Jurisprudential Model) รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ (Role Playing Model)

3. รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) เป็นรูปแบบที่มุ่งในการพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในด้านการปฏิบัติการกระทำ หรือการแสดงออกต่าง ๆ เช่น รูปแบบการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติของ Harrow (Harrow's Instructional Model for Psychomotor Development) รูปแบบการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติของ Davies (Davies' Instructional Model for Psychomotor Development)

4. รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ (Process Skills) เป็นรูปแบบที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับวิธีดำเนินการต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นกระบวนการทางสติปัญญากระบวนการทางสังคม หรือกระบวนการทำงานร่วมกัน เช่น รูปแบบการเรียนรู้กระบวนการ

สืบสอบและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม (Group Investigation Instructional Model) รูปแบบการเรียนรู้ กระบวนการคิดอุปนัย (Inductive Thinking Instructional Model)

5. รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการบูรณาการ (Integration) เป็นรูปแบบที่เน้นการพัฒนา การเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนไปพร้อม ๆ กันโดยใช้การบูรณาการทั้งด้านเนื้อหาสาระ และวิธีการ เช่น รูปแบบการเรียนรู้ทางตรง (Direct Instructional Model)

สกุศลการ สังข์ทอง (2562) ได้อธิบายประเภทของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้นั้นประกอบด้วย รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นด้านพุทธิพิสัย รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นด้านจิตพิสัย รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นด้านทักษะพิสัย โดยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นด้านพุทธิกรรมและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการบูรณาการโดยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แต่ละรูปแบบนั้นจะมีจุดมุ่งหมายและลักษณะการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ ดังนั้นครูผู้สอนสามารถประยุกต์รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในแต่ละรูปแบบมาใช้ในการจัดการเรียนเรียนรู้หรือบูรณาการร่วมกันได้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพ

ภัทรภรณ์ ช้อยศิริ (2563) ได้กล่าวว่า เกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งอาจแบ่งตามลักษณะพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดหลังจากใช้รูปแบบการเรียนรู้นั้น ๆ เช่น รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการประมวลผลข้อมูล รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นปฏิสัมพันธ์ทางสังคม รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการปรับพฤติกรรม เป็นต้น หรืออาจแบ่งตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้ เช่น รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย เป็นต้น

จากแนวคิดในการจัดประเภทรูปแบบการเรียนรู้นี้ดังกล่าว ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าการแบ่งประเภทของรูปแบบการเรียนรู้ของนักการศึกษาแต่ละคนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง เนื่องจากรูปแบบการเรียนรู้จำเป็นต้องมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียน พัฒนาความคิดและทักษะความสามารถให้ผู้เรียนสามารถที่จะแสวงหาความรู้ได้เองและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถบูรณาการร่วมกันได้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพ

2.4 การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการอย่างเป็นระบบในการพัฒนาเพื่อให้องค์ประกอบต่าง ๆ ทางการสอนมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ โดยจะต้องดำเนินการอย่างรอบคอบเป็นระบบและสามารถตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบการเรียนรู้ได้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ผู้วิจัยจึงศึกษาวิธีการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่จะใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้รูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นต้องได้รับการตรวจสอบพิสูจน์ เพื่อยืนยันว่ามีประสิทธิภาพ โดยมีนักการศึกษาหลายคนได้กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ และขั้นตอนในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ไว้ดังนี้

Dick, & Carey (2004) กล่าวถึงรูปแบบการเรียนรู้ ว่ามีองค์ประกอบ 10 ประการ ดังนี้

1. การระบุเป้าประสงค์การเรียนรู้ (Identify Instructional Goal)
2. การดำเนินการวิเคราะห์การเรียนรู้ (Conduct Instructional Analysis)
3. การวิเคราะห์ผู้เรียนและคุณลักษณะผู้เรียน (Analyze Learners and Contexts)
4. การเขียนจุดประสงค์การปฏิบัติ (Write Performance Objectives)
5. การพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล (Develop Assessment Instruments)
6. การพัฒนากลยุทธ์การเรียนรู้ (Develop Instructional Strategy)
7. การพัฒนาและเลือกวัสดุการเรียนรู้ (Develop and Select Instructional Materials)
8. การออกแบบและดำเนินการประเมินผลย่อยในการจัดการเรียนรู้ (Design and Conduct Formative Evaluation of Instruction)
9. การออกแบบและดำเนินการประเมินผลรวม (Design and Conduct Summative Evaluation of Instruction)
10. ทบทวนการจัดเรียนรู้ (Revise Instruction)

ทศนา แคมมณี (2557) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ โดยสรุปดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้หรือการสร้างระบบให้ชัดเจน
2. ศึกษาหลักการ หรือ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้สอนที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ทำหรือศึกษาค้นคว้ามาเพียงใด ย่อมสามารถกำหนดองค์ประกอบ เห็นแนวทางในการจัดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบได้รอบคอบขึ้น ซึ่งจะช่วยให้รูปแบบการเรียนรู้หรือระบบนั้นมีพื้นฐานที่มั่นคงขึ้น
3. การศึกษาสภาพการณ์และปัญหาที่เกี่ยวข้อง จะช่วยให้ผู้สอนค้นพบองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้ระบบมีประสิทธิภาพเมื่อนำไปใช้จริง หากผู้สอนคำนึงถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการจัดองค์ประกอบให้สัมพันธ์กัน การนำข้อมูลจริงมาใช้ในการสร้างระบบ หรือ พัฒนาการเรียนการสอนจะช่วยป้องกันและจัดปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ

4. การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ คือ การพิจารณาว่ามีอะไรบ้างที่สามารถช่วยให้เป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายบรรลุผลสำเร็จ

5. การจัดกลุ่มองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ ได้แก่ การนำองค์ประกอบที่กำหนดไว้มาจัดหมวดหมู่ เพื่อความสะดวกในการคิดและดำเนินการในขั้นต่อไป

6. การจัดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีต่อรูปแบบการเรียนรู้ขั้นนี้เป็นขั้นที่ยุ่งยากและต้องใช้ความคิดรอบคอบมากผู้สร้างระบบต้องพิจารณาว่าองค์ประกอบใดเป็นเหตุและเป็นผลขึ้นต่อกันในลักษณะใด สิ่งใดควรมาก่อนหลัง สิ่งใดสามารถดำเนินการคู่ขนานไปได้ขั้นนี้เป็นขั้นที่อาจใช้เวลาในการพิจารณา

7. การจัดผังระบบรูปแบบการเรียนรู้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ โดยแสดงให้เห็นถึงผังจำลองขององค์ประกอบต่าง ๆ

8. การทดลองใช้ระบบรูปแบบการเรียนรู้เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้น

9. การประเมินผลรูปแบบการเรียนรู้ได้แก่การศึกษาผลที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้ระบบใด ๆ แล้วได้ผลตามเป้าหมายหรือใกล้เคียงกับเป้าหมายมากน้อยเพียงใด

10. การปรับปรุงระบบรูปแบบการเรียนรู้นำผลการทดลองมาใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

สกลการ สังข์ทอง (2562) ได้อธิบายการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นการออกแบบการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis: A) เป็นขั้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้

2. การออกแบบและพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ (Design and Development: D and D) เป็นขั้นการสร้างและหาประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

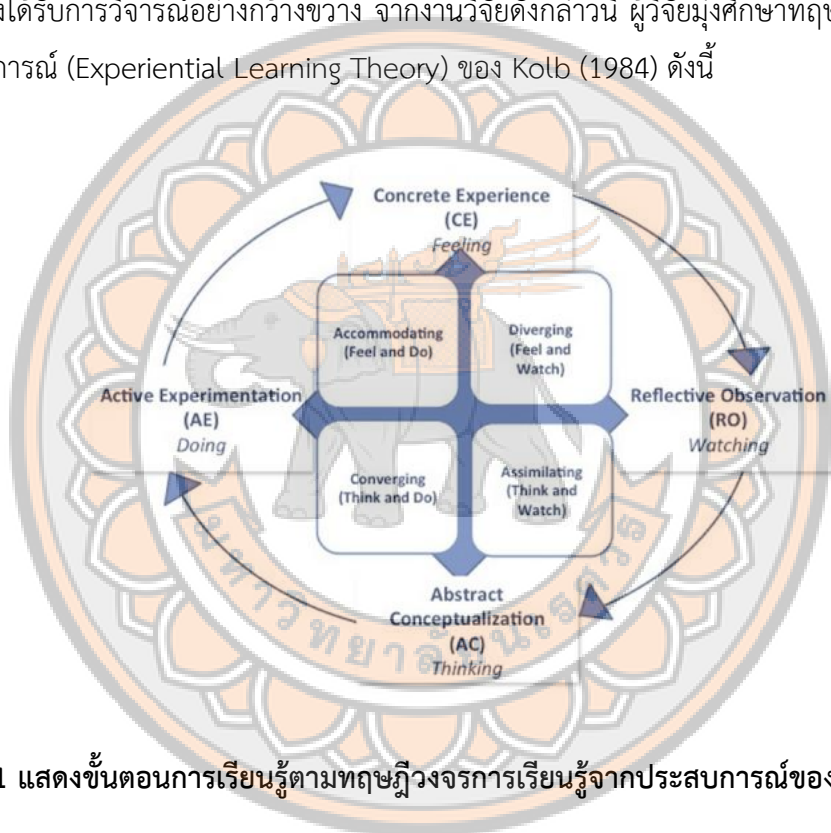
3. การทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ (Implementation: I) เป็นขั้นการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้

4. การประเมินผลรูปแบบการจัดการเรียนรู้ (Evaluation: E) เป็นขั้นการประเมินและปรับปรุงแก้ไขรูปแบบการจัดการเรียนรู้

ภัทราภรณ์ ช้อยศิริ (2563) ได้กล่าวว่า การพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้จะต้องเป็นไปอย่างเป็นระบบ มีการศึกษาหลักการ แนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ที่จะพัฒนาขึ้น จำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบพิสูจน์เพื่อยืนยันว่ามีประสิทธิภาพและสามารถส่งผลให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการได้

3. แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning)

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ซึ่งมีนักการศึกษาได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวหลายท่าน ส่วนใหญ่ยอมรับแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้ของ Kolb แต่ยังมีข้อโต้แย้งบางอย่างเกี่ยวกับวิธีประเมินว่าผู้เรียนมีรูปแบบการเรียนรู้แบบใด เนื่องจากความแตกต่างของลักษณะการเรียนรู้และประสบการณ์ของแต่ละบุคคลจึงทำให้การวัดและประเมินรูปแบบการเรียนรู้จำเป็นต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ดังนั้นวิธีการประเมินรูปแบบการเรียนรู้ของ Kolb จึงได้รับการวิจารณ์อย่างกว้างขวาง จากงานวิจัยดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ของ Kolb (1984) ดังนี้

ภาพ 1 แสดงขั้นตอนการเรียนรู้ตามทฤษฎีวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (1984)

ที่มา: Kolb, 1984

Kolb (1984) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) โดยมีหลักการของประสบการณ์เป็นแหล่งที่มาของการเรียนรู้และเป็นพื้นฐานสำคัญของการเกิดความคิด ความรู้ และการกระทำต่าง ๆ ซึ่งเสนอวัฏจักรของกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. **ขั้นที่ 1 การรับประสบการณ์รูปธรรม (Concrete Experience - CE)** เป็นประสบการณ์รูปธรรมเป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนเข้าไปมีส่วนร่วมและรับรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ เน้นการใช้ความรู้สึก และยึดถือสิ่งที่เกิดขึ้นจริงตามที่ตนประสบในขณะนั้น

2. **ขั้นที่ 2 การสังเกตอย่างไตร่ตรอง (Reflective Observation - RO)** เป็นการไตร่ตรองเป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนมุ่งที่จะทำความเข้าใจความหมายของประสบการณ์ที่ได้รับโดยการสังเกตอย่างรอบคอบเพื่อการไตร่ตรองพิจารณา

3. **ขั้นที่ 3 การสร้างแนวคิดเชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization - AC)** เป็นการสรุปเป็นหลักการนามธรรม เป็นขั้นที่ผู้เรียนใช้เหตุผลและใช้ความคิดในการสรุปขยายต่อเป็นหลักการต่าง ๆ

4. **ขั้นที่ 4 การทดลองประยุกต์หลักการไปใช้ในสภาพการณ์ใหม่ (Active Experimentation - AE)** เป็นการทดลองปฏิบัติจริง เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนนำเอาความเข้าใจที่สรุปได้ในขั้นที่ 3 ไปทดลองปฏิบัติจริง เพื่อทดสอบว่าถูกต้องหรือขั้นตอนนี้เน้นที่การประยุกต์ใช้

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ David Kolb ตามทัศนะของ Kolb ผู้เรียนที่เรียนรู้จากประสบการณ์เชิงรูปธรรม โดยผ่านการสะท้อนประสบการณ์ต่าง ๆ และปรับประสบการณ์เหล่านั้นมาสู่การทดลองและการปฏิบัติกับปัญหาจริง จากการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เน้นที่การแก้ปัญหา การสะท้อนความคิดและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทฤษฎีของ Kolb จึงเข้ากับหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีประโยชน์กับการเรียนรู้ที่ยึดงานเป็นหลัก และสามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการคิดที่ซับซ้อน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความเข้าใจเนื้อหาความรู้ แรงจูงใจในการเรียน ความสามารถในการแก้ปัญหา และสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในการทำงานได้ง่ายขึ้น ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb ผู้เรียนที่เรียนรู้จากประสบการณ์เชิงรูปธรรม โดยผ่านการสะท้อนประสบการณ์ต่าง ๆ และปรับประสบการณ์เหล่านั้นมาสู่การทดลองและการปฏิบัติกับปัญหาจริง

จากการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เน้นที่การแก้ปัญหา การสะท้อนความคิด และการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทฤษฎีของ Kolb จึงเข้ากับหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีประโยชน์กับการเรียนรู้ที่ยึดงานเป็นหลัก และสามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการคิดที่ซับซ้อน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความเข้าใจเนื้อหาความรู้ แรงจูงใจ ในการเรียน ความสามารถในการแก้ปัญหา และสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในการทำงานได้ง่ายขึ้น การเรียนรู้เชิงประสบการณ์เป็นการประสานระหว่างการนำประสบการณ์เดิมของผู้เรียนมาเป็นส่วนที่สำคัญของการเรียนรู้ และเป็นการศึกษาที่เพิ่มประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ดังนั้นการเรียนรู้เชิงประสบการณ์จึงรวมการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ทุกรูปแบบ (สุจิตรา ตีรรัตนกุล, 2562)

ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นพื้นฐานของรูปแบบการเรียนรู้ Kolb ได้อธิบายว่าผู้เรียนแต่ละคนเรียนรู้สิ่งใหม่อย่างเป็นกระบวนการที่ดำเนินกันไปเป็นวงจร ซึ่งแต่ละขั้นของการเรียนรู้ก็จะส่งเสริมการเรียนรู้ของขั้นต่อไปด้วยการจัดการเรียนการสอนที่ใช้วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนใช้ความรู้ที่และเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ผู้เรียนสามารถค้นหากฎเกณฑ์ของภาษาด้วยการลองผิดลองถูก การให้ข้อมูลย้อนกลับหรือการสนับสนุน และทบทวนข้อสรุปเพื่อฝึกฝนให้ใช้ภาษาได้อย่างคล่องแคล่วจากกิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้ภาษา เช่น การเล่นเกมบทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง เกม การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น (เสาวภา วิชาดี, 2554)

4. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยใช้แหล่งชุมชนเป็นฐาน (Community Based Learning: CBL)

Heslie (1985) ได้ให้ความหมายการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานไว้ว่า เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของการศึกษาชุมชน โดยมีการบูรณาการทั้งการศึกษาในโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเรียกได้ว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ การใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาการปฏิบัติงาน ซึ่งปัจจุบันได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก และมีหน่วยงานได้มาประยุกต์ให้เข้ากับงานต่าง ๆ ทั้งในส่วนภาครัฐ และเอกชน

Melaville, Berg, & Blank (2015) ได้สรุปกลยุทธ์การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ในรูปแบบเป็นการผสมผสานทั้งทฤษฎีการปฏิบัติ มี 6 กลยุทธ์ ดังนี้

1. การให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ จะเชื่อมต่อการกิจด้านการศึกษาของสถานศึกษากับชุมชนที่ล้อมรอบ ทั้งสถาบันอุดมศึกษาและโรงเรียนของรัฐจะถูกออกแบบมาเพื่อมุ่งเน้นในการฟื้นฟูชุมชน หลักการสำคัญของการให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ คือ การร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริง ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย โดยการให้บริการแก่ชุมชน รูปแบบนี้เริ่มต้นจากความต้องการของชุมชน กระบวนการเรียนรู้ การวิจัย และการดำเนินการต่าง ๆ ในวันที่มีการสอนตามปกติและหลังเลิกเรียน

2. การศึกษาความเป็นพลเมือง มีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมความเป็นพลเมืองที่มีพลังและรับผิดชอบ สนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ทางวิชาการของผู้เรียนกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งมีความสำคัญกับประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ มีหลักการสำคัญ คือ

- 2.1 สนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในบทบาทของพลเมืองอย่างชัดเจน
- 2.2 สะท้อนถึงเจตนาและความพยายามมุ่งเน้นที่ผลลัพธ์ของความเป็นพลเมือง
- 2.3 ให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ในห้องเรียนและการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.4 เน้นแนวคิดที่จำเป็นต่อระบอบประชาธิปไตย

2.5 ช่วยให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างแนวความคิดประชาธิปไตยกับชีวิตของตนเอง

3. การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการใช้ประโยชน์จากความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียน ในประเด็นที่เกี่ยวกับโลกธรรมชาติและความสัมพันธ์ทางสังคม โดยใช้สภาพแวดล้อมของโรงเรียนและชุมชนเป็นกรอบให้ผู้เรียนสร้างการเรียนรู้ของตนเอง กลยุทธ์นี้ไม่ได้มุ่งเน้นการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมเป็นหลักแต่จะใช้สิ่งแวดล้อมสร้างความสนใจของผู้เรียนก่อน โดยมีหลักการสำคัญ คือ จะต้องสอนแนวคิดทางนิเวศวิทยาที่สำคัญและความสัมพันธ์ในระบบนิเวศ เสริมสร้างความรู้ที่ลุ่มลึกเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ให้ผู้เรียนลงพื้นที่จริงเพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมในชุมชนอย่างเหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมส่วนบุคคลในเชิงบวก ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ การวางแผน และการสืบเสาะเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติรวมทั้งปลูกฝังทักษะความเป็นพลเมืองในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาชุมชน

4. การเรียนรู้โดยใช้สถานที่เป็นฐาน หรือ "การเรียนรู้เชิงประสบการณ์" จะใช้ประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นบริบทในการเรียนรู้การทำงานของผู้เรียนตามความต้องการและความสนใจของสมาชิกชุมชน โดยชุมชนทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลและให้ความร่วมมือในทุกๆ ด้าน โรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงาน เพื่อให้ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตที่ดีโดยชุมชนมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาให้กับผู้เรียนมีการเรียนรู้และทำงานร่วมกันระหว่างผู้เรียน ครู ผู้บริหารโรงเรียน และคนในชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย

5. การเรียนรู้โดยการบริการ เป็นการบูรณาการระหว่างการให้บริการชุมชนกับการศึกษาเนื้อหาสาระตามหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อประชาชน สังคมและชุมชน กิจกรรมการให้บริการที่ผู้เรียนกำหนดขึ้นต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน และเชื่อมโยงกับเป้าหมายของการเรียนรู้ตามหลักสูตร โดยมีหลักการสำคัญ คือ

5.1 เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการที่มีเป้าหมายด้านความรู้ความสามารถทักษะที่ชัดเจน

5.2 การบริการตอบสนองความต้องการของชุมชนที่แท้จริงมีช่วงเวลาการปฏิบัติอย่างเหมาะสม เกิดประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและชุมชน

5.3 มีการร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก โดยผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดมีส่วนร่วมในการวางแผนการให้บริการ และทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกัน

5.4 ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการ และดำเนินการตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย

5.5 การสะท้อนคิดซึ่งเกิดขึ้นก่อนระหว่างและหลังการเรียนรู้

5.6 ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายเพื่อวัดความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของตน

6. การเรียนรู้โดยการใช้การทำงานเป็นฐาน เป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้ผู้เรียนใช้เวลากับผู้ที่มีประสบการณ์ เพื่อขอคำปรึกษาหรือการให้ข้อมูลเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพ และซึมซับแบบอย่างที่ดีจากผู้มีประสบการณ์กล่าวโดยสรุป การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานมีเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วยชุมชนให้การส่งเสริม สนับสนุนและมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ผู้เรียนลงพื้นที่ในชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ฝึกการคิดและแก้ปัญหาจากสถานการณ์จริงที่พบในชุมชน และมีการยืดหยุ่นเวลา ในการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับกิจกรรมนอกห้องเรียน

จิรวิทย์ มั่นคงวัฒนะ (2558) การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning Management – CBLM) เป็นแนวคิดการจัดการศึกษาฐานชุมชน (CBEM) คือ การศึกษาเอา "ชีวิตเป็นตัวตั้ง" แทนการเอา "วิชาเป็นตัวตั้ง" โดยมีจุดหมายให้ผู้เรียนได้รับทั้งความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมจริยธรรม รูปแบบการศึกษาเป็นการศึกษาระบบเปิดที่บูรณาการทั้ง การศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ที่ทุกคนมีสิทธิเพื่อที่จะให้เห็นหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาฐานชุมชน เป็นการเพิ่มความสำคัญของเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่น สถาบันศาสนา และสถาบันสังคมอื่น ๆ โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว ต้องหันมาให้ความสำคัญกับเยาวชนและบุตรหลาน โดยร่วมกันปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม มารยาท ประเพณี และวัฒนธรรมภายในครอบครัวและชุมชน โดยรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็งเป็นฐานรากของสังคม

5. แนวคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem)

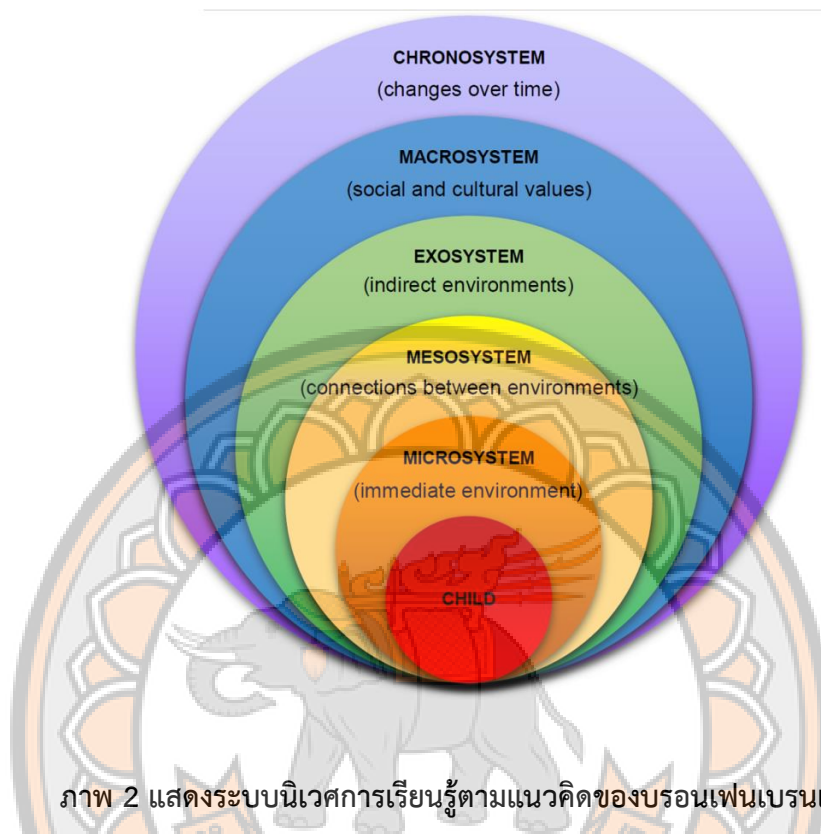
ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาคำว่า “ระบบนิเวศการเรียนรู้” (Learning Ecosystem) ได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะหน่วยงานทางการศึกษา เนื่องจากนักศึกษามองว่าการเรียนรู้ในปัจจุบันไม่ได้เป็นระบบที่แยกส่วนเหมือนในอดีตที่ผ่านมา แต่เป็นระบบที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันมากขึ้นโดยเฉพาะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีบทบาทอย่างมากในระบบการศึกษาของไทย ส่งผลให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ ทุกเวลา ดังนั้นการนำแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้มาปรับใช้กับการจัดการเรียนรู้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาในปัจจุบัน จึงต้องทบทวนมโนทัศน์ของนิเวศการเรียนรู้ใหม่ โดยศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของนิเวศการเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นเอื้อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความรู้ตามบริบทหรือสิ่งแวดล้อม ตลอดจนถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คำว่า “ระบบนิเวศการเรียนรู้” มาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Learning Ecosystem โดยต้นกำเนิดของคำว่า Ecosystem มาจากคำศัพท์ Ecology แปลว่า นิเวศวิทยา ตามนิยามหมายถึง วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับถิ่นที่อยู่และสิ่งแวดล้อม แต่ปัจจุบันสภาพแวดล้อมรอบตัวเปลี่ยนแปลงไปอย่างก้าวกระโดด ความก้าวหน้าของเทคโนโลยี นวัตกรรมใหม่ เข้ามามีบทบาททำลายความสามารถทางสติปัญญาและเข้ามาผูกพันกับชีวิตของมนุษย์ มากขึ้น สมรรถนะและชุดความรู้เดิมที่มีอยู่อาจไม่เพียงพอ ทำให้ต้องเติมสมรรถนะที่จำเป็นอย่าง ทันทีทันใด และใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบย้อนศร คือ การกลับไปขยายศักยภาพที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวให้ได้ แสดงออกมา (วิจารณ์ พานิช, 2562)

Bronfenbrenner (1979) ได้เสนอทฤษฎีนิเวศวิทยาของมนุษย์ (Human ecology theory) ซึ่งมีแนวคิดว่าคุณคนไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่อยู่ในบริบทของความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับ ครอบครัว เพื่อน โรงเรียน และปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ ที่พึ่งพาซึ่งกันและกัน ทฤษฎีนิเวศวิทยาของ มนุษย์ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเป็นลักษณะของระบบที่ซ้อนกันอยู่หลายชั้น (Nested systems) เริ่มจาก ระบบระดับไมโคร (Microsystems) ระบบระดับเมโส (Mesosystems) ระบบนอกเอ็กโซ (Exo-systems) ระบบระดับแมโคร (Macro-systems) และระบบโครโน (Chronosystem) ซึ่งทั้ง 5 ระบบดังกล่าว ได้ส่งผลต่อพัฒนาการการเรียนรู้ของมนุษย์อย่างเป็นองค์ รวม สภาพแวดล้อมรอบตัวมนุษย์หลายมิติมีอิทธิพลต่อมนุษย์และมนุษย์ก็มีอิทธิพลต่อสภาพแวดล้อม เช่นกัน

ระบบนิเวศการเรียนรู้ของมนุษย์ตามทฤษฎีนิเวศวิทยาของมนุษย์ (Human ecology Theory) เป็นระบบแนวนอนและมีลักษณะซ้อนกันหลายชั้น ซึ่งส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการ เรียนรู้ของมนุษย์ทฤษฎีนิเวศวิทยานี้ เป็นหนึ่งในคำอธิบายที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดเกี่ยวกับอิทธิพล ของสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีต่อการพัฒนาของผู้มนุษย์ ดังแสดงในภาพ 2

Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory

ภาพ 2 แสดงระบบนิเวศการเรียนรู้ตามแนวคิดของบรอนเฟนเบรนนอร์

ที่มา: Bronfenbrenner, 1979

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทฤษฎีระบบนิเวศทางนิเวศวิทยาของ Bronfenbrenner แบ่งสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการพัฒนาการของบุคคลออกเป็น 5 ระบบหลัก ได้แก่ 1) ระบบไมโคร ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับบุคคล 2) ระบบเมโซ การทำงานร่วมกันระหว่างระบบไมโคร 3) ระบบเอ็กโซ ปัจจัยที่บุคคลไม่มีส่วนร่วมแต่มีผลต่อบุคคล 4) ระบบมาโคร ปัจจัยทางสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม 5) ระบบครอนิกซ์ การเปลี่ยนแปลงตามเวลาในชีวิตของบุคคล โดยทฤษฎีนี้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถนำไปพัฒนาเยาวชนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

5.1 ความหมายของแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาความหมายจากนักวิชาการหลายท่านที่ได้กล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีระบบนิเวศการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

Bronfenbrenner (1979) กล่าวว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลที่ไม่ได้เรียนรู้โดยตรงแต่จะได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบใกล้เคียง (Nearby elements) และองค์ประกอบที่อยู่ไกลตัวออกไป (Farther away elements)

Kondratova et al. (2017) ให้ความหมายคำว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้ เป็นเรื่องของการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยการออกแบบและพัฒนาบรรยากาศในชั้นเรียน ซึ่งครอบคลุมทั้งพื้นที่ในห้องเรียนและพื้นที่นอกสถานศึกษา ทั้งที่บ้านและสถานที่อื่นให้สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ

Benedicts (2018) ให้ความหมายคำว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้ หมายถึง การรวมตัวกันเป็นกลุ่มของบุคคล กระบวนการ และเครื่องมือที่ใช้ถ่ายทอดบูรณาการและสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่เรียนรู้และพัฒนาทั่วทั้งองค์กร ทุกองค์กรมีระบบนิเวศการเรียนรู้ของตนเอง เช่นเดียวกับที่ทุกธุรกิจมีวัฒนธรรมของตน

Harrell (2020) ให้ความหมายคำว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้ คือ แนวทางแก้ปัญหาการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเลือกวิธีการเรียนรู้ได้อย่างยืดหยุ่น แตกต่างไปจากระบบบริหารจัดการความรู้ (Learning Management System: LMS) แบบเดิม คือ ช่วยเพิ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) ของผู้เรียนได้มากขึ้น

นริศนา ใจคง และสิริกันต์ แก้วคงทอง (2564) ให้ความหมายคำว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้ คือ ระบบที่ประกอบด้วย กลุ่มบุคคล เนื้อหาสาระ กระบวนการ เทคโนโลยี วัฒนธรรมการเรียนรู้ และยุทธศาสตร์การทำงาน รวมตัวกันเพื่อจัดการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนตามบริบทหรือสิ่งแวดล้อมขององค์กรด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างยืดหยุ่นและเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียน เน้นการเรียนรู้แบบองค์รวม การเรียนรู้ตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

วุฒิชัย ไกรวิเศษ (2566) ให้ความหมายคำว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้ คือ ระบบของการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสิ่งมีชีวิต และสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกองค์กรซึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

จากความหมายของระบบนิเวศการเรียนรู้ของนักวิชาการทางการศึกษาที่กล่าวไว้ข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้ หมายถึง ระบบที่มีความสัมพันธ์กันของกลุ่มสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต รวมทั้งบริบทสภาพแวดล้อมพื้นที่ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างยืดหยุ่นและเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ ส่งผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

5.2 องค์ประกอบของนิเวศการเรียนรู้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาความหมายจากนักวิชาการหลายท่านที่ได้กล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับองค์ประกอบของนิเวศการเรียนรู้ ดังนี้

Chang, & Guetl (2014) ระบบนิเวศการเรียนรู้ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบสิ่งมีชีวิต (Biotic components) และ องค์ประกอบสิ่งไม่มีชีวิต (Abiotic components) ที่มีการปฏิสัมพันธ์กันจนเกิดเป็นระบบนิเวศการเรียนรู้ และได้เสนอว่าระบบนิเวศการเรียนรู้เป็นระบบแบบองค์รวมซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบ หลัก 3 องค์ประกอบ คือ

1. ชุมชนแห่งการเรียนรู้และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Communities and stakeholders) องค์ประกอบด้านนี้ หมายถึง ครู ผู้สอน ผู้จัดเนื้อหาการเรียนรู้ ผู้ออกแบบการเรียนการสอน และผู้เชี่ยวชาญการเรียนการสอน

2. สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเรียนรู้ (Learning Utilities) ซึ่งเปรียบเสมือน องค์ประกอบสิ่งไม่มีชีวิตหรืออาจเรียกว่าสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งประกอบไปด้วย เนื้อหาการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ วิธีการเรียนการสอน เทคโนโลยี เครื่องมือการเรียนรู้อื่น ๆ รวมถึงอาคารสถานที่

3. เงื่อนไขระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning ecosystem conditions) หมายถึง สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกที่มีอิทธิพลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้ เช่น วิวัฒนาการของความรู้ เป้าหมายทางการศึกษา กิจกรรมการเรียนรู้ ลักษณะทางวัฒนธรรมและสังคม วิทยาศาสตร์ ความคาดหวังของสังคม อุตสาหกรรม องค์กรทางธุรกิจ และนโยบายของรัฐบาล เป็นต้น

Holgado, & Penalvo (2017) กำหนดองค์ประกอบของนิเวศการเรียนรู้ว่า เป็นพื้นที่ เวลา คน เนื้อหา กิจกรรม กลยุทธ์ วัฒนธรรม และมีการนำเทคโนโลยีมาใช้หรือสนับสนุนการเรียนรู้ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

Falk et al. (2018) กล่าวว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้มีองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบ คือ คนภายในองค์กร ทรัพยากรการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกองค์กร และเทคโนโลยีที่สนับสนุนการเรียนรู้

Weise (2020) ได้นำเสนอระบบนิเวศการเรียนรู้ใหม่ (A New Learning Ecosystem) กล่าวว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องร่วมมือกันเพื่อหาแนวทางในการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ใหม่เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะจะเป็นออกเดียวที่จะช่วยให้คนรุ่นใหม่ในอนาคตสามารถปรับตัวรับกับความเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผัน ของโลกได้ โดยได้เสนอการปรับระบบนิเวศการเรียนรู้แบบใหม่สำหรับโลกในอนาคต ดังนี้

1. นำทางได้ (Navigable) ระบบนิเวศการเรียนรู้ต้องทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ผู้เรียนเห็นภาพของตลาดงานในปัจจุบันและอนาคตก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพทำให้ไม่ต้องเสียเวลากับสิ่งที่ไม่จำเป็นและช่วยให้มองเห็นโอกาสและทิศทางในการต่อยอดอาชีพในอนาคตได้อย่างแม่นยำ

2. ช่วยสนับสนุน (Supportive) ระบบนิเวศการเรียนรู้ต้องสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และเตรียมความพร้อมสู่เส้นทางการทำงานในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ และปราศจากอุปสรรค ผู้เรียนต้องได้รับการสนับสนุนอย่างรอบด้าน เช่น การช่วยเหลือให้คำปรึกษาแบบตัวต่อตัว หรือการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถค้นหาพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ได้หลากหลายขึ้น

3. มีจุดมุ่งหมาย (Targeted) ระบบนิเวศการเรียนรู้ต้องเกื้อหนุนให้ผู้เรียน ได้รับการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายตรงตามความต้องการ ความสนใจและความถนัดของตนเอง การมีระบบนิเวศการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนเป็นการลงทุนทางการศึกษาที่ให้ผลตอบแทนที่ชัดเจนและคุ้มค่า

4. ผสมผสาน (Integrated) ระบบนิเวศการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยการปฏิบัติและบูรณาการการเรียนรู้กับการทำงานเข้าด้วยกันเพื่อให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ของการประยุกต์ใช้ความรู้ในการสร้างอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ในเวลาเดียวกัน

5. โปร่งใส (Transparent) ระบบนิเวศการเรียนรู้ต้องสนับสนุนความโปร่งใสในการจ้างงานและมีความยุติธรรมต่อคนอย่างเท่าเทียม โดยให้ความสำคัญกับทักษะและความสามารถของคนเป็นลำดับแรก ความโปร่งใสจะช่วยลดอคติในการจ้างงาน รวมถึงช่วยให้บริษัทให้สามารถรับผู้สมัครงานที่มีความสามารถที่หลากหลายมากขึ้น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2564) กล่าวถึง องค์ประกอบและรูปแบบของระบบนิเวศการเรียนรู้ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การดำเนินงาน โดยเน้นการจัดทำยุทธศาสตร์การจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ที่มีการกำหนดวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีการดำเนินงาน เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย

2. ทรัพยากร ได้แก่ งบประมาณ บุคลากร เครื่องมือ สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ

3. วิธีการจัดการเรียนรู้ ด้วยการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนรู้แบบร่วมคิดร่วมทำ เป็นต้น

4. การจัดทำหลักสูตรและกิจกรรมใหม่ เช่น การออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้ใหม่ โดยใช้เทคโนโลยีเป็นทางเลือกสำหรับผู้เรียน การทำเนื้อหาสาระที่ตอบสนองความสนใจของผู้เรียน การกำหนดทักษะและสมรรถนะที่จำเป็นต่อการพัฒนาการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน

5. การใช้เทคโนโลยี เช่น การนำ E-learning มาใช้ในการเผยแพร่คลังความรู้ในรูปแบบคลิปปวีดีโอ ผ่านแพลตฟอร์มการเรียนรู้

6. ความร่วมมือของเครือข่าย ซึ่งระบบนิเวศการเรียนรู้จะเป็นระบบที่เกื้อหนุนให้เกิดบรรยากาศแห่งการเรียนรู้เพื่อให้สมาชิกในระบบนิเวศการเรียนรู้ สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็ม

ศักยภาพร่วมกัน นำไปสู่การพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ และในการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ นั้น สามารถเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการเรียนการสอนภายในหน่วยงาน สถานศึกษารองรับการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อให้ผู้เรียนได้มีทักษะในศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ในการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ยังสามารถตอบโจทย์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

อาทิตยา ไสยพร (2566) กล่าวถึง องค์ประกอบของระบบนิเวศการเรียนรู้ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1. People (คน) นักเรียนต้องค้นหาแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง คุณครูสามารถช่วยเหลือนักเรียนได้ โดยการทำแบบประเมินตนเอง ระบุความต้องการการเรียนรู้ และช่วยเหลือในการสรรหาทรัพยากรการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น วิทยากรให้คำแนะนำ อุปกรณ์ช่วยเหลือ นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ สุดท้ายคือการประเมิน และวัดผลการเรียนรู้ของนักเรียน โดยอาจให้นักเรียนเป็นผู้ประเมินตนเองผ่านความช่วยเหลือของครูก็ได้

2. Content (เนื้อหา) เนื้อหาในระบบนิเวศการเรียนรู้มีตั้งแต่การเรียนรู้เนื้อหาสำคัญจำเป็นที่นักเรียนต้องเรียนรู้ในโรงเรียน แต่สิ่งสำคัญที่จะสร้างผู้เรียนให้เป็น Lifelong Learner ได้คือการเรียนรู้นอกห้องเรียนตามความสนใจที่ไม่จำกัดรูปแบบการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้จากสื่อ ดิจิทัล อ่านบทความหรือฟังพอดคาสต์ โดยให้นักเรียนระบุเป้าหมายสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ให้ชัดเจน

3. Technology (เทคโนโลยี) ในที่นี้หมายถึงแพลตฟอร์มในการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ เช่น ระบบสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ คือ การสร้างการเรียนรู้เฉพาะบุคคล ผ่านระบบ Cloud ที่สนับสนุนให้นักเรียนพัฒนาทักษะของตนนอกเหนือไปจากการเรียนในวิชาบังคับ ซึ่งแพลตฟอร์มนี้จะอนุญาตให้ผู้เรียนจัดการเนื้อหาและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และยังมีช่องทางการให้คำแนะนำส่วนตัวด้วย ทั้งหมดนี้ผู้เรียนสามารถกำหนดและติดตามเนื้อหาได้เอง

4. Data (ข้อมูล) ข้อมูลมีความสำคัญต่อการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ ข้อมูลที่สำคัญคือข้อมูลความต้องการในการเรียนรู้ของนักเรียนไม่ว่าจะเป็นต้องการเรียนรู้เรื่องใด เนื้อหาอะไร ถนัดในการเรียนรู้แพลตฟอร์มไหน หรือคุณครูอาจวิเคราะห์จากพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนบนแพลตฟอร์มที่สร้างขึ้น เช่น จำนวนครั้งการเข้าใช้ระบบ จำนวนหัวข้อที่เลือกศึกษา ฯลฯ เมื่อคุณครูมีข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้เห็นภาพกว้างและภาพเชิงลึกของการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคนที่ชัดเจน นำมาสู่การพัฒนาและออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับนักเรียนในที่สุด

5. Governance (การกำกับดูแล) การกำกับดูแล คือ การร่วมกันปรับปรุง องค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบนิเวศการเรียนรู้ โดยคุณครูและนักเรียนต้องหมั่นให้ผลป้อนกลับ (Feedback) เกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ทั้งเรื่อง คน เนื้อหา เทคโนโลยี และข้อมูล ใน 4 ข้อข้างต้น เช่น นักเรียนมีปัญหาในเรื่องขาดอุปกรณ์ในการเรียนรู้ ยังไม่มีเนื้อหาการเรียนรู้ที่สนใจ เทคโนโลยีมีปัญหาในการเลือกแพลตฟอร์มในการเรียนรู้ นอกห้องเรียนมากมายให้นักเรียนได้เรียนรู้ มีทั้งแบบมีค่าใช้จ่าย

และใช้ได้ฟรี คอร์สระยะสั้นและคอร์สระยะยาว คุณครูสามารถให้คำแนะนำในการเลือกแพลตฟอร์มที่เหมาะสมให้กับนักเรียน และกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนวิเคราะห์ออกมาแล้วว่ายังไม่บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ในส่วนนี้คุณครูสามารถให้ความช่วยเหลือ แก้ไข และปรับปรุงตามความเหมาะสม

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าระบบนิเวศการเรียนรู้ มุ่งเน้นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันในลักษณะของระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมหรือพื้นที่การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เปิดกว้างและเหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนและเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยอาศัยเทคโนโลยีดิจิทัล สารสนเทศ นวัตกรรมและความร่วมมือจากหลากหลายปัจจัยทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคม รวมทั้งให้ความสำคัญกับพัฒนาการของมนุษย์ที่ได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมที่ซ้อนกันหลายระดับ ซึ่งระบบนี้ช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาความรู้ ทักษะและสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกปัจจุบัน และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และพัฒนาการของมนุษย์อย่างลึกซึ้งและมีความหมายมากยิ่งขึ้น

แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

แนวคิดทฤษฎีการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการเชิงวิจัยคุณภาพ (Qualitative Research) เข้าด้วยกันเพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยคณะวิจัยชุมชนและแกนนำชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอนตั้งแต่ร่วมคิด ตัดสินใจร่วมทำ ตรวจสอบและร่วมรับประโยชน์ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้

1. ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เกิดขึ้นประมาณปี ค.ศ. 1970 โดยพัฒนาต่อยอดมาจากแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่เกิดขึ้นในวงการทางด้านการศึกษา โดยเป็นการผสมผสานระหว่างการวิจัยและการปฏิบัติจริงเพื่อมุ่งเน้นการแก้ปัญหา (อุทัยทิพย์ เจียวิวรรธน์กุล, 2553)

ชนิชฐา กาญจนสินนท์ (2536) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนและดำเนินการตามแผนในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการดำเนินการประเมินผล โดยที่ทุกขั้นตอนดังกล่าว สมาชิกชุมชนเข้าร่วมด้วยอันเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ได้พัฒนาตนเองในการทำงานพัฒนา

กมล สดประเสริฐ (2540) ได้ให้ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การวิจัยค้นคว้าและหาความรู้ตามหลักการของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์แบบเดิม ๆ ต่างกันเพียงแต่ว่า PAR นั้นมีวัตถุประสงค์มุ่งไปที่การแก้ปัญหาในการพัฒนาและเป็นการวิจัยที่ดำเนินไปด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้ร่วมงาน รวมทั้งในกระบวนการวิจัยและการมีหุ้นส่วนใช้ประโยชน์ของการวิจัย และยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นจักรกระทำโดยผู้ปฏิบัติการเพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ในการแก้ไขปัญหาโดยทันที และต้องกระทำเป็นหมู่คณะร่วมกัน ขยายความอีกได้ว่า เป็นการวิจัยที่ต้องอาศัยกระบวนการทำงานร่วมกันที่จะต้องสืบสวน สอบสวนหาปัญหาและข้อโต้แย้งร่วมกันเป็นกลุ่ม วิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหา โดยเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างจะลำเอียงไปในทางกระบวนการประชาธิปไตย

นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบสถานการณ์ต่าง ๆ สะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของตน ทรัพยากรที่มีอยู่ อุปสรรคและปัญหาที่ปรากฏ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่

อุทัย ดุลยเกษม (2545) ได้กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนซึ่งเคยเป็นประชากรของการวิจัย กลับมีบทบาทมาเป็นผู้ร่วมในการทำวิจัย โดยเข้ามามีบทบาทส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย โดยทั่วไปแล้วข้อกำหนดของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นแตกต่างไปจากแนวคิดของการวิจัยแบบเดิมอยู่มาก แนวคิดในการวิจัยแบบเดิมนั้น ยังอยู่บนฐานของปรัชญาปฏิฐานนิยมเชิงตรรก (Philosophy of Logical Positivism) และพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioralism) ซึ่งมีข้อกำหนดว่า นักวิจัยทุกคนจะต้องรักษาความเป็นกลาง (Neutrality) โดยแยกตัวเองโดยสิ้นเชิงออกจากสิ่งที่ศึกษาเพื่อมิให้เกิดอคติ (bias) ต่อการศึกษา อันจะทำให้ผลของการศึกษาเบี่ยงเบนและไม่น่าเชื่อถือ แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและนักพัฒนาหรือนักปฏิบัติการ ตลอดกระบวนการศึกษาค้นคว้า

สุภางค์ จันทวานิช (2547) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) หมายถึง วิธีการที่ให้อาจารย์เข้ามามีส่วนร่วมวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การกำหนดปัญหา การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาแนวทางในการแก้ปัญหา หรือ ส่งเสริมกิจกรรม

ชัชวาลย์ ทัดศิวัช (2550) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายความว่า การร่วมกันดำเนิน กระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนากับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น และให้เห็นภาพแห่งคุณลักษณะสำคัญของการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เด่นชัด

จากการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายความว่า เป็นการวิจัยที่ต้องอาศัยกระบวนการทำงานร่วมกัน ระหว่างนักวิจัย ชุมชนหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) และนักพัฒนาหรือนักปฏิบัติการ มีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมทำร่วมตรวจสอบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ตลอดจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของชุมชน

2. หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Kemmis, & Wilkinson (1998) ได้สรุปลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคม เป็นการศึกษาและทำความเข้าใจระบบความสัมพันธ์ของคนและส่วนรวม ด้วยการศึกษาการปฏิบัติการทางสังคมแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการประยุกต์แนวทางการศึกษา โดยผู้ร่วมวิจัยต้องทำการศึกษาและวิเคราะห์ตนเองตลอดกระบวนการวิจัยว่ามีความเข้าใจในปัจจุบันแง่มุมต่าง ๆ ว่าอย่างไร เป็นการวิจัยที่เน้นการลงมือปฏิบัติและทำงานร่วมกัน เป็นการปฏิบัติการที่เน้นการคิดที่สร้างสรรค์ ให้สามารถหาหนทางออกแก้ไขปัญหาได้ และเป็นการวิจัยที่ต้องมีการไตร่ตรองครุ่นคิด ก่อนลงมือปฏิบัติอย่างค่อยเป็นค่อยไปที่ต้องมีการทบทวนตลอดเวลาจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายที่กำหนด (Kemmis and Wilkinson, 1998, อ้างถึงใน พรสันต์ เลิศวิทย์วิวัฒน์, 2554)

Stringer (1999) หลักพื้นฐานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีสิ่งที่จะต้องคำนึงมี 3 ประการ คือ

1. การค้นหาหรือการเฝ้ามอง (Look) ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่เกิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่จริง
2. การคิด (Think) คือ สำรวจและวิเคราะห์ว่ามีอะไรเกิดขึ้นแล้วทำไมหรืออย่างไร
3. การปฏิบัติ (Act) ที่เกิดจากการวางแผน การปฏิบัติและการประเมินผลการปฏิบัติ

พันธุทิพย์ รามสูตร (2540) ได้กล่าวถึง หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยหลักการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำ หรือ การปฏิบัติการ (Action) เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้ถูกกดขี่หรือด้วยโอกาสในสังคมได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่ รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาาร่วมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้

อจรา สโรบล (2547) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการที่ให้คนในชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ควรจะสนับสนุนให้มีส่วนร่วมพัฒนาในทุกขั้นตอนเพื่อให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจ พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องทรัพยากรท่องเที่ยวให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ซึ่งในด้านการดำเนินการ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมนี้ มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ 1) การมีพี่เลี้ยงในรูปหน่วยงาน องค์กร เพื่อกระตุ้นและร่วมเสริมสร้างให้เกิดอำนาจในการตัดสินใจและเกิดกระบวนการทำงานร่วมกันของชุมชน 2) เน้นให้เห็นถึงการกระจายอำนาจของรัฐที่จะสนับสนุนให้คนในชุมชนทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาได้ 3) เน้นสร้างกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เรียนรู้ในการเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาชุมชน และ 4) มุ่งหลักการและเป้าหมายการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น

3. ลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติการ สังเกต และการสะท้อนผล เพื่อนำไปปฏิบัติตามวงจรของวิจัยจนกว่าจะได้รูปแบบของการปฏิบัติงานที่พึงพอใจและชัดเจน ซึ่งกระบวนการวิจัยจำเป็นต้องมีความยืดหยุ่นสูง และสามารถทำการวิจัยซ้ำโดยพิจารณาจากผลสะท้อนกลับที่ข้อมูลสำคัญสำหรับการพัฒนากระบวนการวิจัยในลำดับต่อไป (สมโภชน์ อเนกสุข, 2548)

Kemmis, & McTaggart (2005) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการทางสังคมที่นักวิจัยมีเจตนาเพื่อสำรวจความสัมพันธ์ของบุคคลแต่ละบุคคลกับบุคคลอื่น ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจว่าแต่ละบุคคลมีรูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคมหรือการปรับปรุงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไร

2. เป็นรูปแบบของการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วม หมายความว่า แต่ละคนจะดำเนินการศึกษาด้วยตัวเอง ในระหว่างกระบวนการจะมีการวิเคราะห์ความเข้าใจ ทักษะ คุณค่า มีการเสนอความรู้และความคิดเห็นสู่บุคคลกลุ่มอื่นและผลักดันให้เกิดการกระทำในการปฏิบัติร่วมกัน

3. เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการและทำงานร่วมกัน เพราะการวิจัยจะมีความสมบูรณ์ต้องเกิดจากการกระทำของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและที่กล่าวว่าเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพราะผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์ลักษณะท่าทางในการสื่อสารองค์ความรู้ ความไม่พึงพอใจในปฏิสัมพันธ์การจัดการโครงสร้างทางสังคมเพื่อลดความไม่สมเหตุสมผล

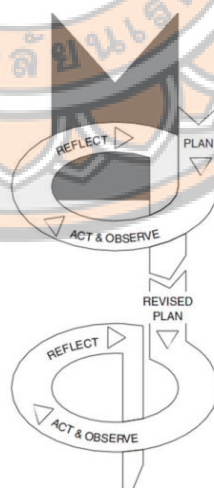
4. ทุกคนมีอิสระในการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ปราศจากกฎเกณฑ์ที่ไม่มีเหตุผลและโครงสร้างที่ไม่ยุติธรรม ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาตนเอง

5. ช่วยให้ทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีความเป็นอิสระในตัวเอง จากข้อกำหนดต่าง ๆ เช่น สื่อ ภาษาและกระบวนการทำงาน เป็นต้น

6. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถเกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันได้โดยการพิจารณาผลที่สะท้อนกลับ เพราะเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำการเปลี่ยนแปลงไปสู่การปฏิบัติ

4. ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Kemmis, & McTaggart (1988) เนื่องจากเป็นแนวคิดที่นักวิชาการ นักวิจัย นำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย ซึ่งมีกระบวนการวิจัยลักษณะดังภาพประกอบ 3

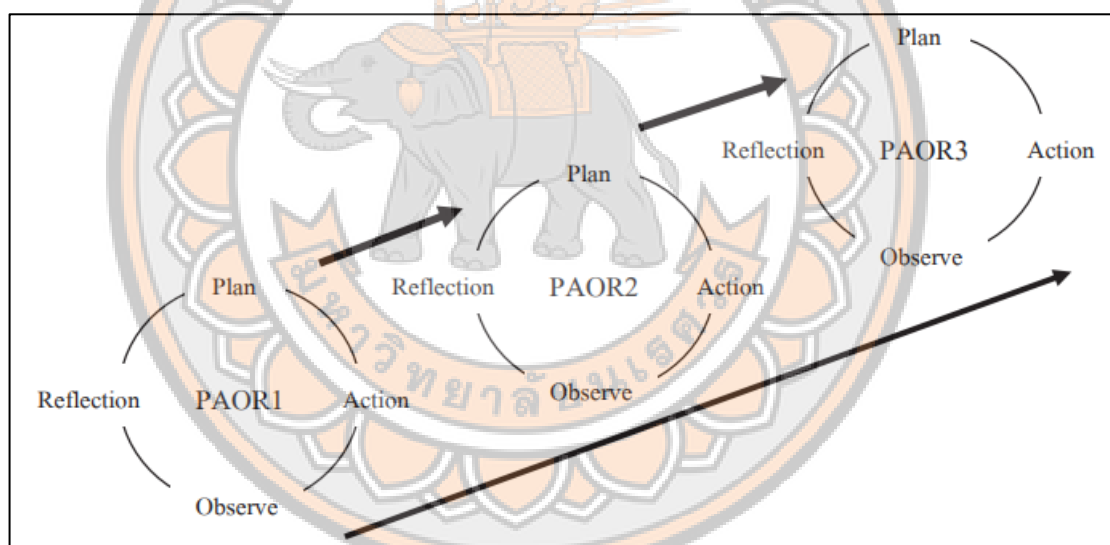

ภาพ 3 แสดงวงจรการวิจัยตามแนวคิดของ Kemmis, & McTaggart (1988)

ที่มา: Kemmis, & McTaggart, 1988

จากแผนภาพ 3 พบว่า กระบวนการดำเนินการงานการวิจัยของ Kemmis และ McTaggart (1988) ประกอบด้วยกิจกรรมการวิจัย 4 ขั้นตอนหลัก คือ 1) การวางแผน เพื่อไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (plan) 2) ลงมือปฏิบัติการตามแผน (action) 3) การสังเกต (observation) และ 4) การสะท้อนกลับ (reflect) โดยกระบวนการและผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและปรับปรุงแผนการปฏิบัติงาน (re-planning) และดำเนินการเช่นนี้ต่อไปในแต่ละวงรอบของความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการวิจัย หลักที่หมุนเคลื่อนไปเป็นวัฏจักรของกระบวนการวิจัยจึงเป็นเสมือนแหล่งที่ก่อให้เกิดความรู้เชิงปฏิบัติการและกลไกการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้แก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง (องอาจ นัยวัฒน์, 2551)

Kemmis, & McTaggart (1988) ได้เสนอขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning) 2) การปฏิบัติ (Action) 3) การสังเกตผล (Observation) และ 4) การสะท้อนผล (Reflection) ซึ่งมีขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการดังภาพประกอบ 4

ภาพ 4 แสดงขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ที่มา: Kemmis, & McTaggart, 1988

1. การวางแผน (Plan) เป็นขั้นตอนของการกำหนดแนวทางข้างหน้าว่าควรต้องดำเนินการวิจัยอย่างไร เพื่อไม่อยู่บนความเสี่ยงท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม และสามารถลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นได้ ด้วยการกำหนดความคาดหวัง การมองอนาคต เพื่อนำไปสู่การเลือกแนวทางหรือกิจกรรมที่ต้องมีความยืดหยุ่นสูง

2. การปฏิบัติ (Action) เป็นขั้นตอนการดำเนินการตามแผนที่กำหนด เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้จึงต้องมีการดำเนินงานอย่างมีเหตุผลและมีการควบคุม มีความยืดหยุ่น เพื่อลดความเสี่ยง และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง

3. การสังเกต (Observation) เป็นการเก็บข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติงาน ซึ่งต้องมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า และมีความยืดหยุ่นในการเก็บข้อมูลตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงโดยไม่คาดคิดได้ด้วยการจับประเด็นอย่างรวดเร็ว

4. การสะท้อนผล (Reflection) เป็นการประเมินผลการดำเนินการวิจัยว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือไม่ ผู้วิจัยต้องตัดสินใจให้ชัดเจนเพื่อชี้ชัดว่าควรปรับปรุงหรือแนะนำการดำเนินการต่อไปอย่างไร

ผู้วิจัยขอสรุปจากนักวิชาการ องอาจ นัยพัฒน์ (2551) และ วีระยุทธ์ ขาตะกาญจน์ (2558) เกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานการวิจัย มีดังนี้

1. การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติการไว้ก่อนล่วงหน้า โดยอาศัยการ ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามแผนการดำเนินการที่วางไว้ และมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่ต้องการนำไปแก้ไข มีการไตร่ตรองถึงปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จ และปัจจัยที่อาจก่อให้เกิดปัญหาการต่อต้านหรือเงื่อนไขอื่น ๆ ฉะนั้นจะต้องคำนึงถึงความยืดหยุ่นเพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนให้เข้ากับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

2. การปฏิบัติการ การลงมือปฏิบัติดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้และควบคุมการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผน เพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อการจัดการแก้ไขปัญหาหากไม่เป็นไปตามเงื่อนไขและข้อจำกัดของสถานการณ์เวลานั้น ดังนั้นแผนปฏิบัติการที่ดีจะต้องมีลักษณะเป็นเพียงแผนชั่วคราวหรือข้อกำหนดการที่เปิดช่องให้ผู้ปฏิบัติการสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามเงื่อนไขและปัจจัยที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

3. การสังเกตการณ์ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการและผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานที่ได้ลงมือทำไป รวมทั้งสังเกตการณ์ในส่วนของปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคต่อการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ ตลอดจนประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติการตามแผน การสังเกตการณ์ที่ดีจะต้องมีการวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างคร่าว ๆ โดยจะต้องยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้เพื่อจะได้เป็นแนวทางสำหรับการสะท้อนกลับ ตามกระบวนการและผลการปฏิบัติที่เกิดขึ้นตามมา

4. การสะท้อนกลับ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำตามที่บันทึกข้อมูลไว้จากการสังเกต รวมถึงการวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคในการพัฒนาและสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยอาศัยกระบวนการกลุ่มในลักษณะวิพากษ์หรือประเมินผลการปฏิบัติงานระหว่าง

บุคคลที่มีส่วนร่วมในการวิจัย ซึ่งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการทบทวนและปรับปรุง วางแผน ปฏิบัติการในวงจรกระบวนการวิจัยในรอบหรือเกลียวต่อไป

ซัวลย์ ทัดศิวซ์ (2552) กล่าวว่า ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชนในเชิงทฤษฎีการมีส่วนร่วมต่อการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการพัฒนานั้นมีหลากหลายขั้นตอนหรือหลากหลายมิติ ประกอบด้วย

1. มิติแรก ร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา เป็นการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การศึกษาชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภัยร่วมกัน และมีส่วนในการ จัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการ พิจารณาวางแผนงานวิจัย

2. มิติที่สอง ร่วมวางแผน เป็นการวางแผนการพัฒนาหลังจากที่ได้ข้อมูลเบื้องต้นของ ชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาปัญหา สาเหตุของปัญหาเรียบกันนำมาอภิปรายแสดง ความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและ แนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

3. มิติที่สาม ร่วมดำเนินการ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมใน การสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยการสนับสนุนด้านเงินทุนวัสดุอุปกรณ์และแรงงาน รวมทั้งการเข้า ร่วมบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น

4. มิติที่สี่ ร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่าย ผลประโยชน์จากกิจกรรมการวิจัยในชุมชนในพื้นที่เป้าหมายและเสมอภาคกัน

5. มิติที่ห้า ร่วมติดตามประเมินผล เป็นการติดตามประเมินผลการพัฒนาจาก การดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่เกิดขึ้นได้ทันทีและนำข้อผิดพลาดมาทบทวนในการดำเนินการต่อไป การเปิดให้ ประชาชนหรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการวิจัยนั้น นับได้ว่าเป็นคุณค่าโดย แท้จริงของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิด ของ Kemmis, & McTaggart (2005) เนื่องจากเป็นแนวคิดที่นำมาใช้อย่างแพร่หลายในการทำวิจัย เรื่องรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ซึ่งกระบวนการวิจัยจะมีผู้ร่วมวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดซึ่ง

เป็นรูปแบบของวิธีการศึกษาแบบสะท้อนตนเองของผู้ร่วมวิจัยเพื่อแสวงหาแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม (Social Capital)

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทุนตามแนวคิดของ Pierre Bourdieu จากการรวบรวมแนวคิดเรื่องทุนจากนักการศึกษาหลายท่านพบว่ามีความหมายที่แตกต่างกันไป แต่แนวคิดของ Bourdieu นั้นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยให้ความหมายของทุนตามแนวคิดของ Bourdieu คือ แรงงานที่ถูกสะสมในรูปแบบที่กลายเป็นวัตถุ เป็นส่วนหนึ่งของปัจเจกบุคคล หรือ กลุ่มของปัจเจกบุคคลทำให้เขาสามารถเข้าครอบครองพลังทางสังคมในรูปแบบของแรงงานที่เปลี่ยนสภาพจากนามธรรมเป็นรูปธรรม (reified labour) หรือ แรงงานแท้ ๆ โดย Bourdieu ยังได้ขยายแนวคิดเรื่อง “อำนาจทุกรูปแบบ” ที่ผูกโยงเกี่ยวกับเรื่อง “ทุน” (capital) ซึ่งครอบคลุมทุนทั้ง 4 รูปแบบ ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic Capital) ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ทุนทางสังคม (Social Capital) และทุนทางสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) ซึ่งทุนประเภทต่าง ๆ นั้นก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงมีผลซึ่งกันและกันเป็นวงจร (Bourdieu, 1986) ดังนี้

1. ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic Capital)

ทุนทางเศรษฐกิจ หมายถึง ทุนที่เป็นเงินรายได้ประเภทต่าง ๆ หรือ “สิทธิ” ในทรัพย์สินต่าง ๆ ทุกรูปแบบ ประเด็นสำคัญของทุนทางเศรษฐกิจ คือ ทุนประเภทต่าง ๆ เช่น ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม อาจจะมีที่มาจากทุนทางเศรษฐกิจก็ได้ (Bourdieu, 1986) เช่น มนุษย์คนหนึ่งนั้นมีทุนทางวัฒนธรรมด้านความเชี่ยวชาญด้านภาษามาก เป็นเพราะบุคคลนั้นมีฐานะทางเศรษฐกิจดีได้เข้าเรียนในโรงเรียนที่ดีและมีโอกาสทางสังคมในการเรียนรู้ หมายถึง ทุนทางสังคมที่ได้จากการฝึกฝนภาษาจนเก่ง เป็นต้น ในขณะที่ทุนทางสังคมที่เป็นผลจากทุนวัฒนธรรมนั้น เช่น ฝึกภาษาจนเก่ง การมีเครือข่ายต่าง ๆ ก็ส่งผลให้เกิดทุนทางเศรษฐกิจขึ้นอีกครั้งกลายเป็นวงจรต่อกันด้วย (Swartz, 1997, อ้างถึงใน อุณาโลม จันทรุ่งมณีกุล, 2559)

ทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) ประกอบด้วยทุนตามความหมายของ มาร์กซ์ รวมถึงการครอบครองทางเศรษฐกิจที่ช่วยเพิ่มความสามารถของผู้กระทำในสังคม ขณะเดียวกันก็สามารถเปลี่ยนรูปไปเป็น “เงิน” ได้อย่างตรงไปตรงมาและทันทีทันใด และอาจถูกทำให้เป็นสถาบันในรูปของสิทธิในทรัพย์สิน ดังนั้นทุนทางเศรษฐกิจจึงเป็นทรัพย์สินที่สะสมเอาไว้ เงินทอง สิ่งของที่มีราคา เช่น ที่ดิน อาคารบ้านเรือน เครื่องเพชร รถยนต์ หุ่น เป็นต้น รูปแบบของทุนประเภทนี้จะดำเนินงานอยู่ในสนามเศรษฐกิจที่สามารถโยกย้ายไปสนามอื่น ๆ ได้ เป็นรูปแบบของทุนที่มีเหตุผลสามารถคิดคำนวณเป็นปริมาณที่แน่นอนได้และมีรูปแบบที่ตายตัว (สุภางศ์ จันทวานิช, 2554)

2. ทูทางวัฒนธรรม (Cultural Capital)

ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่คุณจะได้รับจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมอันกลายเป็นคุณสมบัติติดตัว ที่เอื้อให้คุณสามารถนำไปเพิ่มพูนมูลค่าของตนได้ ทั้งนี้มักเป็นสิ่งที่หลอมอยู่ในตัวของบุคคลและแสดงออกผ่านทางพฤติกรรม เช่น ความรู้ ธรรมเนียม กิริยามารยาท เป็นต้น นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงทรัพย์สินต่าง ๆ ที่มีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่ใช่เชิงเศรษฐกิจแต่สามารถมีมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจได้ เช่น งานศิลปะ หนังสือ เอกสารรับรองทางวิชาการ (Bourdieu, 2550 อ้างถึงใน ชนิตา เสี่ยมไพศาลสุข, 2550)

Bourdieu (1986) ยังได้กล่าวอีกว่า แต่ละกลุ่มในสังคมต่างมีวัฒนธรรมและแหล่งทุนทางสังคมและสัญลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลาย เพื่อจะรักษาและทำให้ตำแหน่งแห่งที่ของตนเองแข็งแกร่งในสังคมนั้น ๆ โดยบูร์ดิเยอร์ กล่าวถึงสิ่งเหล่านี้ว่า “ทุน” เมื่อปฏิบัติการในฐานะความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคม (social relation of power) แนวคิดหลักของ Bourdieu เขียนถึงคือ “cultural capital” หรือ “ทุนทางวัฒนธรรม” ซึ่งครอบคลุมกว้างขวาง เช่น คำพูด วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ สำนักทางวัฒนธรรม สุนทรียศาสตร์ ระบบการศึกษา และความน่าเชื่อถือทางการศึกษา ประเด็นสำคัญของ Bourdieu ก็คือ วัฒนธรรม หากพิจารณาในความหมายกว้างที่สุดสามารถเป็นแหล่งอำนาจ (become a power source) ในขณะเดียวกัน Bourdieu กล่าวถึงประเภทต่าง ๆ ของทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย 3 สถานะ (Bourdieu, 1986)

2.1 ทุนสมรรถะด้านวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคล (embodied form) หมายถึง อุนิสัย (dispositions) ของแต่ละบุคคลที่ถูกปลูกฝังผ่านการอบรมสั่งสอนทางสังคม (socialization) และสร้างแบบแผนของความชื่นชม หรือ ความเข้าใจ ตั้งแต่วัยเด็ก โดยทุนประเภทนี้สะสมผ่านช่องทางที่ Bourdieu เรียกว่า pedagogical action คือ ถูกอบรมโดยพ่อแม่ที่บ่มเพาะเลี้ยงดูมาอย่างยาวนาน หรือ ถูกสอนโดยสมาชิกในครอบครัว หรือ อาชีพที่แต่ละคนคลุกคลีด้วยมาเป็นเวลานาน ทำให้เด็กแต่ละคนมีทุนทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ได้แก่ ความสามารถ ความรอบรู้ที่จะพูดเรื่องศิลปะ การมีบุคลิกที่สง่างาม สามารถวางท่าทางได้อย่างงดงาม ความหมายของ embodied form ที่อยู่ในปัจเจกบุคคลนี้อาจจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า Habitus แต่ Bourdieu ก็ได้ยกตัวอย่างแสดงให้เห็นความแตกต่างกัน

Habitus เป็นโครงสร้างอย่างหนึ่งที่มีความยืดหยุ่น มีการทำงานเป็นระบบ เป็นโครงสร้างที่มีอยู่ในตัวคนเกิดขึ้นจากคนที่ปฏิบัติสัมพันธ์กับคนอื่น หรือ สิ่งที่อยู่รอบตัว Habitus จึงมีจุดกำเนิดมาจากโครงสร้างทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ภายนอกตัวคน ดังที่ Bourdieu ได้เกริ่นนำเอาไว้ก่อนจะกล่าวถึงคำนิยาม Habitus ว่าเป็น “โครงสร้างแห่งสภาพแวดล้อมอันมีรูปแบบเฉพาะตัวได้สร้าง Habitus ขึ้นมา” อย่างไรก็ตามแม้จะเป็นไปไม่ได้ที่สมาชิกทุกคน จะมีประสบการณ์เหมือนกันภายในระเบียบเดียวกัน แต่แน่นอนว่าสมาชิกแต่ละคนของชนชั้นเดียวกันย่อมมีความเหมือนกันมากกว่า

สมาชิกของชนชั้นอื่น ๆ เพราะพวกเขาจะได้ประสบกับสถานการณ์สำหรับสมาชิกของชนชั้นนั้นได้บ่อยครั้งกว่า (Bourdieu, 1977 อ้างถึงใน ณัชชา ศิริธนาธร, 2561)

ความแตกต่างระหว่าง Habitus กับ embodied form สามารถอธิบายให้เข้าใจได้ดังนี้ หากบุคคลคนหนึ่งมีความรักในความรู้ของวิชาปรัชญา ทำให้เขาสนใจที่จะเสาะแสวงหาหนังสือปรัชญามาอ่าน สมรรถนะทางวัฒนธรรมเช่นนี้เรียกว่า "Habitus" แต่หากว่าความรู้ปรัชญาดังกล่าวทำให้เขามีชื่อเสียง สามารถไปออกรายการโทรทัศน์ประเภท "แฟนพันธุ์แท้" หรือ ไปเป็นนักเขียนคอลัมน์ในนิตยสารทำให้มีรายได้ ในช่วงเวลานี้สมรรถนะดังกล่าวได้คลี่คลายกลายเป็นทุนวัฒนธรรมแบบ embodied form แล้ว หากจะเทียบเคียงกับแนวคิดเรื่อง "มูลค่า" ของมาร์กซ์ ก็อาจจะสรุปได้ว่า Habitus นั้นเปรียบเสมือนมูลค่าใช้สอยของบุคคล (use value) แต่ "ทุนวัฒนธรรมแบบ embodied form" เปรียบเสมือนมูลค่าแลกเปลี่ยน (exchange value) นั่นเอง ทุนที่เป็น Habitus ได้แก่การแสดงออกของร่างกายและจิตใจ มักปรากฏในชีวิตทางวัฒนธรรม และต้องใช้ระยะเวลาในการก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างทุนแบบนี้สามารถเปลี่ยนความมั่งคั่งภายนอกให้กลายเป็นทุนที่อยู่ในตัวคนได้ (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551)

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2551) ใช้คำว่า ทุนด้านสมรรถนะทางวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคล เช่น ความสามารถ ความรอบรู้เรื่องศิลปะ มีบุคลิกสง่างาม เป็นต้น

2.2 ทุนที่ถูกทำให้เป็นรูปธรรม (objectified state) ทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบวัตถุต่าง ๆ เช่น หนังสือ งานศิลปะ และอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้อง มีความสามารถพิเศษทางวัฒนธรรมในการใช้งาน เป็นคุณสมบัติที่มีความสัมพันธ์กับทุนทางวัฒนธรรมในแบบอื่น แสดงออกเชิงวัตถุในรูปของสื่อหรือสิ่งของ อาทิ รูปภาพ งานเขียน หนังสือ พจนานุกรม อนุสาวรีย์ เครื่องมือเครื่องจักร ฯลฯ ความเป็นทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถส่งผ่านความเป็นวัตถุได้ เช่น ด้วยการสะสมภาพวาด การสะสมทุนสามารถถูกส่งผ่านได้เหมือนกับทุนทางเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่จะสามารถส่งผ่านได้ คือ ความเป็นเจ้าของภาพ ซึ่งคือ ความเป็นเจ้าของในวิถีการบริโภค สินค้าในเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็วัตถุและสัญลักษณ์คนที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตจึงต้องหาวิธีการที่เหมาะสมในการสะสมรวบรวมทุน (สุภางค์ จันทวานิช, 2554)

2.3 ทุนที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน (Institutionalization state) เป็นทุนในรูปแบบสถาบันซึ่งในที่นี้ บูร์ดิเยอร์ หมายถึง ระบบความมีชื่อเสียงของสถาบันการศึกษา โดย Bourdieu วางความสำคัญไปที่การเติบโตของระบบการศึกษาขั้นสูง และบทบาทในการจัดสรรสถานภาพในสังคม การกระจายทุนวัฒนธรรมในรูปแบบ objectified และ institutionalised อย่างไม่เท่าเทียม คือหนึ่งในมิติสำคัญของความไม่เท่าเทียมกันในทางสังคมสมัยใหม่ (Swartz, 1997 อ้างถึงใน อุณาโลม จันทร์รุ่งมณีกุล, 2559)

ทุนที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน (Institutionalization state) ยังเป็นทุนที่ถูกทำให้เป็นวัตถุหรือรูปธรรมที่ชัดเจน เป็นการอ้างอิงถึงคุณสมบัติเบื้องต้นของทุนทางวัฒนธรรมในลักษณะการรับประกัน โดยแสดงออกในรูปของประกาศนียบัตร หนังสือรับรอง และการสอบวัดคุณสมบัติ ทุนทางวัฒนธรรมจึงสามารถเปลี่ยนรูปได้ภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ คือ อาจเปลี่ยนรูปเป็นทุนทางเศรษฐกิจ เช่น เงินเดือน หรือ เปลี่ยนรูปกลายเป็นสถาบันในรูปของคุณสมบัติทางการศึกษา ทุนแบบความแตกต่างระหว่างความรู้ที่เป็นทางการที่ได้รับการรับรองความสามารถ กับ ทุนทางวัฒนธรรมแบบธรรมดายังทำให้เกิดการสับเปลี่ยนระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับทุนทางเศรษฐกิจได้อีกด้วย โดย "การรับประกันทุนทางการศึกษา" ด้วย "มูลค่าของเงิน" เพราะผลผลิตของการแลกเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจไปเป็นทุนทางวัฒนธรรมได้สร้างมูลค่าในรูปของทุนทางวัฒนธรรมให้กับผู้ที่มีคุณสมบัติทางการศึกษา ผลกำไรในรูปวัตถุและสัญลักษณ์ที่คุณสมบัติทางการศึกษารับรองขึ้นกับความหายาก การลงทุนในแง่เวลาและความพยายาม (สุภางค์ จันทวานิช, 2554)

นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ (2558) ให้ความหมายของทุนทางสังคม หมายถึง ธรรมชาติของชีวิตทางสังคม วัฒนธรรมภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ คุณค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทุนวัฒนธรรมที่ส่งเสริมมูลค่าทางเศรษฐกิจให้มีความสำคัญกับอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม และทุนทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมคุณค่าทางชีวิต สังคมและวัฒนธรรม

3. ทุนทางสังคม (Social Capital)

ผู้วิจัยได้ศึกษา คำว่า "ทุน" เป็นสิ่งที่หลายฝ่ายพยายามอธิบายและให้ความหมายที่หลากหลาย ซึ่งมีหลายประเภทและมีอยู่ในทุกชุมชนแต่มีเล็กน้อยแตกต่างกัน การให้ความหมายของทุนชุมชนจึงมีความแตกต่างตามนัยและบริบทที่แตกต่างของผู้ให้ความหมาย โดยทั่วไปนับเป็นส่วนที่เอื้อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในประเด็นความสัมพันธ์กันทางสังคม ความไว้วางใจกันและกัน การดำเนินการทางเศรษฐกิจ และเครือข่ายชุมชน หรือ ที่เรียกว่า "ทุนทางสังคม" (ณัชชา ศิริธนาธร, 2561) หมายถึง เครือข่ายทางสังคม เช่น เพื่อนร่วมอาชีพ ซึ่งถือเป็น ทรัพยากรอย่างหนึ่งที่เอื้อประโยชน์ให้ได้ (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551)

Bourdieu (1986) ให้ความหมายของทุนทางสังคม ไว้ว่า การเป็นสมาชิกของเครือข่ายหรือในสังคมไทยอาจจะเรียกว่าเป็นคนมีเส้นสาย ถือเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งที่สามารถเอื้อประโยชน์ได้รับความช่วยเหลือ ได้รับการอำนวยความสะดวกในสังคมมากกว่า ซึ่งสิ่งนี้เองที่ Bourdieu เรียกว่า ทุนทางสังคม (social capital) โดยทุนทางสังคมมีผลต่อภาพลักษณ์ของบุคคล ส่งผลต่อการรับรู้และความรู้สึกต่อสถานภาพจากคนในสังคมที่มีต่อบุคคลนั้น ซึ่ง Bourdieu เรียกว่า ทุนเชิงสัญลักษณ์ (symbolic capital) โดย Bourdieu ยังเสนอว่า ทุนนั้นสามารถแปรสภาพจากประเภทหนึ่งไปอีกประเภทหนึ่งได้ และได้วิเคราะห์ทุนทางสังคมโดยเน้นไปที่ยุทธวิธีในการเพิ่มทุนทุนและการผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียมกัน ทุนทางสังคมเป็นหนึ่งในทุนสี่ชนิดที่มีความสำคัญสำหรับการศึกษาศึกษาการครอบงำ

ทางอำนาจในสังคม ทุนอีกสามชนิด ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ เงินและที่ดิน ทุนทางวัฒนธรรม ทรัพย์สินและบริการทางวัฒนธรรม เอกสารรับรองทางการศึกษาทุนทางสัญลักษณ์ ความชอบธรรม ในทัศนะของ Bourdieu ทุนทางสังคม คือ ทุนของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ความมีหน้ามีตาความเป็นที่เคารพนับถือ ซึ่งสามารถแปรเปลี่ยนเป็นความได้เปรียบทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมได้ ปริมาณของทุนทางสังคมขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่ายความสัมพันธ์และปริมาณทุน ไม่ว่าจะเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม หรือทุนสัญลักษณ์ ที่ผู้ที่อยู่ในเครือข่ายครอบครอง ดังนั้นทุนทางสังคมจึงต้องอิงอยู่กับทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางเศรษฐกิจเสมอโดยมี "ผลประโยชน์" เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคมได้ (Bourdieu, 1986, อ้างถึงใน ชนิดา เสงี่ยมไพศาลสุข, 2550)

สุวรรณี คงมัน (2546) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของทุนทางสังคมไทยไว้ดังนี้

1. ทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ มีความรู้ มีสติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย และความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม
2. ทุนที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรต่าง ๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน องค์กรประชาชน สมาคมวิชาชีพ สื่อสารมวลชน เป็นต้น
3. ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงระบบคุณค่าต่าง ๆ เช่น ความไว้วางใจ คุณธรรม จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ รวมถึงวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี ตลอดจนระบบเครือญาติและเครือข่ายความร่วมมือ

สุพรรณิ ไชยอำพร (2547) ให้ความหมายของ ทุนทางสังคม ไว้ในบทความเรื่อง ทุนทางสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทางเลือกที่รับผิดชอบต่อสังคมของนักบริหารในยุคการเปลี่ยนแปลง ไว้ว่า มีความเป็นนามธรรมสูง เป็นลักษณะเด่นของสังคมไทยประการหนึ่งที่เอื้อต่อการดูแลปกป้องชุมชนไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมลงและยังเป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถสร้างความเข้มแข็งให้เกิดการเรียนรู้ต่อการแก้ปัญหาภายในชุมชนและนำไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว

วรุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2548) ได้อธิบาย องค์ประกอบของทุนทางสังคม โดยมีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1. ศาสนธรรม หรือหลักธรรมศาสนา เป็นเครื่องชี้แนะบุคคลให้มีความรักความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อกัน และใช้หลักการทางศาสนานั้น มาสร้างความเป็นปึกแผ่นของสังคม เช่น ในพระพุทธศาสนาที่มุ่งสอนให้คนละเว้นความชั่ว ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การทำความดีด้วยการให้ทาน เสียสละ รักษาสด และมีจิตใจที่สงบ มีความเมตตาต่อสรรพสิ่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นทุนที่สร้างความปึกแผ่นให้กับสังคมไทย

2. สำนึกในท้องถิ่น การที่บุคคลให้ชุมชนมีจิตสำนึกต่อชุมชนและท้องถิ่นของตนปรารถนาที่จะเห็นการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบจึงมีความตั้งใจและร่วมแรงร่วมใจในการทำงานร่วมกันโดยยึดส่วนรวมเป็นใหญ่

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมของชุมชน และประยุกต์ขึ้นมาใหม่ในการสร้างและจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

4. ทรัพยากรบุคคลและเครือข่ายบุคคล ได้แก่ การนำบุคคลที่เป็นผู้นำ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ พระสงฆ์ ที่มีความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์และศาสตร์ต่าง ๆ มาถ่ายทอดให้ความรู้แก่ชุมชน เป็นการสร้างทุนทางสังคมในระดับบุคคล

5. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรในท้องถิ่น ได้แก่ ดิน น้ำ ป่า ภูเขาที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด พร้อมทั้งมีกระบวนการในการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างเหมาะสม

6. วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน ที่จะนำเสนอในรูปแบบที่สร้างความภูมิใจให้กับชุมชนและเป็นวิถีชีวิตที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง

7. ความเอื้ออาทร คนในสังคมจะต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งความเอื้ออาทรนี้เป็นพลังที่สำคัญยิ่งของทุนทางสังคม

ทั้งนี้ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสัญลักษณ์ และทุนทางสังคมเป็นทุนที่อยู่ในตัวบุคคลและไม่สามารถลดทอนลงให้เท่ากับทุนทางเศรษฐกิจ แต่ทุนทุกชนิดสามารถมาได้จาก "ทุนทางเศรษฐกิจ" การเปลี่ยนรูปของทุนไม่ได้เป็นไปอย่างอัตโนมัติ แต่จะต้องใช้ความพยายามและจะแสดงให้เห็นผลในระยะยาว

เสรี พงศ์พิศ และวิจิต นันทสุวรรณ (2545) ให้ความหมายของทุนทางสังคม หมายถึง สิ่งที่ย่อยรัดผู้คนให้เป็นพี่น้อง เป็นชุมชน เป็นทั้งกฎระเบียบ จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติต่าง ๆ ทำให้คนยังช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีน้ำใจต่อกัน ซึ่งสังคมไทยมีศักยภาพอยู่อย่างพอเพียง เช่น ทุนทรัพยากร ทุนทางปัญญา ทุนทางสังคม มีดิน น้ำ แสงแดดที่อุดมสมบูรณ์ มีภูมิปัญญา บรรพบุรุษที่สั่งสมและสืบทอดกันมานับพันปี เป็นมรดกที่มีคุณค่าไม่ว่าปัจจัยสี่และวิถีชุมชน มีคนที่มีความรู้ มีสถาบันการศึกษาทุกระดับ

วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์ (2551) ให้ความหมายของทุนทางสังคมไว้ในบทความเรื่อง ทุนทางสังคมไว้ว่า ความเป็นชุมชน หรือ ความเป็นสังคมในสังคมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสังคมตะวันตกหรือแม้แต่สังคมตะวันออกในปัจจุบันเริ่มสูญหายไป นั่นหมายความว่า ความผูกพันของคนในสังคมหรือความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในสังคมได้ลดน้อยถอยลง ทำให้ผู้คนในสังคมเริ่มมีความรู้สึกโดดเดี่ยวมากขึ้น ขาดความรักความอบอุ่นระหว่างสมาชิกในชุมชน และในที่สุดชุมชนหรือสังคมก็ขาดพลังในการแก้ปัญหาให้แก่ตนเองหรือชุมชนที่ตนอาศัยอยู่

กาญจนนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2551) ให้ความหมายของทุนทางสังคม หมายถึง ทุนทางสังคมว่าเรามักจะพบเห็นคำนี้จากแนวคิดของโรเบิร์ต พูทนาม (Robert Putnam) นักวิชาการชาวอเมริกันซึ่งทุนทางสังคมมีด้วยกัน 2 ความหมาย แต่ทั้งสองต่างก็หมายถึง "เครือข่ายทางสังคม" (social network) ทั้งสิ้น ทุนทางสังคม ความหมายแรกเป็นการมองจากตัวโครงสร้างที่มองตัวเครือข่ายจริง ๆ เช่น โครงสร้างของกลุ่มเพื่อนร่วมโรงเรียน เพื่อนร่วมอาชีพ เป็นต้น ทุนทางสังคมความหมายที่สอง เป็นการมองจากมุมมองของ "ปัจเจกบุคคล" ที่มีเครือข่ายและมองว่าเครือข่ายนั้นเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งของตน เช่น เป็นคนที่มีเส้นสายกว้างขวาง จะทำอะไรก็ง่ายและสะดวก

นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ (2558) ให้ความหมายของทุนทางสังคม หมายถึง ทรัพยากรที่ชุมชนสร้างขึ้นโดยเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเอื้ออำนวยการดำเนินงานของชุมชนให้เป็นไปด้วยความสะดวก และเกื้อกูลให้เกิดการจัดการความรู้ยังผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

ทุนทางสังคม (social capital) ประกอบด้วยทุน 2 แบบ (Sisaiainen, 2000, อ้างถึงใน ณัฏฐา ศิริรัตนาร, 2561) ดังนี้

1. ทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กับสมาชิกของกลุ่ม (relationship) เป็นความสัมพันธ์ของกลุ่มและเครือข่ายของสังคม ทุนทางสังคมขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่ายและการติดต่อสัมพันธ์ที่บุคคลจะสามารถระดมมาได้
2. การรับรู้และการยอมรับ (cognton and recognition) การได้มาซึ่งการรับรู้และการยอมรับ เป็นเรื่องของคุณลักษณะเชิงสัญลักษณ์ และสามารถเปลี่ยนรูปไปเป็นทุนทางสัญลักษณ์ได้ (symbolic capital)

ผู้วิจัยจึงขอสรุปว่า ทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึง ความผูกพันของคนในสังคม หรือความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในสังคม เป็นมรดกที่มีคุณค่าที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ คุณค่า จิตวิญญาณที่มีอยู่ทั้งทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดำรงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ท้องถิ่น ทุนทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่นำไปให้ชุมชนเกิดระบบคิดที่เอื้อให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็ง เปรียบเสมือนรากแก้วที่ยึดให้ส่วนต่าง ๆ อยู่ร่วมกันและนำไปสู่ความเจริญและเห็นคุณค่าของการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ซึ่งสร้างระบบความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกันทั้งความสามัคคี มีความเกื้อกูลกัน และไว้วางใจซึ่งกันและกันซึ่งเป็นการสร้างความภูมิใจให้กับชุมชน

4. ทุนทางสัญลักษณ์ (Symbolic Capital)

ทุนทางสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) หมายถึง สถานภาพ ชื่อเสียงการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ๆ ที่ทำให้เจ้าของทุนเกิดความได้เปรียบและเกิดประโยชน์ต่าง ๆ (กาญจนนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551) และยังหมายถึงความมีเกียรติยศ ชื่อเสียง การได้รับการยอมรับจากผู้อื่น ซึ่งจะแปรเปลี่ยนไปเป็นผลประโยชน์ต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ (economic capital) สำหรับผู้ที่ครอบครองทุนประเภทนี้ ซึ่งในแง่ของการผลิตจะก่อให้เกิดการบริโภคได้นอกเหนือจากการมีทุน

เศรษฐกิจนอกจากนั้นเรายังทราบกันเป็นอย่างดีว่า ทูทางสัญลักษณ์นั้น คือ ความน่าเชื่อถือ ซึ่งจะสามารถแปรเปลี่ยนเป็นทุนทางเศรษฐกิจได้เช่นเดียวกัน แต่การเปลี่ยนรูปอีกครั้งหนึ่งของทุนทางเศรษฐกิจไปเป็นทุนทางสัญลักษณ์ จะไม่สามารถสำเร็จได้หากปราศจากการสมรู้ร่วมคิด (complicity) ของทุกกลุ่ม แรงขับในการได้มาและต่อสู้เพื่อรักษาทุนทางสัญลักษณ์ มาจากการแสดงออกมา (disposition) ถูกสร้างขึ้นจาก Habitus เป็นกระบวนการสืบทอดตั้งแต่เกิดและทำให้เพิ่มขึ้นโดยครอบครัวและโรงเรียน (Bourdieu, 1977 อ้างถึงใน ณัชชา ศิริธนาธร, 2561)

ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องทุนชุมชน ทั้งจากนักวิชาการต่างประเทศและนักวิชาการไทย แม้จะมีความคิดเห็นคำอธิบายอันหลากหลาย แต่จุดร่วมเกี่ยวกับทุนเพื่อการพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จนั้น คือ การบูรณาการทุนประเภทต่าง ๆ เข้ามาหนุนเสริมกิจกรรมภายในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างแต่โดยพื้นฐานในการพัฒนาจะต้องเริ่มจากคนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการกันเอง เพราะคนในชุมชนนั้น ๆ จะรู้และเข้าใจถึงปัญหาและความต้องการ ซึ่งทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชนนั้น คนนอกเป็นเพียงผู้ช่วยส่งเสริมเท่านั้น ถือเป็นรากฐานสำคัญเพื่อก้าวไปสู่ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้นจะต้องเริ่มจากตัวคนในชุมชนก่อน โดยจะต้องเรียนรู้ว่าแต่ละคนในชุมชนมีคุณค่าความสำคัญที่ต่างกันไปและทุกคนล้วนมีความสามารถมีภูมิปัญญาเป็นของตนเอง การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชนและหน่วยงานฝ่ายต่าง ๆ เพื่อที่จะบริหารจัดการทุนชุมชนที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ มีความทุนชุมชนไม่ว่าจะเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนสัญลักษณ์ ฯลฯ ซึ่งชุมชนนั้น ๆ จะต้องเหมาะสมต่อสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน กระบวนการจัดการทุนชุมชนได้เหมาะสม ชุมชนนั้นก็จะเป็นชุมชนที่เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้

จากการวิเคราะห์ทุนตามแนวคิดของ Bourdieu กับสื่อชุมชนรวมถึงการบริหารจัดการสื่อชุมชนอย่างมีและทำที่ดีที่สุดสามารถพึ่งพาตนเองได้เชื่อมโยงในที่นี้ ขอยกตัวอย่าง สื่อชุมชนประเภทหอกระจายของชุมชน ที่มีบริบทชุมชนเข้มแข็งหนุนเสริมสื่อชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ทุนทางวัฒนธรรม คือ สิ่งที่คุณค่าได้รับจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมอันกลายเป็นคุณสมบัติติดตัวที่เอื้อให้คุณค่าสามารถนำไปเพิ่มพูนมูลค่าของตนได้ อาทิ ชุมชนท้องถิ่นที่มีลักษณะการพึ่งพาตนเองจึงต้องการเครื่องมือการสื่อสารเพื่อช่วยในการพึ่งตนเองและมีกลุ่มแกนนำมีจิตอาสาทำประโยชน์เพื่อชุมชนรวมถึงการมีวิสัยทัศน์เห็นคุณค่าและพัฒนาหอกระจายข่าวสารและวิทยุชุมชน การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการก่อตั้งและการดำรงอยู่ของสื่อชุมชนด้วยคุณลักษณะข้างต้นสามารถทำให้เกิดการสั่งสมทุนทางวัฒนธรรมจนทำให้ชุมชนเข้มแข็งมากขึ้น

2. ทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ของชุมชน เครือข่ายมีลักษณะการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง ให้ความร่วมมือในกิจกรรมชุมชนต่าง ๆ เป็นอย่างดี สนใจใคร่รู้เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของเพื่อนบ้าน ชอบช่วยเหลือผู้อื่น จึงต้องการเครื่องมือการสื่อสารเพื่อช่วยในการกระจายข้อมูลข่าวสาร ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของชุมชน ประกอบกับความสัมพันธ์ของสั่งสมเป็นระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์

อันเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างแกนนำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านกับชาวบ้านเพื่อใช้สื่อชุมชนเป็นเครื่องมือประสานงานระหว่างกลุ่มแกนนำกับชาวบ้านและชาวบ้าน

3. ทฤษฎีลักษณะ คือ ความมีเกียรติยศ ชื่อเสียง การได้รับการยอมรับจากผู้อื่น ซึ่งจะแปรเปลี่ยนไปเป็นผลประโยชน์ต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ คนในชุมชนควรมองสื่อชุมชนมีค่ามากกว่าการเป็นแค่เครื่องมือสื่อสาร แต่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีและการพัฒนาชุมชนไปในทางที่ดีขึ้นได้อีกด้วย จึงทำให้ขาดหอกระจายข่าวสารและวิทยุชุมชนไม่ได้ การมองสื่อชุมชนมีค่ามากกว่าเป็นเครื่องมือสื่อสาร โดยสามารถสร้างความรัก ความสามัคคีในพัฒนาชุมชนและชุมชนมีลักษณะการใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลาทุนชุมชนเข้มแข็งหนุนเสริมสื่อชุมชนเพราะเรียนรู้ที่จะบริหารจัดการทุนในชุมชนที่มีอยู่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสื่อควรคำนึงถึงประเภทของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย มีวิธีการนำเสนอที่หลากหลาย แสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่ายและก่อให้เกิดการตัดสินใจร่วมกันเป็นสื่อที่เข้าถึงชุมชนให้ชุมชนมีส่วนร่วม (ณัชชา ศิริธนาธร, 2561)

ผู้วิจัยได้เลือกใช้นวัตกรรมเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องของ “ทุนทางสังคม” ของ Bourdieu ในปี 1986 นั้นมีความครอบคลุมกว่าแนวคิดเรื่องทุนของนักคิดและนักการศึกษาท่านอื่น ๆ โดย Bourdieu มองว่าทุน ไม่ใช่แค่เกี่ยวกับทุนทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวที่มีอิทธิพลส่งผลการกระทำของปัจเจกบุคคลในสังคม แต่สำหรับ Bourdieu นั้นนอกจากทุนทางเศรษฐกิจยังมีทุนชนิดอื่น ๆ อีกไม่ว่าจะเป็น ทุนทางวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ ทุนทางสังคม นอกจากนี้สำหรับ Bourdieu การใช้ทุนของปัจเจกไม่ได้เพื่อต้องการที่จะกดขี่ผู้อื่นเพียงเท่านั้น แต่เป็นการใช้ทุนตามแบบของ Bourdieu เป็นในลักษณะที่มีความแยบยลและซับซ้อน ค่อยนำเอาผลประโยชน์จากสถานะที่ตัวเองดำรงอยู่และใช้ทุนเพื่อสร้างความแข็งแกร่ง สร้างความมั่นคงให้กับตนเองจนเป็นที่ยอมรับในสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีเป้าหมายในการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน ดังนั้นจึงกำหนดให้มีการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมแก่บุคคลทุกกลุ่ม ทุกเพศ และทุกช่วงอายุ และมีหลักการ และความสำคัญในการจัดการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2547) ดังนี้

1. หลักการและความมุ่งหมายในการจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และการจัดการศึกษาให้ยึดหลักเป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน โดยให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

2. การจัดระบบและโครงสร้างการศึกษา กำหนดให้การศึกษา มี 3 รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยสถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือ ทั้งสามรูปแบบก็ได้ ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพหรือจากประสบการณ์ทำงาน โดยให้ยึดหลักการมีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจ มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา จัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ และประเภทการศึกษา ส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา และส่งเสริมการมีส่วนร่วม โดยส่งเสริมให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

3. สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย ให้มีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย หรือ จัดให้มีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษสำหรับผู้มีร่างกายพิการ หรือ หูพลาภาพ หรือ บุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือ ไม่มีผู้ดูแล หรือ ด้อยโอกาส แนวการจัดการศึกษายึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา และการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

4. กระบวนการจัดการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ เคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติภูมิปัญญา ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง

5. การส่งเสริมการเรียนรู้ทุกรูปแบบ กำหนดให้มีการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ

มาตรา 4 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้นิยามความหมายของการศึกษาว่า “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรมการสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”

มาตรา 15 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดระบบการศึกษาในการจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

โดยมีหลักการจัดการศึกษา ระบบโครงสร้าง กระบวนการจัดการศึกษา และรูปแบบการจัดการศึกษา รายละเอียดดังนี้

1. หลักการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักดังนี้
 - 1.1 เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
 - 1.2 ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
 - 1.3 การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง
2. ระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักดังนี้
 - 2.1 มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
 - 2.2 มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 - 2.3 มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาและจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ

และประเภทการศึกษา

2.4 มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาและการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

2.5 ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

2.6 การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคมอื่น ๆ โดยการจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

3. รูปแบบการจัดการศึกษา มี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ (formal Education) การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) มีรายละเอียดดังนี้

3.1 การศึกษาในระบบ (formal Education) เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมายวิธีการศึกษาหลักสูตรระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

3.2 การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมายรูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา ซึ่งโดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3.3 การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพจากประสบการณ์การทำงาน

1. การศึกษาในระบบ (Formal Education)

การศึกษาในระบบโรงเรียนนั้น โดยทั่วไปจะเข้าใจกันในความหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ระบุในมาตรา 43 ว่า "บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้ทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย..." และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

มาตรา 4 ระบุไว้ว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายความว่า การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา และในหมวด 3 มาตรา 18 ได้ระบุว่า การศึกษามีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ปัจจุบันพบว่า สถานศึกษาของไทยจัดการศึกษาในระบบเป็นระดับต่าง ๆ เหมือนกับสากล คือ ระดับอนุบาล ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอนค่อนข้างตายตัว (อัมพร พงษ์กังสนันท์, 2550)

ณัฐริกา ติมเฉลิม (2554) สรุปได้ว่า การศึกษาในระบบ หมายถึง การศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน ซึ่งในการศึกษารั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาใน

ระบบในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่านั้น เนื่องจากเพื่อส่งเสริมให้ประชากรวัยเรียน ที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ออกกลางคัน หรือ มีปัญหาอื่น ๆ ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมเพิ่มโอกาสทางการศึกษา และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้น

2. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (2542) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ โดยการศึกษาตามอัธยาศัย มีแนวทางและวิธีการจัดการศึกษาดังนี้

1. การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย
2. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายทั้งส่วนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่วนที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา

3. การจัดกรอบหรือแนวทางการเรียนรู้ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียน

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย คือ การจัดสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุน สื่อ แหล่งเรียนรู้ และบุคคลเพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาสเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

วิศนีย์ ศิลตระกูล และอมรา ปฐภิญโญบุรณ (2544) ได้กล่าวถึง ลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ว่า เป็นการศึกษาที่มีหลากหลายรูปแบบ ที่ใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการ เป็นวิธีการที่หลากหลายที่นำไปสู่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการสนทนาที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจและขยายประสบการณ์ โดยไม่อาจทำนายไว้ล่วงหน้าได้ เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต (Life orientation) เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลที่สัมผัส หรือ มีปฏิสัมพันธ์ต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ตั้งแต่การเลี้ยงดูในครอบครัว การทำงาน และการสร้างสมประสบการณ์

วรรัตน์ อภินันท์กุล (2551) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัยไว้ว่าเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในชีวิตประจำวันของบุคคล เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล โดยศึกษาจากบุคคล ครอบครัว ชุมชน ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2551) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) หมายถึง การเรียนรู้จากการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น ครอบครัว การทำงาน บุคคลต่าง ๆ สื่อมวลชน จากแหล่งการเรียนรู้และจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีข้อกำหนดด้าน เวลา สถานที่ และช่วงเวลา

3. การศึกษานอกระบบ (Non-Formal Education)

อาชัญญา รัตนอุบล (2547) ได้อธิบายถึงลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. ประชากรเป้าหมายจัดให้แก่ผู้ที่ยอยู่นอกโรงเรียน โดยไม่คำนึงถึงอายุของผู้เรียน ผู้เรียนมาจากทุกกลุ่มอายุ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ มีการกึ่งด้านการประกอบอาชีพอยู่แล้ว รวมทั้งผู้ที่พลาดโอกาสจากการศึกษาภาคปกติอีกด้วย กิจกรรมที่จัดโดยทั่ว ๆ ไปแล้วจะไม่มีกำหนดพื้นความรู้เดิมของผู้เรียน
2. โครงสร้างและการบริหารงาน มีโครงสร้างที่ยืดหยุ่นได้ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่จัดขึ้นของแต่ละหน่วยงานและจะมีลักษณะที่เป็นอิสระต่อกัน เนื่องจากมาจากหลายสังกัด การบริหารระดับท้องถิ่นจะมีบทบาทมากขึ้น และส่วนใหญ่จะดำเนินการภายใต้หน่วยงานของรัฐบาลหน่วยงานธุรกิจ องค์กร สมาคม และมูลนิธิต่าง ๆ ที่ให้ความสำคัญต่องานการศึกษานอกระบบโรงเรียน
3. ปรัชญาการศึกษา มีปรัชญาการจัดการศึกษาที่ยึดหลักการเรียนรู้เพื่อชีวิตจริง ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการเรียนรู้เพื่อการทำงาน เน้นการศึกษาที่เน้นให้คนรู้จักคิด รู้จักตัดสินใจ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน
4. วัตถุประสงค์ เป็นวัตถุประสงค์ทางการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง ภายใต้ระยะเวลาที่กำหนดไว้แน่นอน โดยมุ่งหวังให้เห็นผลของการเปลี่ยนแปลงโดยทันที และมีความสมบูรณ์ในตนเอง สนองความต้องการการเรียนรู้ที่เป็นปัจจุบันหรือในอนาคตของบุคคลและสังคม
5. หลักสูตรและเนื้อหาวิชา หลักสูตรมีลักษณะที่เป็นเนื้อหาตรงกับความต้องการของส่วนบุคคล ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นหลักสูตรระยะสั้นเพื่อมุ่งสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ได้ทันทีทันใด และสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันที่ตนกำลังประสบอยู่
6. การเรียนการสอนและวิธีการ เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและสนับสนุนแหล่งวิทยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้คุณสมบัติของผู้สอนจึงไม่จำกัดคุณวุฒิ หากอาศัยบุคคลากรที่มีความชำนาญด้านต่าง ๆ มาเป็นผู้สอนในลักษณะของวิทยากรผู้ให้ความรู้เฉพาะเรื่อง กิจกรรมการเรียนการสอนจะจัดในสภาพแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตประจำวันของผู้เรียน และเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะยืดหยุ่น และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ สำหรับวิธีการเรียนการสอนและวิธีการจัดกลุ่มผู้เรียน

ก็จะจัดให้สนับสนุนบรรยากาศที่จะสามารถเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ได้ดี เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ และไม่เน้นแบบแผนที่เคร่งครัดมากเกินไป

7. การลงทุนและค่าใช้จ่ายเป็นการลงทุนที่ประหยัด โดยใช้ทรัพยากรและบุคลากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีการกำหนดค่าใช้จ่ายในการเรียนการสอนไว้อย่างแน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น ๆ

8. ระยะเวลา ซึ่งเวลาของการเรียนการสอนจะมีความยืดหยุ่นเป็นไปตามลักษณะของเรื่องที่จะศึกษาและลักษณะของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดขึ้น ซึ่งสามารถเรียนได้ในเวลาราชการนอกเวลา ตอนเย็น ตอนกลางคืน หรือ ช่วงใดช่วงหนึ่งก็ได้ตามความสะดวกและความเหมาะสมของผู้เรียน โดยไม่กำหนดเวลาไว้อย่างแน่นอน สามารถเรียนได้ตลอดชีวิต สำหรับระยะเวลาที่ใช้เรียนจะเป็นระยะเวลาช่วงสั้น โดยขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

9. สถานที่ ไม่มีสถานที่หรือสถาบันอย่างเป็นทางการแน่นอนตายตัว โดยสามารถใช้สถานที่ที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน ตามความสะดวกและโอกาสของผู้สอนและผู้เรียน เช่น บ้าน โรงเรียน ศาลาวัด ไร่ร่มไม้ เป็นต้น

10. ผลที่ได้รับ ผู้เรียนอาจจะได้รับใบประกาศ วุฒิบัตร หรือ ประกาศนียบัตร แต่อย่างไรก็ดี สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็ไม่ใช่ว่าจำเป็นหรือเป็นสิ่งที่สำคัญเท่ากับการได้รับและนำความรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของตนเองต่อไป

สุมาลี สังข์ศรี (2545) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบว่า หมายถึง การศึกษานอกระบบเป็นกิจกรรมทางการศึกษาทุกรูปแบบที่จัดให้บริการแก่ประชาชน ทุกเพศ ทุกวัย ไม่จำกัดพื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ หรือความสนใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้ผู้เรียนได้ความรู้ทางด้านทักษะในการประกอบอาชีพ ตลอดจนความรู้และข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และยังสามารถเพิ่มเติมอีกว่าเป็นการศึกษาที่นำปรัชญาหลายปรัชญามาประยุกต์ผสมผสานซึ่งปรัชญาต่าง ๆ ที่นำมาเป็นหลักได้แก่ การศึกษาตลอดชีวิต พัฒนาการนิยม มนุษยนิยม และปรัชญาทางพระพุทธศาสนา และได้กล่าวถึงหลักการจัดการศึกษานอกระบบ โดยยึดหลักการดังต่อไปนี้

1. ความครอบคลุมทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย
2. ความเท่าเทียมและเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา
3. การเปิดโอกาส สร้างโอกาส และขยายโอกาสทางการศึกษา
4. สนองความต้องการของบุคคลและสังคม
5. การจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้กลุ่มเป้าหมายมีสิทธิเลือก

6. มีความยืดหยุ่นและเข้าถึงได้ง่าย ลดระเบียบ ขั้นตอน และเปิดโอกาสสำหรับทุกกลุ่ม
7. จัดบริการให้ใกล้ชิด เข้าถึงตัวผู้เรียน เช่น การใช้สื่อต่าง ๆ มีแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน
8. จัดกิจกรรมให้ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิต ไม่ให้แปลกแยกไปจากการดำเนินชีวิต
9. จัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่อง
10. สร้างแรงจูงใจ สร้างนิสัยใฝ่รู้ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้แก่กลุ่มเป้าหมาย
11. ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ เอกชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน
12. ให้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ โดยเริ่มที่ชุมชน และชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการ
13. เน้นการเรียนรู้ตามสภาพปัญหา
14. เปลี่ยนภาพของการศึกษาจากห้องเรียน การท่องจำ การบอกความรู้มาเป็นภาพของการร่วมเรียนรู้จากการดำเนินชีวิต และสภาพปัญหาจริงของการร่วมเรียนรู้จากการดำเนินชีวิต และสภาพปัญหาจริง

อัญชลี ธรรมะวิธิกุล (2552) ให้ความหมายการศึกษานอกระบบ คือ เป็นกระบวนการจัดการศึกษาให้ผู้พลาดโอกาสเรียนจากระบบการศึกษาปกติ หรือ ผู้ต้องการพัฒนาตนเอง ได้รับการเรียนรู้โดยเน้นการเพิ่มศักยภาพของผู้เรียนตามกฎหมาย ว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามสิทธิมนุษยชนที่ทุกคนพึงได้รับดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตได้อย่างแท้จริง เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่กว้างขวางและเป็นไปในอัตราที่รวดเร็ว อันจะส่งผลให้ประเทศมีศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนาโดยรวมเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนเพราะเป็นการพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโดยมุ่งเน้นให้คนมีคุณธรรมนำความรู้ อันจะเป็นสะพานทอดนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาต่อไป โดยมีการกำหนดจุดมุ่งหมายหลักสูตร วิธีการเรียนการสอน สื่อ การวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งอาจแบ่งได้ 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทความรู้พื้นฐานสายสามัญ ประเภทความรู้และทักษะอาชีพ และประเภทข้อมูลความรู้ทั่วไป

จากการศึกษาแนวคิดของนักการศึกษาเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) มีหลักการดังนี้

1. เน้นความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ครอบคลุมและทั่วถึง
2. ส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีความยืดหยุ่นในเรื่องกฎเกณฑ์ระเบียบต่าง ๆ
3. จัดการศึกษาสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายให้เรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิต

4. จัดการศึกษาหลากหลายรูปแบบคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้สอนมีได้ใจจำกัดเฉพาะครู อาจจะเป็นผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานหรือท้องถิ่น (อัญชลี ธรรมะวิสิฏ์กุล, 2551)

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยขอสรุปความหมายของรูปแบบการจัดการศึกษา มี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมให้แก่บุคคลทุกกลุ่ม ทุกระดับ ทุกเพศ ทุกวัย และต้องคำนึงหลักการสำคัญที่ว่าบุคคลสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต และการศึกษาไม่ได้สิ้นสุด เป็นการศึกษาเพื่อปวงชนการจัดการศึกษาจึงควรเน้นการมีส่วนร่วมของทุกหน่วยงานสังคม และจัดการศึกษาให้มีความกลมกลืนกับการดำเนินชีวิต ทำให้บุคคลสามารถยืนหยัดและดำรงตนอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันได้อย่างมั่นคง ดังนี้

1. การศึกษาในระบบ (formal Education) เป็นการศึกษาที่มีการกำหนดจุดมุ่งหมาย หลักสูตร และระยะเวลาอย่างชัดเจน มีการวัดผลและประเมินผลตามมาตรฐานที่ภาครัฐหรือสถาบันการศึกษากำหนดดำเนินการภายใต้การจัดการอย่างเป็นระบบในสถานศึกษาที่ได้รับการรับรอง

2. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติในชีวิตประจำวัน โดยผู้เรียนได้รับความรู้และประสบการณ์จากการสังเกต การสำรวจ ไม่มีรูปแบบตายตัว ไม่มีหลักสูตรและระยะเวลาในการเรียนที่แน่นอน และการแลกเปลี่ยนข้อมูลในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ โดยไม่ผ่านกระบวนการวางแผนหรือหลักสูตรที่เป็นทางการโดยการจัดการศึกษาในรูปแบบนี้เป็นการศึกษาองค์ความรู้ต่าง ๆ ผ่านประสบการณ์ตรงที่ได้ประสบพบเจอในชีวิตประจำวัน โดยการศึกษาตามอัธยาศัยจะกลายเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

3. การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นนอกกรอบของระบบการศึกษาที่เป็นทางการที่มีความยืดหยุ่นในการจัดการศึกษา ทั้งจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งการศึกษานอกระบบจะมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม และดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในด้านต่าง ๆ ผ่านการฝึกอบรมหรือทำกิจกรรมในชุมชนและองค์กรต่าง ๆ

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมิติใหม่ (Neo Tourism)

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

จากที่องค์กรสหประชาชาติได้จัดประชุมว่าด้วยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยไว้ คือ การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทาง ที่มีค่า 3 ค่าเป็นเงื่อนไขในการท่องเที่ยว คือ

1. การท่องเที่ยวจะต้องมีการเดินทาง หมายถึง การเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานที่หนึ่งโดยใชยานพาหนะนำไปเป็นระยะทางไกลหรือใกล้ก็ได้

2. การท่องเที่ยวจะต้องมีจุดหมายปลายทาง หมายถึง มีสถานที่ที่เลือกเดินทางไปเยือนและใช้ช่วงเวลาหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้น มักมีสถานที่ที่มีความสวยงามทางทัศนียภาพมาก หรือเป็นสถานที่ที่มีรากฐานทางประวัติศาสตร์

3. การท่องเที่ยวจะต้องมีมุ่งหมาย หมายถึง มีจุดประสงค์ในการเดินทางไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือไปอยู่ประจำ แต่มีความมุ่งหมายในการเดินทางอย่างอื่นโดยผู้เดินทางอาจมีมุ่งหมายในการเดินทางมากกว่าหนึ่งอย่างก็ได้

McIntosh, & Gupta (1980) ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวเป็นการเดินทางเพื่อจุดหมายต่าง ๆ โดยมีมูลเหตุจูงใจ 4 ประเภท ดังนี้

1. มูลเหตุจูงใจทางด้านกายภาพ หมายถึง ความต้องการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เช่น เข้าร่วมกิจกรรมทางการกีฬา หรือ รักษาสุขภาพ พักผ่อนตากอากาศ หรือ ร่วมกิจกรรมบันเทิง

2. มูลเหตุจูงใจทางวัฒนธรรม หมายถึง ความต้องการเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ในแหล่งอื่นที่มีใช้ที่อยู่เดิม ไม่ว่า จะเป็นด้านศิลปวัฒนธรรม นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ประเพณีต่าง ๆ

3. มูลเหตุจูงใจด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หมายถึง ความต้องการพบปะสังสรรค์กับผู้คนใหม่ ๆ หรือ เพื่อนเก่า ญาติพี่น้อง

4. มูลเหตุจูงใจด้านสถานภาพและเกียรติภูมิ หมายถึง ความต้องการพัฒนาตนเองใหม่ฐานะ หรือเกียรติภูมิสูง อาจเป็นไปเพื่อการศึกษาการประชุมและการติดต่อธุรกิจ

Mckean (1977) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยว (Tourism) คือ ความปรารถนาของมนุษย์อันลึกซึ้งและอยู่ร่วมกันอย่างกว้างขวาง สนใจและทำความรู้จัก “ผู้อื่น” และคาดหวังว่าจะนำไปสู่ความเข้าใจใน “ตนเอง” เป็นการตอบสนองการท่องเที่ยวเป็นการสำรวจทำภารกิจค้นหาและการผจญภัยที่จะนำไปสู่ความเข้าใจโลกที่อาศัยอยู่

Lumsdon (1999) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ติดต่อและสัมพันธ์กับกิจกรรมของบุคคลโดยสามารถเกิดขึ้นจากการที่เดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนและการติดต่อธุรกิจ ซึ่งเอาเหตุผลกระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม อันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการเดินทางและการท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง เป็นการเดินทางที่ให้นักท่องเที่ยวมีความเพลิดเพลิน สนุกสนาน โดยที่นักเดินทางนั้น คือ นักท่องเที่ยวการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจตามวัตถุประสงค์ใดก็ได้ที่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อพักผ่อน คลายความเครียด เปลี่ยนบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อม แสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่โดยมีเงื่อนไขว่าการเดินทางนั้นเป็นการเดินทางเพียงชั่วคราว ผู้เดินทางจะต้องไม่ถูกบังคับให้เดินทางไม่ใช่เพื่อการหารายได้ โดยมีแรงกระตุ้นจากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านปฏิสัมพันธ์ และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ ซึ่งผลรวมของปรากฏการณ์ต่าง ๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธุรกิจและบริการต่าง ๆ รวมทั้งภาครัฐบาลที่ดูแลการท่องเที่ยวและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ให้ความหมาย การท่องเที่ยว เป็นเรื่องของการเดินทางที่เป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ มิใช่ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้างแต่เพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ เช่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน การศึกษา ศาสนา กีฬา เยี่ยมญาติมิตร ติดต่อธุรกิจ การประชุมสัมมนา เป็นต้น มิฉะนั้นก็จะเป็นการเดินทางที่ไม่ใช่การท่องเที่ยว

กุลวรา สุวรรณพิมล (2552) ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยว (Tourism) หรือ คำว่าการท่องเที่ยวมีความหมายกว้างมาก แต่สามารถกำหนดได้โดยมีเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ ซึ่งเป็นเงื่อนไขตามหลักสากลโดยเฉพาะขององค์การการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Union of Official Travel Organization) คือ 1) ต้องเป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว 2) ต้องเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ และ 3) ต้องเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่มีใช้เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

วสิษฐา เปี่ยมสกุล (2554) ให้ความหมายของการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่ใช่ที่พักเป็นการถาวรของตน มีวัตถุประสงค์การเดินทางเพื่อพักผ่อน หย่อนใจไม่ใช่การติดต่อธุรกิจแม้ว่าจะเป็นการเดินทางชั่วคราวหรือค้างคืนก็ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวเช่นกัน

ฐานิตา พันธุ์มณี (2555) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อความเพลิดเพลินพักผ่อนหย่อนใจและเป็นการเดินทางที่มีเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ คือ 1) เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว 2) เดินทางด้วยความสมัครใจ และ 3) เดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้แต่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ (2558) กล่าวถึงการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 1) เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนที่ออกไปจากสถานที่อันคุ้นเคยในชีวิตประจำวัน 2) วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ และจะต้องไม่เป็นไปเพื่อการหารายได้จากสถานที่ที่เดินทางไปเยือน และ 3) ระยะเวลาที่กำหนดไว้ยาวนานที่สุดติดต่อกันไม่เกินหนึ่งปี

นเรศร์ บุญเลิศ (2561) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวหมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังวิธีอื่นเป็นการชั่วคราวเพื่อทำการศาลและพักผ่อนหย่อนใจหรือก่อให้เกิดการกระทำร่วมกันของมนุษย์ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมจนเป็นเหตุดึงดูดใจให้เดินทางไปศึกษาและท่องเที่ยวตามแหล่งต่าง ๆ

โดยผู้วิจัยได้สรุปเป็นตารางการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ดังนี้

ตาราง 3 แสดงสรุปการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

แนวคิดของ	แนวคิดนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว			
	การเดินทาง ที่มีจุดหมาย	การเดินทาง เพื่อพักผ่อน	เดินทางจากที่อยู่ อาศัยไปได้ไปยังที่ อื่นเป็นการ ชั่วคราว	แสวงหา ประสบการณ์ ในหลากหลายมิติ
McIntosh R. W., & Gupta S. (1980)	✓	✓	-	✓
Lumsdon (1999)	✓	✓	✓	-
Mckean (1997)	✓	-	-	✓
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544)	✓	✓	✓	✓
สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542)	✓	✓	✓	-
สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ (2558)	-	✓	✓	-
นเรศร์ บุญเลิศ (2561)	-	✓	✓	✓
วิษุษฐา เปี่ยมสกุล (2554)	✓	-	✓	-
ฐานิดา พันธุ์ณี (2555)	✓	✓	✓	-
กุลวรา สุวรรณพิมล (2552)	✓	✓	✓	-
บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548)	✓	✓	✓	-

จากการศึกษาแนวคิดในตาราง 3 ของนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยว ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ คือ การเดินทางที่ทำให้เพลิดเพลินเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ โดยการเดินทางจากที่ ๆ หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งอย่างมีจุดหมาย ทั้งนี้ยังหมายถึง การเดินทางแสวงหาประสบการณ์ใหม่ในหลากหลายมิติ

1.2 ความสำคัญของการท่องเที่ยว

หากพูดถึงการท่องเที่ยวจะพบว่า การท่องเที่ยวมีความสำคัญที่ทำให้บุคคลที่เดินทางท่องเที่ยวสามารถประสบพบเจอกับประสบการณ์ใหม่ ๆ ทำให้เกิดการผ่อนคลายและมีความสุขจากการได้ออกไปท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ จึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่หลากหลายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวและตอบโต้ภัยกับความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละบุคคล ซึ่งในปัจจุบันถือได้ว่าการท่องเที่ยวมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองมีความร่วมมือระหว่างประเทศในอันที่จะสนับสนุนส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542)

ศรัณยา วรากุลวิทย์ (2546) ได้กล่าวสรุปถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ดังต่อไปนี้

1. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ
2. รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้มาในรูปของเงินตราต่างประเทศมีส่วนช่วยในการสร้างเสถียรภาพให้กับดุลยภาพการชำระเงิน
3. รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นรายได้ที่กระจายไปสู่ประชากรอย่างกว้างขวาง สร้างงาน สร้างอาชีพมากมาย และเป็นการสร้างอาชีพเสริมที่ต่อเนื่องจากการท่องเที่ยวเช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน การผลิตอาหาร เป็นต้น
4. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างงานสร้างอาชีพ โดยเฉพาะในธุรกิจทางตรง เช่น โรงแรม ภัตตาคาร บริษัทนำเที่ยว เป็นต้น
5. การท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิต และการนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
6. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัดในการจำหน่าย ซึ่งถือว่าการเดินทางท่องเที่ยวเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งที่รัฐพึงสนับสนุน
7. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไม่มีขีดจำกัดในเรื่องการผลิต เพราะไม่ต้องพึ่งดินฟ้าอากาศเหมือนการเกษตรอื่น ผลผลิตของการท่องเที่ยวจึงเสนอขายให้นักท่องเที่ยวได้โดยมีความยั่งยืน
8. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวช่วยสนับสนุนฟื้นฟูอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นเป็นมรดกตกทอดที่ควรค่าแก่การนำออกเผยแพร่ฟื้นฟูและอนุรักษ์ไว้

9. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการสร้างสรรค์ความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ เช่น สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น

10. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นมาตรการที่ช่วยส่งเสริมความปลอดภัย และความมั่นคงให้แก่พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

11. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยเสริมสร้างสันติภาพ สัมพันธไมตรีและความเข้าใจอันดี ซึ่งเป็นหนทางที่มนุษย์ต่างสังคมได้พบปะทำความรู้จักและเข้าใจกัน

1.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

หากพิจารณาองค์ประกอบของการท่องเที่ยวจะพบว่า การท่องเที่ยวต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ ร่วมกันหลายปัจจัยจึงจะส่งผลให้การท่องเที่ยวนั้นประสบความสำเร็จสร้างความประทับใจและผลกำไร ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านที่ได้อธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ดังนี้

Pike Steven (2008) กล่าวถึงคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวว่า แหล่งท่องเที่ยวเป็นการผสมผสานระหว่างผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ประสบการณ์และการนำเสนอทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้อื่น ๆ แก่ผู้บริโภค สิ่งสำคัญ คือ แหล่งท่องเที่ยวเป็นสถานที่ซึ่งนักท่องเที่ยวจะเดินทางมาเยี่ยมชมหรือพักอาศัย ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวควรประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 ประการ ได้แก่ ความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว (Available package) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) กิจกรรม (Activities) การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary Service)

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) กล่าวว่าสาระสำคัญของระบบและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก คือ 1) ทรัพยากรนั้นก่อนทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว 2) บริการทางการท่องเที่ยว 3) การตลาดท่องเที่ยว ซึ่งแยกกล่าวแต่ละประเด็น คือ แหล่งท่องเที่ยว การบริการ การท่องเที่ยวตลาด การท่องเที่ยวการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ทั้งในประเทศไทยโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้คำจำกัดความที่เกี่ยวข้องบางส่วน

กฤษฎ เตชะประเสริฐ (2556) องค์ประกอบของการท่องเที่ยว คือความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว (Available package) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) กิจกรรม (Activities) การเข้าถึง (Access) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ที่พัก (Accommodation)

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)

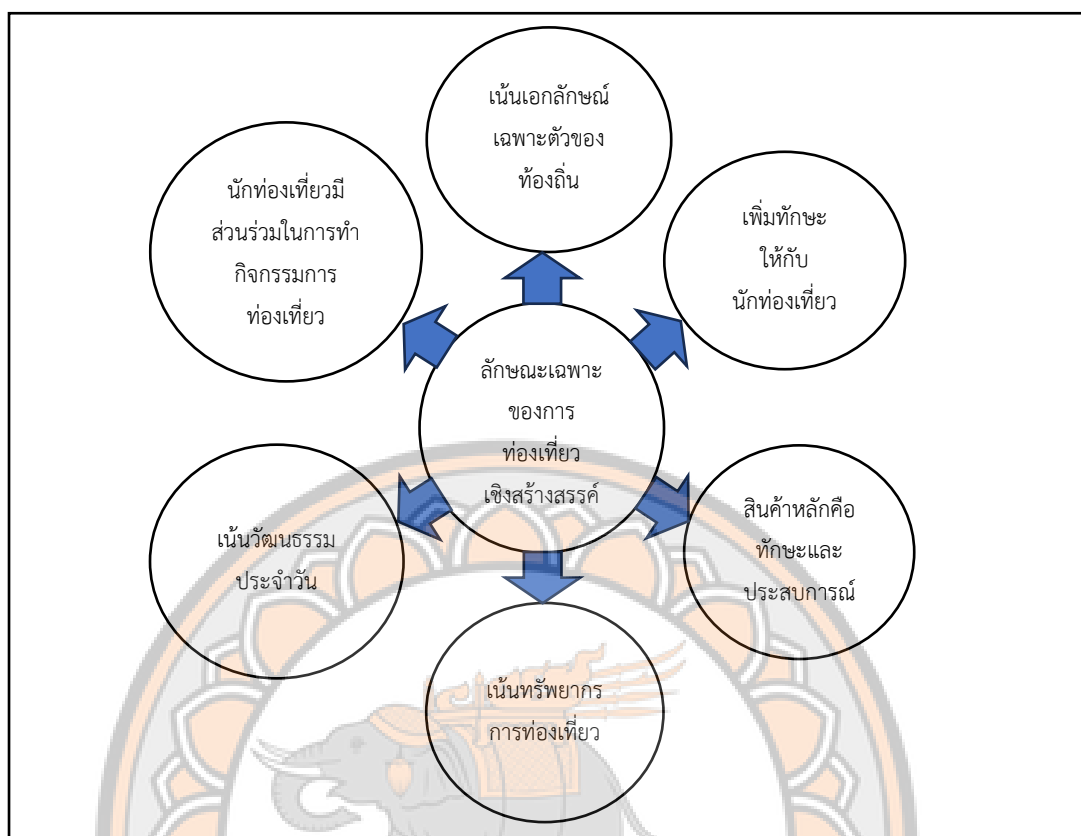
การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มีการกล่าวถึงโดย Pearce and Butler ไว้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1993 แต่ยังไม่มีการกำหนดความหมายและกระบวนการที่ชัดเจนนัก ต่อมาประเทศต่าง ๆ ได้พัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานความคิดสร้างสรรค์ เช่น ฟินแลนด์ กรีซ และโปรตุเกส โดยอาศัย

รากฐานสำคัญของการสร้างสรรค์คือ วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนในสังคม และในปี ค.ศ.2000 Richards and Raymond ได้นิยามคำว่า “Creative tourism” คือ การท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้พัฒนาศักยภาพผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมประสบการณ์เรียนรู้อย่างจริงจัง (ภูริวัจน์ เดชอุ่ม, 2556)

Richards, & Raymond (2000) ได้นิยามว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวพัฒนาศักยภาพเชิงสร้างสรรค์โดยการทำกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม และเรียนรู้จากประสบการณ์ซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงวันหยุด

องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (2547) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินชีวิตของชุมชนโดยชุมชนจะจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างกลมกลืน และสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมในชุมชน ในมิติของการเรียนรู้และการทดลองปฏิบัติและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งประสบการณ์จากสิ่งที่มีอยู่และเป็นอยู่จริงในชุมชน นอกจากนั้นชุมชนจะต้องสามารถใช้การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือในการรักษาความสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวภายในชุมชน และผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับทั้งในรูปแบบที่เป็นผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน

ภักยมณี แก้วสง่า และนิศาชล จันทศรี (2555) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็น การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม ในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เป็นการสร้างคุณค่าด้านประสบการณ์การท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว โดยเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว และการออกแบบรูปแบบการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อสร้าง รายได้ให้กับชุมชน อันจะนำไปสู่เป้าหมายของการเป็น การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

ภาพ 5 แสดงลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ที่มา: Richards, 2010

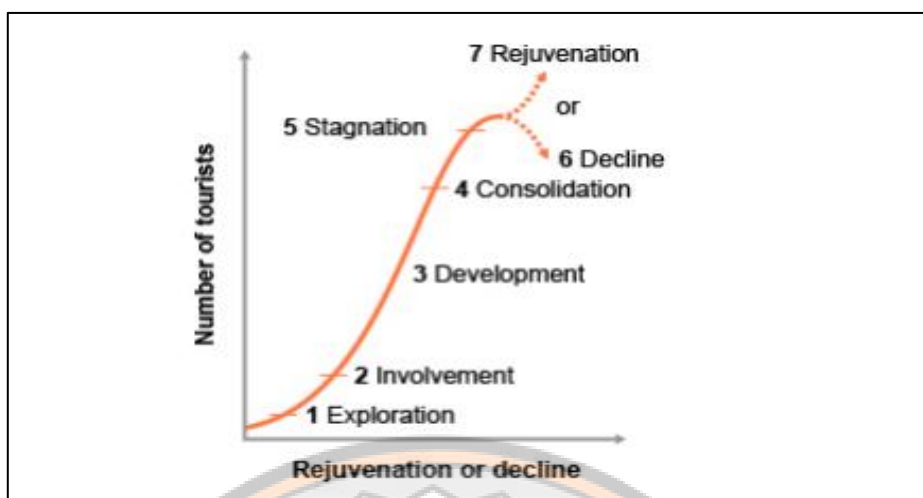
1.5 แนวคิดวิวัฒนาการท่องเที่ยว

Butler (1980) การท่องเที่ยวมีวิวัฒนาการเริ่มแรก แหล่งท่องเที่ยวถูกค้นพบโดยนักท่องเที่ยวที่ชอบแสวงหาและรักการผจญภัย ต่อมาประสบกับสภาวะการณ์เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การท่องเที่ยวของมวลชนก็เริ่มเข้ามา เมื่อระยะเวลาผ่านไปจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นและค่อย ๆ ลดลงจนถึงการชะงักงัน และซึ่งในที่สุดแหล่งท่องเที่ยวก็จะเข้าสู่วงจรแห่งความเสื่อมความนิยมที่ไม่ที่อาจจะกลับฟื้นคืนสู่ความนิยมอีกครั้งหนึ่ง ต้องอาศัยการเพิ่มสิ่งดึงดูดอื่น ๆ ให้ท่องเที่ยว เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือจัดการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้มากขึ้น

แนวความคิดของ Butler จะพิจารณาเฉพาะประเภทนักท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยว และระดับความสามารถรองรับกิจกรรมของชุมชนในพื้นที่เท่านั้น หากจะให้สมบูรณ์ขึ้นควรพิจารณาถึงองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น สภาพการแข่งขันและยุทธวิธีการขายร่วม ซึ่งนำแหล่ง

ท่องเที่ยวซึ่งอยู่ในเขตใกล้เคียงกันมาจัดเป็นรายการท่องเที่ยวเส้นทางเดียวกันรวมกันไป และ Butler ยังได้กล่าวถึงขั้นตอนวิวัฒนาการของแหล่งท่องเที่ยวไว้ว่า แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะต้องอยู่ในขั้นตอนวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอน รายละเอียดดังนี้

1. ขั้นตอนที่ 1 Exploration (การค้นพบ) เกิดขึ้นโดยนักค้นพบกลุ่มเล็ก ๆ แหล่งท่องเที่ยวมักจะไม่ถูกเปลี่ยนแปลงโดยนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด
2. ขั้นตอนที่ 2 Involvement (ช่วงเกี่ยวพัน) เป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวและประชาชนผู้อยู่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดินทางเข้าสู่พื้นที่บริเวณนั้นมากขึ้นพร้อมกับมีการพัฒนาสาธารณูปโภคในบริเวณดังกล่าวด้วย
3. ขั้นตอนที่ 3 Development (ขั้นตอนที่มีการพัฒนา) เป็นช่วงที่มีการพัฒนาอย่างมากที่สุด มีสาธารณูปโภคที่มีความทันสมัยยิ่งขึ้นตอบสนองความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมากที่สุด
4. ขั้นตอนที่ 4 Consolidation (ขั้นตอนที่เป็นปึกแผ่น) ในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีความชัดเจนในเชิงธุรกิจมากขึ้นมียานธุรกิจที่แบ่งแยกพื้นที่ออกเป็นแหล่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาอย่างดีและชัดเจน บรรดาสาธารณูปโภคเก่า ๆ ของพื้นที่เดิมถูกเปลี่ยนแปลงไปเกือบทั้งหมด
5. ขั้นตอนที่ 5 Stagnation (ขั้นตอนหยุดนิ่ง) เป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวมากที่สุด (Peak Number of Tourism) และบางครั้งอาจมีการเปลี่ยนของสภาพธรรมชาติในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวจึงจำเป็นต้องมีการสร้างธรรมชาติเทียมขึ้นทดแทน และจากการที่นักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นกว่าขั้นที่ 4 จึงอาจเกิดปัญหาทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมในแหล่งท่องเที่ยว
6. ขั้นตอนที่ 6 Decline or Rejuvenation (ขั้นเสื่อม) เป็นขั้นตอนที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีความเสื่อมโทรม สาธารณูปโภค และบริการล้าสมัย ไม่เหมาะกับยุคสมัย

ภาพ 6 แสดงแนวโน้มการท่องเที่ยว

ที่มา: Butler's Tourism Area Life Cycle (TALC)

2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมิติใหม่

2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวมิติใหม่

“New Normal” หรือ “ความปกติในรูปแบบใหม่” (New Normal) เป็นคำศัพท์ที่เริ่มใช้ในทางเศรษฐศาสตร์ ถูกใช้ครั้งแรก ในปี ค.ศ. 2008 โดยบิลล์ กรอส (Bill Gross) ผู้ก่อตั้งบริษัทบริหารสินทรัพย์ชาวอเมริกัน โดยตอนนั้นเขาใช้การอธิบายถึงสภาวะเศรษฐกิจโลก หลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ “แฮมเบอร์เกอร์” ในสหรัฐอเมริกา ช่วงระหว่าง ปี ค.ศ. 2007-2009 ในบริบท “COVID-19” จากผลการระบาดของ COVID-19 ทำให้คนต้องปรับพฤติกรรมของตัวเองพร้อมกันทั่วโลกคนหันมาใส่ใจ ด้านสุขอนามัยกันมากขึ้น เช่น การปรับตัวจากการทำงานในที่ทำงานมา Work from home การเรียนออนไลน์ การที่ต้องใส่หน้ากากอนามัยก่อนออกจากบ้านทุกครั้ง การรู้จักล้างมือบ่อย ๆ หรือ พกเจลแอลกอฮอล์ติดตัวทุกที่เพื่อป้องกันตัวเองจากโรค COVID-19 รวมไปถึงเลือกที่จะสั่งอาหารออนไลน์แทนการทานที่ร้าน ฯลฯ นอกจากนั้นธุรกิจหลายแห่งก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับพฤติกรรมของคนที่เปลี่ยนไปเช่นกัน โดยปรับจากการขายหน้าร้านเป็นการขายออนไลน์มากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเมื่อผู้คนเคยชินและปรับตัวได้ กลายเป็น New Normal ต่อไปในอนาคต (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564)

มหาวิทยาลัยมหิดล (2564) กำหนดว่าการท่องเที่ยวมิติใหม่ ภาษาอังกฤษว่า NEO Tourism เป็นคำนิยามใหม่ของรูปแบบการท่องเที่ยวหลังยุคโรคระบาด ผ่านการถอดบทเรียนจากสถานการณ์โควิด-19 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะก้าวข้ามจาก New Normal ไปสู่ Next Normal

ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นเรื่องความสะดวก สุขอนามัย และความยืดหยุ่นในการให้บริการ การท่องเที่ยวมากขึ้น

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยววิถีใหม่

รูปแบบของการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีความหลากหลายมากขึ้น นักท่องเที่ยวได้ต้องการเพียงการจับจ่ายใช้สอย หรือ ชื่นชมพื้นที่ของการท่องเที่ยวด้วยการมองดูอยู่ห่าง ๆ เท่านั้น นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะ (Special interest tourism) สนใจตัวกิจกรรมมากกว่าตัวแหล่งท่องเที่ยวเองและสนใจที่จะเลือกกิจกรรมตามความต้องการและความสนใจ นักท่องเที่ยวปัจจุบันต้องการ ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่แปลกใหม่ และใช้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, 2558)

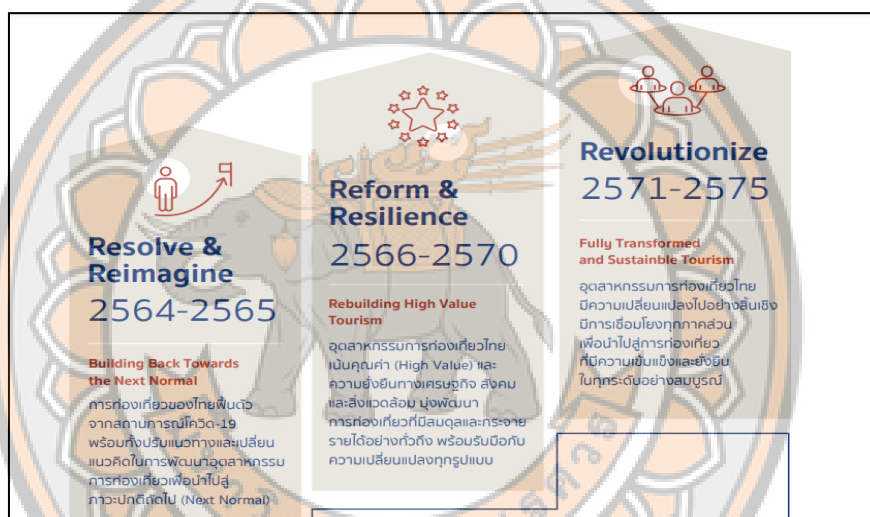
จะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 2564 ที่ผ่านมาจะเป็นปีที่เป็นเรื่องของ การปรับตัว ส่วน พ.ศ. 2565 เป็นต้นไป จะเป็นเรื่องของ การเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยวไทยไม่อาจจะกลับไปเป็นเหมือนเดิมอีกต่อไป โดยสาระสำคัญของการสัมภาษณ์คือ แม้ว่าการท่องเที่ยวไทยจะเจอกับความท้าทายมาไม่ถ้วน เช่น สึนามิ โรคซาร์ส สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นทำให้เห็นถึงควมมีพลวัตของภาคการท่องเที่ยวไทย ซึ่งทุก ๆ ครั้งก็กลับมาได้ หลังจากวิกฤติการณ์โควิด-19 ก็เหมือนกัน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เชื่อว่าจะกลับมาแข็งแกร่งกว่าเดิม แต่พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วยตามสถานการณ์

ดังนั้น ถ้าให้บริการแบบเดิมรับมือกับนักท่องเที่ยวแบบเดิมก็จะอยู่ไม่ได้ เช่น ในส่วนของรัฐบาลก็ต้องปรับตัวเพื่อเศรษฐกิจที่ดีขึ้น กล่าวคือ โครงการ “เราเที่ยวด้วยกัน” เป็นโครงการที่รัฐบาลจัดขึ้น เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเกิดการใช้จ่ายผ่านการท่องเที่ยวภายในประเทศ นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยเพิ่มสภาพคล่องให้กับผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรม และธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นร้านอาหาร หรือ ธุรกิจการบินเพื่อเป็นการช่วยส่งเสริม และสนับสนุนการสร้างงาน รวมถึงช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศด้วย หรือแม้แต่ โครงการ “ทัวร์เที่ยวไทย” เป็นโครงการใหม่จากภาครัฐที่นำมากระตุ้นเศรษฐกิจภาคการท่องเที่ยว โดยรัฐบาลช่วยสนับสนุนค่าเดินทาง โดยจะต้องเดินทางท่องเที่ยวกับผู้ประกอบการนำเที่ยว หรือ บริษัททัวร์เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนท่องเที่ยวผ่านบริษัทนำเที่ยวภายในประเทศภายใต้งบประมาณ 5,000 ล้านบาท (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564)

2.3 ความสำคัญของการท่องเที่ยววิถีใหม่

แนวโน้มและทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย ในสภาพแวดล้อม และ บริบทต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งที่เป็นปัจจัยภายใน เช่น สถานการณ์การเมืองของประเทศ นโยบายของภาครัฐ การปรับตัวของภาคเอกชน ความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และปัจจัยภายนอก เช่น สถานะการแข่งขันของ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความต้องการและความคาดหวังของนักท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโลก ปัจจุบันมีความหลากหลายของกลุ่มประชากรมากขึ้น และประชากรมีแนวโน้มสูงวัยมากขึ้น ซึ่งแนวโน้มการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ส่งผลต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ความร่วมมือและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก รวมถึงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด -19 ที่ยังเร่งรัดให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคม ที่เรียกว่า “ความปกติใหม่” หรือ New Normal ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่คำนึงถึงมาตรฐานความปลอดภัยและสุขอนามัยมากขึ้น

ภาพ 7 แสดงภูมิทัศน์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย

ที่มา: คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2566

ภูมิทัศน์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยจากบริบทและความท้าทายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในปัจจุบัน ในการสร้างการท่องเที่ยวให้เข้มแข็งผ่านการจัดการห่วงโซ่อุปทาน ให้มีกระแสของการใช้วัตถุดิบในประเทศเป็นสำคัญ เช่น การสนับสนุนให้มีกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การใช้อาหารไทยเป็นหลักในการดึงดูดนักท่องเที่ยว การสร้างอัตลักษณ์ของสินค้าและบริการในแต่ละที่ ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยในระยะสิบปีข้างหน้าจะต้องมีเป้าหมายเพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่เชื่อมโยงความยั่งยืนและสมบูรณ์ รวมไปถึงการมีความสามารถในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมได้อย่างครบวงจร

2.4 องค์ประกอบของการท่องเที่ยววิถีใหม่

แนวโน้มของการท่องเที่ยวในอนาคต ทั้งนี้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการฟื้นฟูภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพื่อมุ่งฟื้นฟูและพัฒนาธุรกิจในการท่องเที่ยวของไทย ให้ปรับตัวทั้งแนวทางและเปลี่ยนแนวคิดในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่ภาวะปกติต่อไป ภายหลังจากการแพร่ระบาดของโควิด -19 เพื่อรองรับความต้องการและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปได้ส่งผลให้สถานการณ์ท่องเที่ยวโลกและไทยยังคงอยู่ในภาวะเปราะบางและต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ การจ้างงาน การลงทุน และการประกอบธุรกิจด้านการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวดังกล่าว ประกอบด้วย 6 ข้อเสนอหลักสู่บทใหม่การท่องเที่ยวไทย ดังนี้ (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564)

1. ปรับแนวทางการทำธุรกิจของผู้ประกอบการท่องเที่ยว
2. ท่องเที่ยวมั่นใจ สะดวกกว่าที่เคย (More Confident more Convenient)
3. ดึงดูดนักท่องเที่ยวคุณภาพ (Attract Quality Tourists in All Year - Round)
4. ขับเคลื่อนอุตสาหกรรมด้วยข้อมูลและเทคโนโลยีและดิจิทัล
5. ผลักดันธุรกิจท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Delivers to Society)
6. ส่งเสริมปัจจัยสนับสนุนขีดความสามารถการท่องเที่ยวไทย

จากข้อมูลประชากรโลกของสหประชาชาติ (United Nations) แสดงให้เห็นแนวโน้มของจำนวนประชากรโลกที่มีจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป ที่มีอัตราการเติบโตเร็วที่สุด จนกลายเป็น “สังคมผู้สูงอายุ” ซึ่งเป็นกลุ่ม Baby Boomers (TripAdvisor, & Virtuoso, 2564) โดยแบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

ตาราง 4 แสดงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของประชากรในแต่ละช่วงอายุ

คำอธิบาย	BABY Boomers (อายุ 51 ปีขึ้นไป)	Generation X (อายุ 36 ปีขึ้นไป)	Millennials (อายุ 17 ปีขึ้นไป)
การใช้จ่ายในการท่องเที่ยว	8,736	5,700	2,915
รูปแบบการท่องเที่ยว			
ให้ความสำคัญกับการพักผ่อนหย่อนใจ	82%	79%	77%
การจองบริการผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์	84%	82%	90%
การเปรียบเทียบตัวเลือกทางออนไลน์	72%	71%	80%
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกสถานที่ท่องเที่ยว			
สังคมและวัฒนธรรม	52%	46%	46%
คำแนะนำจากเพื่อน	22%	28%	36%

คำอธิบาย	BABY Boomers (อายุ 51 ปีขึ้นไป)	Generation X (อายุ 36 ปีขึ้นไป)	Millennials (อายุ 17 ปีขึ้นไป)
ราคาค่าตัวเครื่องบินถูก	13%	21%	36%
ข้อเสนอแพ็คเกจที่พักราคาถูกพิเศษ	22%	23%	18%
ความเฉพาะเจาะจงของที่พัก	20%	18%	11%
สื่อที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ			
ภาพยนตร์	5%	10%	18%
โทรทัศน์	11%	19%	22%
สื่อสิ่งพิมพ์	15%	17%	15%

ที่มา: EIC Analysis based on data from TripAdvisor, Virtuoso, 2021

1. Baby Boomers อายุ 51 ปีขึ้นไป โดยผู้สูงอายุกลุ่มนี้ มักชื่นชอบรูปแบบการท่องเที่ยวในลักษณะที่แตกต่างจากกลุ่ม Generation X และกลุ่ม Millennials เป็นอย่างมาก และมีงบประมาณการใช้จ่ายในการท่องเที่ยวมากกว่า ถึง 1.5 เท่า และมีแนวโน้มในการท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจสูงที่สุด รวมทั้งมีความสนใจในการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการพึ่งพาข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อดั้งเดิมเป็นหลักและการตัดสินใจท่องเที่ยวไม่ได้รับอิทธิพลจากราคาเที่ยวบินหรือข้อเสนอราคา

2. Generation X อายุ 36 ปีขึ้นไป โดยกลุ่มนี้เป็นกลุ่มประชากรชาว Generation X (เกิดระหว่าง ปี พ.ศ. 2508-2523) หรือ ประชาชนที่มีอายุประมาณ 36 ปีขึ้นไป พบว่าเป็นกลุ่มที่ชอบงานอดิเรก (Hobbies) ที่แปลกใหม่ให้ตนเองอยู่เสมอ โดยไม่ได้คำนึงว่ากิจกรรมเหล่านั้นคือสิ่งที่ทำในยามว่างเป็นการให้เวลากับตัวเอง ร้อยละ 57 ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องโภชนาการทางอาหาร การออกกำลังกาย และปั่นจักรยาน ทิวทัศน์แวดล้อมที่สวยงามของการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มประชากรนี้ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) เป็นต้น

3. Millennials อายุ 17 ปีขึ้นไป สำหรับกลุ่มประชากร ชาว Millennials หรือ Generation Y (เกิดระหว่าง ปี พ.ศ. 2524-2539) พบว่า ร้อยละ 73 ใช้สื่อสังคมออนไลน์หลากหลาย เช่น อินสตาแกรม สแนปแชต ทิกต็อก เป็นต้น จึงส่งผลให้มีโอกาสทางธุรกิจเกิดขึ้นเป็นธุรกิจประเภท Direct-to-Consumer และร้อยละ 77 มักจะซื้อเครื่องดื่มและโพสต์ลงโซเชียลทุก ๆ สัปดาห์ส่งผลต่อรายได้การเติบโตของร้านกาแฟ ร้านขนมไม่มูก และร้านอาหารที่กำลังเป็นที่นิยม ณ ขณะนั้น ซึ่งเป็นโอกาสสำหรับธุรกิจบริการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy)

การท่องเที่ยวแบบเนิบช้า (Slow Travel) ที่ไม่พึ่งพามัคคุเทศก์ เป็นต้น โดยนักท่องเที่ยวในแต่ละกลุ่มนั้นจะมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวของประชากรในแต่ละช่วงอายุ ดังนี้

สำหรับประชากรชาว Generation Z (เกิดระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2555) เป็นกลุ่มคนที่เกิดมากับโลกดิจิทัลอย่างแท้จริง เติบโตมาพร้อมกับความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลได้ทุกที่ตลอดเวลา คิดเป็นร้อยละ 33 ใช้เวลามากกว่า 6 ชั่วโมงต่อวันในโลกออนไลน์ และมักชอบท่องเที่ยวเพื่อสร้างประสบการณ์ร่วมกับคนในชุมชน เช่น กิจกรรม Workshop ทำงานฝีมือกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน เป็นต้น คนกลุ่มนี้ไม่สนใจสินค้า โฆษณาจากผู้มีอิทธิพล (Influencers) แต่ติดตามบุคคลที่มีลักษณะคล้าย และมีความสนใจเรื่องเดียวกัน (ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC), 2564)

จากผลงานวิจัยของของสาขาการตลาด วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้กล่าวถึงประเด็นการท่องเที่ยวมิติใหม่เจาะอินไซด์นักเดินทาง โดยเป็นการเจาะลึกอินไซด์ของนักเดินทางและอัปเดตเทรนด์ใหม่ของการท่องเที่ยวในอนาคต พบ 3 เทรนด์ใหม่ของการท่องเที่ยว (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564) รายละเอียดดังนี้

1. Customer Journey กลุ่มคนรุ่นใหม่ (Young Neo Traveler) กลุ่มอายุ 18-35 ปี ยังไม่มีบุตร ซึ่งจะเป็นกลุ่มแรกออกเดินทางที่ผู้ประกอบการต้องให้ความสำคัญและปรับเปลี่ยนวิธีการให้บริการเพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของกลุ่มนี้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

Stage 1: Inspiration นั่งดูรูปทริปปเกาที่เคยไป ดูรายการและเพจรีวิวท่องเที่ยว

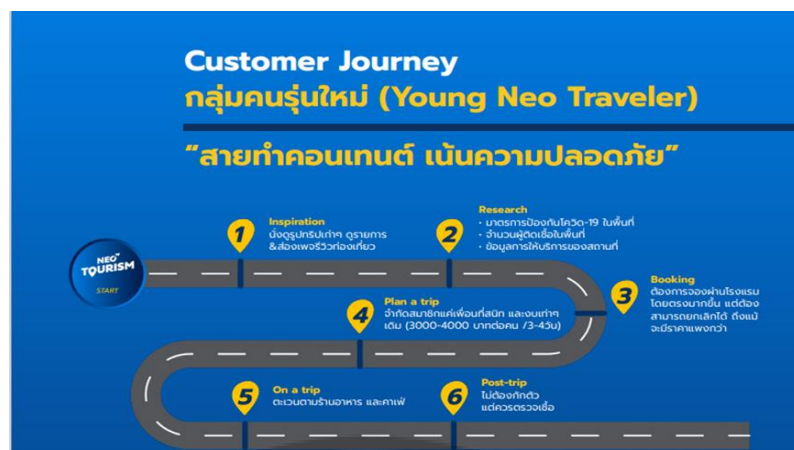
Stage 2: Research ค้นหาสถานที่ที่ต้องการไปเที่ยวพร้อมกับข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับโควิด-19 ได้แก่สถานการณ์และมาตรการป้องกันโควิด-19 ในพื้นที่นั้นจำนวนผู้ติดเชื้อในเขตพื้นที่และข้อมูลการให้บริการของสถานที่โดยช่องทางที่ใช้หาข้อมูลมากที่สุด คือ Facebook

Stage 3: Booking ต้องการจองผ่านโรงแรมโดยตรงมากขึ้น เนื่องจากมีเงื่อนไขการจองที่หลากหลาย และที่สำคัญคือ สามารถยกเลิกได้ยืดหยุ่นที่จะจ่ายในราคาที่แพงกว่า เพื่อป้องกันความไม่แน่นอนของสถานการณ์ในอนาคต

Stage 4: Plan a trip จำกัดสมาชิกแค่เพื่อนสนิทเพื่อลดความเสี่ยงในการติดเชื้อ งบประมาณที่คาดว่าจะใช้ยังคงเท่าเดิมคือ 3,000-4,000 บาทต่อคน และใช้เวลา 3-4 วันต่อทริป

Stage 5: On a trip เน้นออกไปท่องเที่ยวตามร้านอาหาร และคาเฟ่

Stage 6: Post-trip หลังกลับจากการเดินทางไม่จำเป็นต้องกักตัว แต่ควรตรวจหาเชื้อ COVID เพื่อความสบายใจ

ภาพ 8 แสดง Customer Journey กลุ่มคนรุ่นใหม่ (Young Neo Traveler)

ที่มา: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564

2. Customer Journey กลุ่มครอบครัว (Family Neo Traveler) กลุ่มอายุ 27-45 ปีขึ้นไป ที่มีสมาชิกมากกว่า 2Gen ขึ้นไป เป็นกลุ่มคนที่มีบุตรแล้วนับเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมไทยในปัจจุบัน และมีค่าใช้จ่ายต่อทริปสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

Stage 1: Inspiration คิดถึงการท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัว การเดินทางและการทำกิจกรรม ร่วมกันทำให้เกิดความอยากท่องเที่ยว

Stage 2: Research ค้นหาสถานที่ที่ต้องการเที่ยว พร้อมกับศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม ได้แก่ สถานการณ์มาตรการป้องกันโควิด-19 ในพื้นที่นั้นจำนวนผู้ติดเชื้อในพื้นที่ และข้อมูลการให้บริการของสถานที่เช่นเดียวกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ แต่ช่องทางที่ใช้หาข้อมูลมากที่สุด คือ Google

Stage 3: Booking จองห้องพักประเภทห้องรวม ต้องการจองผ่านโรงแรมโดยตรงมากขึ้น แต่ต้องสามารถยกเลิกได้ แม้ว่าจะมีราคาแพงกว่าเช่นเดียวกับกลุ่มคนรุ่นใหม่

Stage 4: Plan a trip จำกัดสมาชิกร่วมทริปแค่คนในครอบครัวและต้องการประหยัดงบประมาณต่อครั้งลดลง คงเหลือ 3,000-4,000 บาทต่อคน และจะใช้เวลา 3-4 วันต่อทริปเช่นเดียวกับกลุ่มคนรุ่นใหม่

Stage 5: On a trip ต้องการพักผ่อนในที่พัก ลดกิจกรรมนอกสถานที่เพื่อลดความเสี่ยง

Stage 6: Post-trip กลับจากการเดินทางไม่ต้องกักตัว แต่ควรตรวจหาเชื้อ COVID

ภาพ 9 แสดง Customer Journey กลุ่มครอบครัว (Family Neo Traveler)

ที่มา: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564

3. กลุ่ม 3 Neo Tourism Trends เทรนด์ใหม่ของโลกการท่องเที่ยวอันใกล้

Nature Seeking: ตามหาธรรมชาติ ในช่วงสถานการณ์โควิดถือเป็นช่วงที่ธรรมชาติได้ฟื้นฟูเนื่องจากนักท่องเที่ยวหาย จากการไปพักผ่อนในสถานที่ดังกล่าว และต้องกักตัวอยู่บ้านเพื่อลดความเสี่ยงเป็นระยะเวลานาน จึงก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายและโหยหาธรรมชาติ ต้องการสูดอากาศบริสุทธิ์เพื่อผ่อนคลายจากความตึงเครียดและเหนื่อยล้าด้วยวิถีธรรมชาติบำบัด

Hygieneaholic: ติดสะอาด ในสถานการณ์ปัจจุบันหน้ากากอนามัย หรือเจลล้างมือเปรียบเสมือนของใช้คู่กายที่ทุก คนจะต้องพกติดตัวไว้ไม่ว่าจะออกไปที่ไหนด้วยความเคยชิน ทำให้แนวโน้มนักท่องเที่ยวในอนาคตจะหันมาให้ความสำคัญกับความสะอาดมากขึ้น และมีการดูแลอนามัยของตัวเองร่วมด้วยในทุกขณะ โดยเป็นมาตรฐานสากลที่น่าเชื่อถือ เช่น โครงการยกระดับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย

Flexi Needed: ต้องการความยืดหยุ่น เนื่องจากสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ใน ปัจจุบันมีความไม่แน่นอน การเตรียมความพร้อมในการรับมือกับแต่ละสถานการณ์จึงมีความสำคัญ การบริการที่มีการประกันความเสี่ยงจึงเป็นที่น่าสนใจ เพราะแนวโน้มนักท่องเที่ยวในอนาคตจะต้องการความยืดหยุ่นในการเดินทางมากขึ้น เช่น การจองที่พัก หรือ การจองเที่ยวบิน

ภาพ 10 แสดง 3 Neo Tourism Trends เทรนด์ใหม่ในโลกการท่องเที่ยวอันใกล้

ที่มา: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564

2.5 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่

วิวัฒน์ บุญยศศักดิ์ (2532) ได้ใช้เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวโดยการพิจารณาองค์ประกอบหลัก 2 ประการ คือ

1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งที่เสริมสร้างหรือปรับปรุงเพิ่มเติมได้ที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ และเป็นสิ่งที่ยากจะสร้างเสริมหรือปรับปรุงเพิ่มเติมได้
2. ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งที่แท้จริงของแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นสิ่งที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่จะเลือกแหล่งท่องเที่ยวเพื่อมาท่องเที่ยว ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะ 5 ประการ คือ สภาพการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว

จารุจน์ กลิ่นดีปาลี (2541) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวว่า มี 4 ด้าน คือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ คือ การดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะ หรือมีความเป็นเอกลักษณ์ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น โบราณวัตถุ สถานที่ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ รวมทั้งต้องมีปัจจัยอื่นที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ คือ ความปลอดภัยของการท่องเที่ยวในพื้นที่และบริเวณ ใกล้เคียงการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึง เช่น ถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำ การจัดการควบคุม กิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่การควบคุม จำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวไม่ให้เกินขีดความสามารถในการรองรับ

3. องค์ประกอบด้านกระบวนการและกิจกรรม คือ การประเมินถึงความหลากหลายของกิจกรรมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของพื้นที่ ศึกษาสิ่งแวดล้อมและโอกาสในการสร้างจิตสำนึก

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม คือ การประเมินถึงองค์กรท้องถิ่นว่ามีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใดบ้าง และประชาชนในท้องถิ่นมีความพอใจหรือสนใจที่จะให้แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ให้ความหมาย ศักยภาพของการท่องเที่ยวว่า หมายถึง ความพร้อมในด้านคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวแก่ผู้มาเยี่ยมเยือน ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งควรมีคุณลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) ความน่าดึงดูดใจของสถานที่ 2) ความสะดวกในการเข้าถึง 3) ความประทับใจ และ 4) องค์ประกอบของการบริการ

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (2550) ได้เสนอหลักเกณฑ์การพิจารณาและการกำหนด ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ประวัติศาสตร์ ความสำคัญของลัทธิและศาสนา บรรยากาศ สภาพภูมิทัศน์ธรรมชาติ และวิถีชีวิต

2. ความสะดวกในการเข้าถึง ได้แก่ สภาพของเส้นทางท่องเที่ยว ลักษณะการเดินทาง ระยะเวลาจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว

3. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบริการต่าง ๆ ระบบไฟฟ้าประปา โทรศัพท์และการรักษาความปลอดภัย

4. สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพทางกายภาพ อากาศ ระบบนิเวศ และแหล่งท่องเที่ยว

5. ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ข้อจำกัดด้านพื้นที่ ข้อจำกัดทางด้านบริการสาธารณูปโภค ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

6. ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยว และจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

จิราภรณ์ พัสตร (2552) ได้กล่าวศักยภาพด้านการท่องเที่ยวไว้ว่า การประเมิน ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเป็นกระบวนการแรกในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อให้ดำเนินงานได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีศักยภาพที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับ

วัตถุประสงค์ของสถานที่ ความพร้อมของสถานที่ และงบประมาณในการพัฒนา เป็นต้น ดังนั้น การกำหนดปัจจัยการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวจึงต้องมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ รวมถึงการใช้เครื่องมือที่เหมาะสมและน่าเชื่อถือเพื่อนำไปใช้ประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างแม่นยำ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการที่เหมาะสมต่อไปในอนาคต

ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และ พัทรินทร์ เสริมการดี (2556) ได้กล่าวถึง ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณา 8 ด้าน ได้แก่ 1) คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว 2) ความสะดวกในการเข้าถึง 3) สิ่งอำนวยความสะดวก 4) ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว 5) สภาพแวดล้อม 6) ความมีชื่อเสียง 7) กิจกรรมท่องเที่ยว และ 8) การมีส่วนร่วมของชุมชน

นุชประวีณ์ ลิขิตศรีธัญย์ (2562) ได้กำหนดเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านทำเลที่ตั้ง 2) ด้านสภาพของแหล่งท่องเที่ยว 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 4) ด้านสาธารณูปโภค 5) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน 6) โอกาสในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และ 7) ด้านการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว

ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ และ สันติธร ภูริภักดี (2563) ได้กล่าวถึง ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง หรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นว่าเพียงพอที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ 1) คุณค่าและสิ่งดึงดูดใจ (Value and Attractions: VA) 2) ความสะดวกในการเข้าถึง (Accessibility: ACC) 3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities: AME) 4) การออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design: UD) และ 5) ความปลอดภัย (Security: SEC)

วันวิสาข์ พลอยอินสว่าง และคณะ (2563) ได้กล่าวถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว คือ ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง หรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ตลอดจนความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวและความพร้อมในการให้บริการด้านต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้น ในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องให้ครอบคลุมองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

โดยผู้วิจัยได้สรุปเป็นตารางการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ดังนี้

ตาราง 4 แสดงสรุปการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

แนวคิดของ	แนวคิดในวิชาการด้านการท่องเที่ยว			
	ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว	การมีส่วนร่วมของชุมชน	คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว	การให้บริการด้านการท่องเที่ยว
บุญเลิศ จิตตังวัฒนา (2548)	✓	-	-	✓
ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์ และสันติธร ภูริภักดี (2563)	✓	-	✓	✓
จารุจน์ กลิ่นสีปาลี (2541)	✓	✓	✓	✓
วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (2550)	✓	✓	✓	✓
ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี (2556)	✓	✓	✓	✓
จิราภรณ์ พัสตร (2552)	✓	-	✓	-
วิวัฒน์ บุญยศักดิ์ (2532)	✓	-	✓	✓
วันวิสาข์ พลอยอินสว่าง และคณะ (2563)	✓	✓	✓	✓
นุชประวีณ์ ลิขิตศรีณย์ (2562)	✓	✓	✓	✓

จากตาราง 4 ของการศึกษาแนวคิดจากนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ผู้วิจัยสามารถสรุปได้คือ หมายถึง ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาและขีดความสามารถที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 1) มิติทางด้านทุนทางสังคม 2) มิติทางด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว 3) มิติทางด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และ 4) มิติทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากสถานการณ์โรคระบาดที่เกิดขึ้นและพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป รวมไปถึงแนวโน้มของนักท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ในอนาคตอันใกล้ จึงทำให้มีกลุ่มนักท่องเที่ยวมิติใหม่ขึ้นมา ซึ่งถือว่าเป็นเทรนด์ใหม่ของการท่องเที่ยวในอนาคต และร่วมกันหาแนวทางการรับมือให้กับผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญกลุ่มแรก ๆ ของการท่องเที่ยวจึงน่าจะเป็นกลุ่มคนไทยในประเทศ

ภาพ 11 แสดงการเคลื่อนของวัฒนธรรมท่องเที่ยวจากแบบเดิมสู่แบบใหม่

ที่มา: Richards, 2010

ผู้วิจัยจึงขอสรุปว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เน้นการเชื่อมโยงกับเทคโนโลยีดิจิทัลใหม่ ๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หรือการสร้างกิจกรรมที่สนับสนุนชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งทำให้การท่องเที่ยวไม่เพียงแต่เป็นการพักผ่อนหย่อนใจ แต่ยังเป็นการเรียนรู้และสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับท้องถิ่นและระดับโลกภายหลังการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด -19 ที่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ (Young Neo Traveler) อายุ 18-35 ปี เป็นสายทำคอนเทนต์ แต่เน้นความปลอดภัย มีลักษณะความต้องการที่จะค้นหาหรือออกเดินทางท่องเที่ยวในสถานที่ที่ต้องการด้วยตนเอง คู่รัก หรือจำกัดแค่เฉพาะกลุ่มเพื่อนสนิท การทำเพจรีวิวท่องเที่ยวบน Facebook

ทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ของชุมชนย่านเก่าพิจิตร ประกอบด้วย 1) มิติทางด้านทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นที่ก่อให้เกิดผลผลิตในการดำรงชีวิตของคนและชุมชน 2) มิติทางด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว 3) มิติทางด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และ 4) มิติทางการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งชุมชนย่านเก่าพิจิตรมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

แนวคิดเกี่ยวกับย่านชุมชนเก่า

1. ย่านชุมชนเก่า

1.1 ความหมายของย่านชุมชนเก่า

การให้คำจำกัดความของ "ย่านชุมชนเก่า" จำเป็นจะต้องพิจารณาถึงนิยามที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงจากการศึกษาบนพื้นฐานที่ว่า เมื่อชุมชนเกิดการรวมตัวกันมาเป็นเวลานานและสั่งสมคุณค่าด้านประวัติศาสตร์เอาไว้และสะท้อนออกมาในลักษณะทางกายภาพ คือ สถาปัตยกรรม เส้นทาง สถานที่ และองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ ในขณะที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เคยทำมารวมกันแต่เดิมได้ลดน้อยถอยลงตามการเปลี่ยนแปลงของเมือง ซึ่งเป็นบริบทแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนดั้งเดิม กิจกรรมการอนุรักษ์จึงได้ถูกนำเข้ามาพร้อมกับกิจกรรมในการฟื้นฟูเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ ๆ เข้ามาในพื้นที่ดังนั้น ย่านชุมชนเก่าจึงเป็นย่านชุมชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และมีคุณค่าทางเอกลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมของชุมชน

กรมศิลปากร (2533) ได้กำหนดและให้นิยามความหมายของย่านชุมชนเก่า หรือ ย่านประวัติศาสตร์ (Historic Distiat) ไว้ว่า หมายถึง พื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมือง หรือ พื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดีอันประกอบไปด้วยอาคารและองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์หรือแหล่งโบราณคดีหลายแหล่งรวมกันเป็นพื้นที่หนึ่ง ๆ จากการศึกษาวิเคราะห์ถึงลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน และการเกิดขึ้นของพื้นที่ที่มีลักษณะของย่านชุมชนเก่า รวมไปถึงความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม การตั้งถิ่นฐาน ระบบนิเวศ ชาติพันธุ์ แหล่งทรัพยากร เช่น กลุ่มน้ำ หุ่น ที่ราบ หุบเขา ป่าไม้ ทะเล เป็นต้น

ปुरुณ ขวัญสุวรรณ และคณะ (2558) ได้กำหนดนิยาม ย่านชุมชนเก่า หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพที่แสดงออกถึงลักษณะของการตั้งถิ่นฐานก่อกำเนิดที่แตกต่างกันตามบริบทแวดล้อม ทั้งที่เป็นเมืองหรือในพื้นที่ชนบท มีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานก่อกำเนิดดังกล่าวต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประจักษ์ได้จากทั้งสภาพทางกายภาพที่โดดเด่น เช่น โครงสร้างของชุมชน ลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และภูมิทัศน์แวดล้อม และสภาพทางสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา

ประเพณี และกิจกรรมของชุมชน ประกอบควบคู่กันอย่างเหมาะสม ภายใต้บริบทของสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้าง (Built Environment) และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (Natural Environment)

1.2 ประเภทของย่านชุมชนเก่า

ปुरुณ ขวัญสุวรรณ และคณะ (2558) ได้จัดประเภทของย่านชุมชนเก่า โดยใช้ปัจจัย 4 ประการ ในการกำหนดชนิดลักษณะของย่านชุมชนเก่า ได้แก่ 1) ภูมิศาสตร์และภูมินิเวศของภาคกลางและภาคตะวันออก 2) นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ของกลุ่มคน 3) พัฒนาการของการปกครองท้องถิ่น และ 4) นโยบายการพัฒนาภาคกลางและภาคตะวันออก โดยสามารถแบ่งชนิดลักษณะของย่านชุมชนเก่าเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. ชุมชนริมน้ำ เป็นย่านชุมชนที่ยึดเอาลำน้ำในการตั้งถิ่นฐาน อาจประกอบไปด้วยตัวตลาดและส่วนบ้านเรือนพักอาศัย มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับสภาพที่ตั้งและประโยชน์ใช้สอยรวมถึงองค์ประกอบในเชิงระบบนิเวศลุ่มน้ำ พืชพันธุ์และระบบการผลิตเข้ามาเกี่ยวเนื่องด้วย

2. ชุมชนรถไฟ เป็นย่านชุมชนที่เกิดจากการพัฒนาเส้นทางรถไฟ หรือการขยายตัวของย่านชุมชนเดิมที่เกิดจากการเข้ามาของสถานีรถไฟ ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นย่านการค้า หากเป็นสถานีที่ผ่านชุมชนขนาดใหญ่หรือเป็นชุมทาง มีกลุ่มสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับรถไฟที่มีลักษณะเฉพาะ

3. ชุมชนตลาด/การค้า เป็นย่านชุมชนที่มีกิจกรรมหรือเคยมีกิจกรรมด้านการค้าเป็นหลัก มีลักษณะความเป็นย่านตลาดของเมืองหรือของชุมชนในละแวก อาจประกอบไปด้วยพื้นที่ค้าขายรวม เช่น ตลาดสด และส่วนที่เป็นสถาปัตยกรรมประเภทเรือนแถวหรือห้องแถวค้าขาย

4. ชุมชนหมู่บ้าน เป็นพื้นที่หมู่บ้านในบริเวณชนบท มีลักษณะเป็นชุมชนพื้นถิ่น ประกอบไปด้วยกลุ่มบ้านเรือนที่สะท้อนลักษณะของท้องถิ่น มีบริเวณบ้าน ลาน และเส้นทางสัญจรเป็นองค์ประกอบของชุมชน และมีความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมในเชิงระบบวิถีชีวิต มีลักษณะการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพสูง

5. ชุมชนประมง/เกษตร เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งทำมาหากิน แหล่งทำการผลิต ซึ่งพื้นที่เหล่านี้อาจอยู่ไกลจากพื้นที่ของชุมชนออกไป พื้นที่จุดเปลี่ยนถ่าย เช่น แพลตฟอร์มท่าเรือหรือพื้นที่ที่ต้องใช้เพื่อจัดการผลผลิต เช่น ลานตากข้าว ที่ตากปลา ที่แกะหอย เป็นต้น

6. ชุมชนชาติพันธุ์ เป็นชุมชนที่มีการรวมกลุ่มการตั้งถิ่นฐานจากการที่มีความเป็นชาติพันธุ์ร่วมกัน ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนที่อพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาจากประเทศข้างเคียง โดยนำเอาสัมภาระทางวัฒนธรรม องค์ความรู้ ภาษา ประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ ติดตัวมาด้วย แต่มีรูปแบบของการปรับตัวทั้งลักษณะกายภาพของชุมชน และทางด้านสังคมกับบริบทที่ใหญ่กว่าแต่ยังคงเอกลักษณ์เฉพาะอย่างเอาไว้ ชุมชนลักษณะนี้มีความโดดเด่นในเชิงองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ

จากชนิดประเภทของชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น มีลักษณะร่วมกันเนื่องจากแนวทางในการระบุเกิดจากการพิจารณาองค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่ โครงสร้างชุมชน สถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ มุมมอง และองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ ได้แก่ กิจกรรม ความหมาย ประเพณี ความทรงจำ ไปพร้อม ๆ กัน ภายใต้บริบทของการตั้งถิ่นฐานทั้งที่ร่วมกันและแตกต่างกัน โดยความเป็นย่านชุมชนเก่า อาจพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพที่ยังคงหลงเหลืออยู่ รวมไปถึงองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ อันเป็นองค์ประกอบเสริม ภายใต้บริบทที่ตั้ง (Setting) ของย่านชุมชนเก่านั้น ๆ ดังนี้

1. การพิจารณาลักษณะทางกายภาพที่เป็นองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐาน ได้แก่ อาคาร (รูปแบบ ความหนาแน่นและความสูง) สถาปัตยกรรม และองค์ประกอบที่สำคัญอื่น ๆ อันได้แก่ ช่วงระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐาน (life Span) ซึ่งทำให้เกิดองค์ประกอบทางกายภาพที่ต่างยุคสมัยกัน แต่สร้างคุณค่าโดยรวมให้แก่ผ่านชุมชนเก่า ลักษณะของภูมิทัศน์และระบบที่โล่งว่าง การดำรงอยู่ของกิจกรรมทางการค้าและวัฒนธรรม การใช้ที่ดิน การครอบครองที่ดิน เป็นต้น พิจารณาดังนี้

1.1 ลักษณะโครงสร้างของชุมชนยังคงอยู่ ได้แก่ เส้นทางสัญจร (Path) เส้นทางน้ำ ถนนสายหลัก ถนนสายรอง ตรอก ซอย ทางเดิน ที่รวมกิจกรรม (Node) ลาน ชั่ว แยก ลักษณะของกลุ่มอาคารที่สะท้อนลักษณะโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ การวางตัวของกลุ่มอาคารตึกแถวเก่าในย่านการค้าเก่า การวางตัวของกลุ่มเรือนพักอาศัยในย่านชุมชนหมู่บ้าน ที่มีความสัมพันธ์กับเส้นทางและระบบที่ว่าง เป็นต้น

1.2 ลักษณะโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมยังคงอยู่ ได้แก่ รูปแบบสถาปัตยกรรมที่สามารถอ้างอิงถึงยุคสมัยแห่งการก่อกำเนิดและลักษณะสำคัญของย่านชุมชนเก่านั้นเอาไว้ได้ เช่น อาคารตึกแถวเก่า บ้านคหบดีเก่า เรือนทรงไทยเดิมเก่า เรือนพื้นถิ่น ศาสนสถานเก่า โดยถึงแม้ว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมดังกล่าวจะมีการปรับเปลี่ยนซ่อมแซม หรือมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่ต่างยุคสมัยอยู่ร่วมกันแต่ยังคงสะท้อนให้เห็นลักษณะโดดเด่นทางศิลปสถาปัตยกรรมเอาไว้ได้

1.3 ลักษณะทางภูมิทัศน์และระบบนิเวศธรรมชาติในย่านชุมชนเก่า ได้แก่ ภูมิทัศน์และทัศนียภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของเมือง และส่งเสริมบรรยากาศ สภาพแวดล้อมของพื้นที่ชุมชนเก่าและบริเวณโดยรอบ เช่น พืชพันธุ์พื้นถิ่นและระบบนิเวศที่เกี่ยวข้อง ทั้งระบบนิเวศเมือง นิเวศวัฒนธรรม และนิเวศธรรมชาติ จินตภาพของเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งของที่หมายของชุมชนเก่ากับโครงข่ายของเส้นทางและธรรมชาติ

1.4 ลักษณะความสำคัญที่เกี่ยวเนื่องกับมุมมอง ได้แก่ การรักษาภาพมุมกว้างของผ่านชุมชนเก่าเอาไว้ การรักษาเส้นขอบฟ้าของเมืองที่ไม่ทำลายลักษณะที่สำคัญของผ่านชุมชนเก่า และรวมถึงการรักษาพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของภูมิสัญลักษณ์ที่สำคัญของย่านชุมชนเก่า เป็นต้น

2. การพิจารณาลักษณะขององค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ ที่ส่งเสริมลักษณะทางกายภาพที่เป็นลักษณะหลักที่มองเห็นได้ด้วยสายตาคือเป็นประจักษ์ของการดำรงอยู่ของย่านชุมชนเก่า โดยองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพจะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงความต่อเนื่องของกิจกรรม ผู้คน และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะโดยมีหลักการพิจารณา ดังนี้

2.1 ลักษณะของกิจกรรมในย่านชุมชนเก่า ซึ่งอาจจะเป็นกิจกรรมดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เช่น กิจกรรมการค้าขายของย่านการค้าเก่า กิจกรรมในการประกอบอาชีพที่ผูกพันกับสภาพแวดล้อม เช่น การทำนา ประมง หรือ เป็นกิจกรรมใหม่ที่เข้าไปอยู่ในลักษณะทางกายภาพเดิม เพื่อที่จะทำให้เกิดการใช้งานของย่านชุมชนเก่ากับลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมปัจจุบัน เช่น กิจกรรมเพื่อการรองรับการท่องเที่ยว กิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ เป็นต้น

2.2 ลักษณะทางความหมายทางประวัติศาสตร์ของย่านชุมชนเก่า โดยที่ย่านชุมชนเก่าแล้วยังคงมีหน้าที่ในความหมายเชิงประวัติศาสตร์อยู่มากน้อยเพียงใด เช่น ความเป็นอยู่ผ่านการค้าแห่งแรกของเมือง ความเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญในอดีต เป็นต้น

2.3 การสืบปฏิบัติทางขนบประเพณี โดยขนบประเพณีเหล่านั้นได้สืบปฏิบัติอยู่ในย่านชุมชนเก่า นั้น ๆ มาอย่างต่อเนื่อง เช่น ประเพณีการถือศีลกินผัก ประเพณีการแข่งขันเรือ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นต้น

2.4 ความทรงจำ โดยเฉพาะความทรงจำของผู้คนต่อการดำรงอยู่ของย่านชุมชนเก่า นั้น ๆ ความสัมพันธ์กับวัยเด็กของคนในชุมชน การจดจำถึงช่วงสำคัญของการเปลี่ยนแปลงหรือเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เช่น เหตุการณ์ไฟไหม้ เหตุการณ์น้ำท่วม การก่อสร้างที่มีการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ เช่น การตัดถนน สะพาน เป็นต้น

3. การพิจารณาลักษณะของบริบทที่ตั้ง (Setting) บริบทที่ตั้งของผ่านชุมชนเก่า หมายถึงรวมถึงทั้งบริบทแวดล้อมที่ตั้งทั้งทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้าง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการคงอยู่หรือพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่จะต้องเผชิญและผ่านประสบการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงนั้น ซึ่งมีผลโดยตรงต่อย่านชุมชนเก่าทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม (ปुरुณ ขวัญสุวรรณ และคณะ, 2558)

สุพรรณสา ฉิมพาลี และกฤตพร หัวใจเจริญ (2565) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพิจารณาคูณค่าของย่านชุมชนเก่า โดยกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการพิจารณาคูณค่าของย่านชุมชนเก่า โดยมีเกณฑ์การพิจารณา 2 ประเด็น ดังนี้

1. การพิจารณาองค์ประกอบทางกายภาพในเชิงรูปธรรม โดยมีเกณฑ์ดังนี้

1.1 ลักษณะโครงสร้างของชุมชนที่ยังคงอยู่ ได้แก่ เส้นทางสัญจร (path) ตรอกซอย ที่รวมกิจกรรม (node) ลักษณะของกลุ่มอาคารที่สะท้อนลักษณะโครงสร้างของชุมชน เป็นต้น

1.2 ลักษณะโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมที่ยังคง อยู่ ได้แก่ รูปแบบสถาปัตยกรรมที่สามารถอ้างอิงถึงยุคสมัยและลักษณะสำคัญของชุมชนไว้ได้

1.3 ลักษณะเด่นทางภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) จุดสังเกต หรือ จุดหมายตา เป็นจุดอ้างอิง โดยทำหน้าที่เป็นสัญญาณชี้แนะสำหรับสภาพแวดล้อม

1.4 ลักษณะความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับมุมมอง

2. การพิจารณาองค์ประกอบทางวัฒนธรรมในเชิงนามธรรม โดยมีเกณฑ์ดังนี้

2.1 ลักษณะของกิจกรรมในย่านชุมชน เป็นกิจกรรมดั้งเดิมที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

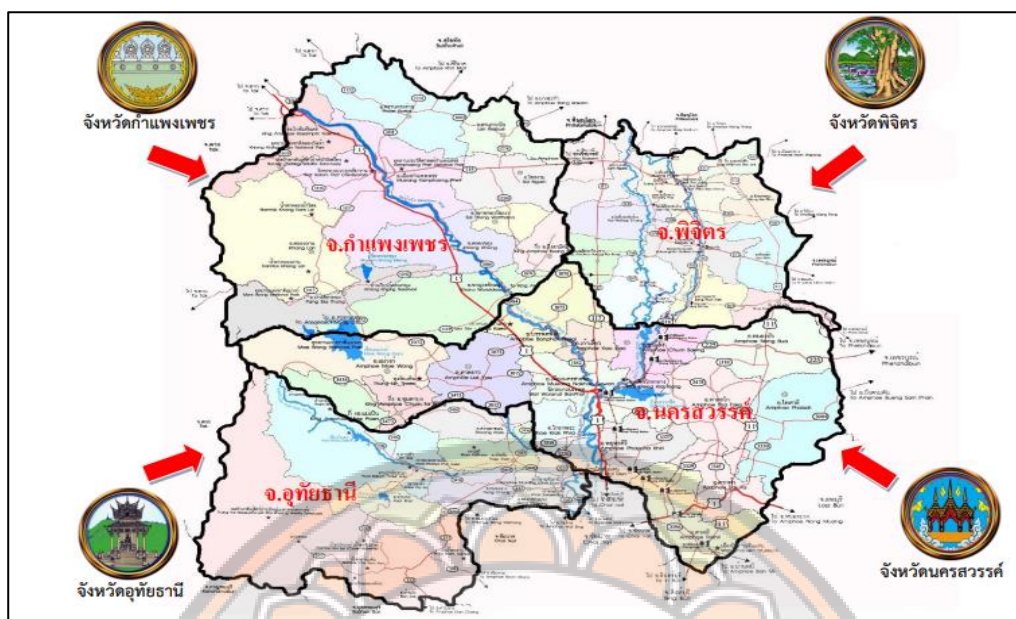
2.2 ลักษณะของความหมายทางประวัติศาสตร์ของชุมชน

2.3 ความทรงจำ โดยเฉพาะความทรงจำของผู้คนต่อการดำรงอยู่ของย่านชุมชนนั้น ๆ เช่น การจดจำถึงช่วงสำคัญของการเปลี่ยนแปลงหรือเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ฯลฯ

2. ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

2.1 สภาพบริบทพื้นที่และลักษณะทางกายภาพของจังหวัดพิจิตร

ข้อมูลพื้นฐานทางกายภาพของจังหวัดพิจิตรถูกจัดอยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง กลุ่ม 2 ประกอบด้วย 4 จังหวัด ได้แก่ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร และอุทัยธานี ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพภูมิประเทศ เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน ได้แก่ แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน ไหลมาบรรจบกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ และแม่น้ำสะแกกรังที่มีต้นกำเนิดอยู่ในเขตเทือกเขาโมโกจู ในเขต จังหวัดกำแพงเพชร ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลท่าซุง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี จึงทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ประกอบด้วยลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทราย มีการระบายน้ำได้ดีพื้นที่ ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2 จึงมีความเหมาะสมแก่การทำนา และปลูกพืชไร่

ภาพ 12 แสดงลักษณะที่ตั้งของกลุ่มจังหวัด

ที่มา: แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2

ตาราง 5 แสดงเขตติดต่อกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2

จังหวัด	ทิศเหนือ	ทิศใต้	ทิศตะวันตก	ทิศตะวันออก
นครสวรรค์	กำแพงเพชร พิจิตร	อุทัยธานี ชัยนาท ลพบุรี สิงห์บุรี	อุทัยธานี ตาก กำแพงเพชร	เพชรบูรณ์
กำแพงเพชร	ตาก สุโขทัย	นครสวรรค์	ตาก	พิษณุโลก พิจิตร
พิจิตร	พิษณุโลก	นครสวรรค์	กำแพงเพชร นครสวรรค์	เพชรบูรณ์
อุทัยธานี	นครสวรรค์	สุพรรณบุรี	กาญจนบุรี ตาก	ชัยนาท นครสวรรค์

ข้อมูลพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2 ในช่วงปี พ.ศ. 2561–2563 โดยจังหวัดที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวให้ความสนใจมาเที่ยวมากที่สุดในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2 เป็นอันดับ 1 คือ จังหวัดนครสวรรค์ ส่วนจังหวัดพิจิตร ถูกจัดอยู่ในอันดับ 3 โดยมีข้อมูลแสดงรายละเอียด ดังนี้

ตาราง 6 แสดงการเปรียบเทียบการท่องเที่ยวจังหวัดในกลุ่มจังหวัด ปี พ.ศ. 2561–2563

รายการ	นครสวรรค์			กำแพงเพชร			พิจิตร			อุทัยธานี		
	2561	2562	2563	2561	2562	2563	2561	2562	2563	2561	2562	2563
จำนวนผู้มาเยือน (คน)	1,895,960	1,935,609	1,029,556	779,824	782,901	460,481	893,231	889,499	465,683	784,218	772,404	480,646
- ชาวไทย	1,112,700	1,892,593	1,014,858	461,711	759,513	455,155	491,859	883,701	464,703	383,039	766,143	479,957
- ชาวต่างชาติ	13,993	43,016	14,698	7,746	23,388	5,326	1,832	5,798	980	4,387	6,261	689
รายได้จากการท่องเที่ยว (ลบ.)	3,864	3,981	2,005	1,631.7	1,660	869	1,490.42	1,499	783	1,397	1,354	786
- ชาวไทย	3,782	3,898	1,983	1,581	1,610	853	1,480	1,489	781	1,379	1,338	784
- ชาวต่างชาติ	82	83	22	50	50	16	11	11	2	18	17	2

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563

จะเห็นว่า ในปี พ.ศ. 2563 กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2 มีจำนวนผู้มาเยือนทั้งหมด จำนวน 2,436,366 คน ซึ่งมีรายได้จากนักท่องเที่ยว จำนวน 4,443 ล้านบาท จังหวัดที่มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจมาเที่ยวมากที่สุดในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2 อันดับ 1 คือ จังหวัดนครสวรรค์ มีจำนวนผู้มาเยือน 1,029,556 คน มีรายได้จากการท่องเที่ยว จำนวน 2,005 ล้านบาท อันดับ 2 คือจังหวัดอุทัยธานี มีจำนวนผู้มาเยือน จำนวน 480,646 คน และมีรายได้จากนักท่องเที่ยวจำนวน 786 ล้านบาท อันดับ 3 คือ จังหวัดพิจิตร มีจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวน 465,683 คน และมีรายได้จากนักท่องเที่ยวจำนวน 783 ล้านบาท และอันดับ 4 คือ จังหวัดกำแพงเพชร มีจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวน 460,481 คน มีรายได้จากการท่องเที่ยว จำนวน 869 ล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563)

ตาราง 7 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวที่ท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัด ปี พ.ศ. 2558-2563 (คน)

จังหวัด/กลุ่มจังหวัด	2558	2559	2560	2561	2562	2563
นครสวรรค์	1,661,391	1,706,964	1,845,060	1,895,960	1,935,609	1,029,556
กำแพงเพชร	663,114	707,969	752,553	779,824	782,901	460,481
พิจิตร	805,398	831,313	876,080	893,231	889,499	465,683
อุทัยธานี	650,353	680,925	767,590	784,218	772,404	480,646
กลุ่มจังหวัด ฯ	3,780,256	3,927,171	4,241,283	4,353,233	4,380,413	2,436,366

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563

จะเห็นได้ว่า การเปรียบเทียบจำนวนนักท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 ถึง พ.ศ. 2563 จากข้อมูลจะเห็นได้ว่า ปี พ.ศ. 2563 จำนวนนักท่องเที่ยวของทั้งกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2 ลดลง จากเดิมปี 2562 จำนวน 4,380,413 เหลือจำนวน 2,436,366 คน จังหวัดที่มีนักท่องเที่ยวให้ความ สนใจมาเที่ยวมากที่สุดในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2 อันดับ 1 คือ จังหวัดนครสวรรค์ 1,029,556 คน อันดับ 2 คือ จังหวัดอุทัยธานี มีจำนวนนักท่องเที่ยว 480,646 คน อันดับ 3 คือ จังหวัดพิจิตร มีจำนวน นักท่องเที่ยวจำนวน 465,683 คน และอันดับ 4 คือ จังหวัดกำแพงเพชร มีจำนวนนักท่องเที่ยว จำนวน 460,481 คน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563)

2.2 พัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตร

“พิจิตร” แปลว่า “งาม” เมื่อกล่าวถึงเมืองพิจิตร จึงหมายถึง เมืองงาม เมืองที่มีเสน่ห์ประทับใจ นอกจากนี้ยังเป็นเมืองที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ เป็นที่ประสูติของพระเจ้าเสือ หรือ “พระศรีสรรเพชญ์ที่ 8” พระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงศรีอยุธยาและเป็นเมืองที่ให้กำเนิดนักปราชญ์ราชบัณฑิต คือ พระโหราธิบดี บิดาของศรีปราชญ์ จังหวัดพิจิตรเป็นจังหวัดเก่าแก่มาจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย มีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี เชื่อกันว่าเจ้ากาญจนกุมาร (พระยาโคตรบอง) โอรสพระยาโคตรมเหศวรราช เป็นผู้สร้างเมือง เหนือฝั่งแม่น้ำน่านในปี พ.ศ. 1601 เดิมมีหลายชื่อ คือ เมืองสระหลวง เมืองโฆมะบุรี เมืองชัยบรรและเมืองปากยม ดินแดนอันเป็นเขตจังหวัดพิจิตรอยู่ในที่ราบลุ่มตอนใต้ของภาคเหนือ ในดินแดนสุวรรณภูมิบริเวณนี้เป็นบริเวณที่ลำนํ้ายมและลำนํ้าน่านไหลผ่าน ลักษณะพิเศษของดินแดนจังหวัดพิจิตรเดิมเต็มไปด้วย ห้วย หนอง คลอง บึง พื้นดิน จังหวัดพิจิตรเป็นดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรเพราะเป็นดินตะกอนที่เกิดจากน้ำท่วมทับถมทุกปีมีปลาชุกชุม

ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อเปลี่ยนการปกครองเป็นแบบจตุสดมภ์ และแบ่งหัวเมืองออกเป็นหัวเมือง เอก โท ตรี จัตวา เมืองพิิจิตรมีฐานะเป็นเมืองตรีที่มีความสำคัญทางทหารและการปกครองมาก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ทรงพระราชนิพนธ์คํากลอนเรื่อง “ไกรทอง” โดยใช้เมืองพิิจิตรเป็นแหล่งกำเนิดของเรื่องราวเนื่องจากเมืองพิิจิตร เป็นเมืองที่มีแหล่งน้ำมากมายและมีกระแซ้ชุกชุม ในปี พ.ศ. 2435 กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้นำรูปแบบการปกครอง ระบบเทศภิบาลมาใช้และได้จัดตั้งมณฑลพิษณุโลก เป็นมณฑลแรกประกอบด้วย 5 เมือง คือ เมืองพิษณุโลก เมืองพิชัย เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย และเมืองพิิจิตร (แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2 พ.ศ. 2566 – 2570, 2566)

จังหวัดพิิจิตรเป็นจังหวัดเก่าแก่มาากจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย เดิมมีหลายชื่อ คือ เมืองสระหลวง เมืองโอฆะบุรี เมืองไชยบรร และเมืองปากยม โดยเมืองพิิจิตรนั้นมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี สันนิษฐานว่า บ้านโกญทัณญคาม หรือ เรียกกันว่า เมืองไชยบรร โดยมีเจ้ากาญจนกุมาร พระราชบุตรของพระยาโคตมเทวราชเป็นผู้สร้างเมืองพิิจิตร เหนือฝั่งแม่น้ำน่าน ในปี พ.ศ. 1601 จังหวัดพิิจิตรอยู่ในที่ราบลุ่มตอนใต้ของภาคเหนือ ในดินแดนสุวรรณภูมิบริเวณนี้เป็นบริเวณที่ลำนํ้ายมและลำนํ้าน่านไหลผ่าน ลักษณะพิเศษของดินแดนจังหวัดพิิจิตรเดิมเต็มไปด้วยห้วย หนอง คลอง บึง พื้นดินจังหวัดพิิจิตร เป็นดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรเพราะเป็นดินตะกอนที่เกิดจากน้ำท่วมทับถมทุกปีมีปลาชุกชุม (ธีรพร พรหมมาศ และวิบูล สันธุมลย์, 2562)

พิิจิตร มีความหมายว่า หลากหลาย งามน่าดู พิจิตรมีประวัติความเป็นมาที่ปรากฏตามหลักฐานหลายแห่ง ซึ่งมักจะมีความเกี่ยวข้องกับเมืองพิษณุโลกอย่างมาก ดังนี้

เมืองโอฆะบุรี สันนิษฐานว่าคือ เมืองพิิจิตรเก่า โดยพิจารณา คำว่า "โอม" หมายถึง บึงสี่ไฟ เดิมคงจะชื่อเมืองสระหลวง แต่พระได้แปลเป็นภาษาเขมรว่า "โอฆะบุรี" ดังนั้นเมืองสระหลวงในจารึกสุโขทัยที่เรียกเป็นเมืองคู่ว่า "สระหลวง สองแคว" ปัจจุบันเชื่อว่าเป็นเมืองแฝดกับเมืองสองแคว โดยอาจจะอยู่ทางทิศเหนือหรือติดกับเมืองพิษณุโลก และในศิลาจารึกหลักที่ 2 ระบุว่าพระมหาเถรศรีศรีธรรมา เกิดในสระหลวงสองแควก็แสดงว่าท่านจะเกิดในเมืองสองเมืองไม่ได้ ต้องเป็นคนละเมือง แต่เป็นเมืองคู่แฝดกัน กล่าวได้ว่าโอฆะบุรีหรือสระหลวง มิใช่เมืองพิิจิตร เมืองพิิจิตรปัจจุบันได้ย้ายมาตั้งอยู่ที่คลองเรียง เดิมเป็นเมืองสำคัญอยู่ที่เขตอำเภอโพทะเล มีชื่อเรียกว่า เมืองชัยบรร รวมทั้งเมืองแสลงตรา ตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ ซึ่งอยู่บริเวณอำเภอบัคล้อปัจจุบัน ๆ (จรรยา เชิดพุทธ, 2534)

ตามบันทึกในพงศาวดารเหนือ เมื่อประมาณปีพุทธศักราช 1300 ชนชาวละว้าเป็นชาติที่มีความรุ่งเรือง มีอำนาจมากในดินแดนสุวรรณภูมิ ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 3 อาณาจักรด้วยกัน คือ อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรยางหรือโยนก และอาณาจักรโคตรบูรณ โดยอาณาจักร

ทวาราวดีมีเมืองที่สำคัญ 3 เมือง ด้วยกัน คือ เมืองนครปฐม (เป็นราชธานี) เมืองละโว้หรือลพบุรี และเมืองสยามหรือสุโขทัย

ในราวปี พ.ศ. 1400 ขอมเรืองอำนาจแผ่ขยายอำนาจเข้ามาถึงอาณาจักรทั้ง 3 อาณาจักร ปกครองในฐานะเมืองประเทศราช แบ่งทวาราวดีเป็น 2 มณฑล มณฑลฝ่ายเหนือ มีเมืองสยาม (สุโขทัย) มณฑลฝ่ายใต้ มีเมืองละโว้ (ลพบุรี) กษัตริย์ละว้าที่ครองเมืองละโว้ คือ พระยาโคตรบองเทวราช เมื่อสูญเสียเมืองได้อพยพไพร่พลขึ้นมาทางเหนือโดยทางเรือ เมื่อมาถึงหมู่บ้านโกณทัตคาม (ปัจจุบันอยู่บริเวณบ้านท่าเตย และนครไชยบุรี) ลุ่มแม่น้ำน่าน (แม่น้ำพิจิตร) เมื่อชาวบ้านโกณทัตคามทราบข่าวพระยาโคตรบองเทวราช ได้อพยพไพร่พลผ่านมาจึงขอให้เสด็จพัก พระยาโคตรบองเห็นว่าทำเลบริเวณหมู่บ้านโกณทัตคามมีความเหมาะสมที่จะสร้างเมืองและพอเหมาะกับไพร่พลที่มีอยู่ จึงขุดลอกบึงเป็นคูเมืองเพิ่มเติม สร้างประตูเมืองไว้ด้านทิศตะวันตกติดแม่น้ำ ปัจจุบันอยู่ระหว่าง ตำบลบ้านน้อยและตำบลบางคลาน ต่อมาเมื่อประมาณปี พุทธศักราช 1600 พระเจ้ากาญจนกุมารได้เสด็จประพาสทางชลมารคถึงบ้านสระหลวงมีบึงขนาดใหญ่ น้ำใส มีบัวเต็มบึง มีปลา ชุกชุม ประกอบกับมีประชาชนที่เมืองเก่าหนาแน่น กำลังทหารมากขึ้น เมืองนครไชยบุรีมีขนาดเล็ก พระองค์ย้ายเมืองนครไชยบุรีไปสร้างใหม่ที่บ้านสระหลวง เมื่อวันพุธ ขึ้น 13 ค่ำ เดือน 12 ตรงกับปีชาล พุทธศักราช 1601 เป็นวันผังหลักเมือง (สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดพิจิตร, 2542) ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตร นั้นถือว่าเป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน

จังหวัดพิจิตรเป็นจังหวัดเก่าแก่มาจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย เดิมมีหลายชื่อ คือ เมืองสระหลวง เมืองโอฆะบุรี เมืองไชยบุรี และเมืองปากยม โดยเมืองพิจิตรนั้นมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี สันนิษฐานว่า บ้านโกณทัตคาม หรือ เรียกกันว่า เมืองไชยบุรี โดยมีเจ้ากาญจนกุมาร พระราชบุตรของพระยาโคตรบองเทวราชเป็นผู้สร้างเมืองพิจิตร เหนือฝั่งแม่น้ำน่าน ในปี พ.ศ. 1601 จังหวัดพิจิตรอยู่ในที่ราบลุ่มตอนใต้ของภาคเหนือ ในดินแดนสุวรรณภูมิบริเวณนี้เป็นบริเวณที่ลำนํ้ายมและลำนํ้าน่านไหลผ่าน ลักษณะพิเศษของดินแดนจังหวัดพิจิตรเดิมเต็มไปด้วย ห้วย หนอง คลอง บึง พื้นดินจังหวัดพิจิตร เป็นดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรเพราะเป็นดินตะกอนที่เกิดจากน้ำท่วมทับถมทุกปีมีปลาชุกชุม (ธีรพร พรหมมาศ และ วิบูล สันธุมลย์, 2562)

จังหวัดพิจิตร “พิจิตร” แปลว่า “งาม” เมื่อกล่าวถึงเมืองพิจิตรจึงหมายถึง เมืองงาม เมืองที่มีเสน่ห์ประทับใจ นอกจากนี้ยังเป็นเมืองที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ เป็นที่ประสูติของพระเจ้าเสือ หรือ “พระศรีสรรเพชญ์ที่ 8” พระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงศรีอยุธยาและเป็นเมืองที่ให้กำเนิดนักปราชญ์ราชบัณฑิต คือ พระโหราธิบดี บิดาของศรีปราชญ์ โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงภายหลังการการตัดเส้นทางรถไฟดังนี้ (กลุ่มยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือ, 2566)

2.3 ภูมิหลังการเปลี่ยนแปลงของย่านชุมชนเก่าในจังหวัดพิจิตรภายหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ

นโยบายการพัฒนาทางรถไฟ นโยบายนี้ได้เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เพราะการบีบคั้นจากการล่าอาณานิคมของชาวตะวันตกเพราะการเดินทางที่ยากลำบาก ดังนั้นการสร้างทางรถไฟทำให้การสร้างทางรถไฟไปยังพื้นที่ต่าง ๆ จึงเป็นการตอบสนองต่อความจำเป็นทางการเมืองในการรักษาเอกราชและดินแดนด้วย ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรมรถไฟ, 2484) ว่า

...ในบรรดาการโยธาก่อสร้างทั้งหลายอันมนุษย์ได้คิดค้นคว้าหาขึ้นทำได้นั้น ไม่มีสิ่งใด ๆ ที่จะเป็ผลใหญ่ยิ่งในการปกครองบ้านเมือง และในอาการกิริยาและความเจริญของอาณาประชาราษฎร์ให้เห็นได้ชัดเจนเสมอเหมือนเช่นทางรถไฟ...”

จากข้อความดังกล่าวแสดงถึงการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เล็งเห็นถึงคุณูปการต่าง ๆ ที่จะตามมาจากการจัดตั้งกิจการรถไฟ ที่จะส่งผลให้การเดินทางของผู้คนมีความสะดวกสบายและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

ในการสร้างทางรถไฟแห่งแรกนั้นคือ สายกรุงเทพฯ ถึง ปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ ระยะทาง 21 กิโลเมตร เปิดใช้เมื่อวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2436 (อาทร จันทวิมล, 2548) จากนั้นได้มีการสร้างทางรถไฟระหว่างจังหวัดคือ กรุงเทพฯ ถึง จังหวัดนครราชสีมา และก็ได้มีการพัฒนาต่อมาในปี พ.ศ. 2464 ที่เป็นการเปิดเส้นทางสายเหนือถึงจังหวัดเชียงใหม่ ในการสร้างทางรถไฟทางภาคเหนือ ทำให้มีผลกระทบในวงกว้างเพราะทำให้เศรษฐกิจมีการขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังมีการคมนาคมขนส่งและการเดินทางสะดวกสบาย (ปริญญญา ชูแก้ว และ รักพล สาระนาค, 2559)

เมื่อการคมนาคมขนส่งสะดวกมากขึ้น การค้าจึงได้มีการขยายตัวจากกรุงเทพฯ ไปยังต่างจังหวัด ทำให้สินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ และสินค้าต่างประเทศ รวมไปถึงสินค้าฟุ่มเฟือยได้ส่งไปขายยังต่างจังหวัดโดยใช้ยานพาหนะสมัยใหม่โดยเฉพาะรถไฟ ซึ่งทำให้เมืองสำคัญทางการค้าริมแม่น้ำได้เปลี่ยนไปเป็นศูนย์กลางการค้าทางบกโดยเฉพาะชุมทางรถไฟและรถยนต์ที่สำคัญ ได้แก่ นครสวรรค์ พิชญ์โลก เชียงใหม่ นครราชสีมา และขอนแก่น เป็นต้น จึงเป็นผลให้เกิดกิจการอุตสาหกรรมขนส่งมวลชนขึ้นโดยการลงทุนของเอกชนทั้งรถรางและรถไฟ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2563)

ช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ดำเนินมาถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมืองในเขตภาคเหนือตอนล่าง กลายเป็นศูนย์กลางการค้าและอุตสาหกรรม การผลิตข้าว ดังปรากฏในการตรวจราชการกรมขุนกำแพงเพชร ช่วงปี พ.ศ. 2460 - 2468 ซึ่งได้กล่าวถึงการเจริญเติบโตเป็นชุมชนริมทางรถไฟ (วศิน ปัญญาวุธตระกูล, 2560) ความว่า

...การรถไฟนับเป็นหัวใจในการค้าของราษฎรอยู่เป็นอันมากเมื่อมีทางไปมาสะดวก กับรถไฟสะดวกขึ้นและสินค้าแบบนี้ก็ไหลมาสู่รถไฟโดยไม่ต้องสงสัย...เมื่อได้ตัดถนนไป ณ ที่ใดสองข้างทางที่ตัดไปนั้น ก็จะมีผู้ประกอบการทำมาหากิน เช่น เมื่อก่อนที่ได้สร้างทาง สวรรคโลก ราษฎรก็ได้ตัดทางลงทางอำเภอพรหมพิรามไปขึ้นรถไฟที่สถานีแควน้อยหรือ บ้านโดน

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการขยายตัวของชุมชนทางการค้าและความสัมพันธ์ของรัฐบาลกรุงเทพฯ กับท้องถิ่น ภายใต้การเจริญเติบโตทางการค้าของชุมชนการค้า โดยมีชุมทางการค้าสำคัญที่น่าสนใจอันเป็นผลทำให้เกิดชุมชนการค้าขึ้นใหม่ในเมืองพิจิตร คือ สถานีรถไฟสะพานหิน และสถานีรถไฟบางมูลนาก โดยสถานีรถไฟบางมูลนากตั้งอยู่ในท้องที่ตำบล และอำเภอบางมูลนาก ซึ่งแต่เดิมเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ คือบ้านหนองเต่าขึ้นกับเมืองภูมิ ห่างจากตัวเมือง พิจิตรด้านใต้ ประมาณ 50 กิโลเมตร เมื่อตัดเส้นทางรถไฟแล้วได้มีการย้ายศูนย์กลางของเมืองไปอยู่ฝั่ง ตะวันตกของแม่น้ำน่าน ซึ่งเรียกว่า บางชันาก นั้นเอง ได้ขยายตัวกลายเป็นชุมชนใหญ่โดยเป็น ศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ส่งผลให้เกิดโรงสีข้าวขึ้นมากมายเนื่องจากสภาพท้องที่ทางภูมิประเทศเป็นที่ราบมีราษฎรส่วนใหญ่อพยพมาตั้งแต่เริ่มตัดเส้นทางรถไฟเพื่อเข้ามาทำมาหากิน ดังปรากฏใน คำบอกเล่าของผู้อพยพถึงประสบการณ์การตามพ่อแม่เข้ามาในเขตบางมูลนาก ความว่า

...การอพยพเข้ามาโดยย้ายถิ่นฐานมาจากภาคกลาง เช่น อ่างทอง สิงห์บุรี ลพบุรี อพยพมาทางรถไฟเพื่อหาที่ทำนา เนื่องจากอดอยากแล้งแค้น โดยเข้ามาบริเวณ ป่าไผ่ที่รกร้างว่างเปล่า เข้ามาตั้งบ้านเรือน ทั้งชาวไทย มอญ ลาวโซ่ง ลาวแง้ว ลาวพวน ต่างก็อพยพเข้ามา ชาวจีนโดยส่วนใหญ่แล้วจะอาศัยอยู่ในเขตอำเภอบางมูลนาก ซึ่งใกล้เส้นทางรถไฟ โดยคนจีนสมัยก่อนมีช้างฉางไว้เก็บข้าวเปลือกจำนวนมากมาย เพื่อส่งออกไว้ขายตามทางรถไฟ

เมื่อมีการสร้างเส้นทางรถไฟ ทำให้พื้นที่การปลูกข้าวขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ดังพบจากคำรายงานของพระศรีพนมมาศที่กล่าวว่า (วศิน ปัญญาวุธตระกูล, 2560)

...ข้าพเจ้าได้นั่งไปในรถไฟตรวจดูต้นข้าวในนา 2 ปากทาง รถไฟตรวจดูถึง
บางมูลนาก ต้นข้าวงามดีเสมอกัน

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของการค้าแถบสถานีรถไฟ
บางมูลนาก กลายเป็นศูนย์กลางการค้าข้าวที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคนี้ ในช่วงฤดูร้อนเรือบรรทุกข้าว
ล่องมาตามลำน้ำน่าน มั่นมาขึ้นบกที่สถานีรถไฟบางมูลนาก บริเวณรอบ ๆ สถานีรถไฟจึงเป็นแหล่ง
ชุมนุมการค้าที่มีคนมาตั้งถิ่นฐานอยู่จนกลายเป็นตลาด การขยายตัวของอำเภอบางมูลนาก
อันเนื่องมาจากการขยายตัวทางการค้าภายหลังจากรถไฟได้เป็นไปตลอดเวลา มีร้านค้าและบ้านเรือน
หนาแน่นขึ้น ทางราชการจึงจัดตั้งเทศบาลเมืองบางมูลนาก ในปี พ.ศ. 2479 ความเจริญทางการ
ผลิตและการค้าข้าว อาจพิจารณาได้จากแนวทางเพิ่มการเก็บภาษีของรัฐบาลกรุงเทพฯ ดังปรากฏถึง
การเปรียบเทียบพื้นที่ที่เพิ่มและลดอัตราภาษีระหว่างอำเภอต่าง ๆ ของพิจิตรโดยพิจารณาจาก
การจัดส่งข้าวไปจำหน่าย ดังความว่า (วสิน ปัญญาวุธตระกูล, 2560)

...อำเภอเมือง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง คลองกะเชนทร์ปรับลดจากฟางลอยขึ้นตริเป็น
ฟางลอย ขึ้นจัตวา หมายเหตุ ควรลดการเก็บภาษีนาลง เพราะเป็นพื้นที่กันดาร การนำข้าว
ไปจำหน่ายลำบาก เพราะไกลทางน้ำและทางรถไฟ การทำนาได้ผลไม่สู้สมบูรณ์นัก
อำเภอภูมิ ตำบลบางมูลนาก ตำบลบางไผ่ ปรับเพิ่มจากฟางลอยขึ้นจัตวาเป็นฟางลอยขึ้นตริ
หมายเหตุควรเพิ่มการเก็บภาษีนา เพราะการทำนาได้ผลบริบูรณ์ดีการส่งข้าวไปจำหน่าย
สะดวกเพราะใกล้ทางน้ำและทางรถไฟ และข้าวได้ราคาดี

ส่วนสถานีรถไฟตะพานหิน กลายเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญของจังหวัดพิจิตร
ซึ่งเดิมเป็นตำบลเล็ก ๆ ตั้งอยู่ทางปากตะวันออกของแม่น้ำน่านห่างจากตัวจังหวัด ประมาณ
28 กิโลเมตร แต่เมื่อสร้างเส้นทางรถไฟสายเหนือ และสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างสถานีรถไฟ
ตะพานหินถึงจังหวัดเพชรบูรณ์ ส่งผลทำให้สถานีรถไฟตะพานหินกลายเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่าง
พิจิตรกับเพชรบูรณ์ เนื่องจากสินค้าต่าง ๆ ที่ส่งผ่านเข้าออกจังหวัดเพชรบูรณ์จะต้องมาผ่านบริเวณนี้
จึงทำให้สถานีรถไฟตะพานหินเป็นจุดที่มีธุรกิจค่อนข้างคึกคัก มีตลาดร้านค้าและบ้านเรือนหนาแน่น
จนกลายเป็นศูนย์กลางการพาณิชย์ที่สำคัญของจังหวัดพิจิตรและจังหวัดใกล้เคียง จนสามารถยกฐานะ
จากตำบลขึ้นเป็นอำเภอ ในปี พ.ศ. 2483 จนความเจริญดังกล่าว ส่งผลให้เกิดแนวคิดการย้าย
ศูนย์กลางปกครองจากอำเภอพิจิตรมาอยู่ที่ตะพานหิน จากการเปลี่ยนแปลงทางการค้า ทำให้ชุมชน
ต่าง ๆ ในจังหวัดพิจิตรกลายเป็นชุมชนทางการค้าส่งผลให้เกิดการโยกย้ายและขยายตัวจากศูนย์กลาง
การค้าจากริมแม่น้ำเข้าสู่เส้นทางรถไฟ จนบริเวณชุมทางรถไฟของเมืองต่าง ๆ กลายเป็นชุมชนทางการค้า

ที่สำคัญ อันนำไปสู่การปรับตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนในระดับต่าง ๆ โดยมีพ่อค้าชาวจีนทั้งคนกลาง และพ่อค้าท้องถิ่น เป็นกลไกสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของในจังหวัดพิจิตรในเวลาต่อมา (วสิน ปัญญาวุธตระกูล, 2556)

ประเทศไทยมีย่านที่อยู่อาศัยดั้งเดิม เรียกโดยทั่วไปว่า ย่านชุมชนเก่า กระจายอยู่ทั่วทุกภาค ของประเทศมีรูปแบบลักษณะที่ต่างกันไปตามลักษณะภูมิประเทศ หรือ บริบทของเมือง ย่านชุมชนเก่าส่วนใหญ่ มีอายุไม่น้อยกว่าห้าสิบปี บางแห่งมีอายุนับร้อยปี ย่านชุมชนเก่าจัดได้ว่าเป็น ศิลปกรรมอันควรอนุรักษ์ประเภทหนึ่ง เป็นสัญลักษณ์ของอดีตที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับการตั้งถิ่นฐานของไทยมาจนถึงปัจจุบัน เป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นเค้าโครงของชุมชนเมืองและสะท้อนถึงวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต ประกอบไปด้วยอาคารที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมเฉพาะ สถานที่สำคัญทาง ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้เมืองแต่ละแห่งมีความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งถึงแม้สภาพทางกายภาพของย่านชุมชนเก่าจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ยังคงมีความเป็นต้นกำเนิด ความเป็นของแท้ที่มีคุณค่าทั้งในด้านแนวคิดการตั้งถิ่นฐาน การก่อกำเนิดย่านชุมชน องค์ประกอบของ ย่านชุมชนทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนการเชื่อมโยงไป ยังย่านอื่น ๆ ของเมือง ย่านชุมชนเก่าจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมือง ทั้งในด้าน ประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม การวางผังเมือง รวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ของเมืองนั้น ๆ รวมถึงยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถทำรายได้ให้กับประเทศ (ผลการศึกษาโครงการจัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม ศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2563)

คุณลักษณะของย่านชุมชนเก่า สามารถจำแนกออกได้ เป็น 7 คุณลักษณะ จากปัจจัย 3 ประการ ดังนี้

1. จำแนกตามที่ตั้งหรือสภาพแวดล้อม ได้แก่ 1) ชุมชนริมน้ำ 2) ชุมชนรถไฟ 3) ชุมชนโดยรอบโบราณสถาน
2. จำแนกตามหน้าที่การใช้งาน ได้แก่ 4) ชุมชนตลาด 5) ชุมชนหมู่บ้าน 6) ชุมชนตามกลุ่มอาชีพ
3. จำแนกโดยวัฒนธรรมและความทรงจำ ได้แก่ 7) ชุมชนชาติพันธุ์

2.4 ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

ย่านชุมชนเก่าในจังหวัดพิจิตรเป็นชุมชนรถไฟ เป็นย่านชุมชนที่เกิดจากการพัฒนาเส้นทางรถไฟหรือการขยายตัวของย่านชุมชนเดิมที่เกิดจากการเข้ามาของสถานีรถไฟส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นย่านการค้าหากเป็นสถานที่ที่ผ่านชุมชนขนาดใหญ่หรือเป็นชุมทางมักจะมีกลุ่มสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับรถไฟที่มีลักษณะเฉพาะ ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก

ย่านชุมชนเก่าวังกรด และย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ อีกทั้งเกิดการขับเคลื่อนย่านชุมชนเก่าพิจิตรให้เป็นมรดกจังหวัดสืบไป (ปुरुณ ขวัญสุวรรณ และคณะ, 2555)

1) ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก

ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ตั้งอยู่ในอำเภอบางมูลนาก ในอดีตเคยเป็นเมืองภูมิมาก่อน โดยมีที่ตั้งอยู่ที่บ้านหนองเต่า ตำบลภูมิจากคำบอกเล่าต่อกันมาแต่โบราณได้ความว่า เมืองภูมินั้น มีพระธรรมยาเป็นเจ้าเมือง แต่ไม่ปรากฏว่าเป็นเจ้าเมืองมาตั้งแต่สมัยใด ซึ่งอาจเป็นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรือ สมัยอยุธยาก็ได้ ปัจจุบันมีผู้สร้างศาลพระธรรมยาขึ้นที่วัดหนองเต่า ตำบลภูมิตามชาวบ้านนับถือกันมาก หลักฐานเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเมืองภูมิก็คือ ใบบอกเมืองพิจิตร ศักราช 1251 (พ.ศ. 2532) ในสมัยรัชกาลที่ 5 และราชกิจจานุเบกษา เล่ม 10 แผ่นที่ 12 วันที่ 18 มิถุนายน ร.ศ. 112 (พ.ศ. 4236 ได้ความต้องตรงกันว่า เมืองภูมิ เป็นเมืองขึ้นของเมืองพิจิตร และผู้ราชการเมืองชื่อ พระณรงค์เรืองเดช ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2446) เมืองพิจิตร แบ่งเป็น 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองฯ บางคลาน และเมืองภูมิ สันนิษฐานว่า ที่ว่าการอำเภอเมืองภูมินี้ ตั้งอยู่ที่บ้านหนองเต่า ตำบลภูมิต่อมา พ.ศ. 2450 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งใหม่ที่ริมแม่น้ำน่านด้านตะวันตกเหนือวัดบางมูลนาก แต่ยังคงได้ชื่ออำเภอภูมิตั้งเดิมมิได้เปลี่ยนเป็นอำเภอบางมูลนาก จนกระทั่ง 8 มีนาคม พ.ศ. 2459 กระทรวงมหาดไทยจึงได้มีประกาศใช้ชื่ออำเภอที่เปลี่ยนใหม่ให้ตรงกับชื่อตำบลที่ตั้งว่าการอำเภอ ที่ว่าการอำเภอเมืองภูมิ ตั้งอยู่ที่ตำบลบางมูลนาก จึงเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบางมูลนากมาตั้งใหม่ ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน จนกระทั่งปัจจุบัน

สำหรับชื่อ "บางมูลนาก" นี้ เดิมเรียกว่า "บางชันาก" เพราะเดิมที่คลองบุษบง (เหนือตลาดบางมูลนาก) มีนากชุกชุมและได้ถ่าย (ขึ้น) ไวก่ลื่อนกลาดทั้งบริเวณนั้น จึงเรียกว่า "บางชันาก" ต่อมาจึงเปลี่ยนมา "บางมูลนาก" ปัจจุบันที่ว่าการอำเภอบางมูลนากตั้งอยู่บริเวณที่ภูมิบาลในเขตเทศบาลเมืองบางมูลนาก ซึ่งห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศใต้ ประมาณ 52 กิโลเมตร เมืองบางมูลนาก มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกาะไปตามลุ่มแม่น้ำทั้งสองฟาก แต่เดิมก่อนที่จะมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำ ชาวเมืองบางมูลนากจะใช้วิธีการข้ามฟากด้วยเรือจ้าง มีบ้านริมน้ำและชาวบ้านอาศัยอยู่บนแพเป็นจำนวนมาก มีเรือหาปลา ชุมนร้อนถั่วริมตลิ่ง โดยเมืองบางมูลนากจะถูกแบ่งด้วยแม่น้ำน่านเป็น 2 ฝั่ง ชาวเมืองจะเรียกว่า "ฝั่งท่าเรือจ้าง" ส่วนอีกฝั่งจะเรียกว่า "ฝั่งตลาด" โดยมีวัดชัยมงคลและศาลเจ้าริมน้ำเป็นศูนย์รวมใจคนฝั่งตลาด คนในตลาดนั้นส่วนมากจะเป็นคนไทยเชื้อสายจีนประกอบอาชีพค้าขายเป็นหลัก ดังคำกล่าวของพระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์ (เพชรรุ้ง เทียนปิวโรจน์, 2562) ได้บันทึกถึงตลาดบางมูลนาก ไว้ว่า

...ตลาดบางมูลนากเป็นตลาดใหญ่โต มีตลาดขายของสดอยู่ทางด้านฝั่งถนน
มีโรงแกวอยู่ 2 ด้าน โรงบ่อนอยู่อีกด้านหนึ่ง

แสดงถึงลักษณะการประกอบอาชีพและวิถีชีวิตของผู้คนในตลาดบางมูลนาก ซึ่งแต่เดิมนั้นวิถีชีวิตของคนบางมูลนากจะอยู่ร่วมกับแม่น้ำน่าน มีท่าเรือจ้งเป็นศูนย์กลางขนาดใหญ่ คนจากต่างตำบล ต่างพื้นที่จะมาจ่อครวไ้ที่ท่าเรือจ้งและข้ามฝากเพื่อไปจับจ่ายซื้อของกันอย่างคึกคัก เช่นเดียวกับลูกหลานชาวบางมูลนากจะข้ามเรือเพื่อไปเรียน เพราะฝั่งตลาดจะเป็นศูนย์รวมของโรงเรียนทั้งหมด ก่อนที่โรงเรียนบางมูลนากภูมิวิทยาคมจะย้ายมาสร้างที่ฝั่งท่าเรือจ้ง ในปี พ.ศ. 2497 (เผ่าพงษ์ สมนิล, 2548)

ในอดีตเคยเป็นเมืองภูมิก่อน โดยมีที่ตั้งอยู่ที่บ้านหนองเต่า ตำบลภูมิ จากคำบอกเล่าต่อกันมาแต่โบราณได้ความว่า เมืองภูมินี้มีพระธรรมยาเป็นเจ้าเมืองแต่ไม่ปรากฏว่าเป็นเจ้าเมืองมาตั้งแต่สมัยใด ปัจจุบันมีผู้สร้างศาลพระธรรมยาขึ้นที่วัดหนองเต่า ตำบลภูมิ ชาวบ้านนับถือกันมากตามหลักฐานเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเมืองภูมิ ก็คือ ใบบอกเมืองพิจิตร พ.ศ. 2432 ในสมัยรัชกาลที่ 5 และราชกิจจานุเบกษา เล่ม 10 แผ่นที่ 12 วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2436 ได้ความต้องตรงกันว่าเมืองภูมิเป็นเมืองขึ้นของพิจิตรและมีผู้ว่าราชการเมืองชื่อว่า “พระณรงค์เรืองเดช”

บางมูลนากเมื่อครั้งมีการสร้างเส้นทางรถไฟสายเหนือโดยการเลือกเส้นทางรถไฟให้ผ่านมณฑลพิษณุโลก ด้วยหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การรถไฟตามข้อเสนอของเจ้ากรมรถไฟในขณะนั้น (นาย แฮร์มัน เกิธ) โดยเส้นทางรถไฟจะขนานแม่น้ำน่านทางทิศตะวันออก ในการนี้ทรงมีพระราชหัตถเลขาเป็นแบบรายงานพระราชทานถึงที่ประชุมผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครเพื่อแจ้งให้ประชาชนได้ทราบข่าวการเสด็จประพาสพระราชหัตถเลขาที่ทรงไว้เมื่อคราวเสด็จบางมูลนาก ในวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2444 จากพระราชหัตถเลขาบางส่วน ดังนี้

...อนุสนธิ รายงานเวลา ออกเรือเวลาเช้า 2 โมงเศษ ฝนตกพร่ำตลอดวันยังค้ำน้ำที่ไ้ลดลงครั้งหนึ่งกลับขึ้น มาถึงพลับพลาบางมูลนากเหนือที่ว่าการอำเภอเมืองภูมิเวลาบ่าย 3 โมง ไปดูที่ว่าการอำเภอเรียบร้อยหมดจด มีคันดินกว้างขวาง สนามหญ้าทำดีมีออฟฟิศไปรษณีย์ โทรเลข ตั้งอยู่ในที่นั้น ทำหมดจดเหมือนกัน

และยังมีข้อความเพิ่มเติมจากพระราชหัตถเลขาบางส่วน มีข้อความตอนหนึ่งว่า

...เป็นลักษณะเมืองเหนือซึ่งเคยจำได้อันได้กล่าวมาแล้ว แต่มีน้ำเกิดขึ้นใหม่ ๆ รัยกันบ้านคนตั้งที่ริมมาตลอดทางในเรือนเช่นนี้มีเกวียนอยู่ในลานบ้านได้ความว่ามีนาอยู่ข้างใน เมื่อมาถึงพรมแดนเมืองภูมิ มณฑลพิษณุโลกตอนนครสวรรค์ มีประตูข้ามแม่น้ำ...

และยังปรากฏคำกล่าวถึงคำเล่าลือมาแต่โบราณเกี่ยวกับเมืองภูมิ เกี่ยวกับการเก็บภาษีอากรด้วย สำหรับใบบอกเมืองพิจิตรนั้นว่าน่าสนใจยิ่ง ซึ่งจะกล่าวไว้เป็นบางตอนดังนี้

...ข้าพเจ้าหลวงศรีสงคราม ปลัดผู้รักษาเมืองและกรรมการเมืองพิจิตร บอกรับนิบัติลงมายังท่านออกพันนาย เวณ ขอน้ำขึ้นกราบเรียนแต่ พลน หัวเจ้าท่านลูกขุน ณ ศาลาทราบ ด้วย แต่ตั้งข้าพเจ้าขึ้นไปรับรับราชการ ฉลองพระเดชพระคุณอยู่ ณ เมืองพิจิตรหาไม้ข้าหลวง เสนา ภาษีอากร ไปเก็บค่านาภาษีอากรแก่ผู้ว่าราชการ เมือง กรรมการ และราษฎรในแขวงเมืองภูมิขึ้นเมืองพิจิตรไม่ข้าพเจ้าจึงได้แต่ถาม พระณรงค์เรืองเดชผู้ว่าราชการกรรมการเมืองภูมิ ๑ ให้ถ้อยคำแจ้งความว่าเป็นคำเล่าลือต่อ ๆ กันมาแต่โบราณ พระธรรมยาเป็นผู้ว่าราชการเมืองภูมิครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดมิได้ปรากฏ พระเจ้าแผ่นดินโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมยกพระราชทาน ค่านาภาษีอากรใจแขวงเมืองภูมิให้แก่พระธรรมยา ๑ ถึงแก่กรรมแล้ว เป็นเทพารักษ์ อยู่ที่เมืองภูมิราษฎรนับถือพระธรรมยาเทพารักษ์ว่า ศักดิ์สิทธิ์ จึงหาได้มีข้าหลวงเสนาเจ้าภาษีอากรไปเก็บค่านาภาษีอากรกับราษฎรในแขวงเมืองภูมิ...

ต่อมา ร.ศ.122 (พ.ศ. 2446) การแบ่งแขวงปกครองหัวเมือง ได้กล่าวว่าเมืองพิจิตรแบ่งเป็น 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองบางคลาน และเมืองภูมิ จึงเห็นได้ว่าเมืองพิจิตรแบ่งเป็น 3 อำเภอ และเมืองภูมิ ก็กลายเป็นอำเภอหนึ่งของเมืองพิจิตรไปแล้วแต่ก็ยังใช้ชื่อเมืองภูมิอยู่ต่อมา พ.ศ. 2450 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งใหม่ที่ริมแม่น้ำด้านตะวันตกเหนือวัดบางมูลนากเข้าใจว่าเป็นบริเวณที่ตั้งโรงเรียนบางมูลนากภูมิวิทยาคมในปัจจุบัน เมื่อย้ายมาตั้งที่ว่าการอำเภอใหม่นี้คงใช้ชื่อ อำเภอภูมิอย่างเดิมไม่ได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบางมูลนากแต่อย่างใด

จากหลักฐานเรื่องนี้จะพบในพระราชหัตถเลขาคราวสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 5 กับรายงานตรวจราชการมณฑลพิษณุโลกของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ 16 พฤษภาคม ร.ศ.119 (พ.ศ. 2443) ถึงวันที่ 21 มิถุนายน ร.ศ.126 (พ.ศ. 2450) ข้อความตอนหนึ่งว่า

...เวลาบ่าย 2 โมงถึงที่พักบางมูลนาก พบพระยา ศรีสุริยราชวรานุวัติ ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพิษณุโลก มาคอยรับอยู่ที่นั่น ได้ขึ้นตรวจอำเภอ เมืองภูมิ ซึ่งตั้งที่ว่าการที่บางมูลนากนี้ หลวงศรีสงครามเป็นนายอำเภอเพิ่งมาอยู่ใหม่

จากข้อความในรายงานนี้ จะเห็นว่าเมื่อมีการย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งใหม่ที่บางมูลนากนี้ยังคงใช้ชื่ออำเภอเมืองภูมิอยู่จนกระทั่งวันที่ 8 มีนาคม 2459 กระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศใช้ชื่ออำเภอที่เปลี่ยนใหม่ให้ตรงกับชื่อตำบลที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ สำหรับที่ว่าการอำเภอเมืองภูมิตั้งอยู่ที่ บางมูลนาก จึงเปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอบางมูลนาก ในปี พ.ศ. 2459 และมาตั้งถิ่นฐานใหม่ ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่านกระทั่งปัจจุบัน

2) ย่านชุมชนเก่าวังกรด

ประวัติความเป็นมาของชุมชนตำบลวังกรด การตั้งถิ่นฐานและขยายตัวของชุมชนเชื่อว่าเริ่มเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ในช่วงมีการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ ในขณะนั้นลำน้ำน่านได้ถูกใช้เป็นเส้นทางสายหลักในการขนส่งข้าวจากอำเภอโดยรอบมีอันมีอำเภอหัวดง อำเภอตะพานหิน อำเภอ วังทรายพูนและอำเภอสากเหล็ก มารวมกันที่ชุมชนวังกรดเพื่อขนส่งตามรถไฟเที่ยวล่องไปยังกรุงเทพฯ วังกรดจึงเป็นเสมือนพื้นที่จุดยุทธศาสตร์การค้าที่สำคัญที่ควบคุม การค้าขายในบริเวณที่ราบลุ่มลำน้ำน่าน แต่เศรษฐกิจของชุมชนก็ได้ซบเซาลงผันผวนกับการเติบโตของเมือง ตั้งแต่มีการตัดถนนระหว่างจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร เส้นทางขนถ่ายสินค้าเริ่มเปลี่ยนจากทางน้ำมาเป็นทางบก ชุมชนจึงได้ค่อย ๆ เสื่อมสภาพลงไป

ย่านชุมชนเก่าวังกรด ประกอบไปด้วย พื้นที่ในบริเวณชุมชน วังกรดในปัจจุบันเดิมมีชื่อ “ชุมชนบ้านท่าอิเตา” ขึ้นกับตำบลในเมือง หรือตำบลท่าหลวงในปัจจุบัน ตลาด “วังกรด” เดิมคือ “วังกลม” โดยชื่อ “วังกลม” มาจากชื่อของห้วงน้ำที่หมุนเป็นวงกลมใกล้วัดวังกลม พื้นที่นี้เป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการค้าขายมาแต่เดิม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่ริมแม่น้ำ ซึ่งสะดวกในการติดต่อคมนาคมทางน้ำ เมื่อการค้าเจริญขึ้นชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์โปรดให้มีการสร้างทางรถไฟขึ้นในประเทศไทย ทางรถไฟสายเหนือเริ่มดำเนินการสร้าง ในปี พ.ศ. 2444 สถานีรถไฟวังกรดถูกสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างทางรถไฟสายปากน้ำโพไปจนถึงพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. 2450 แต่เดิมนั้นมีชื่อว่า “สถานีรถไฟวังกลม” ตามชื่อของชุมชนในสมัยนั้น ทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นที่ที่มีความสะดวกในการติดต่อคมนาคมเชื่อมต่อกับชุมชนอื่น ๆ มากขึ้นง่ายต่อการเข้าถึงมากกว่าการเดินทางเข้าไปยังตัวเมืองพิจิตร ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีสะพานข้ามแม่น้ำ สถานีรถไฟวังกลมได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็นสถานีรถไฟวังกรด เนื่องจากชื่อ “วังกลม” ซ้ำกับชื่อสถานีรถไฟแห่งหนึ่งทางภาคอีสานทำให้ชุมชนบริเวณนี้จึงเรียกชื่อตามเป็น “ชุมชนวังกรด” เมื่อมีทางรถไฟ การค้าขายและเศรษฐกิจในชุมชนก็มีความเจริญมากยิ่งขึ้น เป็นศูนย์กลางการค้าที่มีทางคมนาคม สะดวก 3 ทาง คือ ทางรถไฟ ทางถนน (ทางเกวียน) และทางเรือ จึงมีการริเริ่มและสนับสนุนคนในชุมชนให้สร้างตลาดขึ้น โดย “หลวงประเทืองคดี” คหบดีในชุมชนซึ่งมีอาชีพรับราชการเป็นอัยการ โดยชุมชนตำบลวังกรดเป็นชุมชนที่มีชาวจีนอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัย อาทิ ชาวจีนเชื้อสายแต้จิ๋ว ไหหลำ เป็นต้น ได้เข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานทำให้เกิดการพัฒนาในหลายด้านภายในชุมชน การเปลี่ยนผ่านของชุมชนที่

สำคัญประการหนึ่ง คือ สมัยยุคพัฒนาอันเนื่องจากนโยบายของภาครัฐได้ออกแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (ปี พ.ศ. 2504-2509) เป็นช่วงเวลาที่มียี่สิบอำเภอสระดงเริ่มเข้ามาภายในชุมชน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายใน อาทิ น้ำประปา การไฟฟ้า และการยกเลิกฝิ่น ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่จะเข้ามาเปลี่ยนแปลงชุมชนวังกรด (พรรณนิภา ปิณฑวนิช และสุชล มัลลิกะมาลย์, 2555)

3) ย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ

ย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ ประวัติความเป็นมาของชุมชนการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในตำบลท่าพ่อ ไม่มีหลักฐานระบุไว้อย่างชัดเจนว่า มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งเมื่อใด รู้แต่เพียงว่า มีอายุประมาณร้อยกว่าปี ตามอายุการก่อตั้งวัดท่าพ่อ โดยพื้นที่ของตำบลในอดีตเป็นป่าทึบ มีชาวบ้านรวมตัวกันเข้ามาจับจองเป็นรุ่น ๆ บุกเบิกที่ดินด้วยการถางป่าถางพงเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นที่ทำกิน ซึ่งอยู่บริเวณริมแม่น้ำน่านและตามลำคลอง ในสมัยนั้นจะใช้ล้อเลื่อนสำหรับลากไม้ หรือล้อเกวียนในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร จนเป็นชุมชนที่รวมตัวของเหล่าล้อเลื่อน และล้อเกวียนต่าง ๆ ที่มาจอดรอบบริเวณริมทำน้ำเต็มไปหมด จนชาวบ้านเรียกว่า "ท่าล้อ" และได้มีการผิดเพี้ยนเป็น "ท่าพ่อ" จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่มาของชื่อตำบลท่าพ่อ

การก่อตัวของชุมชน เกิดขึ้นจากลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำน่านไหลผ่านเหมาะแก่การเกษตร มีลำคลองที่นำไหลผ่านมาจากอำเภอวังทองและได้ไหลมาบรรจบกันที่แม่น้ำน่านบริเวณตำบลท่าพ่อ ด้วยเหตุนี้ตำบลท่าพ่อจึงเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำเกษตรและทำการค้า ซึ่งส่งผลให้ผู้คนจึงมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานจำนวนมากทั้งคนไทยและคนจีน เพื่อจับจองที่ดินในการทำมาหากินและตั้งบ้านเรือน จนกลายเป็นชุมชนทางค้าอีกหนึ่งแห่งของพิจิตรที่เคยมีความสำคัญอย่างมากในอดีต จากการเป็นแหล่งทางการค้าหรือตลาดขนาดใหญ่ที่มีการค้าขายกันอย่างคึกคักของคนไทยและคนจีน ดังนั้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ชุมชนท่าพ่อมีการผสมผสานระหว่างคนไทยและคนจีนอย่างแนบแน่นภายในชุมชน และเนื่องจากชุมชนท่าพ่อเป็นแหล่งการค้าที่สำคัญ จึงทำให้มีผู้คนจากหลากหลายพื้นที่ทั้งบริเวณใกล้เคียงและต่างถิ่นเดินทางเข้ามาทั้งทางบกและทางน้ำเพื่อซื้อขายสินค้ากันภายในชุมชนอย่างหนาแน่น

จากการกล่าวไปทั้งหมดข้างต้น จะเห็นว่าชุมชนท่าพ่อมีความสัมพันธ์กับผู้คนทั้งบริเวณใกล้เคียง และที่อื่น ๆ มาตั้งแต่อดีต จากการเป็นชุมชนทางการค้าที่เต็มไปด้วยผู้คนเดินทางเข้ามาทำการค้าขาย อีกทั้งยังมีเส้นทางรถไฟตัดผ่านชุมชน จึงยังเป็นการส่งผลให้ชุมชนตลาดท่าพ่อมีเศรษฐกิจที่ดีในช่วงเวลาอดีตที่ผ่านมา จากการเป็นแหล่งขนส่งสินค้าและแหล่งค้าขายในปัจจุบันถ้าชุมชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมฟื้นฟูอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าเรียนรู้เนื่องจากตำบลท่าพ่อเป็นตำบลที่มีความเก่าแก่มากมีโบราณสถานมีวัฒนธรรมประเพณีที่โดดเด่นและมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอันยาวนาน หากไม่ได้มีการส่งเสริมอนุรักษ์ไว้ วิถีชีวิต

วัฒนธรรมประเพณี โบราณสถาน และสิ่งปลูกสร้างที่มีความเก่าแก่ของชุมชนแห่งนี้ถูกกลืนหายไปตามกาลเวลาของสังคมในปัจจุบัน การอพยพเข้ามาของคนจีนในบริเวณตลาดท่าผ่อ เดิมเคยเป็นชุมชนที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ในยุคที่ผู้คนเน้นการเดินทางโดยสัญจรทางเรือ ที่นี่จึงเป็นชุมชนการค้าที่สำคัญของชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทย ชุมชนท่าผ่อเป็นชุมชนที่ก่อตั้งอยู่ในจังหวัดพิจิตร เป็นชุมชนที่เก่าแก่ที่มีการเข้ามาของคนหลายเชื้อชาติ โดยส่วนใหญ่ได้มีการอพยพย้ายเข้ามาของคนจีนไหหลำและคนแต้จิ๋ว ซึ่งมาจากปัจจัยที่ส่งผลต่อการอพยพสาเหตุของการอพยพของชาวจีนที่เข้ามาในไทยนั้นเพราะเป็นด้วยความไม่สงบภายในประเทศจีน ความอดอยาก การติดต่อค้าขาย และเป็นไปด้วยสภาพการเดินทางเรือออกสู่ต่างประเทศนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากทำให้คนจีนนั้นได้มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ประเทศไทย และขยายออกไปบริเวณกว้างตามแต่ละพื้นที่

ท่าผ่อ ก็เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ชาวจีนไหหลำจำนวนมากอาศัยอยู่ ทำให้ชุมชนเกิดวัฒนธรรมที่หลากหลายภายในชุมชน ทำให้เกิดวัฒนธรรมคนจีนเกิดขึ้น ได้มีการสร้างครอบครัวและมีกิจกรรมการค้าขายในที่แห่งนี้ การตั้งโรงเรียนยกเอ็งที่เป็นโรงเรียนการสอนภาษาไหหลำภายในชุมชน และการเข้ามาของคนไหหลำนั้นมีเข้ามา มากนั้น เกิดการตั้งศาลเจ้าแม่ทับทิมท่าผ่อที่เกิดหลังจากการรวมตัวของคนไหหลำที่เป็นศูนย์รวมจิตใจในชุมชน โดยการคมนาคมหลังการสร้างทางรถไฟ การสร้างทางรถไฟในการขนส่งสินค้าและการเดินทางสำหรับผู้คนในชุมชนท่าผ่อก็มีการเปลี่ยนแปลงหลังจากที่ชาวไหหลำนั้นได้เดินทางเข้ามาได้มีการเปิดโรงเรียนและโรงเรียนในเวลาต่อมา การคมนาคมที่เจริญขึ้น การขนส่งทางเรือจึงได้รับความนิยมน้อยลง ผู้คนในชุมชนจึงได้หันมาค้าขายกันทางบก จึงนับได้ว่าชุมชนย่านเก่า ท่าผ่อนั้น มีความสำคัญได้ไม่แพ้ชุมชนในสถานีรถไฟอื่น ๆ ในจังหวัดพิจิตร การคมนาคมทางรถไฟได้เข้ามาในชุมชนท่าผ่อและได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้คนในชุมชนที่ค้าขายกันทางน้ำได้ย้ายขึ้นมาค้าขายกันทางบก เนื่องการเจริญของทางรถไฟที่ทำให้ชุมชนก่อตัวขึ้นมีผู้คนพลุกพล่านและเป็นศูนย์รวมทางเศรษฐกิจการค้าขายที่ดี (พระสาริต ฐิตวิริโย (สุตเทศ) และคณะ, 2562)

4) ย่านชุมชนเก่าสะพานหิน

ย่านชุมชนเก่าสะพานหิน ตั้งอยู่บริเวณอำเภอสะพานหินตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่านห่างจากตัวเมืองจังหวัดพิจิตรไปทางทิศใต้ ประมาณ 28 กิโลเมตร ที่มาของชื่อ "สะพานหิน" สืบเนื่องมาจากเดิม มีหินคานขวางอยู่กลางแม่น้ำน่านเหนือสะพานหินขึ้นไป ประมาณ 1 กิโลเมตร ตรงที่ทำการประปาส่วนภูมิภาค อำเภอสะพานหินในปัจจุบัน ลักษณะของหินดานนี้จะเห็นได้เฉพาะฤดูแล้งขณะน้ำลด เป็นหินดานที่ยื่นจากฝั่งตะวันออกและยังขวางแม่น้ำน่านเกือบจดถึงฝั่งตะวันตก เหลือช่องน้ำลึกไว้เพียงเล็กน้อยพอที่เรือขนาดเล็กแล่นผ่านไปมาได้ ลักษณะคล้ายสะพานหิน เมื่อถึงฤดูแล้งประชาชนจึงใช้หินดานเป็นทางเดินข้ามติดต่อกันตลอดมา จนเกิดเป็นหมู่บ้านเรียกว่า บ้านหัวดาน หรือ บ้านสะพานหิน

ปัจจุบันหินดานดังกล่าวไม่สามารถที่จะพบเห็นได้แล้ว เพราะเมื่อปี 2530 กรมเจ้าท่า กระทรวงคมนาคมได้จัดทำโครงการก่อสร้างท่าเรือขึ้นที่อำเภอตะพานหินและต้องการให้เรือบรรทุกสินค้าผ่านได้สะดวก จึงได้ทำการขุดลอกแม่น้ำน่านและได้ระเบิดหินดานดังกล่าวออกไป เติมหมู่บ้านหัวดานหรือบ้านตะพานหิน ขึ้นอยู่กับตำบลห้วยเกตุ อำเภอท่าหลวง (อำเภอเมืองในปัจจุบัน) และได้รับการยกฐานะเป็นตำบลตะพานหิน เมื่อ 1 มีนาคม 2479 ต่อมาประชากรเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นจุดศูนย์กลางในการเดินทางและขนส่งสินค้าระหว่างภาคเหนือและภาคอีสาน มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและสังคม จึงได้ยกฐานะเป็นอำเภอตะพานหิน เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2483 ต่อมาตัวอำเภอมีอาคารบ้านเรือนร้านค้าหนาแน่นทางราชการจึงได้จัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลตะพานหิน เมื่อปี พ.ศ. 2497 จนถึงปัจจุบัน (ภาธร น้อยพรหม, 2552)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยขอสรุปประเด็นในการวิเคราะห์ความแตกต่างของย่านชุมชนเก่าในจังหวัดพิจิตร ดังตาราง 8

ตาราง 8 แสดงประเด็นในการวิเคราะห์ความแตกต่างของย่านชุมชนเก่าในจังหวัดพิจิตร

ประเด็นในการวิเคราะห์	ย่านชุมชนเก่าจักรด	ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก	ย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ	ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน
ที่ตั้งและภูมิศาสตร์	ตั้งอยู่บริเวณสถานีรถไฟ Римฝั่งน้ำ น่าน จุดยุทธศาสตร์การค้าในอดีต	ตั้งอยู่บริเวณสถานีรถไฟ Римฝั่งน้ำ น่าน จุดยุทธศาสตร์การค้าในอดีต	ตั้งอยู่บริเวณสถานีรถไฟ Римฝั่งน้ำ น่าน จุดยุทธศาสตร์การค้าในอดีต	ตั้งอยู่บริเวณสถานีรถไฟ Римฝั่งน้ำ น่าน จุดยุทธศาสตร์การค้าในอดีต
ประวัติความเป็นมา	เริ่มต้น เมื่อมีการตัดเส้นทางรถไฟ สายเหนือ ชุมชนเดิมเรียกว่า “วัง กลม” แล้วเปลี่ยนเป็น “วังกรด” มีการอพยพและตั้งถิ่นฐานของคน จีนเข้ามาพร้อมกับคนไทย ส่งผล ให้เกิดวัฒนธรรมผสมผสาน	เดิมเรียกว่า “บางซึก” เพราะแต่ เดิมมีตัวนาปลูกข่าและได้ขยับย้าย ไว้ใกล้ถนนลาดทั้งบริเวณนั้น	ชุมชนการค้าล่อแก้วยืน จน ชาวบ้านเรียกว่า “ท่าล่อ” และได้มี การคิดเพี้ยนเป็น “ท่าพ่อ” เป็นชุมชนที่มีความหลากหลาย ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม โดยเฉพาะชาวจีน	ก่อตั้งบนพื้นฐานของหินดาน ธรรมชาติที่ใช้เป็นสะพานข้าม แม่น้ำน่าน ก่อนการขุดลอกแม่น้ำ เคยเป็นจุดผ่านและเชื่อมต่อการ ขนส่งสินค้าทางน้ำ แต่ได้รับการ เปลี่ยนแปลงในการพัฒนาท่าเรือ
ความสำคัญในอดีต และการเปลี่ยนแปลง	เคยเป็นศูนย์กลางการค้าขายทาง รถไฟและการคมนาคมทางน้ำ แต่ ภายหลังสถานะเศรษฐกิจ เปลี่ยนแปลงตามแนวทางเมือง	เคยเป็นศูนย์กลางการปกครองและ การคมนาคมของเมืองภูมิ สะท้อน มรดกประวัติศาสตร์ที่ควรอนุรักษ์	มีความสำคัญในฐานะชุมชน ค้าขายที่ผสมผสานวัฒนธรรมและ ประเพณี แต่เปลี่ยนแปลงด้านการ ขนส่งในปัจจุบัน	เคยเป็นจุดขนส่งสินค้าทางน้ำที่ สำคัญ แต่การพัฒนาท่าเรือได้ เปลี่ยนแหล่งภูมิทัศน์ วิถีชีวิตและ การใช้ประโยชน์จากพื้นที่

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าตาราง 8 นี้ แสดงประเด็นในการวิเคราะห์ความแตกต่างของย่านชุมชนเก่าในจังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยจึงขอสรุปความหมายของย่านชุมชนเก่าพิจิตร หมายถึง ย่านชุมชนเก่าบริเวณสถานีรถไฟและกำลังขับเคลื่อนให้เป็นมรดกของจังหวัดพิจิตรที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ และยังเป็นเส้นทางเชื่อมต่อของรถไฟที่ไปยังสถานีอื่นโดยตรง ได้แก่ 1) ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก 2) ย่านชุมชนเก่าวังกรด 3) ย่านชุมชนเก่าท่าพ้อ และ 4) ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน ซึ่งต่างมีรากฐานมาจากประวัติศาสตร์และการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการคมนาคมโดยเฉพาะเส้นทางรถไฟและแม่น้ำน่าน รวมถึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานของคนไทยและชาวจีน ส่วนความต่างต่างนั้นอยู่ที่ที่ตั้งภูมิประเทศ บทบาทในอดีตและลักษณะการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยที่แต่ละย่านได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกและการพัฒนาทางคมนาคมที่แตกต่างกันไป ซึ่งทำให้บริบทของพื้นที่มีความสัมพันธ์กันในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

ความเป็นมาของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

กลุ่มเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตรเกิดจากการดำเนินงานวิจัยของผู้วิจัย ในหัวข้อเรื่อง การจัดกิจกรรมเสริมศักยภาพการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองเก่าพิจิตรบนฐานชุมชน ภายใต้กิจกรรม “นักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร” โดยผู้วิจัยได้ร่วมดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างการเรียนรู้ความเข้าใจกับสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน และเห็นคุณค่าเกิดความหวงแหนแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ยังหลงเหลืออยู่ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และสามารถเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติและพลเมืองโลกได้ จึงเกิดการขยายผลต่อยอดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์จนเกิดการรวมกลุ่มกันเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ และขับเคลื่อนสู่การดำเนินงานของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัดพิจิตร ผลิตเครือข่ายกลุ่มเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ตามแผนงานที่ 3 ในการเผยแพร่ความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และดูแลแหล่งสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมในพื้นที่ของตนเอง เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การดำเนินงานอนุรักษ์ ฟื้นฟู คุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม สร้างความตระหนักถึงคุณค่าที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้

อีกทั้งยังเป็นการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม อันด้วยความสำคัญและคุณค่าความสำคัญของแหล่งธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นที่มีความสำคัญและควรค่าแก่การอนุรักษ์ประกาศเป็นมรดกจังหวัดและมรดกของชาติสืบไป ดังนั้นการสนับสนุนให้ประชาชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา และนักท่องเที่ยว ได้เข้ามาเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรม เพื่อความเข้าใจในวิถีชีวิตและเรื่องราวชุมชนย่านเก่าด้านชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี ภาษา

การแต่งกาย และอาหารพื้นเมือง ซึ่งเป็นทุนที่มีอยู่แล้วในชุมชนซึ่งสามารถเป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยวได้

ผู้วิจัยจึงขอให้ความหมายเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร เยาวชน หมายถึง กลุ่มเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดพิจิตร หรือ เรียกว่า กลุ่มคนรุ่นใหม่ (Young Neo Traveler) อยู่ในกลุ่มอายุ 18-35 ปี โดยกลุ่มนี้เกิดจากการดำเนินงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง การจัดกิจกรรมเสริมศักยภาพการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองเก่าพิจิตรบนฐานชุมชน

กิจกรรม “นักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร” ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและผลิตเครือข่ายกลุ่มเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ตามแผนงานที่ 3 ในการเผยแพร่ความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัดพิจิตร เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนพัฒนาการการท่องเที่ยวมิติใหม่และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งงานวิจัยต่างประเทศและงานวิจัยในประเทศนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อวางรากฐานและแนวคิดที่ชัดเจนในการดำเนินงานวิจัย งานวิจัยในต่างประเทศเน้นการพัฒนากรอบแนวคิดที่เป็นสากลและสามารถนำไปปรับใช้ในบริบทที่หลากหลาย รวมถึงการใช้วิธีวิจัยที่เป็นระบบเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่สามารถนำไปสรุปเป็นแนวทางใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหา ส่วนงานวิจัยในประเทศสะท้อนการปรับใช้แนวคิดและทฤษฎีที่ได้รับการพัฒนาจากงานวิจัยให้สอดคล้องกับความเป็นจริงและความต้องการของชุมชนหรือภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จึงช่วยให้เห็นภาพรวมของสถานการณ์ในประเทศทั้งในด้านการพัฒนาแนวคิดและการประยุกต์ใช้

1. งานวิจัยในประเทศ

นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ (2558) การศึกษาภูมิปัญญาและการอนุรักษ์พื้นฟูวิถีชีวิตชาวสวนส้มโอกลุ่มแม่บ้านนครชัยศรี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาของเกษตรกรสวนส้มโอกลุ่มแม่บ้านนครชัยศรี 2) เพื่อศึกษาสภาพของการอนุรักษ์ และการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาเกษตรกรสวนส้มโอกลุ่มแม่บ้านนครชัยศรี 3) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการตนเองโดยใช้ภูมิปัญญาของเกษตรกรสวนส้มโอกลุ่มแม่บ้านนครชัยศรี 4) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ พื้นฟูเพื่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาของเกษตรกรสวนส้มโอกลุ่มแม่บ้านนครชัยศรีโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า 1) ภูมิปัญญาของเกษตรกรชาวสวนส้มโอกลุ่มแม่บ้านนครชัยศรีพบว่า รูปแบบของภูมิปัญญาของ

เกษตรกรชาวสวนส้มโอ 2) สภาพของการอนุรักษ์และการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาเกษตรกรสวนส้มโอ
ลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี 3) แนวทางการจัดการตนเองโดยใช้ภูมิปัญญาของเกษตรกรสวนส้มโอลุ่มแม่น้ำ
นครชัยศรี และ 4) แนวทางการอนุรักษ์ พื้นฟูเพื่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาของเกษตรกรสวนส้มโอ
ลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี

จากการศึกษา เรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาและการอนุรักษ์ฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวสวนส้มโอลุ่ม
แม่น้ำนครชัยศรี ผู้วิจัยได้พบว่า งานวิจัยนี้มีประโยชน์ในด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็น
งานวิจัยที่เน้นกระบวนการวิจัยในการศึกษาทุนทางสังคม โดยการเรียนรู้ร่วมกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน
และยังสามารถประมวลองค์ความรู้ผ่านกระบวนการวิจัยได้อย่างเป็นระบบ รวมทั้งการมีทุนทาง
วัฒนธรรม อันได้แก่ อุดมการณ์ระบบความคิด ระบบความรู้ และระบบความเชื่อ งานวิจัยดังกล่าวถือเป็น
งานวิจัยที่ช่วยสร้างชุมชนที่เข้มแข็งด้วยทุนทางสังคมที่มีประสิทธิภาพ พร้อมจะเป็นพลังขับเคลื่อน
สังคมบนแนวทางการมีส่วนร่วมและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ทิพย์สุดา พุฒจร (2556) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว
โดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนสลักคอก จังหวัดตราด การวิจัยครั้งนี้มี
วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแนวทางการดำเนินงาน
พัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการ
พัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับคณะกรรมการบริหารชมรมนำ
เที่ยวพื้นบ้านสลักคอก ผลการวิจัยพบว่า ชมรมนำเที่ยวพื้นบ้านสลักคอกมีการจัดการท่องเที่ยว
โดยชุมชน คนในชุมชนซื้อหุ้นและได้รับเงินปันผลรายปีจากกิจกรรมท่องเที่ยวและจัดสรร
เพื่อการบริหารงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ งานสาธารณประโยชน์และการจัดสวัสดิการสังคม
ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มผู้นำในชุมชนเป็นทีมบริหารงานชมรม และสมาชิกชมรม
ร่วมดูแลรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว ชมรมขาดคนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยว หน่วยงาน
ภายนอกให้การสนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และการขยายตัวการพัฒนาเกาะช้างส่งผลกระทบ
ต่อทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชน นักวิจัยร่วมกับชมรมได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานพัฒนา
การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและได้ดำเนินงานพัฒนาร่วมกันในการพัฒนารูปแบบการจัดการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

จากการศึกษา เรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดย
ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนสลักคอก จังหวัดตราด ผู้วิจัยได้พบว่า
งานวิจัยนี้มีประโยชน์ในด้านการศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการจัดการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน และวิธีการสำรวจศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในการหาแนว
ทางการดำเนินงานพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน นอกจากนี้ยังพบการขาดคนรุ่นใหม่เข้ามา

เรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวในชุมชน และได้พบกับอุปสรรคของการสนับสนุนการพัฒนาชุมชนจากหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนับได้ว่าเป็นฐานข้อมูลของผู้ทำวิจัย

สกุการ สังข์ทอง (2562) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ MECCA เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ MECCA เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และ 2) ศึกษาประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ MECCA เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย การวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนาและขยายผล ผลการวิจัยพบผลดังนี้ ข้อ 1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ MECCA เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีองค์ประกอบหลัก คือ 1) หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 สร้างความสนใจ (Motivation) ขั้นที่ 2 สำรวจและศึกษาบทอ่าน (Exploration) ขั้นที่ 3 วิเคราะห์บทอ่าน (Critical thinking) ขั้นที่ 4 สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Construction of knowledge) ขั้นที่ 5 ประยุกต์ใช้ (Application) 4) การวัดและประเมินผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้และ 5) ปัจจัยสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ และ ข้อ 2. ประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ MECCA ผลจากการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้พบว่า 2.1) นักเรียนกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2.2) ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ MECCA เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก นอกจากนี้การขยายผลการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปใช้พบว่า 1) นักเรียนกลุ่มขยายผลมีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ความคิดเห็นของนักเรียนกลุ่มขยายผลที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ MECCA เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

จากการศึกษา เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ MECCA เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยได้พบว่าการวิจัยนี้มีประโยชน์ด้านการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นในเรื่องขององค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ดังนั้นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ต้องประยุกต์ใช้แนวคิดพุทธิปัญญา (Cognitive) จึงช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนเข้าใจ รู้จักวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินค่าข้อมูล และส่งเสริมประสบการณ์ให้ผู้เรียนรู้จักเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เก่าเข้าด้วยกันเพื่อจะได้สามารถนำความรู้มา

ใช้ได้ในอนาคต และมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งมีความสำคัญต่อการเรียนรู้การจัดสิ่งแวดล้อมหรือกิจกรรมที่คล้ายกับชีวิตจริงจะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างมีความหมาย

ศิวพร ละม้ายนิล (2561) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อค้นหากระบวนการพัฒนานักวิจัยชุมชนจากชุมชนต้นแบบที่มีการพัฒนานักวิจัยชุมชน และ 2) เพื่อสร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการศึกษา โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระยะ ผลการวิจัยพบผลดังนี้ 1) พบกระบวนการพัฒนานักวิจัยชุมชน 9 ขั้นตอน โดยแบ่งกระบวนการได้ 3 ชั้น ได้แก่ 1.1) ขั้นการเริ่มคิดอย่างมีพลัง 1.2) ขั้นการลงมือทำอย่างสร้างสรรค์ และ 1.3) ขั้นการสังเคราะห์ผลและส่งต่อผล การศึกษากระบวนการสร้างและพัฒนานักวิจัยชุมชน พบการเปลี่ยนแปลง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึกและด้านพฤติกรรม สำหรับรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชน พบ 4 ขั้นตอนสำคัญ ประกอบด้วย 1) ค้นหาตนเอง 2) กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ 3) ปฏิบัติซ้ำและสะท้อนผล และ 4) ไม่ทำโดยลำพังค้นหาเครือข่าย

จากการศึกษา เรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ผู้วิจัยได้พบว่าการวิจัยนี้มีประโยชน์ในด้านการให้ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ที่กล่าวถึงผลการวิจัยรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพผู้ร่วมวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนั้น บุคคล หรือ หน่วยงานที่จะนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้นั้น จึงควรคำนึงถึงพื้นฐานของผู้ได้รับการพัฒนาตามกระบวนการที่ค้นพบ

ศราวุฒิ งามยิ่ง (2563) ปฏิบัติการสร้างนักเรียนชั้นนำในระบบการศึกษาไทย การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างนักเรียนชั้นนำในระบบการศึกษาไทย 2) เพื่อวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการสร้างนักเรียนชั้นนำ ผลการวิจัยพบผลดังนี้ นักเรียนชั้นนำได้รับการเพิ่มทุนจากกระบวนการนี้ให้กับตนเองมากขึ้น ทั้งที่มีปริมาณทุนมากกว่านักเรียนคนอื่น ๆ มาก่อนอยู่แล้วทำให้นักเรียนชั้นนำมีโอกาสสูงในการประสบความสำเร็จในสนามการแข่งขันทางการศึกษา ขณะที่นักเรียนกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่ นักเรียนชั้นนำนั้นต้องมีการปรับตัวที่มากกว่าและได้รับการต่อยอดความอ่อนทางวิชาการภายในสนามของโรงเรียนชั้นนำนอกจากนั้นระบบการศึกษาที่มุ่งสร้างนักเรียนชั้นนำต่อระบบทุนนิยมและมีส่วนทำให้เกิดความไม่เสมอภาคทางการศึกษาในด้านวิชาการและงบประมาณที่โรงเรียนชั้นนำได้รับมากกว่าโรงเรียนทั่วไป

จากการศึกษา เรื่อง ปฏิบัติการสร้างนักเรียนชั้นนำในระบบการศึกษาไทย ผู้วิจัยได้พบว่าการวิจัยนี้มีประโยชน์ในด้านการการวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสร้างนักเรียนชั้นนำนั้นมิได้เป็นกระบวนการที่เท่าเทียมเสมอภาคหากแต่เอื้อประโยชน์ต่อนักเรียนกลุ่มที่มีทุน ทั้งนี้ยังได้นำแนวคิดเกี่ยวกับทุนของบูดีเยอร์และฮาบีทัสอันสอดคล้องกับสนามของโรงเรียนชั้นนำที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน

อย่างเข้มข้น ซึ่งไม่สามารถสร้างหรือแสวงหาเพิ่มพูนได้จากการเรียนในโรงเรียนหรือความสามารถทางวิชาการแต่มีรากฐานมาจากชีวิต ความเป็นอยู่ ครอบครัว สถานภาพ และชนชั้นทางสังคมของนักเรียน ผู้วิจัยจึงนำเอาประโยชน์ของงานวิจัยนี้เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักศึกษาบ่มเพาะน้อยย่อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Goebel et al. (2019) ศึกษาการสำรวจงานวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในฐานะ การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์ต่าง ๆ ในด้านการท่องเที่ยวเชิงสังคมที่มีพลวัต จำเป็นต้องมีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) กระบวนการตัดสินใจที่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยและอำนวยความสะดวกร่วมสร้างความคิดริเริ่มเฉพาะชุมชน เพื่อบรรลุการพัฒนาชุมชนและสามารถเพิ่มความยั่งยืนในสภาพแวดล้อมทางสังคมตามบริบทได้ และภาคการท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างต่อเนื่องไม่เพียงแต่นำความอยู่ดีมีสุขทางเศรษฐกิจมาสู่ชุมชนเท่านั้น แต่ยังทำให้เกิดคำถามด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมอีกด้วย

Kruefa N. W. (2023) ทำการศึกษานวัตกรรมการท่องเที่ยวและบริการมิติใหม่ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในการเลือกการเดินทาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตัวแปรเชิงสาเหตุของการท่องเที่ยวมิติใหม่และนวัตกรรมบริการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในการเลือกจุดหมายปลายทางการเดินทาง โดยดำเนินการกับนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดชุมพร ประเทศไทย ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า การท่องเที่ยวแนวใหม่ซึ่งประกอบด้วยมิติการแสวงหาธรรมชาติ สุขอนามัยและความยืดหยุ่น ส่งผลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ตัวแปรอิสระ 3 ตัว ได้แก่ 1) การแสวงหาธรรมชาติ (NT 1) 2) สุขอนามัย (NT 2) 3) ความยืดหยุ่นที่จำเป็น (NT 3) สามารถทำนายความแปรผันของตัวแปรตามร่วมกันได้ 50.5% นอกจากนี้นวัตกรรมในการบริการซึ่งประกอบด้วยข้อมูล กระบวนการ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ตัวแปรอิสระ 4 ตัวแปร คือ 1) ข้อมูล (SI 1) 2) กระบวนการ (SI2) 3) เทคโนโลยี (SI 3) 4) สิ่งแวดล้อม (SI 4) ของนวัตกรรมบริการสามารถร่วมกันทำนายความแปรผันของตัวแปรตามได้ 52.9%

Nadia Merkel Arias, & Maxime Kieffer (2022) ทำการศึกษาลักษณะเกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการประเมินการท่องเที่ยวในชนบท: กรณีศึกษาการร่วมสร้างตัวชี้วัดความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยวในเม็กซิโก โดยศึกษาถึงการสร้างตัวบ่งชี้ความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยว (SI) สำหรับโครงการริเริ่ม CBRT ผ่าน PAR กับกลุ่มสตรีในชนบทของเม็กซิโก สร้างขั้นตอนและกระบวนการที่ใช้จัดทำและนำตัวบ่งชี้ไปใช้ใหม่และเสนอการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของการประเมินและผลกระทบต่อกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า หากตัวบ่งชี้ความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยว (SIs) ได้รับการปรับให้

เข้ากับบริบทในชนบท การสร้างตัวบ่งชี้ความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยวได้นำไปสู่การประเมินกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยใช้เกณฑ์ที่ปรับให้เข้ากับความต้องการและวิสัยทัศน์ของผู้หญิง กระบวนการ PAR สนับสนุนการดำเนินการร่วมกัน การเจรจาในแนวนอน และความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมองเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการทำงานร่วมกันและการเสริมอำนาจในมุมมองแบบสหวิทยาการ

Nata Tumtimcharoon (2021) ทำการศึกษาการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กระบวนการวิจัยที่เป็นไปได้ สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายแนวคิด คำจำกัดความ คุณลักษณะและลักษณะสำคัญของกระบวนการ PAR และประยุกต์วิธีวิจัยนี้เพื่อความยั่งยืน โดยเฉพาะการท่องเที่ยว ถือเป็นกลุ่มบริการที่สำคัญของประเทศไทย มีความน่าเชื่อถือในอุตสาหกรรมบริการเป็นหลัก ทำให้เกิดสร้างรายได้จำนวนมากให้กับประเทศ

Vina Salviana, & Darvina Soedarwo (2022) ทำการศึกษารูปแบบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้านอินโดนีเซีย โดยใช้แนวทางการวิจัยการดำเนินการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งประกอบด้วย การสังเกต การสร้างแผนที่ด้วยแผนภาพโปรแกรม และการวางแผนการพัฒนาหมู่บ้านนักท่องเที่ยวใหม่ ข้อมูลที่ได้รับผ่านแนวทาง PAR ได้รับการวิเคราะห์โดยใช้ซอฟต์แวร์ Nvivo 12 Plus ซึ่งหมู่บ้านชื่อ Ngadas เป็นหมู่บ้านที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวแต่ไม่ได้รับการจัดการและพัฒนาอย่างเหมาะสม โมเดลบูรณาการแบบมีส่วนร่วมสามารถนำไปใช้พัฒนาให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมได้ด้วย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเฉพาะรัฐบาลหมู่บ้าน รัฐบาลท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และชุมชนท้องถิ่น สามารถประสานและมีบทบาทตามความสามารถของตน ซึ่งมุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายเดียวกัน คือ การสร้างหมู่บ้าน Ngadas ให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว เป็นแหล่งความคิดเห็นที่สนับสนุนสวัสดิการชุมชน ข้อค้นพบจากการศึกษาครั้งนี้มีส่วนช่วยในการพัฒนาการท่องเที่ยวท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะในอินโดนีเซีย

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพ 13 แสดงกรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักศึกษาบ่มเพาะประวัติศาสตร์เมืองพิจิตรเพื่อนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ประกอบด้วย

1. รูปแบบการเรียนรู้ (Learning Model) จากการศึกษาผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดรูปแบบการเรียนรู้ (Learning Model) รายละเอียดดังนี้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) ผู้วิจัยใช้แนวคิด ของ Kolb (1984)

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based Learning; CBL) ผู้วิจัยใช้แนวคิด ของ Melaville, Berg and Blank (2015)

1.3 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ผู้วิจัยใช้แนวคิด ของ Kemmis และ McTaggart (1988)

1.4 แนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) ผู้วิจัยใช้แนวคิด ของ Bronfenbrenner (1979)

2. การพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ จากการศึกษาผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม (Social Capital) ผู้วิจัยใช้แนวคิด ของ Bourdieu (1986)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมิติใหม่ (NEO TOURISM) ผู้วิจัยใช้แนวคิด ของ มหาวิทยาลัยมหิดล (2564) เพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวของกลุ่มคนรุ่นใหม่ เป็นกลุ่มอายุ 18-35 ปี ที่เป็นสายทำคอนเทนต์แต่เน้นความปลอดภัยในการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เน้นการเชื่อมโยงกับเทคโนโลยีดิจิทัลใหม่ ๆ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับย่านชุมชนเก่าพิจิตร ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่หลากหลาย เพื่อสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับย่านชุมชนเก่าพิจิตร

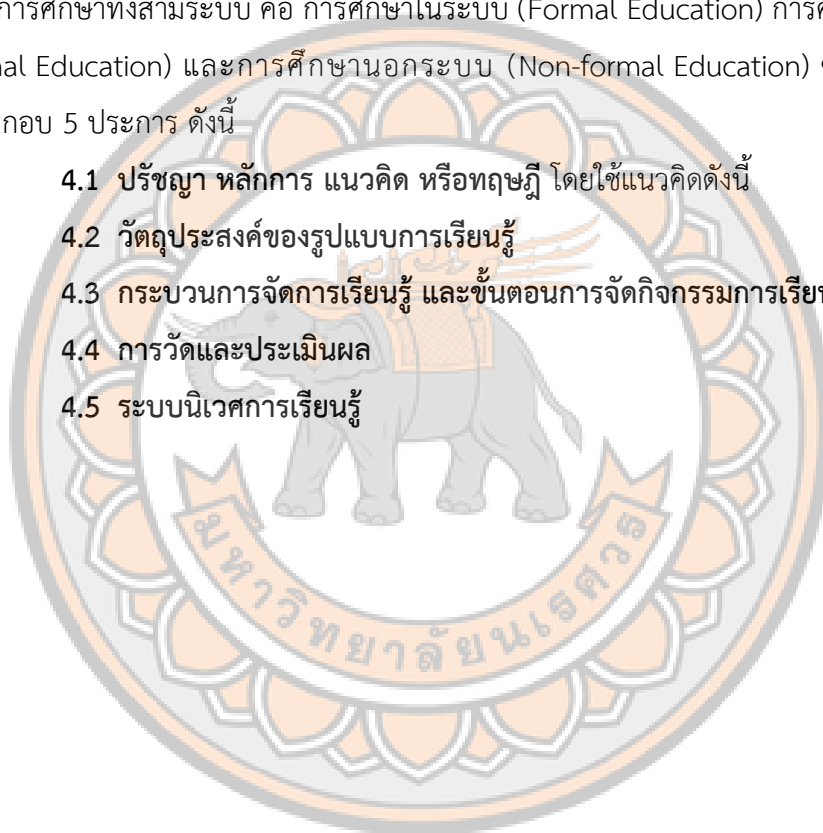
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ผู้วิจัยใช้แนวคิด ของ Brundtland (1987)

3. วิธีดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ผู้วิจัยใช้แนวคิด ของ Kemmis และ McTaggart (1988) ประกอบด้วย ขั้นตอนการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้

- 3.1 การวางแผน (Planning)
- 3.2 การปฏิบัติ (Action)
- 3.3 การสังเกตผล (Observation)
- 3.4 การสะท้อนกลับ (Reflection)

4. รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เอกสารบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการต่าง ๆ เพื่อนำมาสร้างรูปแบบการเรียนรู้ที่ใช้ในรูปแบบการศึกษาทั้งสามระบบ คือ การศึกษาในระบบ (Formal Education) การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) และการศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ ดังนี้

- 4.1 ปรัชญา หลักการ แนวคิด หรือทฤษฎี โดยใช้แนวคิดดังนี้
- 4.2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้
- 4.3 กระบวนการจัดการเรียนรู้ และขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 4.4 การวัดและประเมินผล
- 4.5 ระบบนิเวศการเรียนรู้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาตามวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร และ 2) เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ทั้งนี้ได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ดังนี้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 ศึกษาองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยศึกษาภูมิหลังทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพิจิตร และสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ได้แก่ ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ย่านชุมชนเก่าวังกรด ย่านชุมชนเก่าท่าฟ้อ และย่านชุมชนเก่าตะพานหิน

1.2 ศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ศึกษาศักยภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่าพิจิตรตามบริบทพื้นที่ โดยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่ครอบคลุมองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้

1.2.1 มิติด้านทุนทางสังคม

1.2.2 มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว

1.2.3 มิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

1.2.4 มิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.3 สร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร โดยมีองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ 5 ประการ ดังนี้

1.3.1 ปรัชญา หลักการ แนวคิดหรือทฤษฎี

1.3.2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้

1.3.3 กระบวนการจัดการเรียนรู้ และขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1.3.4 การวัดและประเมินผล

1.3.5 ระบบนิเวศการเรียนรู้

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่เป้าหมายดำเนินการวิจัย คือ ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ซึ่งเป็นพื้นที่เป็นไปตามเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการวิจัย โดยมีเหตุผลในการเลือกดังต่อไปนี้

2.1 เป็นพื้นที่พื้นถิ่นของผู้วิจัยและเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้เคยลงพื้นที่สำรวจและค้นเคยเป็นอย่างดี จึงทำให้มีความสัมพันธ์อันดีกับคนในพื้นที่โดยมองเห็นถึงความร่วมมือและศักยภาพของย่านชุมชนเก่าพิจิตรในการเข้าไปดำเนินการวิจัย

2.2 หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตรได้มีการขับเคลื่อนย่านชุมชนเก่าพิจิตรให้เป็นมรดกจังหวัดสืบไป ดังนั้นพื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีความพร้อมได้รับการส่งเสริมศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ดังนี้

2.2.1 ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ตำบลบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

2.2.2 ย่านชุมชนเก่าวังกรด ตำบลบ้านบุง อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

2.2.3 ย่านชุมชนเก่าท่าฟ่อ ตำบลท่าฟ่อ อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

2.2.4 ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน ตำบลตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

2.3 ในกระบวนการดำเนินการวิจัยที่ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยในฐานะบุคคลภายนอกและเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานในองค์กรในฐานะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับปัญหาการวิจัยที่เกิดขึ้น และผู้วิจัยยังเป็นคณะกรรมการในหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร ดังนั้นจึงต้องแสวงหาความร่วมมือจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและสร้างความความสัมพันธ์ที่ดีเพื่อให้เกิดความไว้วางใจและการยอมรับจากทุกคนในพื้นที่วิจัย

จากเหตุผลทั้งสามประการ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเลือกย่านชุมชนเก่าพิจิตรที่ผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับชุมชน หน่วยงาน และเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์พิจิตร และได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในท้องถิ่นหลายครั้ง ดังนั้นจึงเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับความไว้วางใจของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

3. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษา ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร และ 2) เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชน แกนนานักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม จำนวน 182 คน มีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ให้ความรู้ จำนวน 42 คน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ร่วมภาคีเครือข่ายการวิจัย จำนวน 140 คน

3.1 กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ให้ความรู้ (Key Informants) มีเกณฑ์การคัดเลือกจากกลุ่มที่ ส่งเสริมความรู้ประวัติความเป็นมาของย่านชุมชนเก่าพิจิตรและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริม ศักยภาพการท่องเที่ยวโดยย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัด พิจิตร โรงเรียนพิจิตรพิทยาคม จำนวน 1 คน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์และเชี่ยวชาญ และสามารถให้ข้อมูลได้ อย่างลึกซึ้งที่สุด โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นแนวคำถามปลายเปิด เป็นการสัมภาษณ์โดยตรง ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured)

3.1.2 ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร จำนวน 4 คน โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์และ ความรู้ สามารถให้ข้อมูลได้อย่างลึกซึ้งที่สุด และเป็นผู้มีส่วนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเก่า พิจิตร โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นแนวคำถามปลายเปิดเป็น การสัมภาษณ์โดยตรงแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured)

3.1.3 นายสถานีรถไฟพิจิตร จำนวน 1 คน โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ ความรู้ และความสามารถให้ข้อมูลด้าน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสถานีรถไฟได้อย่างลึกซึ้งที่สุด โดยเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในสายงานที่ เกี่ยวข้อง โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นแนวคำถามปลายเปิดเป็นการ สัมภาษณ์โดยตรงแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured)

3.1.4 นายสถานีรถไฟบางมูลนาก จำนวน 1 คน โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ ความรู้ และความสามารถให้ข้อมูลด้าน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสถานีรถไฟได้อย่างลึกซึ้งที่สุด โดยเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในสายงานที่

เกี่ยวข้อง โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นแนวคำถามปลายเปิดเป็นการสัมภาษณ์โดยตรงแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured)

3.1.5 นายกเทศมนตรีตำบลวังกรด จำนวน 1 คน โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ ความรู้ และความสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับย่านชุมชนเก่าจังหวัดพิจิตรได้อย่างลึกซึ้งที่สุด โดยเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในสายงานที่เกี่ยวข้อง โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นแนวคำถามปลายเปิดเป็นการสัมภาษณ์โดยตรงแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured)

3.1.6 เจ้าหน้าที่สำนักวัฒนธรรมจังหวัด อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร จำนวน 1 คน โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ ความรู้ และความสามารถให้ข้อมูลได้อย่างลึกซึ้งที่สุด โดยเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในสายงานที่เกี่ยวข้อง โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นแนวคำถามปลายเปิดเป็นการสัมภาษณ์โดยตรงแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured)

3.1.7 คณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร จำนวน 6 คน โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์และความรู้ สามารถให้ข้อมูลได้อย่างลึกซึ้งที่สุด และเป็นผู้มีส่วนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นแนวคำถามปลายเปิดเป็นการสัมภาษณ์โดยตรงแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured)

3.1.8 ประชาชนที่อาศัยในย่านชุมชนเก่าจังหวัดพิจิตร จำนวน 4 คน โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นบุคคลที่มีถิ่นฐานอาศัยอยู่ในย่านชุมชนเก่าพิจิตรมาโดยกำเนิด และเห็นความเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบันซึ่งสามารถให้ข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นแนวคำถามปลายเปิดเป็นการสัมภาษณ์โดยตรงแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured)

3.1.9 ผู้อำนวยการศูนย์ PISA สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 1 คน โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์และเชี่ยวชาญด้านการบริหารด้านการศึกษา โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นแนวคำถามปลายเปิดเป็นการสัมภาษณ์โดยตรงแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured)

3.1.10 ผู้มีประสบการณ์ทางด้านการศึกษา มีเกณฑ์การคัดเลือกจากเป็นกลุ่มที่เป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์ และเชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ศึกษานิเทศก์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิจิตร จำนวน 4 คน โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์และความรู้ความสามารถทางการศึกษา โดยใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 1 กลุ่ม

2) ครูผู้สอนสังคมศึกษาที่มีประสบการณ์ทางการศึกษาในรูปแบบการศึกษาต่าง ๆ โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) โดยใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์และความรู้ความสามารถทางการศึกษา ประกอบด้วย

2.1) ครูผู้สอนสังคมศึกษาที่มีประสบการณ์ทางการศึกษาของรูปแบบการศึกษาในระบบ (Formal Education) จำนวน 10 คน โดยใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 1 กลุ่ม

2.2) ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ทางการศึกษาของรูปแบบการศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) จำนวน 4 คน โดยใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 1 กลุ่ม

2.3) ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ทางการศึกษาของรูปแบบการศึกษิตตามอัธยาศัย (Informal Education) จำนวน 4 คน โดยใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 1 กลุ่ม

3.2 กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ร่วมภาคีเครือข่ายการวิจัย เป็นผู้เกี่ยวข้องหลักที่ร่วมดำเนินการวิจัยไปกับผู้วิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการทำกิจกรรมที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนของการวิจัยเรื่องรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นกลุ่มองค์กรและกลุ่มบุคคลที่มีเครือข่ายการส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร จำนวน 10 คน โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) โดยใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) แบ่งกลุ่มตามย่านชุมชนเก่าพิจิตร คือ 1) ย่านชุมชนเก่าวังกรด 2) ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก 3) ย่านชุมชนเก่าท่าฟ้อ และ 4) ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน รวมทั้งหมด จำนวน 4 กลุ่ม เนื่องจากเป็นกลุ่มภาคีเครือข่ายที่เป็นองค์กรที่มีเป้าหมายร่วมกันที่มีส่วนร่วมในการส่งเสริมศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวในย่านชุมชนเก่าพิจิตร ทั้งศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนย่านเก่าพิจิตร สถานการณ์ และความต้องการของชุมชน

3.2.2 หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร

จำนวน 10 คน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) โดยใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 1 กลุ่ม เนื่องจากเป็นกลุ่มภาคีเครือข่ายที่เป็นองค์กรที่มีเป้าหมายร่วมกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตรในการขับเคลื่อนย่านชุมชนเก่าพิจิตรให้เป็นมรดกจังหวัดพิจิตร

3.2.3 เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร จำนวน

120 คน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) ใช้เกณฑ์การคัดเลือกดังนี้

- 1) เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดพิจิตร
- 2) เป็นกลุ่มช่วงอายุ 18-35 ปี หรือ เรียกว่า กลุ่ม Young Neo Traveler
- 3) มีเวลาที่เหมาะสมกับการเข้าร่วมการวิจัย
- 4) มีความสนใจในการเข้าร่วมการวิจัย
- 5) เป็นกลุ่มเยาวชนแกนนำที่ร่วมกันขับเคลื่อนการดำเนินงานของหน่วย

อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัดพิจิตร ตามแผนงานที่ 3 ในการเผยแพร่ความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม

ผู้วิจัยใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 10 กลุ่ม โดยการสอบถามบุคคลในกลุ่มเพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดเห็น ความเชื่อ ทศนคติ แนวคิด คำถามจะถูกถามในรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์แบบต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสพูดคุยและแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ได้เสนอขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี 4 ขั้นตอน (PAOR) ได้แก่

1. **ขั้นที่ 1 ขั้นการวางแผน (Plan: P)** เป็นขั้นตอนของการกำหนดแนวทางข้างหน้าว่าควรต้องดำเนินการวิจัยอย่างไร เพื่อไม่ให้เกิดความเสี่ยงและสามารถลดปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้
2. **ขั้นที่ 2 ขั้นการปฏิบัติ (Action: A)** เป็นขั้นตอนการดำเนินการตามแผนที่กำหนดเพื่อให้สามารถแก้ปัญหาได้ จึงต้องดำเนินการอย่างมีเหตุผลและมีความยืดหยุ่น
3. **ขั้นที่ 3 ขั้นการสังเกต (Observation: O)** เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติงานที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมในขณะปฏิบัติการดำเนินงานวิจัย

4. ขั้นที่ 4 ขั้นการสะท้อนผล (Reflection: R) เป็นการประเมินผลการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต้องร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายถึงการปรับปรุงหรือข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการดำเนินการไปปฏิบัติในวงรอบถัดไป

ผู้วิจัย ได้สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และระยะดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รายละเอียดดังนี้

ตามวัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร
ระยะที่ 1 ระยะก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีดำเนินงานวิจัยในการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ในระยะที่ 1 ระยะก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ซึ่งเป็นกลุ่มองค์กรและกลุ่มบุคคลที่มีเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมศักยภาพการจัดการท่องเที่ยววิถีใหม่ในย่านชุมชนเก่าพิจิตร จากนั้นพัฒนามาเป็นแนวคิดและความสัมพันธ์เพื่อการประมวลผลเป็นข้อสรุปในตอนท้าย รูปแบบการศึกษาจะมีลักษณะองค์รวม (Holistic Approach) กล่าวคือ จะพยายามไม่แยกส่วนข้อมูลต่าง ๆ จนสูญเสียการเชื่อมโยงถึงฐานรากที่มาของข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาเป็นการมองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการนำเอาข้อมูลมาเชื่อมโยงกันและกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปการศึกษาในระยะที่ 1 ระยะก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่ 2 เพื่อจัดประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรทั้ง 4 ชุมชน และส่วนที่ 3 เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และรวบรวมเอกสาร (Documentary Research)

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. เก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารก่อนที่จะเข้าไปสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลภาคสนาม รวมทั้งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ หลังจากเก็บข้อมูลภาคสนาม

2. การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ผู้วิจัยได้มีขั้นตอนการศึกษาและเก็บข้อมูล โดยเริ่มจากการวิเคราะห์และระบุคำถามการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การกำหนดแนวคิดการวิจัยเพื่อให้มีแนวทางที่ชัดเจนและกรอบของการวิจัยที่มีทิศทางมากยิ่งขึ้น หลีกเลี่ยงประเด็นศึกษาที่มีความซ้ำซ้อน

ส่วนที่ 2 เพื่อจัดประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis)

การระดมความคิดเห็นของชุมชนในการเสนอจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อให้ทราบถึงสภาพการท่องเที่ยวในปัจจุบันและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรทั้ง 4 ชุมชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรทั้ง 4 ชุมชน เป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ โดยการสำรวจระดมความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับสภาพการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบันและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อค้นหาจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) หรือสิ่งที่อาจเป็นปัญหาสำคัญในการดำเนินงานวิจัยสู่สภาพที่ต้องการในอนาคต

ส่วนที่ 3 เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านชุมชนเก่าพิจิตรและสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ได้แก่ ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ย่านชุมชนเก่าวังกรด ย่านชุมชนเก่าท่าพ้อ และย่านชุมชนเก่าตะพานหิน และสภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวของย่านชุมชนเก่าพิจิตรตามบริบทของพื้นที่ตามสภาพจริงเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนที่สุดตามขอบเขตของการศึกษาและข้อมูลต้องสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ มิติด้านทุนทางสังคม มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว มิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และมิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

การเก็บข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามในส่วนที่ 3 เกี่ยวกับการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยลงรายละเอียดคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสะท้อนให้เห็นศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรอย่างรอบด้านในภาพรวม โดยศึกษาจากการเก็บข้อมูลภาคสนามบริบทของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการวิจัยในการพัฒนาแนวคิดและการออกแบบขั้นตอนการวิจัยในระยะต่อไป

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่จริง ดังนี้

1. ด้านภูมิหลังประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ทั้งความเป็นมาของย่านชุมชนเก่าพิจิตร การก่อตั้งชุมชน และความเปลี่ยนแปลงหลังมีการตัดผ่านเส้นทางรถไฟ

2. ด้านข้อมูลทางกายภาพของชุมชน ทั้งภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมและลักษณะการตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือน
3. ด้านข้อมูลสภาพสังคม ลักษณะครอบครัว เครือญาติและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
4. ด้านข้อมูลด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การนับถือศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา อาหาร การแต่งกาย และภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. ด้านข้อมูลสภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ลักษณะอาชีพหลัก วิถีชีวิตความเป็นอยู่
6. ด้านแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน ได้แก่ วัด พิพิธภัณฑ์ ศาลเจ้า ดึกอาคาร บ้านเรือนไม้เก่า สถานีรถไฟ

7. ด้านสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาชุมชน (Community Study) โดยศึกษาย่านชุมชนเก่าพิจิตรในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะภูมิหลังประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และสังคม ข้อมูลทางกายภาพของชุมชน สภาพสังคม ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต และแหล่งเรียนรู้ และสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาบริบทย่านชุมชนเก่าพิจิตรและเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและสามารถเก็บข้อมูลได้อย่างครบถ้วนมากที่สุด

2. วิเคราะห์ศักยภาพทุนทางสังคม ซึ่งการวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชนและปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์ความต้องการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับประเด็นปัญหานั้น (stakeholder analysis) และตั้งโจทย์การวิจัยร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับผู้ร่วมวิจัย

3. ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ ผู้วิจัยทำการรวบรวมและสังเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นการศึกษาที่ได้กำหนดไว้และเตรียมข้อมูลไว้สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในภาพรวมอีกครั้ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ดังนี้

1. **แบบสำรวจ (Survey Guideline)** ทำการสำรวจและศึกษาชุมชน (Community Study) ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและสังคมในการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป โดยการสำรวจข้อมูลของชุมชนในบริบทย่านชุมชนเก่าอย่างรอบด้าน ใช้การศึกษาริบทของย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยเก็บข้อมูลดังนี้

1.1 ด้านภูมิหลังประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ทั้งความเป็นมาของย่านชุมชนเก่าพิจิตร การก่อตั้งชุมชน และความเปลี่ยนแปลงหลังมีการตัดผ่านเส้นทางรถไฟ

1.2 ด้านข้อมูลทางกายภาพของชุมชน ทั้งภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมและลักษณะการตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือน

1.3 ด้านข้อมูลสภาพสังคม ลักษณะครอบครัวและเครือญาติ และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

1.4 ด้านข้อมูลด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การนับถือศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา อาหาร การแต่งกาย และภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.5 ด้านข้อมูลสภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ลักษณะอาชีพหลัก วิถีชีวิตความเป็นอยู่

1.6 ด้านแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน ได้แก่ วัด พิพิธภัณฑ์ ศาลเจ้า ดึกอาคาร บ้านเรือนไม้เก่า สถานีรถไฟ

1.7 ด้านสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

2. แบบบันทึกภาคสนาม (Field notes) ได้แก่ แบบบันทึกภาคสนาม (Field notes) ใช้บันทึกปรากฏการณ์ การตีความ การประเมินผล การตั้งข้อสังเกต เป็นต้น รวมทั้งเครื่องบันทึกเสียง (Tape records) ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่ม เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องและครบถ้วน และเครื่องมือบันทึกภาพ (Digital camera) เพื่อรวบรวมภาพบรรยากาศการมีส่วนร่วมการวิจัย กิจกรรมการวิจัยและภาพต่าง ๆ ที่สามารถอธิบายผลการวิจัยได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. แบบสังเกต (Observation) ผู้วิจัยใช้ทำการศึกษาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ซึ่งเป็นแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation) มีการกำหนดประเด็นในการสังเกต ได้แก่ สภาพความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยย่านชุมชนเก่าพิจิตร บรรยากาศการประชุม การแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของสมาชิกชมรม และการทำหน้าที่ของสมาชิกชมรมในส่วนการศึกษาการดำเนินการ ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งเป็นแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation) มีการกำหนดประเด็นในการสังเกต ได้แก่ ความกระตือรือร้น ความตั้งใจ การให้ความร่วมมือ ในการทำกิจกรรมของชุมชน บรรยากาศของการทำกิจกรรมร่วมกัน ปัญหาอุปสรรคและการปรับปรุง

4. แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการใช้แนวคำถามการสัมภาษณ์โดยตรง ซึ่งเป็นแนวคำถามปลายเปิดที่ได้มาจากการทบทวนเอกสารแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured) และนำข้อสรุปที่ได้มาตอบโจทย์วัตถุประสงค์ดังกล่าวให้สมบูรณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดเห็น ทศนคติ แนวคิด โดยคำถามจะ

ถูกถามในรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์แบบต่าง ๆ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสพูดคุยและแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระระหว่างผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วมวิจัย

การใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ให้ความรู้ ได้แก่ 1) หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดพิจิตร โรงเรียนพิจิตรพิทยาคม 2) ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร 3) หัวหน้านายสถานีรถไฟพิจิตร 4) หัวหน้านายสถานีรถไฟบางมูลนาก 5) นายกเทศมนตรีตำบลวังกรด 6) เจ้าหน้าที่สำนักวัฒนธรรมจังหวัด จังหวัดพิจิตร 7) คณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร 8) ประชาชนที่อาศัยในย่านชุมชนเก่าจังหวัดพิจิตร และ 9) ผู้อำนวยการศูนย์ PISA สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 สัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์เกี่ยวกับศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร และภูมิหลังทางด้านประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรและการบริหารด้านการศึกษาชุมชน

5. แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่มแบบไม่มีโครงสร้างที่เป็นการสนทนาแบบไม่เคร่งครัด คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ให้ความรู้ เฉพาะผู้มีประสบการณ์ทางด้านการศึกษา เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยให้มีอิสระในการตอบคำถามโดยผู้วิจัยจะมีการตั้งคำถามหลักเอาไว้ แต่ในการสนทนาจะไม่เรียงคำถามหรือในบางครั้งก็ถามนอกเหนือจากคำถามที่ได้ตั้งไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ระหว่างการสนทนา แต่ก็จะไม่เกินขอบเขตความต้องการในการศึกษาวิจัย ซึ่งแบบที่สร้างขึ้นจะมีความแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมในแต่ละกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มีดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพและข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชื่อ เพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด อาชีพ ความรู้และประสบการณ์

ตอนที่ 2 การสอบถามบุคคลในกลุ่มเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็น ความเชื่อ ทศนคติ ที่มีต่อสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

6. แบบวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) เป็นการจัดประชุมร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) เป็นการวิเคราะห์ร่วมกันเกี่ยวกับศักยภาพทุนทางสังคม สภาพปัญหาของชุมชนและปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับประเด็นปัญหานั้น (stakeholder analysis) และตั้งโจทย์การวิจัยร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับชุมชน จากนั้นจำแนกข้อมูลในการวิเคราะห์และเชื่อมโยงระบบความคิดที่สัมพันธ์กันสถานการณ์โดยการสำรวจระดมความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับสภาพการณ์ท่องเที่ยวในปัจจุบันและศักยภาพด้านการ

ท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรทั้ง 4 ชุมชน เพื่อค้นหาจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ดังนี้

1. การสำรวจ (Survey Guideline) ทำการสำรวจและศึกษาชุมชน (Community Study) ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและสังคมในการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป โดยการสำรวจข้อมูลของชุมชนในบริบทย่านชุมชนเก่าอย่างรอบด้าน ใช้ทำการศึกษาบริบทของย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยเก็บข้อมูลดังนี้

- 1.1 ด้านภูมิหลังประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ทั้งความเป็นมาของย่านชุมชนเก่าพิจิตร การก่อตั้งชุมชน และความเปลี่ยนแปลงหลังมีการตัดผ่านเส้นทางรถไฟ
- 1.2 ด้านข้อมูลทางกายภาพของชุมชน ทั้งภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมและลักษณะการตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือน
- 1.3 ด้านข้อมูลสภาพสังคม ลักษณะครอบครัวและเครือญาติ และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
- 1.4 ด้านข้อมูลด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การนับถือศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา อาหาร การแต่งกาย และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 1.5 ด้านข้อมูลสภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ลักษณะอาชีพหลัก วิถีชีวิตความเป็นอยู่
- 1.6 ด้านแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน ได้แก่ วัด พิพิธภัณฑสถานเจ้า ตึกอาคาร บ้านเรือนไม้เก่า สถานีรถไฟ
- 1.7 ด้านสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

2. การบันทึกภาคสนาม (Field notes) ที่บันทึกปรากฏการณ์ การตีความ การประเมินผล การตั้งข้อสังเกต เป็นต้น ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มเพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องและครบถ้วน และรวบรวมภาพบรรยากาศการมีส่วนร่วมการวิจัย กิจกรรมการวิจัยและภาพต่าง ๆ ที่สามารถอธิบายผลการวิจัยได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. วิธีการสังเกต (Observation) ทั้งวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปสังเกตพฤติกรรม เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำกิจกรรมการเรียนรู้และนำมาหาความสัมพันธ์และความหมายของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในภาพรวมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและครบถ้วนและวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและความรู้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ขณะเดียวกันจะซักถามและจดบันทึกข้อมูลที่ต้องการเพิ่มเติมอย่างละเอียดมากขึ้น ตลอดจนสังเกตพฤติกรรมกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และสังเกตการณ์โดยเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก มีการกระทำกิจกรรมด้วยกันจนกระทั่งเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิดและความหมายที่คนเหล่านั้นให้ต่อปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาอยู่ ซึ่งเมื่อสังเกตแล้วจะต้องมีการซักถามและการจดบันทึกข้อมูลด้วย ซึ่งอาจจดบันทึกในระหว่างการสังเกตหรือในภายหลังก็ได้

4. วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) โดยการใช้แนวคำถามเป็นการสัมภาษณ์โดยตรงกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้หรือมีข้อมูลในเรื่องที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาอย่างดีที่สุดหรือมีความเกี่ยวข้องมากที่สุด โดยกำหนดแบบเจาะจงที่เน้นการใช้คำถามปลายเปิดแบบเจาะลึก ซึ่งได้มาจากการทบทวนเอกสาร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งในเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกซึ่งเข้าถึงข้อมูล

การใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ให้ความรู้ ได้แก่ 1) หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร โรงเรียนพิจิตรพิทยาคม 2) ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร 3) หัวหน้านายสถานีรถไฟพิจิตร 4) หัวหน้านายสถานีรถไฟบางมูลนาก 5) นายกเทศมนตรีตำบลวังกรด 6) เจ้าหน้าที่สำนักวัฒนธรรมจังหวัด จังหวัดพิจิตร 7) คณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร 8) ประชาชนที่อาศัยในย่านชุมชนเก่าจังหวัดพิจิตร และ 9) ผู้อำนวยการศูนย์ PISA สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

5. วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสนทนาแบบไม่มีโครงสร้าง ลักษณะนี้เป็นการสนทนาแบบไม่เคร่งครัดกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ให้ความรู้ เฉพาะผู้มีประสบการณ์ทางด้านการศึกษา เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

ผู้วิจัยจะมีการตั้งคำถามหลักเอาไว้ แต่ในการสนทนาจะไม่เรียงคำถามหรือในบางครั้งก็ถามนอกเหนือจากคำถามที่ได้ตั้งไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ระหว่างการสนทนา แต่ก็จะไม่เกินขอบเขตความต้องการในการศึกษาวิจัย โดยผู้วิจัยได้จากการทบทวน วรรณกรรมและการลงพื้นที่กรณีศึกษาในครั้งแรกแล้วนำมาประมวลเพื่อตั้งเป็นคำถามที่ใช้ในการสนทนา ซึ่งแบบที่สร้างขึ้นจะมีความแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมในแต่ละกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

6. การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) เป็นการจัดประชุมร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรทั้ง 4 ชุมชน เป็นการวิเคราะห์ร่วมกันเกี่ยวกับศักยภาพทุนทางสังคม สภาพปัญหาของชุมชนและปัจจัยเงื่อนไขที่

เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับประเด็นปัญหานั้น (stakeholder analysis) และตั้งโจทย์การวิจัยร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับชุมชน

จากนั้นจำแนกข้อมูลในการวิเคราะห์และเชื่อมโยงระบบความคิดที่สัมพันธ์กันสถานการณ์ โดยการสำรวจระดมความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับสภาพการณ์ท่องเที่ยวในปัจจุบันและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อค้นหาจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat)

ผู้วิจัยได้สรุปเป็นตารางแสดงสรุปขั้นตอนการศึกษาระยะที่ 1 ระยะก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แสดงไว้ดังตาราง 9

ตาราง 9 แสดงสรุประยะที่ 1 ระยะก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์	ระยะที่ 1	วิธีดำเนินการวิจัย	กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ
	ก่อนการวิจัย			
ศึกษา ศักยภาพ ด้านการ ท่องเที่ยวมิติ ใหม่ของย่าน ชุมชนเก่า พิจิตร	ส่วนที่ 1 เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง	1. เก็บข้อมูลจาก เอกสารที่เกี่ยวข้อง 2. การทบทวน แนวคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3. จากการทบทวน เอกสารที่เกี่ยวข้อง	-	กรอบแนวคิดการ วิจัย
	ส่วนที่ 2 เพื่อจัดประชุม วิเคราะห์ ศักยภาพของ ชุมชน	การวิเคราะห์ ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis)	กลุ่มผู้ให้ความรู้ - ประธานชมรมชุมชนฯ - คณะกรรมการชมรมฯ	แบบวิเคราะห์ ศักยภาพของ ชุมชน (SWOT Analysis)
	ส่วนที่ 3 เพื่อศึกษา ศักยภาพด้านการ ท่องเที่ยวมิติใหม่ ของย่านชุมชนเก่า พิจิตร	1. ศึกษาชุมชนและ องค์ความรู้ ประวัติศาสตร์ 2. วิเคราะห์ ศักยภาพทุนทาง สังคม 3. ข้อมูลที่ได้จาก การลงพื้นที่	กลุ่มผู้ให้ความรู้ - หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์ฯ - ประธานชมรมชุมชนฯ - นายสถานีรถไฟ - นายกเทศมนตรี - เจ้าหน้าที่สำนักวัฒนธรรม - คณะกรรมการชมรมฯ - ประชาชน	- แบบสำรวจ - แบบบันทึก ภาคสนาม - แบบสังเกต - แนวคำถามใน การสัมภาษณ์ เชิงลึก

วัตถุประสงค์	ระยะที่ 1 ก่อนการวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ
			- ผู้อำนวยการศูนย์ PISA - ศึกษานิเทศก์ - ครูผู้สอนในระบบ นอก ระบบ และ ตามอัธยาศัย	- แนวคำถามใน การสนทนากลุ่ม

ตามวัตถุประสงค์ที่ 2 สร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ระยะที่ 2 ระยะดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการทั้งการวางแผนการลงมือปฏิบัติและการปฏิบัติ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการเตรียมการก่อนปฏิบัติการวิจัยเพื่อสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มผู้ร่วมภาคีเครือข่ายการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ผู้วิจัยได้สรุปการศึกษาในระยะที่ 2 ระยะดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การเตรียมการก่อนปฏิบัติการวิจัย ส่วนที่ 2 การปฏิบัติการวิจัย และส่วนที่ 3 การสรุปผลการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 การเตรียมการก่อนปฏิบัติการวิจัย

1. การเตรียมข้อมูลการวิจัย (Research Design) โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษาเพื่อใช้เป็นกรอบความรู้ในการวิจัยและนำไปสู่การออกแบบการวิจัย (Research Design) เพื่อระบุคำถามวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัยที่ชัดเจน จากนั้นติดต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับย่านชุมชนเก่าพิจิตร แม้ว่าพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้จะเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยคุ้นเคยอยู่แล้วแต่เพื่อให้ได้ข้อมูลละเอียดมากยิ่งขึ้น และเป็นการเปลี่ยนบทบาทมาเป็นนักวิจัย ผู้วิจัยจึงต้องมีการเตรียมพื้นที่อีกครั้งเพื่อสร้างความคุ้นเคย และที่สำคัญคือการแนะนำตนเองในฐานะนักวิจัยที่จะต้องเก็บข้อมูลการวิจัยด้วย

2. การเตรียมชุมชน เป็นการประสานงานติดต่อย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเข้ามาทำวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจและให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการดำเนินการวิจัย อันนำไปสู่การสร้างความร่วมมือกันในการร่วมดำเนินการวิจัยร่วมกับ

การประสานงานกับเครือข่ายหรือองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับดำเนินการวิจัย เพื่อสามารถระบุกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีความสำคัญต่อการเข้ามีส่วนร่วมการวิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย และการขอความร่วมมือในการเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้

ในช่วงนี้เป็นการเตรียมชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญและเป็นหลักของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีจุดมุ่งเน้นสำคัญที่จะให้เกิดสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน รวมถึงเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการดำเนินการวิจัย อันนำไปสู่การสร้างความร่วมมือในการดำเนินการวิจัยร่วมกับผู้วิจัย และการสอบถามเครือข่ายหรือองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง แล้วจึงทำการเข้าไปแนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ สร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญในบทบาท รวมถึงการขอความร่วมมือในการเข้าร่วมการวิจัย ในครั้งนี้ ทั้งนี้ผู้วิจัยชี้แจงทำความเข้าใจกับกลุ่มภาคีเครือข่ายได้มีส่วนร่วมในการวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกันตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการบันทึกข้อมูลก่อนลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูลจริง เพื่อกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีความสำคัญต่อการเข้ามีส่วนร่วมการวิจัย ขั้นเตรียมการวิจัยนี้ ประกอบด้วยขั้นตอนย่อยตามลำดับ ดังนี้

2.1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน (Build-up Rapport) บนฐานคิดว่าวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนที่ดีที่สุดคือการปฏิบัติตัวของนักวิจัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยอาศัยประสบการณ์เดิมที่เป็นทุนเดิมทั้งด้านความคุ้นเคยพื้นที่ที่กายภาพของพื้นที่เป้าหมายการรู้จักกับชุมชนหลากหลายระดับ การสัมผัสวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ต่อเมื่อได้ทบทวนแนวคิดและกระบวนการระเบียบวิจัย ผู้วิจัยได้เข้าไปแนะนำตนเองกับผู้นำชุมชนและกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้าไปศึกษาและเก็บข้อมูลด้วย ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักบางส่วนได้ทำความคุ้นเคยและทำความรู้จักจากการศึกษาพื้นที่ในระยะแรกมาก่อนแล้ว ในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

2.1.1 การเตรียมความพร้อมของนักวิจัย อาศัยข้อมูลจากการลงพื้นที่จากการศึกษาในช่วงต้นทั้งด้านตัวบุคคลเป้าหมาย เครือข่ายในระดับพื้นที่ และหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยทำการทบทวนอีกครั้งเพื่อให้เกิดความชัดเจนทั้งด้านข้อมูลบุคคล และข้อมูลด้านกายภาพอื่น ๆ เพื่อประกอบการพูดคุยและสร้างความคุ้นเคยในพื้นที่ให้ได้มากที่สุด

2.1.2 เข้าร่วมกิจกรรมสำคัญของชุมชน โดยผู้วิจัยได้แจ้งความประสงค์เพื่อขอเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญของชุมชน

2.1.3 ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลพื้นที่เพิ่มเติม โดยเป็นการทบทวนข้อมูลเดิมอีกครั้ง ระหว่างนี้ผู้วิจัยจะแนะนำตัวเอง พร้อมทั้งขออนุญาตขอข้อมูลเพิ่มเติมหากมีประเด็นเพิ่มเติม

2.2 การคัดเลือกชุมชนที่จะเป็นพื้นที่กรณีศึกษา (Selecting Community)
การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่เป้าหมาย คือ ย่านชุมชนเก่า จังหวัดพิจิตร เนื่องจากเป็นพื้นที่เป็นไปตามเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการวิจัย และยังเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้เคยลงพื้นที่สำรวจและจัด

กิจกรรมการเรียนรู้หลายครั้ง จึงทำให้มีความสัมพันธ์อันดีกับคนในพื้นที่มองเห็นถึงความร่วมมือและศักยภาพของย่านชุมชนเก่าพิจิตรในการเข้าไปดำเนินการวิจัย นอกจากนี้ทางหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตรได้มีการขับเคลื่อนย่านชุมชนเก่าพิจิตรให้เป็นมรดกจังหวัดสืบไป ดังนั้น พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีความพร้อมได้รับการส่งเสริมศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ดังนี้ 1) ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก อยู่ในเขตตำบลบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร 2) ย่านชุมชนเก่าวังกรด อยู่ในเขตตำบลบ้านบุง อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร 3) ย่านชุมชนเก่าท่าฟ่อ อยู่ในเขตตำบลท่าฟ่อ อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร และ 4) ย่านชุมชนเก่าสะพานหิน อยู่ในเขตตำบลสะพานหิน อำเภอสะพานหิน จังหวัดพิจิตร

3. การเตรียมคน หมายถึง การเตรียมกลุ่มผู้ร่วมภาคีเครือข่ายการวิจัย โดยมุ่งหมายให้เกิดความพร้อมในการดำเนินการวิจัยซึ่งเป็นระยะต่อไปและให้เกิดการประสานงานที่ดีเพื่อความสะดวกต่อการดำเนินงานวิจัย ในส่วนของการเตรียมคนนั้นเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับกลุ่มผู้ร่วมภาคีเครือข่ายการวิจัย เพื่อเป็นแกนนำในการปฏิบัติงานวิจัยร่วมกับนักพัฒนาและผู้วิจัย อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้ยึดหยุ่นต่อกระบวนการวิจัยทั้งหมดโดยกระบวนการศึกษาวิจัยครั้งนี้ให้ความสำคัญกับวิถีการดำเนินชีวิตเป็นหลักให้ดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติและเป็นวิถีชีวิตของชุมชนให้มากที่สุด แต่ยังคงยึดแนวทางหลักของระเบียบวิธีวิจัยไว้ การชี้แจงทำความเข้าใจกับผู้ร่วมวิจัยถึงขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดการดำเนินการวิจัย โดยเข้ามามีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการทำความเข้าใจในข้อคำถามจากการสำรวจและสอบถามตลอดจนเทคนิคการสัมภาษณ์ การบันทึกข้อมูลก่อนลงพื้นที่จริง

ผู้วิจัยได้คัดเลือก กลุ่มที่ 2 กลุ่มภาคีเครือข่ายการวิจัย โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) เนื่องจากเป็นกลุ่มองค์กรและกลุ่มบุคคลที่มีเครือข่ายการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร จำนวน 10 คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) โดยใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 4 กลุ่ม เนื่องจากเป็นกลุ่มภาคีเครือข่ายที่เป็นองค์กรที่มีเป้าหมายร่วมกันที่มีส่วนร่วมในการส่งเสริมศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวในย่านชุมชนเก่าพิจิตร ทั้งศักยภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนย่านเก่าพิจิตร สถานการณ์ปัญหา และความต้องการของชุมชน

3.2 หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร จำนวน 10 คน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) โดยใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 1 กลุ่ม เนื่องจากเป็นกลุ่มภาคีเครือข่ายที่

เป็นองค์กรที่มีเป้าหมายร่วมกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร ในการขับเคลื่อนย่านชุมชนเก่าพิจิตรให้เป็นมรดกจังหวัดพิจิตร

3.3 เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร จำนวน 120 คน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) มีเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

- 3.3.1 เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดพิจิตร
- 3.3.2 เป็นกลุ่มช่วงอายุ 18-35 ปี หรือ เรียกว่า กลุ่ม Young Neo Traveler
- 3.3.3 มีเวลาที่เหมาะสมกับการเข้าร่วมการวิจัย
- 3.3.4 มีความสนใจในการเข้าร่วมการวิจัย
- 3.3.5 เป็นกลุ่มเยาวชนแกนนำที่ร่วมกันขับเคลื่อนการดำเนินงานของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัดพิจิตร ตามแผนงานที่ 3 ในการเผยแพร่ความรู้เรื่อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม

ผู้วิจัยใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 10 กลุ่ม โดยการสอบถามบุคคลในกลุ่มเพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดเห็น ความเชื่อ ทศนคติ แนวคิด คำถาม จะถูกถามในรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์แบบต่าง ๆ ที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสพูดคุยและแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ

ส่วนที่ 2 การปฏิบัติการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยแบ่งการปฏิบัติการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผน (Plan) 2) การปฏิบัติ (Action) 3) การสังเกต (Observation) และ 4) การสะท้อนผล (Reflection) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

วงรอบที่ 1

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเริ่มต้นการวางแผนในวงรอบที่ 1 โดยร่วมกันระบุนความต้องการและวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายและผลการศึกษาความต้องการในการพัฒนาเพื่อเป็นการทบทวนประเด็นความต้องการในการพัฒนาของผู้ร่วมวิจัย ด้วยเทคนิคประชุมระดมสมองร่วมกับการใช้แผนผังความคิด (Mind map) เป็นเครื่องมือให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันระดมความคิด

ในขั้นนี้เน้นการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนและการให้การศึกษากับชุมชน (Community Education Participation-CEP) โดยเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ โดยวิธีการจะใช้การอภิปรายถกประเด็นปัญหา (Dialogue) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งที่เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนระดับบุคคลและระดับกลุ่มบุคคล เพื่อเป็นการประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (Needs Assessment) พร้อมกับการประเมินความเป็นไปได้ในด้านทรัพยากร (Resource Assessment) ที่มี

อยู่ในชุมชน ทั้งที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และ ทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการกำหนดแผนเพื่อการจัดกิจกรรมต่อไป จากนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ ร่วมกันวางแผนโดยเริ่มจากการร่วมกันกำหนดแนวทางการดำเนินงานการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกน นำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ผู้วิจัยขอสรุปเป็นวิธีการดำเนินงานตามขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan) ดังนี้

1. จัดประชุมเพื่อนำเสนอข้อมูลศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่า พิจิตรจากการศึกษาในระยะที่ 1 ระยะก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
2. เสนอแนวทางการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอย ประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร
3. วางแผนการดำเนินงานในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอย ประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อสร้างรูปแบบ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของ เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ดังนี้

แบบสังเกต (Observation) ผู้วิจัยใช้ทำการศึกษาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่าน ชุมชนเก่าพิจิตร ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ซึ่งเป็นแบบ สังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation) มีการกำหนดประเด็นในการสังเกต ได้แก่ สภาพ ความสัมพันธ์ บรรยากาศการประชุม การแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของสมาชิกชมรม และการทำหน้าที่ของสมาชิกชมรมในส่วนการศึกษาการดำเนินการ ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งเป็นแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation) มีการกำหนดประเด็นในการสังเกต ได้แก่ ความกระตือรือร้น ความตั้งใจ การให้ความร่วมมือ ในการทำกิจกรรมของชุมชน บรรยากาศของการทำกิจกรรมร่วมกัน ปัญหาอุปสรรคและการปรับปรุง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษา ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ดังนี้

วิธีการสังเกต (Observation) ทั้งวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปสังเกตพฤติกรรม เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะทำกิจกรรม

การเรียนรู้และนำมาหาความสัมพันธ์และความหมายของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น จุดมุ่งหมายในขั้นตอนนี้ คือ การทำความเข้าใจกับชุมชน การระบุเป้าหมายพื้นที่การศึกษาและการเตรียมผู้วิจัยร่วมและเครือข่าย รวมถึงการเตรียมตัวนักวิจัยเอง ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง โดยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปสังเกตพฤติกรรม เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะทำกิจกรรมการเรียนรู้และนำมาหาความสัมพันธ์และความหมายของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในภาพรวมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและครบถ้วนและวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและความรู้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ขณะเดียวกันจะซักถามและจดบันทึกข้อมูลที่ต้องการเพิ่มเติมอย่างละเอียดมากขึ้น

ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และสังเกตการณ์โดยเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก มีการกระทำกิจกรรมด้วยกันจนกระทั่งเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิดและความหมายที่คนเหล่านั้นให้ต่อปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาอยู่ ซึ่งเมื่อสังเกตแล้วจะต้องมีการซักถามและการจดบันทึกข้อมูลด้วย ซึ่งอาจจดบันทึกในระหว่างการสังเกตหรือในภายหลังการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงของข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเริ่มตั้งแต่การการสังเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ (Concept) เพื่อให้เป็นหมวดหมู่ (Category) สำหรับการวิเคราะห์ตามมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริง

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติ (Action)

ผู้วิจัยปฏิบัติตามการวางแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยในขั้นตอนนี้มีการทำความเข้าใจร่วมกันของทุกฝ่ายในชุมชนก่อนการดำเนินการตามแผนการดำเนินงานและเมื่อทุกฝ่ายเข้าใจตรงกันแล้ว จึงดำเนินการปฏิบัติตามการวางแผนการดำเนินงานซึ่งเป็นไปตามความพร้อมและความต้องการของชุมชน โดยทุกฝ่ายจะต้องมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันตามบทบาทและศักยภาพที่เหมาะสมของแต่ละฝ่ายตามข้อตกลงกัน โดยทุกฝ่ายต้องทำอย่างจริงจังครบทุกขั้นตอนตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่งมีรายละเอียดของการปฏิบัติ (Action) ตามขั้นตอนที่ 2 ดังนี้

1. กระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ผ่านชุมชนเก่าฟิจิตร ข้อมูลจากการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน พร้อม ๆ กับการประเมินความต้องการของชุมชน ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์และพัฒนาเป็นกิจกรรมพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่

2. การกำหนดแผนงาน (Planning Phase) ในช่วงนี้จะเป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันเพื่อคัดเลือกกิจกรรมพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ที่จะต้องดำเนินการ ดังนั้นต้องมั่นใจว่ากลุ่มภาคีเครือข่ายมีบทบาทหลักในการแก้ไขปัญหาและการกำหนดกิจกรรมที่จะดำเนินการ

3. การปฏิบัติตามกิจกรรม (Implementation Phase) เป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง โดยคำถามที่ผู้วิจัยจะต้องใช้ถามกันในกลุ่มหรือในคณะทำงานเพื่อการดำเนินการในขั้นนี้คืออะไร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร โดยมีเครื่องมือและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย ดังต่อไปนี้

3.1 ร่วมกำหนดแผนกิจกรรมพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ การดำเนินงานโดยบูรณาการเข้ากับแผนของชุมชนและท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว กำหนดกิจกรรม การระบุดำเนินการ ประสงค์ เป้าหมาย ระยะเวลาการดำเนินงาน ผลลัพธ์ที่ต้องการ รวมถึงการกำหนดตัวบุคคลและกลุ่มที่เข้าร่วมแต่ละกิจกรรม

3.2 วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในทุกกิจกรรม และการเก็บรวบรวมเอกสารหลังการประชุมในแต่ละครั้งและการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้นำชุมชน

3.3 ถอดบทเรียนในแต่ละครั้งและประยุกต์ใช้แนวคิดการวิเคราะห์แบบชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice) เพื่อวิเคราะห์บทเรียนของกิจกรรมพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่แต่ละครั้ง ทั้งนี้เพื่อให้วงจรนี้เกิดการสะท้อนกลับขององค์ความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการวิจัยเป็นการค้นข้อมูล

นอกจากนี้แล้วกระบวนการดังกล่าวจะเป็นกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ที่ผู้วิจัยมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและผู้วิจัยที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูล นอกจากนี้แล้วกระบวนการดังกล่าวยังนับว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการติดตามประเมินผลแบบเสริมพลัง (Empowerment Evaluation) ระหว่างการปฏิบัติตามกิจกรรมไปด้วย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ดังนี้

แบบสังเกต (Observation) ผู้วิจัยใช้ทำการศึกษาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ซึ่งเป็นแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation) มีการกำหนดประเด็นในการสังเกต ได้แก่ สภาพความสัมพันธ์ บรรยากาศ การแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมของสมาชิกชมรม และการทำหน้าที่ของสมาชิกชมรมในส่วนการศึกษาการดำเนินการ ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งเป็นแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation) มีการกำหนดประเด็นในการสังเกต ได้แก่ ความกระตือรือร้น ความตั้งใจ การให้ความร่วมมือ ในการทำกิจกรรมของชุมชน บรรยากาศของการทำกิจกรรมร่วมกัน ปัญหาอุปสรรคและการปรับปรุง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการสังเกต (Observation) ใช้ทั้งวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและความรู้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในทุกกิจกรรม และการเก็บรวบรวมเอกสารหลังการประชุมในแต่ละครั้งและการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้นำชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 การสังเกต (Observation)

ขั้นตอนนี้ผู้ร่วมวิจัยสังเกตขณะมีการปฏิบัติการวิจัยเพื่อบันทึกข้อมูลที่ปรากฏขึ้นตามการวางแผนหรือตามสถานการณ์ที่ปรากฏ โดยมีเป้าหมายเพื่อนำผลการบันทึกข้อมูลมาประมวลผลเพื่อนำผลการบันทึกข้อมูลมาประมวลผลเพื่อประเมินการดำเนินการวิจัย โดยมีการสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรมการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่จากการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินพฤติกรรมกรรมกรมีส่วนร่วมในครั้งนี้ ซึ่งในทุกกระบวนการของการวิจัยจะต้องมีการสังเกตการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปด้วยและเก็บข้อมูลเหล่านั้นไว้เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน โดยในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย ข้อมูลในการสังเกตควรครอบคลุมในด้านกระบวนการทำงาน ด้านผลการปฏิบัติตามแผนงาน ด้านบริบทสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง และด้านข้อจำกัดของการปฏิบัติ ในระยะนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. การติดตามและประเมินผลกิจกรรม (Monitoring and Evaluation Phase) ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นผลของการวิจัยว่าครบถ้วนถูกต้องหรือไม่ จากนั้นจะมีการจัดทำบทเรียนและจัดเวทีชาวบ้านเพื่อนำเสนอผลการวิจัยเพื่อเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชน รวมถึงการสานต่อให้ชาวบ้านนำบทเรียนจากการดำเนินการวิจัยไปดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

2. ประยุกต์รูปแบบการถอดบทเรียน (Lessons: Learned) โดยใช้แนวคิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน

3. การติดตามและประเมินผลกระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ดังนี้

1. **แบบสังเกต (Observation)** ผู้วิจัยใช้ทำการศึกษาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ซึ่งเป็นแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation) มีการกำหนดประเด็นในการสังเกต ได้แก่ สภาพ

ความสัมพันธ์ บรรยากาศการประชุม การแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของสมาชิกชมรม และการทำหน้าที่ของสมาชิกชมรมในส่วนของการศึกษาการดำเนินการ ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งเป็นแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation) มีการกำหนดประเด็นในการสังเกต ได้แก่ ความกระตือรือร้น ความตั้งใจ การให้ความร่วมมือ ในการทำกิจกรรมของชุมชน บรรยากาศของการทำกิจกรรมร่วมกัน ปัญหาอุปสรรคและการปรับปรุง

2. แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่มแบบไม่มีโครงสร้างที่เป็นการสนทนาแบบไม่เคร่งครัด คือ กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ร่วมภาคีเครือข่ายการวิจัย ได้แก่ 1) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร 2) หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร 3) เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร โดยให้มีอิสระในการตอบคำถามโดยผู้วิจัยจะมีการตั้งคำถามหลักเอาไว้ แต่ในการสนทนาจะไม่เรียงคำถามหรือในบางครั้งก็ถามนอกเหนือจากคำถามที่ได้ตั้งไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ระหว่างการสนทนา แต่ก็จะไม่เกินขอบเขตความต้องการในการศึกษาวิจัย ซึ่งแบบที่สร้างขึ้นจะมีความแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมในแต่ละกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. วิธีการสังเกต (Observation) ใช้ทั้งวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปสังเกตพฤติกรรมเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำกิจกรรมในภาพรวมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและครบถ้วนและวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและความรู้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ขณะเดียวกันจะซักถามและจดบันทึกข้อมูลที่ต้องการเพิ่มเติมอย่างละเอียดมากขึ้น ตลอดจนสังเกตพฤติกรรมกรรมการเข้าร่วมกิจกรรม

2. วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสนทนาแบบไม่มีโครงสร้าง แบบลักษณะนี้เป็นการสนทนาแบบไม่เคร่งครัด เป็นการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของข้อมูลอย่างเป็นธรรมชาติเพื่อหาข้อสรุปนำไปสู่การวางแผนที่ดีกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ร่วมภาคีเครือข่ายการวิจัย ได้แก่ 1) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร 2) หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร 3) เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนผล (Reflection)

เป็นขั้นสุดท้ายของวงจรการทำงานวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การสะท้อนผลหลังการดำเนินการวิจัย เป็นการประเมินหรือตรวจสอบกระบวนการแก้ปัญหาหรือสิ่งที่เป็นข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติการ ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องจะต้องตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่าง ๆ โดยทุกฝ่ายได้ร่วมกันวิเคราะห์ อภิปรายผล และประเมินผลการปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้โดยกลุ่ม

จะทำให้ได้แนวทางของการพัฒนาขั้นตอนการดำเนินงานกิจกรรม โดยนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาร่วมกันสะท้อนระหว่างนักวิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยกระบวนการสะท้อนผลต้องเป็นการพิจารณาและวิพากษ์

จากนั้นจัดประชุมกลุ่มโดยใช้เครื่องมือแผนผังทางความคิดในการบันทึกข้อมูลเพื่อระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมเพื่อหาปัญหาและความต้องการของชุมชนต่อการจัดลำดับความเร่งด่วนในการพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยววิถีใหม่ วิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพด้วยการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ดังนี้

1. **แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)** ใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่มแบบไม่มีโครงสร้างที่เป็นการสนทนาแบบไม่เคร่งครัด คือ กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ร่วมภาคีเครือข่ายการวิจัย ได้แก่ 1) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร 2) หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร 3) เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร โดยให้มีอิสระในการตอบคำถามโดยผู้วิจัยจะมีการตั้งคำถามหลักเอาไว้ แต่ในการสนทนาจะไม่เรียงคำถามหรือในบางครั้งก็ถามนอกเหนือจากคำถามที่ได้ตั้งไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ระหว่างสนทนา แต่ก็จะไม่เกินขอบเขตความต้องการในการศึกษาวิจัย ซึ่งแบบที่สร้างขึ้นจะมีความแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมในแต่ละกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

2. **ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: QGIS)** โดยเป็นข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ที่ช่วยทำให้นักท่องเที่ยวสามารถวางแผนและมองเห็นข้อมูลเส้นทางเชิงพื้นที่ แล้วนำมาใช้บริหารจัดการฐานข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ในรูปแบบเชิงพื้นที่ตามเงื่อนไขที่กำหนดได้ในรูปแบบสองมิติและสามมิติ สำหรับใช้เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่าพิจิตร

3. **แบบประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA)** เป็นทางเลือกหนึ่งของการวิจัยที่สังคมมีความเข้มข้นในเรื่องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในชุมชนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยใช้เครื่องมือแผนผังทางความคิดในการบันทึกข้อมูลเพื่อระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมเพื่อหาปัญหาและความต้องการของชุมชนต่อการจัดลำดับความเร่งด่วนในการพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยววิถีใหม่ วิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพด้วยการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) ในการเข้าออกชุมชนจึงมีข้อจำกัดเพิ่มขึ้น ฉะนั้น การประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วนเป็นเทคนิคที่ช่วยให้เรียนรู้สภาพชนบทอย่างมีระบบใน

ระยะเวลาอันสั้น และสามารถจัดลำดับความเร่งด่วนในการพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

4. รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดสนทนากลุ่มโดยมีแนวทางการสนทนาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย มีการบันทึกเทปเสียง แล้วจัดบันทึกข้อมูลระหว่างการสนทนากลุ่ม และนำข้อสรุปมาสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร โดยมีองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ 5 ประการ ได้แก่ 1) ปรัชญา หลักการ แนวคิดหรือทฤษฎี 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้ 3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ และขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 4) การวัดและประเมินผล และ 5) ระบบนิเวศการเรียนรู้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อสะท้อนบทเรียนหลังการดำเนินการวิจัยเป็นการประเมินตรวจสอบกระบวนการแก้ปัญหาการปฏิบัติโดยการอภิปรายปัญหาเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงและการวางแผนปฏิบัติต่อไป

2. การใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: QGIS) โดยเป็นข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ที่ช่วยทำให้นักท่องเที่ยวสามารถวางแผนและมองเห็นข้อมูลเส้นทางเชิงพื้นที่ แล้วนำมาใช้บริหารจัดการฐานข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ในรูปแบบเชิงพื้นที่ตามเงื่อนไขที่กำหนดสำหรับใช้เดินทางไปยังย่านชุมชนเก่าพิจิตร

3. การประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) ผู้วิจัยมีการใช้วิธีการหลากหลายประกอบกัน การวิจัยนี้เป็นการศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ในชุมชน โดยเฉพาะความปลอดภัยภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ซึ่งมีข้อจำกัดในการลงพื้นที่อย่างปกติ จึงจำเป็นต้องใช้วิธีการที่ยืดหยุ่นแต่ยังคงความเป็นระบบ โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 การเตรียมความพร้อมและวางแผนการเข้าสู่ชุมชน ศึกษาบริบทของพื้นที่เป้าหมายรวมถึงข้อจำกัดด้านสุขภาพและความปลอดภัยจากสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 วางแผนการดำเนินงานและสร้างความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของชุมชน ประสานงานกับผู้นำชุมชนหรือแกนนำท้องถิ่นเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเชิญชวนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ โดยเน้นความร่วมมือ ความไว้วางใจและความเคารพในบริบททางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของพื้นที่

3.2 การรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยกระบวนการระดมความคิดเห็น ดำเนินการประชุมกลุ่มย่อย โดยใช้แผนผังทางความคิดเป็นเครื่องมือหลักในการระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหาปัญหา ความต้องการและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่

3.3 การวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของประเด็นพัฒนา นำข้อมูลที่ได้จากการระดมความคิดเห็นมาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหาเพื่อจัดลำดับความเร่งด่วนของประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม

3.4 การสะท้อนผลการประเมินกลับสู่ชุมชน จัดเวทีนำเสนอผลการวิเคราะห์ต่อชุมชนเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเพิ่มเติมและวางแนวทางการพัฒนาในระยะถัดไป โดยเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของชุมชนท้องถิ่น

4. รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดสนทนากลุ่มโดยมีแนวทางการสนทนาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย มีการบันทึกเทปเสียง แล้วจัดบันทึกข้อมูลระหว่างการสนทนากลุ่มและนำข้อสรุปมาสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร โดยมีองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ 5 ประการ ได้แก่ 1) ปรัชญา หลักการ แนวคิดหรือทฤษฎี 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้ 3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ และขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 4) การวัดและประเมินผล และ 5) ระบบนิเวศการเรียนรู้

จากนั้นนำข้อมูลจากการสะท้อนผลการปฏิบัติในแต่ละวงรอบที่ 1 มาร่วมประเมินผลการดำเนินงานวิจัยและเป็นพื้นฐานประกอบการตัดสินใจ เพื่อสรุปถึงความสำเร็จ ข้อจำกัดและการให้ข้อเสนอแนะข้อมูลที่จะนำไปสู่การปรับปรุงและการวางแผนการปฏิบัติต่อไปในวงรอบที่ 2

วงรอบที่ 2

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan)

ในขั้นวางแผนในวงรอบที่ 2 เป็นการนำผลที่ได้จากขั้นตอนการสะท้อนการปฏิบัติในวงรอบที่ 1 มาปรับปรุงเพื่อวางแผนการปฏิบัติในวงรอบที่ 2 วัตถุประสงค์ของกิจกรรมในขั้นวางแผนเป็นการวางแผนเพื่อปรับปรุงกิจกรรมให้บรรลุผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยประชุมร่วมกันด้วยเทคนิคการระดมสมอง

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติ (Action)

ในขั้นการปฏิบัติในวงรอบที่ 2 ผู้วิจัยปฏิบัติตามการวางแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยผู้ร่วมวิจัยและผู้วิจัยเริ่มปฏิบัติการติดตามสังเกตการณ์ตามที่วางไว้

ขั้นตอนที่ 3 การสังเกต (Observation)

ในขั้นการสังเกตในวงรอบที่ 2 ผู้วิจัยทำการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมถึงประเด็นการสังเกตขณะมีการปฏิบัติการ เพื่อบันทึกข้อมูลสิ่งที่ปรากฏขึ้นตามสถานการณ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อนำผลการบันทึกข้อมูลเพื่อประเมินพฤติกรรมการมีส่วนร่วม การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ร่วมวิจัย ปัญหาอุปสรรคและการปรับปรุงและการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายถึงความรู้สึกในการเข้าร่วมในกิจกรรมครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนผล (Reflection)

ในขั้นการสะท้อนผลในวงรอบที่ 2 เป็นการนำผลจากการสังเกตในการปฏิบัติโครงการหรือกิจกรรมของผู้ร่วมวิจัยและและผลการสะท้อนความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาสะท้อนผลในที่ประชุม โดยทุกฝ่ายได้ร่วมกันวิเคราะห์ อภิปรายผลและประเมินผลการปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้โดยจะทำให้ได้แนวทางของการพัฒนาปรับปรุงแผนการปฏิบัติกิจกรรม

จากนั้นนำข้อมูลจากการสะท้อนผลการปฏิบัติในแต่ละวงรอบที่ 2 มาร่วมประเมินผลการดำเนินงานวิจัยและเป็นพื้นฐานประกอบการตัดสินใจเพื่อสรุปถึงความสำเร็จ ข้อจำกัดและการให้ข้อเสนอแนะข้อมูลที่น่าไปสู่การปรับปรุงและการวางแผนการปฏิบัติต่อไปในวงจรที่ 3

วงรอบที่ 3

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan)

ในขั้นการวางแผนในวงรอบที่ 3 เป็นการนำผลที่ได้จากขั้นตอนการสะท้อนการปฏิบัติในวงรอบที่ 2 มาปรับปรุงเพื่อวางแผนการปฏิบัติในวงรอบที่ 3 วัตถุประสงค์ของกิจกรรมในขั้นวางแผนเป็นการวางแผนเพื่อปรับปรุงกิจกรรมให้บรรลุผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยประชุมร่วมกันด้วยเทคนิคการระดมสมอง

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติ (Action)

ในขั้นการปฏิบัติในวงรอบที่ 3 ผู้วิจัยปฏิบัติตามการวางแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์การวิจัยซึ่งเป็นขั้นตอนที่ผู้ร่วมวิจัยเริ่มปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้ ผู้วิจัยติดตามสังเกตการณ์ โดยผู้ร่วมวิจัยเริ่มปฏิบัติการในสถานการณ์จริง

ขั้นตอนที่ 3 การสังเกต (Observation)

ในขั้นการสังเกตในวงรอบที่ 3 ผู้วิจัยทำการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมถึงประเด็นการสังเกตขณะมีการปฏิบัติการดำเนินการวิจัยเพื่อบันทึกข้อมูลสิ่งที่ปรากฏขึ้นตามสถานการณ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อนำผลการบันทึกข้อมูลเพื่อประเมินพฤติกรรมการมีส่วนร่วม การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ร่วมวิจัย ปัญหาอุปสรรคและการปรับปรุงและการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายถึงความรู้สึกในการเข้าร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนผล (Reflection)

ในขั้นการสะท้อนผลในวงรอบที่ 2 เป็นการนำผลจากการสังเกตในการปฏิบัติโครงการหรือกิจกรรมของผู้ร่วมวิจัยและและผลการสะท้อนความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมกิจกรรมมา

สะท้อนผลในที่ประชุม โดยทุกฝ่ายได้ร่วมกันวิเคราะห์ อภิปรายผลและประเมินผลการปฏิบัติตามแผน ที่กำหนดไว้โดยจะทำให้ได้แนวทางของการพัฒนาปรับปรุงแผนการปฏิบัติกิจกรรม

ผู้วิจัยได้สรุปเป็นตารางแสดงสรุปขั้นตอนการศึกษาระยะที่ 2 ระยะดำเนินการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตาราง 10 แสดงสรุประยะที่ 2 ระยะดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์	ขั้นตอนของ การวิจัย	ระยะที่ 2 ดำเนินการ วิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	กลุ่มผู้ให้ ข้อมูล	เครื่องมือ
เพื่อสร้าง รูปแบบการ เรียนรู้ ประวัติศาสตร์ ย่านชุมชนเก่า พิจิตรเพื่อ พัฒนาการ ท่องเที่ยวมิติ ใหม่ โดยการ ขับเคลื่อนของ เยาวชนแกนนำ นักสืบน้อย ย้อนรอย ประวัติศาสตร์ เมืองพิจิตร	การวางแผน (Plan)	ส่วนที่ 1 การ เตรียมการ ก่อน ปฏิบัติการ วิจัย	สร้างความสัมพันธ์ สำรวจชุมชน การเตรียม คนและภาคีเครือข่าย และวางแผนการ ดำเนินการ	กลุ่มภาคี เครือข่าย การวิจัย	- แบบสังเกต - เครื่องมือ การวิจัย
	การปฏิบัติ (Action)		การศึกษาวิเคราะห์ ปัญหาชุมชน กำหนด แผนงานกิจกรรม และ การปฏิบัติการวิจัย	กลุ่มภาคี เครือข่าย การวิจัย	- แบบสังเกต
	การสังเกต (Observation)	ส่วนที่ 2 การ ปฏิบัติการ วิจัย	ลงพื้นที่สังเกตการ ปฏิบัติการดำเนินการ วิจัยโดยมีกรอบคำถาม เพื่อการติดตามประเมิน	กลุ่มภาคี เครือข่าย การวิจัย	- แบบสังเกต - แนวคำถาม ในการสนทนา กลุ่ม
	การสะท้อนผล (Reflection)	ส่วนที่ 3 การสรุป ผลการวิจัย	สะท้อนกลับบทเรียน หลังการดำเนินการวิจัย และคืนข้อมูลแก่ชุมชน นำเสนอต่อเวที สาธารณะ ของท้องถิ่น	กลุ่มภาคี เครือข่าย การวิจัย	- แนวคำถาม ในการสนทนา กลุ่ม - QGIS - รูปแบบการ เรียนรู้ - แบบประเมิน RRA

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทั้งหมด 3 วงรอบ ถือเป็นการสิ้นสุดกระบวนการวิจัยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเห็นตรงกันว่าสิ่งที่ได้ปฏิบัติจากกระบวนการวิจัยทั้ง 3 วงรอบ จะได้รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ภายหลังจากสิ้นสุดกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 3 ผู้วิจัย ถอนตัวออกจากพื้นที่วิจัยและอยู่ในสถานะผู้ที่คอยช่วยเหลือผู้ร่วมวิจัย และภายหลังจากสิ้นสุดกระบวนการวิจัยผู้ร่วมวิจัยมีความสนใจอยากถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากการวิจัยให้กับชุมชนหรือท้องถิ่นต่าง ๆ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน โรงเรียน เครือข่าย สื่อออนไลน์ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติจริง โดยผู้วิจัยเป็นผู้คอยช่วยเหลือในการฝึกตัวแทนผู้วิจัยที่เป็นวิทยากรในการอบรมครั้งนี้และติดต่อวิทยากรภายนอกเพื่อมาให้ความรู้เพิ่มเติม

ส่วนที่ 3 การสรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยการสังเคราะห์ ซึ่งพิจารณาจากการวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร และการสังเคราะห์การสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ ซึ่งการสังเคราะห์ดังกล่าวผู้วิจัยได้เชื่อมโยงการวิเคราะห์กิจกรรมที่ดำเนินการประสบผลสำเร็จในแต่ละวงรอบที่สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการดำเนินการวิจัยนำมาสู่การสร้างข้อสรุปเป็นรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร และทำการคืนข้อมูลสู่ชุมชนตามขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เขียนร่างผลการวิจัยเพื่อคืนข้อมูลการวิจัยให้กับชุมชน
2. นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำปรึกษาและคำแนะนำ ซึ่งอาจารย์ที่ปรึกษาจะปรับแก้ในส่วนที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการตีความหรือการใช้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง รวมทั้งการเก็บข้อมูลยังไม่เพียงพอต่อการสรุปผลการวิจัย เป็นต้น
3. ปรับแก้รายงานผลการวิจัยตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา
4. ติดต่อพื้นที่วิจัยเพื่อจัดเวทีชาวบ้านสำหรับคืนข้อมูลการวิจัยให้กับชุมชน โดยการเชิญคนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพิจิตรและชุมชนใกล้เคียงในกรณีที่ผู้เล่าเรื่องเห็นว่าชุมชนใกล้เคียงจะได้รับประโยชน์จากผลการวิจัยดังกล่าว
5. จัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้จัดการคืนข้อมูลสู่ชุมชนบริเวณย่านชุมชนเก่าพิจิตรนั้นเพื่อฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ปัญหาในชุมชนโดยที่ชาวบ้านจะพอทำได้ด้วยตนเอง และเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการแก้ปัญหาร่วมกัน โดยการให้สมาชิกตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยทำการสะท้อนผลของข้อมูลไปยังผู้ให้ข้อมูลในขณะที่ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลทั้งในระหว่างการปฏิบัติและเมื่อสิ้นสุดการปฏิบัติ โดยอาจใช้เทคนิคต่าง ๆ เข้ามาช่วย เช่น การถอดบทเรียน การประเมินเสริมพลังการสะท้อนการปฏิบัติ ครอบคลุมในเรื่องของการสะท้อนถึงบรรยากาศ สภาพการณ์ ข้อค้นพบที่เกิดขึ้น การสะท้อนในลักษณะการประเมินวิพากษ์สิ่งที่ดำเนินการ ข้อค้นพบ การสะท้อนในลักษณะการให้คำอธิบายถึงข้อค้นพบ การสะท้อนในการค้นหาข้อเสนอเพื่อการปรับปรุงแนวทางปฏิบัติต่อไปเป็นการนำผลที่ค้นพบไปประยุกต์ใช้ โดยเมื่อทำการพูดคุยไปได้ระยะหนึ่ง ผู้วิจัยทำการพักการสนทนาเพื่อทบทวนคำตอบที่ผู้ให้ข้อมูลได้ตรวจสอบว่าคำตอบที่ผู้วิจัยเข้าใจนั้นถูกต้อง และสอดคล้องกับที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการสื่อสารหรือไม่ หากพบว่าไม่ถูกต้องผู้วิจัยได้ดำเนินการทำความเข้าใจให้ถูกต้องตรงกันกับผู้ให้ข้อมูล

เพื่อความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูลในเรื่องเดียวกันที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีก่อนที่จะสรุปและนำเสนอผลการวิจัยรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัย ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการหลากหลายในภาพรวม โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เน้นที่การตีความวิเคราะห์ที่ไตร่ตรองข้อมูลร่วมกันเพื่อหาแนวโน้มของคำตอบที่จะนำไปใช้ในการจัดการกับปัญหาในชุมชนที่ได้จากการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น (Phenomena Theory) โดยการประมวลผลข้อมูลจากการดำเนินการวิจัยที่เป็นข้อมูลในพื้นที่จริง (Grounded Theory) โดยผู้วิจัยอาศัยองค์ความรู้ที่มีอยู่และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องตามวิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานรากจะช่วยให้สามารถสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีเพื่ออธิบายให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

ผู้วิจัยทำการสรุปข้อมูลจากบันทึกภาคสนามที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ โดยผู้ให้ข้อมูลหลักร่วมแสดงความคิดเห็นพร้อมสนทนาร่วมกันเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นนำข้อมูลจากการสะท้อนผลการปฏิบัติในแต่ละวงรอบของกิจกรรมด้วยการสังเกต การจดบันทึก และการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย และทำการวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความข้อมูลเป็นการวิเคราะห์และอภิปรายร่วมกัน เพื่อหาข้อสรุป ตีความและตรวจสอบ ความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัย เพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางและวิธีการปฏิบัติในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ดังนี้

1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมมาได้และการวิเคราะห์โดยการจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis) คือ การแบ่งสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นชนิด จำพวก ประเภท ทั้งการจำแนกชนิดในเหตุการณ์โดยใช้ทฤษฎี เช่น จำแนกเป็นฉากและบุคคล พฤติกรรม แบบแผนพฤติกรรม ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม ความหมาย มุมมอง วิธีการ และการจำแนกเหตุการณ์โดยไม่ใช้ทฤษฎี ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์ตามความเหมาะสม ใช้ประสบการณ์ แนวคิด หรือ จากข้อสังเกตที่พบเห็นโดยเฉพาะประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่จากปรากฏการณ์ที่ได้ศึกษา

2. การสังเคราะห์เชิงโครงสร้าง (Structural Synthesis) เป็นการสังเคราะห์ความหมายจากประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ศึกษานั้นเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงสิ่งที่ปรากฏแก่นหลักขององค์ความรู้ผ่านการปฏิบัติในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่

3. การสรุปและเขียนรายงาน การเรียบเรียงประมวลองค์ความรู้ทั้งหมดในรูปแบบของความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เพื่อเป็นบทเรียนสะท้อนกลับสู่พื้นที่ชุมชนชนเก่าพิจิตรและเพื่อเป็นองค์ความรู้เผยแพร่สู่สาธารณะ

ตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบข้อมูลจากการนำเสนอผลตรวจสอบร่วมกันของชุมชน โดยทุกฝ่ายร่วมเสนอหรือเพิ่มเติมข้อมูลร่วมกัน และนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบด้วยความเที่ยงตรงของข้อมูลเชิงคุณภาพ วิพากษ์ตนเอง กระบวนการกลุ่มช่วย และตีความเรื่องตนเอง ด้วยการตรวจสอบความถูกต้องหรือความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ซึ่งเป็นการทดสอบเครื่องมือวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ว่าประเด็นในการวิจัยสามารถได้ข้อมูลครอบคลุมตามแนวคิดการวิจัยหรือได้เนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยหรือไม่ ด้วยการให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในด้านเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและการสร้างเครื่องมือวิจัยพิจารณาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา การกำหนดประเด็นคำถาม การจัดรูปแบบคำถามและสำนวนภาษาในร่างแบบสำรวจ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบประเมินผล จากนั้นคืนข้อมูลสู่ชุมชน ซึ่งการคืนข้อมูลสู่ชุมชนนั้นเพื่อฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ปัญหาในชุมชนโดยที่ชาวบ้านจะพอกระทำได้ด้วยตนเอง และเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการแก้ปัญหาร่วมกัน โดยการให้สมาชิกตรวจสอบข้อมูล (Member Checking)

ตาราง 11 แสดงสรุปวิธีการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย	การวิเคราะห์ข้อมูล	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. เพื่อศึกษาศักยภาพด้าน การท่องเที่ยววิถีใหม่ของ ย่านชุมชนเก่าพิจิตร	1. แบบสำรวจ (Survey Guideline) 2. แบบบันทึกภาคสนาม (Field notes) 3. แบบสังเกต (Observation) 4. แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) 5. แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) 6. แบบวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis)	1. กลุ่มผู้ให้ความรู้ 1) หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัด พิจิตร โรงเรียนพิจิตรพิทยาคม จำนวน 1 คน 2) ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร จำนวน 4 คน 3) หัวหน้านายสถานีรถไฟพิจิตร จำนวน 1 คน 4) หัวหน้านายสถานีรถไฟ บางมูลนาก จำนวน 1 คน	ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำมาดำเนินการ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการ หลากหลาย ดังนี้ 1. วิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เน้นที่การคิดวิเคราะห์ ได้ตรงของข้อมูลร่วมกันเพื่อหาแนวโน้ม ของคำตอบที่จะนำไปใช้ในการจัดการ กับปัญหาในชุมชนที่ได้จากการ ประเมินสถานะชุมชนอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) 2. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยการตีความสร้าง ข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมมา ได้และการวิเคราะห์โดยการจำแนก ประเภทข้อมูล (Typological Analysis) คือ การแบ่งสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นชนิด จำพวก ประเภท พึงการ จำแนกชนิดในเหตุการณ์	ศักยภาพด้านการ ท่องเที่ยววิถีใหม่ของ ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

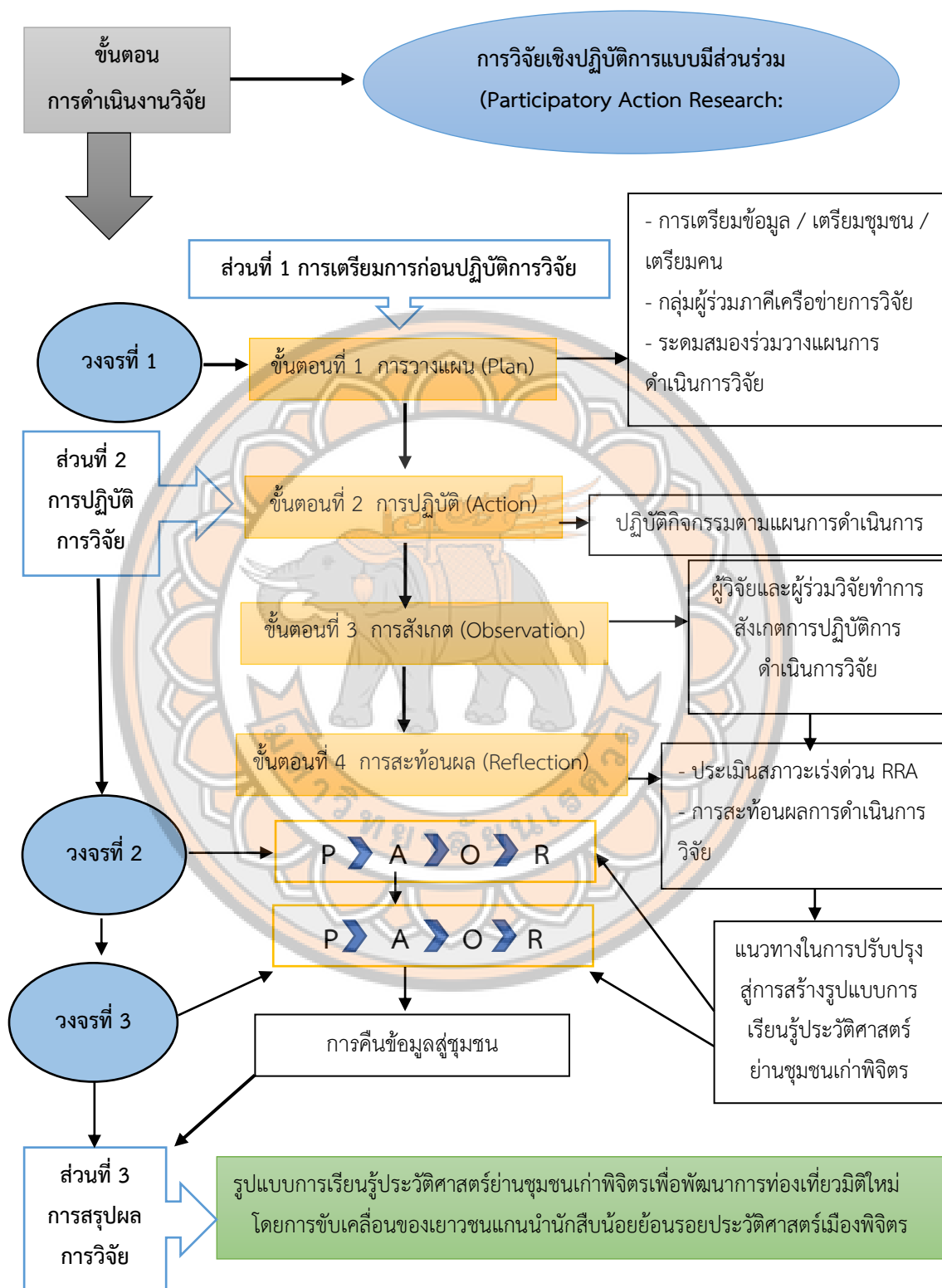
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย	การวิเคราะห์ข้อมูล	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
		5) นายกเทศมนตรีตำบลวังกรด จำนวน 1 คน 6) เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัด พิจิตร จำนวน 1 คน 7) คณะกรรมการชมรมส่งเสริมการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร จำนวน 6 คน 8) ประชาชนที่อาศัยย่านชุมชนเก่า จังหวัดพิจิตร จำนวน 4 คน 9) ผู้อำนวยการศูนย์ PISA สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 1 คน 10) ผู้มีประสบการณ์ทางด้าน การศึกษา จำนวน 22 คน	โดยใช้ทฤษฎี เช่น จำแนกเป็นฉากและ บุคคล พฤติกรรม แบบแผนพฤติกรรม ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม ความหมาย มุมมอง วิธีการ และการ จำแนกเหตุการณ์โดยไม่ใช้ทฤษฎี ซึ่ง ผู้วิจัยจะวิเคราะห์หาความเหมาะสม ใช้ประสบการณ์ แนวคิด หรือ จาก ข้อสังเกตที่พบเห็นโดยเฉพาะประเด็น การพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่จาก ปรากฏการณ์ที่ได้ศึกษา 3. การสังเคราะห์เชิงโครงสร้าง (Structural Synthesis) เป็นการ สังเคราะห์ความหมายจาก ประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ศึกษานั้นเพื่อ เชื่อมโยงให้เห็นถึงสิ่งที่ปรากฏเด่นหลัก ขององค์ความรู้ผ่านการปฏิบัติในบริบท ของการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ 4. การสรุปและเขียนรายงาน การ เรียบเรียงประมวลความรู้ทั้งหมด	

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย	การวิเคราะห์ข้อมูล	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
2. เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำกลุ่มน้อย ย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร 3. รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำกลุ่มน้อย ย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร				
1. แบบสังเกต (Observation)	2. แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)	3. ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: QGIS)	4. แบบประเมินสถานะชุมชนตัวอย่าง	5. รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์
เรียนรู้ประวัติศาสตร์ ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำกลุ่มน้อย ย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร	เรียนรู้ประวัติศาสตร์ ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำกลุ่มน้อย ย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร	เรียนรู้ประวัติศาสตร์ ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำกลุ่มน้อย ย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร	เรียนรู้ประวัติศาสตร์ ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำกลุ่มน้อย ย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร	เรียนรู้ประวัติศาสตร์ ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำกลุ่มน้อย ย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ระยะที่ 1 ระยะก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ภาพ 14 แสดงแผนผังการเชื่อมโยงการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ภาพ 15 แสดงแผนผังขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

บทที่ 4

ผลการวิจัย เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

ผลการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษา เรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักศึกษาบ่มเพาะน้อยย่อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ผู้วิจัยทำการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยทำการศึกษาริบทของพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพิจิตรทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพิจิตรและสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบันของพื้นที่วิจัย ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานการศึกษาในลำดับต่อไป ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 ตั้งแต่การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่มีการศึกษาไว้แล้วเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานและสังเคราะห์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ข้อมูลทั้งสองส่วนผู้วิจัยจะเป็นผู้จัดเก็บรวบรวมเพื่อมาวิเคราะห์องค์ความรู้แต่ละเรื่อง โดยคำนึงถึงประเด็นการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพการณ์จริงให้มากที่สุด ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย รายละเอียดดังนี้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

ผู้วิจัยทำการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นสำคัญ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านชุมชนเก่าพิจิตร

2. สภาพปัจจุบันและปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

3. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญ ออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ประกอบด้วย 3.1) มิติด้านทุนทางสังคม 3.2) มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว 3.3) มิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และ 3.4) มิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

ส่วนที่ 1 องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านชุมชนเก่าพิจิตร

1. สภาพบริบทของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

ย่านชุมชนเก่าพิจิตร หมายถึง ย่านชุมชนที่เป็นชุมชนบริเวณสถานีรถไฟที่เกิดจากการพัฒนาเส้นทางรถไฟหรือการขยายตัวของย่านชุมชนเดิมที่เกิดจากการเข้ามาของสถานีรถไฟ ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นย่านการค้าหรือเป็นตลาด ในบริบทของพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพิจิตรนั้น มีลักษณะภูมิหลังทางด้านประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนภายใต้ความเปลี่ยนแปลงหลังการตัดผ่านเส้นทางรถไฟสายเหนือจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใต้ขอบเขตบริบทของพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กัน โดยมีมวลชนเป็นตัวขับเคลื่อนพัฒนาการในบริบทเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมร่วมกันอยู่ ภายใต้จิตสำนึกเดียวกัน และเป็นเส้นทางของรถไฟไปยังอีกสถานีได้โดยตรง ตลอดจนการขับเคลื่อนย่านชุมชนเก่าพิจิตรเป็นมรดกจังหวัดพิจิตรสืบไปที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ โดยย่านชุมชนเก่าพิจิตร ได้แก่ 1) ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก 2) ย่านชุมชนเก่าวังกรด 3) ย่านชุมชนเก่าท่าฟ้อ และ 4) ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...เมื่อรัฐบาลสร้างเส้นทางรถไฟสายเหนือขึ้น ผ่านบริเวณภาคเหนือตอนล่าง จึงเป็นปัจจัยส่งเสริมการผลิตและการค้าข้าว เพราะเกิดการขยายระบบการขนส่งข้าวสู่กรุงเทพฯ ได้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะพ่อค้าชาวจีนเป็นกลไกสำคัญในการรับซื้อและขายข้าวเปลือก เป็นการกระตุ้นให้ชาวนาเร่งการผลิตข้าวเพื่อการค้ามากขึ้น โดยการขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวริมทางรถไฟ

(นายสถานีรถไฟพิจิตร, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2566)

จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการปรับตัวของชุมชนพิจิตร ภายหลังการตัดเส้นทางรถไฟ และการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นที่เกิดจากการติดตามมาจากการดำเนินนโยบายที่มีมาตั้งแต่ช่วงก่อนหน้าที่ปล่อยให้การเจริญเติบโตทางการค้าในท้องถิ่น เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วภายใต้การผลักดันของกลุ่มพ่อค้าทำให้บริเวณสถานีรถไฟกลายเป็นชุมชนการค้าที่สำคัญพร้อมกับการเพิ่มขึ้นของ “โรงสีข้าว” ในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการผลิตเพื่อการส่งออก ส่งผลให้ชุมชนบริเวณริมทางรถไฟกลายเป็นชุมชนทางการค้า โดยการปรับตัวทางเศรษฐกิจของชุมชน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายของรัฐบาลกรุงเทพฯ ที่ผ่านบทบาทของรถไฟกับการขยายตัวของเมืองในฐานะชุมทางการค้าได้ทวีความสำคัญยิ่งขึ้น เมื่อเส้นทางรถไฟสายเหนือตัดผ่านถึงเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2464

2. ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

ย่านชุมชนเก่า หมายถึง พื้นที่ที่แสดงออกถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานในเงื่อนไขของภูมิโนเวศที่แตกต่างกัน ทั้งในพื้นที่เมืองและชนบทมีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานในมิติที่หลากหลายสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประจักษ์ได้จากอัตลักษณ์ที่ชัดเจนทางกายภาพ และสภาพทางสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี กิจกรรม และการประกอบอาชีพของชุมชน ประกอบคบคู่กันอย่างเหมาะสม ภายใต้บริบทสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ จากความหมายข้างต้น สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 มิติ ดังนี้

1) มิติด้านกายภาพ ย่านชุมชนเก่า เป็นแหล่งศิลปกรรมเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่มีความเข้าใจในบริบทแวดล้อมและสภาพธรรมชาติ จึงถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเป็นอัตลักษณ์ของชาติที่จำเป็นต้องมีการอนุรักษ์และฟื้นฟู

2) มิติด้านสังคม เป็นแหล่งสังคมนวัตกรรม การอยู่ร่วมอาศัยร่วมกันของคนไทยที่มีความสัมพันธ์ที่เอื้อเพื่อเผ่าแม่ เกื้อกูลกัน เป็นอัตลักษณ์ของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนหลายรุ่นหลายศาสนา หลายระดับฐานะ ที่มีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างหลากหลายแต่สามารถอยู่ร่วมกันโดยสันติ มีภูมิปัญญาที่มีคุณค่าและควรมีการสืบทอด เป็นอัตลักษณ์ของชาติที่จำเป็นต้องมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้ดำรงอยู่ต่อไป

3) มิติด้านเศรษฐกิจ เป็นย่านเดิมที่เคยมีความรุ่งเรืองด้านเศรษฐกิจ หรือ มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับภูมิโนเวศ หากมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูสามารถฟื้นคืนเศรษฐกิจขึ้นใหม่ได้ ส่งผลต่อคุณภาพชีวิต นำไปสู่ทุนในการปรับปรุงซ่อมแซม และอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนเก่าของตน

2.1 ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก

บางมูลนาก เป็นอำเภอหนึ่งทางตอนใต้ของจังหวัดพิจิตร และเป็น 1 ใน 3 อำเภอของจังหวัดที่มีทางรถไฟสายเหนือตัดผ่าน ปัจจุบันที่ว่าการอำเภอบางมูลนากตั้งอยู่บริเวณเขตเทศบาลเมืองบางมูลนาก ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศใต้ประมาณ 52 กิโลเมตร มีพื้นที่ปกครองทั้งหมด

354.94 ตารางกิโลเมตร สำหรับชื่อ "บางมูลนาก" เดิมเรียกว่า "บางชันาก" เพราะเดิมทีคลองบุษบง (เหนือตลาดบางมูลนาก) มีนาทากชุมชุมมากและได้ถ้ายมูลไว้เกลื่อนกลาดคลองและหมู่บ้านทั่วทั้งบริเวณนี้ จึงเรียกว่า "บางชันาก" ต่อมาจึงเปลี่ยนมาเป็น "บางมูลนาก" แต่ในรายงานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพมีความว่า ได้กลายเป็นบางบุญนาก ถ้าเป็นเช่นนั้นก็แสดงว่า ตอนหลังได้กลายเป็นบางมูลนากอย่างเดิม ซึ่งปัจจุบันก็ยังเรียกบางมูลนาก ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...บางมูลนากเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีความเจริญมากในอดีต เดิมเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวจำนวนมากมีโรงสีหลายแห่ง เมื่อก่อนบ้านของยายก็เป็นพ่อค้าเถ้าแก่โรงสีรับซื้อข้าว โดยเฉพาะการค้าระหว่างเมืองชุมแสง เดิมทีชื่อว่า บางชันาก เพราะมีตัวนาทากชุมชุมขึ้นกลาดเกลื่อน สมัยยายเด็ก ๆ ยังมีตัวนาทากอยู่เยอะ แต่ตอนนี้สูญพันธุ์ไปหมดแล้วเพราะความเจริญที่มันเกิดขึ้น ผู้คนเยอะขึ้นจากการตัดผ่านเส้นทางรถไฟนี้แหละ เมื่อก่อนชุมชนเจริญมีบ้านไม้ใจกลางเมือง แต่เดี๋ยวนี้แปรเปลี่ยนเป็นตึกอาคารไปหมดแล้ว แต่ที่นี่ยังรักษาโครงสร้างที่อยู่อาศัยของวิถีดั้งเดิมไว้มาก

(ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวฯ 1, บางมูลนาก, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2566)

ภาพ 16 แสดงการสัมภาษณ์ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวฯ 1 บางมูลนาก

ลักษณะทางด้านภูมิศาสตร์ของย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของชุมชนบางมูลนาก คือ การเปลี่ยนทิศทางเดินของแม่น้ำน่าน ซึ่งเดิมนั้นไหลจากจังหวัดพิษณุโลกเข้าเขตจังหวัดพิจิตรบริเวณตำบลไผ่ขวาง บ้านดงเศรษฐี แล้วไหลลงใต้ผ่านเมืองพิจิตรเก่าโพธิ์ประทับช้าง วังสำโรง วัดขวาง พุ่งน้อย ท่าบัว บ้านน้อย ไปบรรจบกับแม่น้ำยมที่ตำบลบางคลาน อำเภอกงหรา ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2413 มีกลุ่มคนจีนเข้ามาทำไร่ฝ้าย บริเวณบ้านดงเศรษฐี และได้ขุด

ทางน้ำเล็ก ๆ จากแม่น้ำน่านไปเชื่อมกับคลองเรียงที่บ้านท่าฟ่อ และต่อมากระแสน้ำไหลแรงจนเปลี่ยนทางเดินมาตามคลองเรียงซึ่งเป็นคลองธรรมชาติเชื่อมต่อกับคลองท่าหลวง คลองตัน ในเขตอำเภอเมือง พิษณุตรผ่านไปทางคลองห้วยคลองบุชบงเหนือและใต้ ในเขตอำเภอบางมูลนาก และไปบรรจบกับแม่น้ำยมที่ตำบลเกยไชย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ต่อมามีการเปลี่ยนทิศทางของแม่น้ำน่านที่ผ่านเข้ามาในบริเวณเขตตำบลบางมูลนาก ส่งผลต่อการเกิดชุมชนริมแม่น้ำน่านสายใหม่

วิถีชีวิตของชาวบางมูลนากมีบ้านเรือนและตลาดผู้คนหนาแน่นเกินที่คาดหมายเป็นอันมาก แสดงให้เห็นว่าบางมูลนากเป็นเป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ตามหลักฐานที่ปรากฏมีอายุไม่น้อยกว่า 120 ปี จากเอกสารได้แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตชาวบางมูลนากสัมพันธ์กับข้าว โดยมีแม่น้ำน่านทำหน้าที่หล่อเลี้ยงผู้คน ทั้งจากการทำนาข้าวผ่านคู คลองต่าง ๆ ประกอบกับการคมนาคมทางรถไฟที่เริ่มต้นเดินรถจากกรุงเทพฯ ถึงสถานีพิษณุโลก ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนบางมูลนากเติบโตอย่างต่อเนื่องและเกิดโรงสีข้าวขึ้นหลายแห่งในชุมชน ถือได้ว่าชุมชนบางมูลนาก ในขณะนั้นเป็นศูนย์กลางการค้าข้าวที่สำคัญ แม้ว่าพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมจะทำให้ชุมชนบางมูลนากเปลี่ยนแปลงไปแต่วิถีชีวิตบทบาทของชุมชนริมน้ำ เอกลักษณ์ของชุมชนการค้าดั้งเดิม ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...เส้นทางรถไฟสายเหนือขึ้น ตัดผ่านจังหวัดพิษณุตร และผ่านสถานีรถไฟบางมูลนาก ส่งผลให้บางมูลนากเป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวขนาดใหญ่ที่สุดในเขตภาคเหนือตอนล่าง ขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวริมทางรถไฟและเป็นแหล่งปลูกข้าวชั้นดี ชาวนาเร่งปลูกข้าวเพื่อการค้ามากขึ้น เพราะระบบการขนส่งรถไฟจึงขนส่งข้าวสู่กรุงเทพฯ ได้เพิ่มมากขึ้น พ่อค้าชาวจีนรับซื้อและขายข้าวเปลือก

(นายสถานีรถไฟบางมูลนาก, บางมูลนาก, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2566)

ภาพ 17 แสดงการสัมภาษณ์นายสถานีรถไฟบางมูลนาก

ภาพ 18 แสดงสถานีรถไฟบางมูลนาก

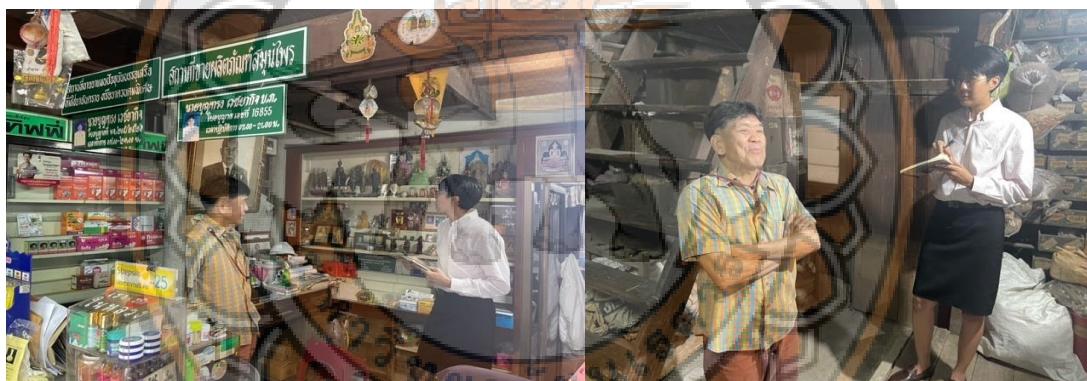
ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนบางมูลนากับลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบลุ่ม อันอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำน่าน ประกอบกับการขยายเส้นทางรถไฟสายเหนือ ส่งผลให้บางมูลนากมีความเฉพาะตัวทั้งด้านเอกลักษณ์เฉพาะตัวและจิตวิญญาณ ซึ่งมีคุณค่าและความหมายต่อผู้คนในเมือง การเปลี่ยนแปลงของเมืองเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นพัฒนาการและความเจริญ ย่านการค้าตลาดบางมูลนากมีตลาดเป็นที่ประชุมชน มีบ้านเรือนราษฎรตั้งอยู่เป็นปึกแผ่น มีการคมนาคมและการค้าขายเจริญมากแต่ยังขาดการบำรุงรักษา ทางราชการจึงได้จัดตั้ง "สุขาภิบาลท้องที่บางมูลนาก" ขึ้น เพื่อบำรุงความสุขและความสะอาดของประชาชนให้ยิ่งขึ้น นับว่าเป็นสุขาภิบาลท้องที่เพียงแห่งเดียวของจังหวัด ก่อนที่จะยกขึ้นเป็น "เทศบาลเมืองบางมูลนาก" ในปี พ.ศ. 2478 และนับว่าเป็นเทศบาลเมืองแห่งแรกของจังหวัดพิจิตร ซึ่งนับได้ว่าอำเภอบางมูลนากเป็นอำเภอที่มีความเจริญมากมาตั้งแต่ในอดีต ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...สมัยเด็ก ๆ ผมก็วิ่งริมทางรถไฟ ปู่ย่าตายายก็เล่าให้ฟังว่าสมัยก่อนจะเดินทางด้วยเดินเท้า ช้าง เกวียน แล้วก็บ้านเมืองพัฒนามาจนมีการสร้างเส้นทางรถไฟจากกรุงเทพ ไปถึง นครราชสีมา และกรุงเทพฯ ไปถึงอยุธยา แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2439 ภายหลังการตัดผ่านเส้นทางรถไฟสายเหนือผ่านบริเวณภาคเหนือตอนล่าง ส่วนสถานีรถไฟบางมูลนากเปิดครั้งแรก พอปี 2450 ส่วนตรงไหนที่มีสถานีรถไฟเกิดขึ้นที่ตรงนั้นก็จะเกิดเป็นชุมชนเป็นตลาด ย่านการค้าขายและก็มี ความเจริญตามมา แล้วการเดินทางก็จะมี การเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผู้คนหันมาใช้บริการรถไฟมากขึ้นและก็มี การขนส่งสินค้าตามมา โดยเฉพาะข้าวเปลือกในย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก

(ประชาชน 1, บางมูลนาก, ผู้ให้สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2566)

บางมูลนาก มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกาะไปตามลุ่มแม่น้ำทั้งสองฟาก แต่เดิมก่อนที่จะมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำ ชาวเมืองบางมูลนากจะใช้วิธีการข้ามฟากด้วยเรือจ้าง มีบ้านริมน้ำ และชาวบ้านอาศัยอยู่บนแพเป็นจำนวนมาก มีเรือหาปลา ชุมน้ำมันร้อนถั่วริมตลิ่งเมือง บางมูลนากจะถูกแบ่งด้วยแม่น้ำน่านเป็น 2 ฝั่ง ชาวเมืองจะเรียกว่า “ฝั่งท่าเรือจ้าง” ส่วนอีกฝั่งจะเรียกว่า “ฝั่งตลาด” โดยมีวัดชัยมงคลและศาลเจ้าริมน้ำเป็นศูนย์รวมใจคนฝั่งตลาด

คนในตลาดนั้นส่วนมากจะเป็นคนไทยเชื้อสายจีนประกอบอาชีพค้าขายเป็นหลัก แสดงถึงลักษณะการประกอบอาชีพและวิถีชีวิตของผู้คนในตลาดบางมูลนาก แต่เดิมนั้นวิถีชีวิตของคนบางมูลนากจะอยู่ร่วมกับแม่น้ำน่าน มีท่าเรือจ้างเป็นศูนย์กลางขนาดใหญ่ คนต่างพื้นที่จะมาจอดรอไว้ที่ท่าเรือจ้างและข้ามฝั่งเพื่อไปซื้อของกันอย่างคึกคัก ส่วนลูกหลานชาวบางมูลนากจะข้ามเรือเพื่อไปเรียนเพราะฝั่งตลาดจะเป็นศูนย์รวมของโรงเรียนทั้งหมด ก่อนที่โรงเรียนบางมูลนากภูมิวิทยาคมจะย้ายมาสร้างที่ฝั่งท่าเรือจ้างในปี พ.ศ. 2497

ภาพ 19 แสดงการสัมภาษณ์ประชาชน 1 บางมูลนาก

2.2 ย่านชุมชนเก่าวังกรด

ประวัติความเป็นมาของชุมชนตำบลวังกรด การตั้งถิ่นฐานและขยายตัวของชุมชน เชื่อว่าเริ่มเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ในช่วงมีการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ ในขณะนั้นลำน้ำน่านได้ถูกใช้เป็นเส้นทางสายหลักในการขนส่งข้าวจากอำเภอโดยรอบมีอันมี อำเภอหัวดง อำเภอตะพานหิน อำเภอวังทรายพูน และอำเภอสามโก้ มารวมกันที่ชุมชนวังกรดเพื่อขนส่งตามรถไฟที่วิ่งล่องไปยัง กรุงเทพฯ วังกรดจึงเป็นเสมือนพื้นที่จุดยุทธศาสตร์การค้าที่สำคัญที่ควบคุม การค้าขายในบริเวณที่ราบลุ่มลำน้ำน่าน แต่เศรษฐกิจของชุมชนก็ได้ซบเซาลงผันผวนกับการเติบโตของเมือง (Urbanization) ตั้งแต่มีการตัดถนนระหว่างจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร เส้นทางขนถ่ายสินค้าเริ่มเปลี่ยนจากทางน้ำมาเป็นทางบก ชุมชนจึงได้ค่อย ๆ เสื่อมสถานะภาพข้างต้นไป

ย่านชุมชนเก่าวังกรด ประกอบไปด้วย พื้นที่ในบริเวณชุมชน วังกรดในปัจจุบัน เดิมมีชื่อ “ชุมชนบ้านท่าอีเต่า” ขึ้นกับตำบลในเมือง หรือตำบลท่าหลวงในปัจจุบัน ตลาด “วังกรด” เดิมคือ “วังกลม” โดยชื่อ “วังกลม” มาจากชื่อของห้วงน้ำที่หมุนเป็นวงกลมใกล้วัดวังกลม พื้นที่นี้เป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการค้าขายมาแต่เดิม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่ริมแม่น้ำซึ่งสะดวกในการติดต่อคมนาคมทางน้ำ เมื่อการค้าเจริญขึ้นชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์โปรดให้มีการสร้างทางรถไฟขึ้นในประเทศไทย ทางรถไฟสายเหนือเริ่มดำเนินการสร้าง ในปี พ.ศ. 2444 สถานีรถไฟวังกรดถูกสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างทางรถไฟสายปากน้ำไปจนถึงพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. 2450 แต่เดิมนั้นมีชื่อว่า “สถานีรถไฟวังกลม” ตามชื่อของชุมชนในสมัยนั้น ทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นที่ที่มีความสะดวกในการติดต่อคมนาคมเชื่อมต่อกับชุมชนอื่น ๆ มากขึ้นง่ายต่อการเข้าถึงมากกว่าการเดินทางเข้าไปยังตัวเมืองพิจิตร

ภาพ 20 แสดงสถานีรถไฟวังกรด

ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีสะพานข้ามแม่น้ำ สถานีรถไฟวังกลมได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็น สถานีรถไฟวังกรด เนื่องจากชื่อ “วังกลม” ซ้ำกับชื่อสถานีรถไฟแห่งหนึ่งทางภาคอีสานทำให้ชุมชนบริเวณนี้จึงเรียกชื่อตามเป็น “ชุมชนวังกรด” ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...วังกรด ตามชื่อของชุมชนในอดีต เดิมมีชื่อว่าชุมชนบ้านท่าอีเต่าขึ้นกับตำบลท่าหลวงตอนนี ส่วนตลาดเขาเรียกกันว่าบ้านวังกลม มาจากชื่อของห้วงน้ำที่หมุนเป็นวงกลมหน้าวัดวังกลม พอมีการสร้างสถานีรถไฟวังกลม ก็ง่ายต่อการเข้าถึงมากกว่าการเดินทางเข้าเมืองสมัยนั้นยังไม่มีสะพานข้ามแม่น้ำนานเลยนะ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นสถานีรถไฟวังกรด

เพราะคำว่าวังกลมไปเข้ากับชื่อสถานีรถไฟสักที่แกวอีสาน พอมีสถานีรถไฟบ้านวังกรดก็กลายเป็นตลาดค้าขายดีมีความเจริญ ทั้งทางรถไฟ ทางเกวียน และทางเรือ

(ประชาชน 2, วังกรด, ผู้ให้สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2566)

เมื่อมีทางรถไฟ การค้าขายและเศรษฐกิจในชุมชนก็มีความเจริญมากยิ่งขึ้น เป็นศูนย์กลางการค้าที่มีทางคมนาคม สะดวก 3 ทาง คือ ทางรถไฟ ทางถนนคือทางเกวียน และทางเรือ จึงมีการริเริ่มและสนับสนุนคนในชุมชนให้สร้างตลาดขึ้น โดย “หลวงประเทืองคดี” คหบดีในชุมชน ซึ่งมีอาชีพรับราชการเป็นอัยการ โดยชุมชนตำบลวังกรดเป็นชุมชนที่มีชาวจีนอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัย อาทิ ชาวจีนเชื้อสายแต้จิ๋ว ไหหลำ เป็นต้น ได้เข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานทำให้เกิดการพัฒนาในหลายด้านภายในชุมชน การเปลี่ยนผ่านของชุมชนที่สำคัญประการหนึ่ง คือ สมัยยุคพัฒนาอันเนื่องจากนโยบายของภาครัฐได้ออกแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (ปี พ.ศ. 2504 - 2509) เป็นช่วงเวลาที่มียุทธศาสตร์ความสะอาดเริ่มเข้ามาภายในชุมชน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายใน อาทิ น้ำประปา การไฟฟ้า และการยกเลิกฝิ่น ทั้งสามสิ่งนี้เป็นตัวแปรสำคัญที่เปลี่ยนแปลงชุมชนวังกรด

ภาพ 21 แสดงการสัมภาษณ์ประชาชน 2 วังกรด

2.3 ย่านชุมชนเก่าทำพ้อ

ย่านชุมชนเก่าทำพ้อ ประวัติความเป็นมาของชุมชนการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในตำบลทำพ้อ ไม่มีหลักฐานระบุไว้อย่างชัดเจนว่า มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งเมื่อใด รู้แต่เพียงว่ามีอายุประมาณร้อยกว่าปี ตามอายุการก่อตั้งวัดทำพ้อ โดยพื้นที่ของตำบลในอดีตเป็นป่าทึบ มีชาวบ้านรวมตัวกันเข้ามาจับจองเป็นรุ่น ๆ บุกเบิกที่ดินด้วยการถางป่าถางพงเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นที่ทำกิน ซึ่งอยู่บริเวณริมแม่น้ำน่านและตามลำคลอง ในสมัยนั้นจะใช้ล้อเลื่อนสำหรับลากไม้ หรือล้อเกวียนในการขนส่งผลผลิต

ทางการเกษตร จนเป็นชุมชนที่รวมตัวของเหล่าล้อเลื่อนและล้อเกวียนต่าง ๆ ที่มาจอรอบบริเวณริมทำน้ำเต็มไปหมด จนชาวบ้านเรียกว่า "ท่าล้อ" และได้เปลี่ยนเป็น "ท่าพ่อ" จนถึงปัจจุบัน ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...เดิมทีท่าพ่อไม่ได้ใช้ชื่อนี้หรอก เพี้ยนจากคำว่า ท่าล้อ ที่หมายถึงเหล่าล้อเลื่อนลากไม้ใช้ล้อเกวียน สำหรับใช้สัญจรไปมาตลาดการค้าซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในอดีต เป็นชุมชนการค้าที่เฟื่องฟูมาก จนต่อมาเพี้ยนเป็นท่าพ่อ

(ประชาชน 3, ท่าพ่อ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2567)

ภาพ 22 แสดงการสัมภาษณ์ประชาชน 3 ท่าพ่อ

การก่อตัวของชุมชน เกิดจากลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำน่านไหลผ่านเหมาะแก่การเกษตร มีลำคลองที่น้ำไหลผ่านมาจากอำเภอวังทองและได้ไหลมาบรรจบกันที่แม่น้ำน่านบริเวณตำบลท่าพ่อ ด้วยเหตุนี้ตำบลท่าพ่อจึงเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรและทำการค้า ซึ่งส่งผลให้ผู้คนจึงมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานจำนวนมากทั้งคนไทยและคนจีนเพื่อ จับบองที่ดินในการทำมาหากินและตั้งบ้านเรือน จนกลายเป็นชุมชนทางค้าอีกหนึ่งแห่งของพิจิตรที่เคยมีความสำคัญอย่างมากในอดีต จากการเป็นแหล่งทางการค้าหรือตลาดขนาดใหญ่ที่มีการค้าขายกันอย่างคึกคักของคนไทยและคนจีน ดังนั้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ชุมชนท่าพ่อมีการผสมผสานระหว่างคนไทยและคนจีนอย่างแนบแน่นภายในชุมชน และเนื่องจากชุมชนท่าพ่อเป็นแหล่งการค้าที่สำคัญ จึงทำให้มีผู้คนจากหลากหลายพื้นที่ทั้งบริเวณใกล้เคียงและต่างถิ่นเดินทางเข้ามาทั้งทางบกและทางน้ำเพื่อซื้อขายสินค้ากันภายในชุมชนอย่างหนาแน่น

จากการกล่าวไปทั้งหมดข้างต้น จะเห็นว่าชุมชนท่าพ้อมมีความสัมพันธ์กับผู้คนทั้งบริเวณใกล้เคียง และที่อื่น ๆ มาตั้งแต่อดีต จากการเป็นชุมชนทางการค้าที่เต็มไปด้วยผู้คนเดินทางเข้ามาทำการค้าขาย อีกทั้งยังมีเส้นทางรถไฟตัดผ่านชุมชน จึงยังเป็นการส่งผลให้ชุมชนตลาดท่าพ้อมมีเศรษฐกิจที่ดีในช่วงเวลาอดีตที่ผ่านมา จากการเป็นแหล่งขนส่งสินค้าและแหล่งค้าขายในปัจจุบัน ถ้าชุมชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมฟื้นฟูอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าเรียนรู้ เนื่องจากตำบลท่าพ้อมเป็นตำบลที่มีความเก่าแก่ มีโบราณสถานมีวัฒนธรรมประเพณีที่โดดเด่นและมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาอันยาวนาน หากไม่ได้มีการส่งเสริมอนุรักษ์ไว้ วิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณี และโบราณสถานที่มีความเก่าแก่ของชุมชนแห่งนี้ถูกกลืนหายไปตามกาลเวลาของสังคมในปัจจุบัน

การอพยพเข้ามาของคนจีนในบริเวณตลาดท่าพ้อม เดิมเคยเป็นชุมชนที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ในยุคที่ผู้คนเน้นการเดินทางโดยสัญจรทางเรือ ที่นี่ยังเป็นชุมชนการค้าที่สำคัญของชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทย ชุมชนท่าพ้อมเป็นชุมชนที่ก่อตั้งอยู่ในจังหวัดพิจิตร เป็นชุมชนที่เก่าแก่ที่มีการเข้ามาของคนหลายเชื้อชาติ โดยส่วนใหญ่ได้มีการอพยพย้ายเข้ามาของคนจีนไหหลำและคนแต้จิ๋ว ซึ่งมาจากปัจจัยที่ส่งผลต่อการอพยพสาเหตุของการอพยพของชาวจีนที่เข้ามาในไทยนั้นเพราะเป็นด้วยความไม่สงบภายในประเทศจีน ความอดอยาก การติดต่อค้าขาย และเป็นไปด้วยสภาพการเดินทางเรือออกสู่ต่างประเทศนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากทำให้คนจีนนั้นได้มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ประเทศไทย และขยายออกไปบริเวณกว้างตามแต่ละพื้นที่

ท่าพ้อมเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ชาวจีนไหหลำจำนวนมากอาศัยอยู่ ทำให้ชุมชนเกิดวัฒนธรรมที่หลากหลายภายในชุมชน ทำให้เกิดวัฒนธรรมคนจีนเกิดขึ้น ได้มีการสร้างครอบครัวและมีกิจกรรมการค้าขายในที่แห่งนี้ การตั้งโรงเรียนยกเอ็งที่เป็นโรงเรียนการสอนภาษาไหหลำภายในชุมชน และการเข้ามาของคนไหหลำนั้นมีเข้ามาจำนวนมากนั้น เกิดการตั้งศาลเจ้าแม่ทับทิมท่าพ้อมที่เกิดหลังจากการรวมตัวของคนไหหลำที่เป็นศูนย์รวมจิตใจในชุมชน

การคมนาคมหลังการสร้างทางรถไฟ การสร้างทางรถไฟในการขนส่งสินค้าและการเดินทางสำหรับผู้คนในชุมชนท่าพ้อมก็มีการเปลี่ยนแปลงหลังจากที่ชาวไหหลำนั้นได้เดินทางเข้ามา มีการเปิดโรงเลื่อยไม้และโรงสีในเวลาต่อมา การคมนาคมที่เจริญขึ้น การขนส่งทางเรือจึงได้รับความนิยมน้อยลง ผู้คนในชุมชนจึงได้หันมาค้าขายกันทางบก จึงนับได้ว่าชุมชนย่านเก่าท่าพ้อมนั้นมีความสำคัญได้ไม่แพ้ชุมชนในสถานีรถไฟอื่น ๆ ในจังหวัดพิจิตร การคมนาคมทางรถไฟได้เข้ามาในชุมชนท่าพ้อมและได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้คนในชุมชนที่ค้าขายกันทางน้ำได้ย้ายขึ้นมาค้าขายกันทางบก เนื่องการเจริญของทางรถไฟ ที่ทำให้ชุมชนก่อตัวขึ้นมีผู้คนพลุกพล่านและเป็นศูนย์รวมทางเศรษฐกิจการค้าขาย

2.4 ย่านชุมชนเก่าสะพานหิน

ย่านชุมชนเก่าสะพานหิน ตั้งอยู่บริเวณอำเภอสะพานหินตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่านห่างจากตัวเมืองจังหวัดพิจิตรไปทางทิศใต้ ประมาณ 28 กิโลเมตร ที่มาของชื่อ "สะพานหิน" สืบเนื่องมาจากเดิม มีหินคานขวางอยู่กลางแม่น้ำน่านเหนือสะพานหินขึ้นไป ประมาณ 1 กิโลเมตร ตรงที่ทำการประปาส่วนภูมิภาค อำเภอสะพานหินในปัจจุบัน ลักษณะของหินดานนี้จะเห็นได้เฉพาะฤดูแล้งขณะน้ำลด เป็นหินดานที่ยื่นจากฝั่งตะวันออกและยังขวางแม่น้ำน่านเกือบจดถึงฝั่งตะวันตก เหลือช่องน้ำลึกไว้เพียงเล็กน้อยพอที่เรือขนาดเล็กแล่นผ่านไปมาได้ ลักษณะคล้ายสะพานหิน เมื่อถึงฤดูแล้งประชาชนจึงใช้หินดานเป็นทางเดินข้ามติดต่อกันตลอดมา จนเกิดเป็นหมู่บ้านเรียกว่า บ้านหัวดาน หรือ บ้านสะพานหิน ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...สะพานหิน ในอดีตเป็นจุดศูนย์กลางในการเดินทางและขนส่งสินค้ามากมายในอดีต เดิมทีชื่อว่า บ้านหัวดาน มาจากหินดานขวางอยู่กลางแม่น้ำน่าน เป็นหินดานที่ยื่นจากฝั่งตะวันออก ขวางแม่น้ำน่านเกือบถึงอีกฝั่ง ยามหน้าแล้งผู้คนจะใช้หินดานเป็นทางเดินข้ามฝั่ง จนชาวบ้านเรียกว่า บ้านหัวดาน หรือ บ้านสะพานหิน ต่อมากรมเจ้าท่าได้ทำการขุดลอกแม่น้ำน่านและได้ระเบิดหินดานออกไป

(ประธานชมรมส่งเสริมฯ 4, สะพานหิน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2567)

...ต่อมาพอมีการตัดผ่านเส้นทางรถไฟสายเหนือ มีสถานีสะพานหิน ทำให้ผู้คนเพิ่มมากขึ้นมีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำการค้าในย่านนี้ทำให้เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรืองเป็นชุมชนทางการค้าขาย

(นายสถานีรถไฟพิจิตร, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2566)

ปัจจุบันหินดานดังกล่าวไม่สามารถที่จะพบเห็นได้แล้ว เพราะเมื่อปี พ.ศ. 2530 กรมเจ้าท่า กระทรวงคมนาคมได้จัดทำโครงการก่อสร้างท่าเรือขึ้นที่อำเภอสะพานหินและต้องการให้เรือบรรทุกสินค้าผ่านได้สะดวก จึงได้ทำการขุดลอกแม่น้ำน่านและได้ระเบิดหินดานดังกล่าวออกไป เดิมหมู่บ้านหัวดานหรือบ้านสะพานหิน ขึ้นอยู่กับตำบลห้วยเกตุ อำเภอท่าหลวง เป็นอำเภอเมืองในปัจจุบัน และได้รับการยกฐานะเป็นตำบลสะพานหิน ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นจุดศูนย์กลางในการเดินทางและขนส่งสินค้าระหว่างภาคเหนือและภาคอีสาน มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและสังคม จึงได้ยกฐานะเป็นอำเภอสะพานหิน ต่อมาตัวอำเภอมีอาคารบ้านเรือนร้านค้าหนาแน่นทางราชการจึงได้จัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลสะพานหินจนถึงปัจจุบัน

ภาพ 23 แสดงสถานีรถไฟพิจิตร

ส่วนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

จากการศึกษาข้อมูลสภาพปัจจุบันและปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ในที่นี้ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงประเด็นสำคัญของการจัดการศึกษาในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับสภาพ ปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยมีการจัดระบบของการศึกษาไว้ 3 รูปแบบ ได้แก่การศึกษาในระบบ (Formal Education) การศึกษานอกระบบ (Non-Formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) แบบไม่มีโครงสร้างกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ให้ความรู้ ที่เป็นผู้มีประสบการณ์ทางด้านการศึกษา ทั้งนี้ผู้วิจัยพบประเด็นปัญหาสำคัญเดียวกันทั้งสามรูปแบบของการ จัดระบบของการศึกษา รายละเอียดดังนี้

1. กระบวนการมีส่วนร่วมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

ผลการวิจัยพบว่า ในการจัดการศึกษาดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย จำเป็นต้องมีการสร้างการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ร่วมกัน ทั้งโรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน แหล่งเรียนรู้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานต่าง ๆ ภาครัฐและเอกชน โดยจังหวัดพิจิตรยังขาดการดำเนินการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ซึ่งต้องอาศัยร่วมมือและผนึกกำลังกันขับเคลื่อนการเรียนรู้ ด้านประวัติศาสตร์ไปพร้อม ๆ กัน ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...ทุกภาคส่วนต้องสร้างการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ร่วมกัน ขับเคลื่อน และผลักดันทั้งจังหวัดและให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นถึงจะสร้างการเปลี่ยนแปลงจนเป็นซอฟต์แวร์ได้ ปัจจุบันทางกระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินงานเร่ง

พัฒนาการสอนประวัติศาสตร์ในระดับชาติและท้องถิ่นให้ทันสมัย โดยมีเป้าหมายเดียวกัน คือคุณภาพการศึกษาและคุณภาพนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญ

(ผู้อำนวยการ, ศูนย์ PISA, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2567)

ภาพ 24 แสดงการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการ ศูนย์ PISA

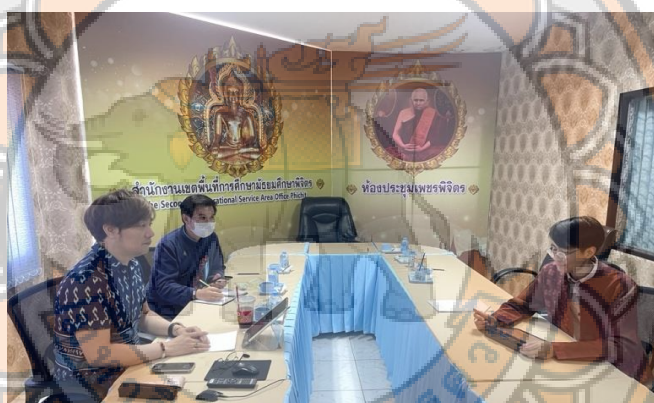
จะเห็นได้ว่าบทสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้น ทางกระทรวงศึกษาธิการที่เป็นหน่วยงานภาครัฐได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์และเน้นย้ำให้การศึกษาในประเทศไทย ทั้งการศึกษาในระบบ (Formal Education) ดำเนินงานเร่งพัฒนาการสอนประวัติศาสตร์ระดับชาติ และท้องถิ่นให้ทันสมัย สร้างความน่าสนใจ ปลุกฝังความรัก ห่วงเห่นแผ่นดินเกิด โดยการเร่งพัฒนา และปรับปรุงการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ให้มีความน่าสนใจ เพื่อให้เด็กและนักเรียนได้เรียนรู้ถึง สถาบันหลักของชาติ การต่อสู้ของบรรพบุรุษ ความสามัคคีของคนไทยในเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น ในส่วนของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้มีการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ให้มีความทันสมัย มีความน่าสนใจควบคู่ไปกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นโดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ควบคู่ไปกับการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพการศึกษาและคุณภาพนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญ ให้สามารถรับกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบันและอนาคตได้

2. ด้านความพร้อมของครูผู้สอน ผลการวิจัยพบว่า ยังขาดแคลนครูผู้สอนที่จบตรงสายในสาขาประวัติศาสตร์ ทำให้ครูผู้สอนขาดความรู้ในเชิงลึกทางด้านประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เป็นเรื่องใกล้ตัว โดยส่วนใหญ่จบหลักสูตรสังคมศึกษาหรือสาขาอื่น ๆ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์ทางด้านการจัดการเรียนการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนได้รับทักษะกระบวนการคิดทางประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งงานและภาระการสอนของครูมีมาก โดยเฉพาะภาระงานด้านเอกสาร ทำให้

ครูผู้สอนใช้เวลากับภาระงานอื่นมากกว่าการจัดเตรียมการสอนในชั้นเรียน เนื่องจากมีข้อจำกัดทางด้านระยะเวลาและด้วยเนื้อหาวิชาค่อนข้างมากและมีความยาก จึงไม่มีเวลาในการจัดทำเอกสารหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญมากสำหรับครูผู้สอนที่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับเวลาในการสอน ดังที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

...ครูผู้สอนในระบบและนอกระบบยังขาดแคลน ที่จบสายตรงด้านประวัติศาสตร์ ทำให้ครูผู้สอนขาดความรู้ในเชิงลึก ส่วนใหญ่จบหลักสูตรสังคมศึกษาหรือสาขาอื่น ๆ ฉะนั้นกลุ่มนี้จึงขาดความพร้อมในด้านต่าง ๆ และต้องอาศัยประสบการณ์การสอนหลายปี และยังมีภาระงานหลายด้านอีก

(ศึกษานิเทศก์, กลุ่ม 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2566)

ภาพ 25 แสดงการสัมภาษณ์ศึกษานิเทศก์ กลุ่ม 1

...จากที่ไปนิเทศการสอนทางโรงเรียนยังขาดครูที่เชี่ยวชาญและจบเอกประวัติศาสตร์โดยตรง เพราะถ้าจบตรงสายก็สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนได้ลงลึกกว่าครูที่จบการศึกษาสังคมศึกษาเพราะจะมีความเชี่ยวชาญกว่า

(ศึกษานิเทศก์, กลุ่ม 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2567)

ภาพ 26 แสดงการสัมภาษณ์ศึกษานิเทศก์ กลุ่ม 1 (เพิ่มเติม)

จะเห็นได้ว่า หากขาดความพร้อมด้านครูผู้สอนแล้วก็จะเป็นการสะท้อนสภาพปัญหาด้านการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในประเทศไทยในวงกว้างที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้เรียน ทั้งที่ประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ

3. ด้านการจัดการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ ครูผู้สอนมีวิธีการสอนแบบเดิม ๆ ที่เป็นการสอนแบบครูเป็นศูนย์กลาง (teacher centered) เน้นวิธีการบรรยายให้ท่องจำเป็นหลักเพื่อนำไปใช้ในการสอบมากกว่าการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จึงทำให้ผู้เรียนไม่ได้รับการส่งเสริมให้ศึกษาค้นคว้าหรือลงมือทำกิจกรรมด้วยตนเอง ส่วนครูผู้สอนที่ดำเนินการสอนโดยให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้เสนอแนะไว้ในคู่มือครู มีลักษณะเป็นการสอนแบบนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (student centered) ครูผู้สอนไม่สามารถจัดการเรียนรู้ได้ตามแผนที่วางไว้มักเกิดปัญหาในการสอน เช่น เมื่อกำหนดให้ทำกิจกรรมก็จะมีอุปสรรคเกี่ยวกับเวลาไม่เพียงพอ ทำให้เกรงว่าจะสอนไม่ทันตามหลักสูตร จึงลดกิจกรรมของผู้เรียนให้น้อยลง ทั้งที่การทำกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้เรียนนั้นก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน ผลที่ได้ก็คือ ทำให้การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์กลับไปในรูปแบบเดิม คือ การสอนแบบวิธีบรรยายมากกว่าวิธีอื่น ทำให้เกิดความน่าเบื่อไม่น่าสนใจสำหรับผู้เรียน ทั้งยังทำให้ครูขาดทักษะการวิเคราะห์ด้านเนื้อหาและวิธีการสอน ซึ่งครูผู้สอนส่วนมากจะถ่ายทอดข้อมูลตามที่ได้รับมาทันที ผู้เรียนจึงเรียนรู้ผ่านการจำและนำไปใช้ทันที ขาดการตั้งข้อสงสัยหรือการตั้งคำถาม ซึ่งนับว่าเป็นกระบวนการคิดเริ่มแรกของการเรียนประวัติศาสตร์ อีกทั้งขาดการเชื่อมโยงบูรณาการแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น และออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูต้องใช้เวลาในการเตรียมมาก ขาดการใช้สื่อที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียนและการนำเทคโนโลยีมาใช้อย่างคงพบปัญหาเรื่องความพร้อมของเทคโนโลยีและผู้ใช้งาน ดังที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

...วิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่ยาก...ต้องใช้วิธีการสอนใหม่ ๆ ทันสมัย ไม่จำเจ เป็นวิชาที่ต้องทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าความสำคัญของประวัติศาสตร์ว่าดีส่งผลอย่างไร ต่อปัจจุบัน ยิ่งถ้าจะให้เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องเริ่มจากสิ่งใกล้ ตัวเขาก่อน บูรณาการแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น

(ครูผู้สอนในระบบ, กลุ่ม 2, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2567)

ภาพ 27 แสดงการสัมภาษณ์ครูผู้สอนในระบบ กลุ่ม 2

...ครูยังสอนแบบเดิม ๆ บรรยายตามสไลด์สอนที่ยังเน้นครูเป็นศูนย์กลาง เด็กเลยเบื่อ เพราะไม่มีวิธีการใหม่ ๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนสนใจ ถ้าเกิดออกแบบการสอนให้น่าสนใจทันสมัย ให้เด็ก ๆ เขาได้ลงมือทำกิจกรรมก็จะเป็นการกระตุ้นเด็ก ๆ สมัยนี้แล้วถ้ายังสอนแบบเดิม ๆ แน่นอจนจบกัน เด็กเดี๋ยวนี้ความรู้ที่อยู่ในมือถือ หากครูขาดการใช้เทคนิควิธีการสอน วิชาประวัติศาสตร์ก็น่าเบื่อเหมือนเดิม

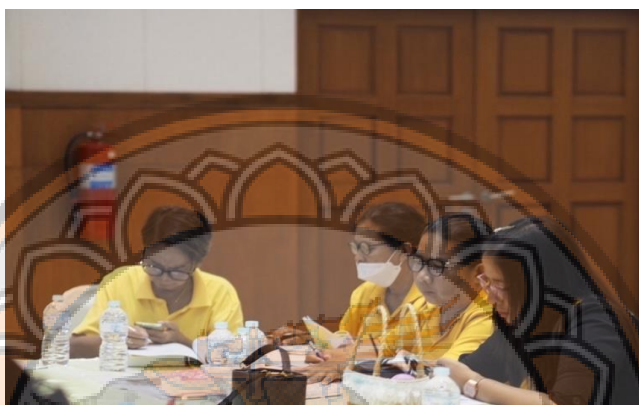
(ครูผู้สอนนอกระบบ, กลุ่ม 3, ผู้ให้สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2568)

ภาพ 28 แสดงการสัมภาษณ์ครูผู้สอนนอกระบบ กลุ่ม 3

...ศึกษาค้นคว้าความรู้ต่าง ๆ ผ่านประสบการณ์ตรงที่ได้พบเจอในชีวิตประจำวัน โดยเชื่อมโยงบูรณาการแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น ที่สอนให้เยาวชนรักและหวงแหนความเป็นชาติความเป็นท้องถิ่น โดยการศึกษาตามอัธยาศัยจะกลายเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต สร้างความยั่งยืนให้กับประเทศชาติได้

(ครูผู้สอนตามอัธยาศัย, กลุ่ม 4, ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 พฤษภาคม 2567)

ภาพ 29 แสดงการสัมภาษณ์ครูผู้สอนตามอัธยาศัย กลุ่ม 3

จากข้อมูลที่น่าสนใจข้างต้น ในประเด็นการศึกษาข้อมูลสภาพปัญหาการเรียนรู้อัตนศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นสำคัญเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้อัตนศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ดังนี้

1. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยต้องเสริมสร้างทักษะต่าง ๆ อย่างหลากหลายที่ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด เช่น ทักษะกระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์ ทักษะการเป็นผู้นำ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการทำงานเป็นทีม เป็นต้น โดยสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มภาคีเครือข่ายของชุมชน ซึ่งอาจจะสร้างกลุ่มอาชีพให้กับคนในท้องถิ่น เช่น กลุ่มมัคคุเทศก์ในการเผยแพร่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพงานฝีมือ กลุ่มส่งเสริมร่วมมือในการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นการปลูกฝังความชื่นชมและทักษะในการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมทั้งการมีส่วนร่วมที่ต้องเน้นการปลูกฝังจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่าของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความรักหวงแหนท้องถิ่นของตนเอง

2. การยกระดับคุณภาพการศึกษาทางด้านการจัดการเรียนรู้ โดยครูผู้สอนในระบบและนอกระบบจำเป็นต้องนำรูปแบบการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) มาใช้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และจัดกิจกรรมเสริมทักษะเพิ่มเติมตามความถนัดผ่านการลงมือปฏิบัติและที่สำคัญสร้างสำนึกของ

ความเป็นไทยโดยจัดการเรียนรู้ตามความพร้อมและเหมาะสมในแต่ละบริบทพื้นที่ ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาเป็น รู้เท่าทันสื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย การศึกษาตามอัธยาศัยจะเป็นการศึกษาขององค์ความรู้ต่าง ๆ ผ่านประสบการณ์ตรงที่ได้ประสบพบเจอในชีวิตประจำวัน โดยการศึกษาตามอัธยาศัยจะกลายเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

ส่วนที่ 3 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

จากการสำรวจสภาพแวดล้อมและวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรโดยจัดประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) กับกลุ่มผู้ให้ความรู้ คือ ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร และคณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตร ด้วยการระดมความคิดเห็น ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมภายใน จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) และสภาพแวดล้อมภายนอก โอกาส (Opportunities) อุปสรรค (Threats) ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่ผ่านเกณฑ์ประเมินการคัดเลือก ซึ่งได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย ได้แก่ ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ย่านชุมชนเก่าวังกรด ย่านชุมชนเก่าท่าพ้อ และย่านชุมชนเก่าตะพานหิน มีรายละเอียดดังนี้

ภาพ 30 แสดงการจัดประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis)
ย่านชุมชนเก่าพิจิตรทั้งสี่ชุมชน

ภาพ 31 แสดงการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนบางมูลนาก

1. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก

จากการสำรวจสภาพแวดล้อมและวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก โดยจัดประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมภายใน จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) และสภาพแวดล้อมทั่วไป โอกาส (Opportunities) อุปสรรค (Threats) โดยมีผลการศึกษาดังตาราง 12

ตาราง 12 แสดงการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
- เป็นพื้นที่ที่มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน และมีเส้นทางการคมนาคมที่สำคัญในอดีต - มีการรวมกลุ่มกันภายใต้การจัดตั้งมูลนิธิแกวคุ้มครองที่เข้มแข็งมาอย่างยาวนาน - การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในชุมชนดี ส่งเสริมให้ มีงานทำสร้างรายได้ให้กับชุมชนและคนในท้องถิ่น - คนในชุมชนมีการศึกษาที่ดีโดยเฉพาะเด็กเยาวชน และส่งเสริมให้รู้จักรักท้องถิ่น - การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนและส่งเสริมให้ทุกคนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว - บุคคลในท้องถิ่นกลับมาพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง	- ประชาชนรุ่นใหม่ที่เกิดในพื้นที่ต่างแยกย้ายไปทำงานในเมืองหลวงทำให้ผู้คนที่ยังอยู่อาศัยในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ - การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสภาพแวดล้อม เช่น ปัญหาแม่น้ำกัดเซาะตลิ่ง สภาพภูมิทัศน์ชุมชนสองฝั่งแม่น้ำ เป็นต้น - การบริหารและการจัดการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชน เช่น ขยะในตลาด สุนัขจรจัด ปัญหาใช้หวัดนกจากนกฟิราบก่อให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพของคนในชุมชน - ประชาชนในพื้นที่ขาดความรู้ความสามารถในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น การตลาด การถ่ายภาพลงสื่อดิจิทัล เทคโนโลยี เป็นต้น

โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
- ภายในจังหวัดมีการจัดการศึกษาทั่วถึงทุกระดับ - รัฐบาลสนับสนุนให้ท้องถิ่นมีบทบาทอนุรักษ์ ฟื้นฟู เผยแพร่ถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีมากขึ้น - รัฐบาล ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจฐานรากโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง - องค์กรและหน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุน ส่งเสริมและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง - รัฐบาลเน้นการให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนมีการกระจายอำนาจทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น	- สภาพภูมิอากาศโลกมีการเปลี่ยนแปลงมากเกิดภัยธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อระบบโครงสร้างพื้นฐาน - สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทต่อเยาวชนทำให้กระแสบริโภคนิยมและวัตถุนิยมรุนแรงทำลายชีวิตดั้งเดิม - สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจตกต่ำทั้งในระดับประเทศ ภูมิภาค และท้องถิ่น - การท่องเที่ยวในชุมชนซบเซาเนื่องจากประสบปัญหาการแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนมาก

ข้อสรุปของย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก มีความต้องการพัฒนาประเด็นสำคัญ ดังนี้

- 1) การปรับปรุงพื้นที่เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการสาธารณะ โครงสร้างพื้นฐาน และสุขอนามัย
- 2) การพัฒนาการศึกษาเพื่อเป็นทางเลือกการประกอบอาชีพให้ประชาชนในการการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนฐานผู้ประกอบการยุคดิจิทัล

2. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าวังกรด

จากการสำรวจสภาพแวดล้อมและวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าวังกรด โดยจัดประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมภายใน จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) และสภาพแวดล้อมภายนอก โอกาส (Opportunities) อุปสรรค (Threats) โดยมีผลการศึกษาดังตาราง 13

ตาราง 13 แสดงการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าวังกรด

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
- เป็นพื้นที่ที่มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และมีวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน - มีการรวมกลุ่มกันภายใต้การจัดตั้งชมรมฯ - พื้นที่ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ในระบบนิเวศจากธรรมชาติลักษณะดั้งเดิม คือ หนอง คลอง บึง เป็นต้น - ชุมชนมีบทบาทอนุรักษ์ ฟื้นฟู เผยแพร่ ถ่ายทอด วัฒนธรรมประเพณีมากขึ้น	- เด็ก เยาวชน และประชาชนในพื้นที่ขาดโอกาสในการพัฒนาด้านทักษะอาชีพภายในชุมชน - ประชากรไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาไม่เรียนต่อระดับสูงและเปลี่ยนมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม - ประชาชนในพื้นที่ขาดความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าสุขภาพในชุมชน เช่น นวดแผนไทย การประกอบอาหาร ยาสมุนไพรไทย เป็นต้น

โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
- องค์กร เครือข่ายภายนอกพัฒนาชุมชน - รัฐบาลสนับสนุนให้ท้องถิ่นมีบทบาทอนุรักษ์ ป่าไม้ - เมืองคอร์ก หน่วยงาน/โครงการ ร่วมส่งเสริมสนับสนุน - การแสดงศักยภาพของชุมชนด้านการท่องเที่ยว	- สภาพอากาศที่ร้อนจัดส่งผลต่อสุขภาพ และจิตใจ - การดำเนินงานตามนโยบายของรัฐมีความไม่ต่อเนื่อง - เศรษฐกิจในชุมชนซบเซาเพราะประสบกับปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 - ปัญหาน้ำท่วมพื้นที่การเกษตรในทุกปี
ข้อสรุปของย่านชุมชนเก่าวังกรด มีความต้องการพัฒนาประเด็นสำคัญ ดังนี้ 1) การพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้การศึกษาแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนเพื่อส่งเสริมความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนและท้องถิ่นในด้านการท่องเที่ยวในชุมชน 2) การส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ที่เน้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว	

ภาพ 32 แสดงการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนวังกรด

ภาพ 33 แสดงบรรยากาศการประชุมย่านชุมชนเก่าพิจิตร

3. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าท่าฟ่อ

จากการสำรวจสภาพแวดล้อมและวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าท่าฟ่อ โดยจัดประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ทั้ง 4 ชุมชน ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมภายใน จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) และสภาพแวดล้อมภายนอก โอกาส (Opportunities) อุปสรรค (Threats) ซึ่งมีผลการศึกษาดังตาราง 14

ตาราง 14 แสดงการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าท่าฟ่อ

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
- เป็นพื้นที่ที่มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นศูนย์กลางการคมนาคมในอดีตทั้งทางบกและทางน้ำ - ประชากรส่วนใหญ่สามารถติดต่อการคมนาคมที่สามารถติดต่อได้สะดวกทั้งในท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด พิจิตร และจังหวัดใกล้เคียง - มีการรวมกลุ่มกันภายใต้การจัดตั้งท่าฟ่ออยู่ - มีวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน	- ขาดการจัดการและอนุรักษ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - ขาดการรวมตัวกลุ่มทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งเพื่อรวมกันเป็นผู้ผลิต - ประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ถูกละเลยไปทำงานต่างจังหวัด - ขาดความรู้เทคนิค และการประกอบอาชีพเสริม - ประชาชนขาดความรู้ในการเพิ่มมูลค่าหรือช่องทางการขายผ่านสื่อออนไลน์เพื่อส่งเสริมรายได้ให้กับครัวเรือน
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
- นโยบายสังคมเน้นความเข้มแข็งครอบครัว ชุมชน และท้องถิ่น - รัฐบาลและกระทรวงต่าง ๆ ร่วมส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวในชุมชน - นโยบายของรัฐและจังหวัดให้การสนับสนุนส่งเสริมในการพัฒนาการท่องเที่ยวหลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19	- การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศที่ร้อนจัด - ปัญหารถแล้ง แล้งข้าวขาด น้ำท่วมพื้นที่ทางการเกษตรและแหล่งชุมชน ไม่มีความแน่นอนและมีความเสี่ยงทุกปี - เศรษฐกิจตกต่ำซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชน - นักท่องเที่ยวน้อยเพราะสถานการณ์การระบาดของเชื้อโควิด-19

ข้อสรุปของย่านชุมชนเก่าท่าฟ่อ มีความต้องการพัฒนาประเด็นสำคัญ ดังนี้

- 1) การจัดการและการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
- 2) การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งและส่งเสริมความรู้และทักษะการประกอบอาชีพให้กับคนในชุมชน เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน

ภาพ 34 แสดงการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ

ภาพ 35 แสดงการประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของย่านชุมชนเก่าพิจิตรทั้งสี่ชุมชน

4. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าสะพานหิน

จากการสำรวจสภาพแวดล้อมและวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าสะพานหิน โดยจัดประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมภายใน จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) และสภาพแวดล้อมภายนอก โอกาส (Opportunities) อุปสรรค (Threats) โดยมีผลการศึกษาดังตาราง 15

ตาราง 15 แสดงการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่าน
ชุมชนเก่าสะพานหิน

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
- เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน - ในอดีตเคยเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางบกและน้ำที่สำคัญเชื่อมต่อหลายจังหวัด - มีการรวมกลุ่มกันภายใต้การจัดตั้งสะพานหินบ้านเรานำอยู่ และมูลนิธิเจ้าพ่อเจ้าแม่สะพานหิน - เป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม และมีขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะการแสดงลิเก	- ประชาชนขาดการอนุรักษ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - ขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นให้กับคนรุ่นหลัง - ประชาชนในพื้นที่ยังขาดการความรู้ในการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่เข้ากับยุคสมัย - ประชาชนยังดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมซึ่งยังขาดการพัฒนาในด้านการจัดการความรู้ที่จะพัฒนาชุมชน
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
- รัฐบาลและกระทรวงต่าง ๆ ร่วมกันขับเคลื่อนด้านประวัติศาสตร์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัด - หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ให้การส่งเสริมด้านการประกอบอาชีพในชุมชน - กระแสความต้องการบริโภคตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง - ภาวะวิกฤตด้านอาหารทำให้มีการสนับสนุนการปลูกพืชที่เป็นอาหารมากขึ้น	- ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ปัญหาน้ำท่วม และภัยแล้ง - สภาพภูมิทัศน์ของชุมชนทรุดโทรมและขาดงบประมาณในการรักษาดูแล - ส่วนราชการในพื้นที่ยังขาดการบูรณาการการท่องเที่ยวในชุมชน - สถานการณ์โควิด-19 ทำให้นักท่องเที่ยวน้อยลง - ความเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต ส่งผลกระทบทั้งในด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว สังคม และสิ่งแวดล้อม
ข้อสรุปของย่านชุมชนเก่าสะพานหิน มีความต้องการพัฒนาประเด็นสำคัญ ดังนี้ 1) การปรับปรุงภูมิทัศน์ของย่านชุมชนเก่าและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 2) การส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาให้กับคนในชุมชนด้านการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น 3) การแปรรูปผลผลิตให้ชุมชนเกิดสินค้าผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมที่หลากหลายสู่ตลาดสากล	

ภาพ 36 แสดงการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าสะพานหิน

จากผลการศึกษาศักยภาพของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ทั้ง 4 ชุมชน พบว่า ประเด็นที่เป็นจุดเน้น หรือ Positioning สภาพแวดล้อมภายใน (Internal Environmental Scanning) ได้ข้อค้นพบจากชุมชนที่ต้องการให้มีการผลักดันแนวทางการพัฒนา จำแนกได้ ดังนี้

สรุปด้านศักยภาพที่เป็นจุดแข็ง (Strengths: S)

ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมตั้งแต่อดีต และมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะการอาศัยต้นทุนทรัพยากรธรรมชาติของแม่น้ำ เนื่องจากเป็นศูนย์กลางการคมนาคมในอดีตที่สำคัญทั้งทางบกและน้ำ

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน มีผู้นำที่เข้มแข็งและมีการรวมกลุ่มกันที่จะพัฒนาศักยภาพของชุมชน ชุมชนมีการส่งเสริมให้ทีมงานทำและสร้างรายได้ให้กับชุมชนและคนในท้องถิ่น ทำให้ชุมชนมีบทบาทในการอนุรักษ์ ปั่นฟู เผยแพร่ถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีมากขึ้น

สรุปด้านศักยภาพที่เป็นจุดอ่อน (Weaknesses: W)

ด้านบุคลากร ยังไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาในระดับสูง ประชาชนรุ่นใหม่ต่างแยกย้ายไปทำงานต่างจังหวัดทำให้ประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชนในพื้นที่ขาดโอกาสที่จะได้รับความรู้ในการพัฒนาทักษะอาชีพภายในชุมชนเพื่อส่งเสริมรายได้ให้กับครัวเรือน และขาดการรวมตัวกลุ่มทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งเพื่อรวมกันเป็นผู้ผลิต

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน การบริหารและการจัดการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชน ขาดการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการระบบการดูแลสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัยที่เหมาะสม

สรุปด้านศักยภาพที่เอื้อต่อโอกาส (Opportunities: O)

ด้านนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล รัฐบาลดำเนินนโยบายเศรษฐกิจฐานรากโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและมีบทบาทอนุรักษ์ ฟื้นฟู เผยแพร่ถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น

ด้านนโยบายของจังหวัด มีการจัดการศึกษาทั่วถึงทุกระดับ โดยมีองค์กรและหน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุนส่งเสริมและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

ด้านนโยบายการแก้ไขปัญหาสังคม รัฐบาลเน้นการให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนมีการกระจายอำนาจทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น รัฐบาลแก้ไขปัญหาความยากจนในสภาวะวิกฤตด้านอาหารทำให้มีการสนับสนุนการปลูกพืชที่เป็นอาหารมากขึ้นทำให้มีการส่งเสริมแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เน้นความเข้มแข็งครอบครัวและชุมชน

ด้านการท่องเที่ยว มีการส่งเสริมความร่วมมือจากองค์กรและหน่วยงานภายนอกร่วมสนับสนุนการแสดงศักยภาพของชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวหลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และขับเคลื่อนด้านประวัติศาสตร์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัด

สรุปด้านศักยภาพที่จำกัดจากอุปสรรค (Threats: T)

ด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ขาดการบูรณาการเนื่องจากต้องปฏิบัติงานแยกส่วนตามนโยบาย อีกทั้งความไม่ต่อเนื่องและมีการเปลี่ยนแปลงบ่อย

ด้านเทคโนโลยี การพัฒนาที่ไม่เป็นระบบ ขาดความต่อเนื่องไม่มีการบูรณาการ อีกทั้งสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทต่อเด็กและเยาวชนทำให้กระแสการบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ทำลายชีวิตดั้งเดิม

ด้านสภาพอากาศ สภาพภูมิอากาศมีการเปลี่ยนแปลงมาก อากาศที่ร้อนจัดส่งผลต่อสุขภาพและจิตใจ ส่งผลให้เกิดภัยธรรมชาติ ทั้งภัยแล้ง น้ำท่วมพื้นที่การเกษตรในทุกปีทำให้เกิดผลกระทบต่อบรรยากาศโครงสร้างพื้นฐาน

ด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจตกต่ำเนื่องจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในระดับประเทศ ภูมิภาคและท้องถิ่น ส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวน้อยลง ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างมาก

จากผลการศึกษาศักยภาพของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ทั้ง 4 ชุมชน พบว่า ประเด็นที่เป็นจุดเน้น หรือ Positioning ตามสภาพแวดล้อมทั่วไป (General Environment Analysis) ได้ข้อค้นพบจากชุมชนที่ต้องการให้มีการผลักดันแนวทางการพัฒนาจำแนกได้ ดังนี้

1) **ด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม (History Social and Cultural Environment)** ชุมชนมีความต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ที่เน้นการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และ

ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ และการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ด้วยการพัฒนาการศึกษาของเด็ก เยาวชน และประชาชน เพื่อเป็นทางเลือกการประกอบอาชีพให้ประชาชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาคนให้ยั่งยืน

2) ด้านเทคโนโลยี (Technology Environment) ชุมชนมีความต้องการเทคโนโลยีที่เหมาะสม การแปรรูปผลผลิตให้ชุมชนบนฐานผู้ประกอบการยุคดิจิทัล ชุมชนผลิตสินค้าผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและนวัตกรรมที่หลากหลายสู่ตลาดสากล

3) ด้านการท่องเที่ยว (Tourism Environment) พัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนโดยใช้ฐานทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่

4) ด้านเศรษฐกิจ (Economic Environment) ชุมชนมีความต้องการการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งในชุมชนและครัวเรือนและส่งเสริมความรู้และทักษะการประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนและท้องถิ่น

5) ด้านการเมือง (Political and Legal Environment) ชุมชนมีความต้องการปรับปรุงพื้นที่เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการสาธารณะ โครงสร้างพื้นฐาน และสุขอนามัย โดยเฉพาะการพัฒนาการศึกษาเพื่อเป็นทางเลือกการประกอบอาชีพให้ประชาชนมีทางเลือกการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง และการพัฒนาความเป็นอยู่ทางสภาพแวดล้อมโดยหลักการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากภาครัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

นอกจากนี้ผู้วิจัยทำการศึกษาจากการสำรวจพื้นที่ของชุมชนและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ให้ความรู้ ในประเด็นสภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวของย่านชุมชนเก่าพิจิตร และวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ตลอดจนความคิดเห็นข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นสำคัญ ออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ประกอบด้วย มิติด้านทุนทางสังคม มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว มิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และมิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1. มิติด้านทุนทางสังคม

จากการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรทางด้านทุนทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่า บริบทของพื้นที่บริเวณย่านชุมชนเก่าพิจิตร ทั้งย่านชุมชนเก่าบางมุลานาก ย่านชุมชนเก่าวังกรด ย่านชุมชนเก่าท่าพ้อ และย่านชุมชนเก่าตะพานหิน เป็นชุมชนบริเวณสถานีรถไฟที่เกิดจากการพัฒนาเส้นทางรถไฟและเกิดการขยายตัวของย่านชุมชนเดิม ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นย่านชุมชนการค้าในรูปแบบของตลาด หากเป็นสถานที่ที่ผ่านชุมชนขนาดใหญ่หรือเป็นชุมทาง มักจะมีกลุ่มสถาปัตยกรรมเกี่ยวเนื่องกับรถไฟที่มีลักษณะเฉพาะในบริบทของพื้นที่ย่านชุมชน

เก่าพิจิตรนั้นมีลักษณะภูมิหลังทางด้านประวัติศาสตร์ของการก่อตั้งชุมชนภายใต้ความเปลี่ยนแปลง ภายหลังการตัดผ่านเส้นทางรถไฟสายเหนือผ่านบริเวณภาคเหนือตอนล่าง มีปัจจัยส่งเสริมการผลิต และการค้าข้าว เพราะเกิดการขยายระบบการขนส่งข้าวสู่กรุงเทพฯ ได้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะพ่อค้าชาวจีน เป็นกลไกสำคัญในการรับซื้อและขายข้าวเปลือก เป็นการกระตุ้นให้ชาวนาเร่งการผลิตข้าวเพื่อการค้า มากขึ้น โดยการขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวริมทางรถไฟ โดยเฉพาะย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใต้ขอบเขตบริบทของพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กัน โดยมีมวลชนเป็นตัวขับเคลื่อน ในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมร่วมกันอยู่ภายใต้จิตสำนึกเดียวกัน รวมไปถึงการเดินทางคมนาคมของประชาชนที่เปลี่ยนไปด้วย ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...มีคนจีนเชื้อสายแต้จิ๋ว ไหหล้า แคะ กวางตุ้ง ที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงานและทำการค้า แล้วกลายเป็นพ่อค้ารับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนา จากการตัดผ่านเส้นทางรถไฟสายเหนือแล้วขยายตัวของระบบขนส่งข้าวสู่กรุงเทพฯ ได้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะพ่อค้าชาวจีนเป็นกลไกสำคัญรับซื้อและขายข้าวเปลือก

(คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 3, บางมูลนาก, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2566)

ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก มีการรวมกลุ่มกันภายใต้การจัดตั้งมูลนิธิแก้วคุ้มครอง เมื่อปี พ.ศ. 2548 โดยมีคณะกรรมการมูลนิธิแก้วคุ้มครองเป็นผู้ดูแล ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานที่มีเชื้อสายจีนที่มีความศรัทธาองค์เจ้าพ่อแก้ว ประดิษฐานภายในศาลเจ้าพ่อแก้วและเป็นศูนย์รวมใจของคนในพื้นที่ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร เปรียบเสมือนหัวเรือใหญ่ที่ร่วมกันขับเคลื่อนให้ย่านชุมชนเก่า บางมูลนากเข้มแข็ง และได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดีเมื่อมีงานกิจกรรม เทศกาลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...มูลนิธิแก้วคุ้มครอง จัดตั้งเมื่อปี 2548 มีศาลเจ้าพ่อแก้วปูนเท่างงเป็นศูนย์รวมใจของชาวบางมูลนากเชื้อสายจีน ก่อนจะอันเชิญองค์เจ้าพ่อแก้วไปประทับที่ศาลเจ้าพ่อแก้วหลังใหม่ ปี 2550 เพราะศาลเจ้าพ่อแก้วหลังเดิมทรุดโทรม น้ำกัดเซาะตลิ่ง ตลาดก็เจียบเหงา ซึ่งก็ชื่นชมความสามารถและเข้มแข็งของคณะกรรมการมูลนิธิแก้วคุ้มครองในการฟื้นฟูชุมชนได้อย่างรวดเร็วในเวลาไม่ถึงปี ทั้งบูรณะศาลเก่า ปรับปรุงพื้นที่รอบสถานีรถไฟรีโนเวตบ้านไม้สองชั้น เพิ่มพื้นที่สาธารณะ มีการออกแบบชุมชนควบคู่ไปด้วย

(คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 2, บางมูลนาก, ผู้ให้สัมภาษณ์, 11 กันยายน 2566)

ภาพ 37 แสดงการสัมภาษณ์คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 2 บางมูลนาก

ภาพ 38 แสดงการสัมภาษณ์คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 1 บางมูลนาก

จุดแข็งของย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก คือ การมีอัตลักษณ์ชุมชนที่ชัดเจน มีเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ มีมรดกทางวัฒนธรรมไทยผสมจีนที่หล่อหลอมคนบางมูลนากเข้าด้วยกันได้อย่างกลมกลืน ซึ่งถือว่าเป็นจุดแข็งที่สำคัญภายในชุมชนแห่งนี้ โดยผู้วิจัยสามารถสรุปสิ่งสำคัญได้ 3 ส่วน ดังนี้

1. การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในชุมชนต้องดี ส่งเสริมให้มีความทำและสร้างรายได้ให้กับชุมชนและคนในท้องถิ่น
2. คนในชุมชนต้องมีการศึกษาที่ดีโดยเฉพาะเด็กเยาวชนและส่งเสริมให้รู้จักรักท้องถิ่น
3. การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนและส่งเสริมให้ทุกคนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...จุดแข็งของที่นี่คือการมีอัตลักษณ์ชุมชนที่ชัดเจน มีเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ
 อย่างการมีมรดกทางวัฒนธรรมไทย-จีนที่หล่อหลอมคนบางมูลนากเข้าด้วยกันได้อย่าง
 กลมกลืน มีสิ่งที่ตกทอดมาตั้งแต่อดีต เช่น บ้านเรือนไม้สองชั้น ย่านตลาดเก่าแก่ อาหาร
 ผู้คน และสิ่งหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนบางมูลนากประสบความสำเร็จคือแนวคิดเรื่อง smart
 community ที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในอนาคต แล้วผมว่าส่วนที่ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลง คือทำให้
 เข้ายูรودมีกินมีใช้พัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนให้ดี เด็ก ๆ มีการศึกษาที่ดีพัฒนาคนในชุมชน
 ให้รักท้องถิ่น และอีกส่วนก็คือการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดภายในชุมชนก็จะทำให้
 บางมูลนากเป็นเมืองน่าอยู่และยั่งยืนได้ ในส่วนจุดอ่อนก็มีการจัดการเรื่องสภาพแวดล้อม
 ทั้งเรื่องขยะ สุนัขจรจัด และปัญหาโรคไข้หวัดนกที่เกิดจากนกพิราบ

(คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 1, บางมูลนาก, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2566)

ย่านชุมชนเก่าวังกรด เดิมทีชื่อ “ชุมชนบ้านท่าอิเต้า” อยู่ภายใต้การปกครองของตำบล
 ในเมือง (ตำบลท่าหลวงในปัจจุบัน) มีกำนันคนแรกคือ กำนันเหมา มีภูมิลำเนาอยู่บ้านบุง ทางราชการ
 จึงโอนชุมชนบริเวณบ้านท่าอิเต้ามาอยู่ในเขตการปกครองหมู่ที่ 1 ตำบลบ้านบุง อำเภอเมือง
 จังหวัดพิจิตร เป็นตำบลเก่าแก่ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2430 ชื่อตำบลบ้านบุงนี้มาจากคำว่า “บ้านบุง”
 เนื่องจากอดีตตำบลบ้านบุงมีห้วย หนอง คลอง บึง ล้อมรอบบ้านเกือบทั้งหมด จึงได้ตั้งชื่อตำบลนี้ว่า
 “ตำบลบ้านบุง” ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย

นอกจากนี้ย่านชุมชนเก่าวังกรดยังมีชื่อว่า วังกลม ซึ่งเรียกตามการหมุนเป็นวงกลมของ
 กระแสน้ำในบริเวณใกล้กับวัดวังกลม ต่อมาในปี พ.ศ. 2450 มีการสร้างเส้นทางรถไฟในสมัยรัชกาล
 ที่ 5 ในช่วงนั้นมีการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ จึงมีการสร้างสถานีรถไฟวังกรดซึ่งน่าจะถูกสร้างขึ้น
 พร้อมกับการสร้างทางรถไฟสายปากน้ำโพ - พิษณุโลก เดิมเรียกชื่อว่า “สถานีรถไฟวังกลม” ตามชื่อ
 ของชุมชนในสมัยนั้น ในอดีตเคยเป็นชุมทางการค้าทั้งทางน้ำและทางบก

การตั้งถิ่นฐานพัฒนาการของชุมชนและการขยายตัวด้านเศรษฐกิจของชุมชน
 แต่เนื่องจากชื่อไปซ้ำซ้อนกับอีกสถานีรถไฟอีกแห่งหนึ่งทางภาคอีสาน จึงเปลี่ยนชื่อมาเป็น “สถานี
 รถไฟวังกรด” รวมถึงชื่อชุมชนและชื่อตลาดด้วย ชุมชนวังกรดในอดีตถือเป็นชุมชนทางการค้าที่สำคัญ
 เนื่องจากชุมชนใกล้เคียง อาทิ ตำบลหัวดง อำเภอตะพานหิน วังทรายพูน และสากเหล็ก จะนำข้าวมา
 รวมกันที่ชุมชนย่านเก่าวังกรดเพื่อทำการขนส่งสินค้าทางเรือโดยอาศัยลำน้ำน่านและเส้นทางรถไฟส่ง
 สินค้าไปยังกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่น ๆ ชุมชนย่านเก่าวังกรดจึงเป็นเสมือนพื้นที่จุดยุทธศาสตร์การค้าที่
 สำคัญที่ควบคุมการค้าขายในบริเวณที่ราบลุ่มลำน้ำน่าน เมื่อมีการตัดถนนเชื่อมระหว่างจังหวัด
 พิษณุโลกและพิจิตร ทำให้การขนส่งสินค้าผ่านเส้นทางน้ำลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีผลต่อสถานภาพการ
 เป็นชุมชนทางการค้าลดบทบาทลงเศรษฐกิจชุมชนจึงเริ่มซบเซาลงตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ลักษณะที่ตั้งของย่านชุมชนเก่าวังกรดเป็นที่ราบลุ่มห้อมล้อมด้วย แม่น้ำ หนองคลอง บึง ซึ่งได้รับความอุดมสมบูรณ์ในระบบนิเวศจากธรรมชาติที่มีลักษณะดั้งเดิม ทำให้อาณาประชาราษฎร์มีความเป็นชนบทที่มีแหล่งน้ำล้อมรอบ มีอากาศบริสุทธิ์ มีทัศนียภาพที่งดงามท่ามกลางความสงบสุขของผู้คนที่มีอัธยาศัยไมตรีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันระหว่างกัน จนหล่อหลอมเป็นมรดกวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศอย่างมีอัตลักษณ์เฉพาะ จึงเป็นพื้นที่ที่น่าจะมีองค์ประกอบทางท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายและมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนได้

ตัวอย่างของศักยภาพทุนทางสังคม เช่น ภูมิปัญญาด้านการเกษตร หัตถกรรม ประวัติศาสตร์ชุมชน อาหารการกิน ความงดงามของเรือนโบราณอาคารไม้เรือนแถวของตลาดเก่า ความศักดิ์สิทธิ์ของศาลเจ้าพ่อ เจ้าแม่วังกลม หลวงพ่อลือวัดวังกลม และงานประเพณีแห่ผ้าหลวพ่อลือ รวมถึงตึกหลวงประเทืองคดี ซึ่งเป็นคหบดีที่มีฐานะและเป็นบุคคลสำคัญของชาวชุมชนวังกรดที่มีตำนานและเรื่องราวที่น่าสนใจ รวมทั้งแหล่งน้ำและระบบนิเวศของป่าจิกนั้บร้อยไร่ที่มีนกหลากหลายสายพันธุ์มาอาศัยอยู่ตามธรรมชาติ เป็นต้น ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...จากการสำรวจวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่าวังกรด มีภูมิปัญญาด้านการเกษตร หัตถกรรม ประวัติศาสตร์ชุมชน อาหารการกิน อาคารบ้านเรือน ไม้โบราณ ตลาดเก่า ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่วังกลม หลวงพ่อลือวัดวังกลม งานประเพณีแห่ผ้าหลวพ่อลือ บ้านหลวงประเทืองคดี ระบบนิเวศของป่าจิก ความผูกพันกับวิถีชีวิตบนสายน้ำ แหล่งน้ำที่มีนกหลายสายพันธุ์มาอาศัย

(คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 4, วังกรด, ผู้ให้สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2567)

ภาพ 39 แสดงการสัมภาษณ์คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 4 วังกรด

ศักยภาพดังกล่าว พื้นที่ชุมชนย่านเก่าวังกรดน่าจะสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมโดยใช้ฐานการประกอบอาชีพค้าขายและวิถีเกษตรกรรมของชุมชนเป็นทุนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่จะสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมของชุมชนแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือนโดยคำนึงถึงขีดความสามารถที่รองรับได้ของพื้นที่บนทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่และในขณะเดียวกันก็เอื้ออำนวยประโยชน์และโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนด้วยประกอบกับคนในชุมชนย่านชุมชนเก่าวังกรดเริ่มตื่นตัว อันเป็นผลมาจากเริ่มมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมความงดงามของอาคารเรือนไม้เก่าและสัมผัสวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชาวชุมชนและลิ้มชิมรสอาหารพื้นถิ่นที่มีเอกลักษณ์อยู่เนื่อง ๆ ทำให้ชุมชนเริ่มมองเห็นว่าทรัพยากรในพื้นที่ของตนเองน่าจะมีศักยภาพพอที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนได้ แต่ชุมชนยังขาดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการบริหารจัดการ

ดังนั้นภาคีเครือข่ายในชุมชนอันประกอบด้วยผู้นำชุมชน ท้องถิ่น วัด โรงเรียน องค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านบุงและเทศบาลตำบลวังกรดจึงมีความต้องการที่จะร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนโดยใช้ฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี วิถีวัฒนธรรมชุมชน และความงดงามของธรรมชาติความมีอัตลักษณ์ของคนในชุมชนเป็นตัวเชื่อมร้อยคนในชุมชนและภาคีเครือข่ายให้มาร่วมกันศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนในพื้นที่ย่านชุมชนเก่าวังกรด ตำบลบ้านบุง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมที่มีคนในชุมชนเป็นภาคีที่มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...คนในชุมชนพิจิตรยังขาดความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการบริหารจัดการ จึงต้องอาศัยภาคีเครือข่ายในชุมชนที่จะร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวโดยใช้ฐานทางประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยว วิถีวัฒนธรรมชุมชนและธรรมชาติ

(เจ้าหน้าที่สำนักวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2566)

ภาพ 40 แสดงการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร

อีกทั้งย่านชุมชนเก่าวังกรด ได้มีการรวมกลุ่มกันภายใต้การจัดตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวังกรดเช่นเดียวกัน เป็นไปเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน โดยการเกิดการรวมกลุ่มกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางด้านสาขาอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งกลุ่มแม่ค้า ผู้ประกอบการธุรกิจเอกชน ประชาชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และร่วมกันอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมในย่านชุมชนเก่าวังกรด ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงทุนทางสังคมที่จะพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรทางด้านการทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...ชุมชนวังกรดมีชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนวังกรด ที่เกิดจากการรวมตัวกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งกลุ่มแม่ค้า ผู้ประกอบการธุรกิจเอกชน ประชาชน หน่วยงานของรัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจ รวมไปถึงอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนวังกรดด้วย

(ประธานชมรมส่งเสริมฯ 2, วังกรด, ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2567)

ภาพ 41 แสดงการสัมภาษณ์ประธานชมรมส่งเสริมฯ 2 วังกรด

ย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ มีทุนทางสังคมที่มีส่วนเอื้อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของชุมชนในด้านประวัติศาสตร์และด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นชุมชนความเก่าแก่ตั้งแต่อดีตที่มีความเจริญทางด้านการค้าขาย ซึ่งแต่เดิมเป็นเขตที่ทำการเศรษฐกิจค้าขายและขนสินค้าต่าง ๆ ที่มีความเจริญเฟื่องฟูเป็นอย่างมาก โดยใช้ล้อเกวียนเป็นพาหนะในการเดินทาง สำหรับผู้คนส่วนใหญ่จึงเรียกกันว่า “ท่าล้อ” ที่หมายถึงเหล่าล้อเลื่อนสำหรับลากไม้และล้อเกวียนต่าง ๆ ที่ใช้ในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งและก็เป็นที่ยึดมั่นของผู้คนที่เดินทางมาทำการค้าขายที่นี่ แต่ต่อมาเมื่อมีผู้คนเพิ่มจำนวนมากขึ้นระยะเวลาผ่านไปการสื่อสารทางภาษาจึงได้เพี้ยนจนกลายเป็น “ท่าพ่อ” จวบจนมาถึงปัจจุบันนี้ ทั้งในเขตชุมชนและเขตชุมชนข้างเคียง อีกทั้งเป็นชุมชนที่มีเขตติดต่อกับจังหวัดพิษณุโลก และเป็นทางผ่านของหลายเขตพื้นที่มีจุดศูนย์รวมที่ค่อนข้างใหญ่ในการค้าขายและเป็นแหล่งเศรษฐกิจต่าง ๆ คนในชุมชนร่วมประกอบกิจการร้านค้า เช่น การค้าขายยาสมุนไพรจีน การค้าขายเสื้อผ้า การค้าขายของใช้ในครัวเรือน การค้าขายด้านอาหาร เช่น อาหารสดอาหารแห้ง หมากพลู เป็นต้น อีกทั้งยังมีเรือรับจ้างในการเดินทางไปสถานที่ต่าง ๆ เพราะสมัยก่อนจะมีแต่ทางเดินที่เป็นทางสำหรับล้อเกวียน และทางน้ำเท่านั้นที่สามารถเดินทางไปในสถานที่ต่าง ๆ ได้อย่างสะดวกสบาย ดังนั้นเรือรับจ้างจึงเป็นจุดเด่นอีกอย่างหนึ่งของบ้านท่าพ่อฉะนั้น ชุมชนบ้านท่าพ่อจึงมีลักษณะที่คล้ายกับตลาดการค้าขายแบบหนึ่ง ที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในอดีตซึ่งจะเห็นความเจริญดังกล่าวได้จาก ตึก อาคาร บ้านเรือนไม้เก่าแก่ ที่ยังคงหลงเหลือปรากฏอยู่ในย่านชุมชนเก่าท่าพ่อในปัจจุบัน

ในปัจจุบันย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ มีการรวมกลุ่มกันในย่านเก่าท่าพ่อชุมชนชาวจีนไหหลำ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว ส่งเสริมการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และร่วมกันอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาวจีนไหหลำท่ามกลางความหลากหลายในชุมชน โดยมีศาลเจ้าแม่ทับทิมเป็นศูนย์รวมของจิตใจ ซึ่งสะท้อนให้เห็นทุนทางสังคมที่จะพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ ในการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมฟื้นฟูอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าเรียนรู้เนื่องจากย่านชุมชนเก่าท่าพ่อเป็นตำบลที่มีความเก่าแก่มิไย่โบราณสถานมีวัฒนธรรมประเพณีที่โดดเด่น ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาอันยาวนาน ตลอดจนมีการส่งเสริมอนุรักษ์ไว้ซึ่งวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี โบราณสถาน และสิ่งปลูกสร้างที่มีความเก่าแก่ของชุมชนแห่งนี้ ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...ท่าพ่อมีศูนย์รวมใจหลายแห่งทั้งชาวไทยและชาวจีนไหหลำ วัดท่าพ่อ มีความเก่าแก่ประดิษฐานพระเจ้าเข้านิพพาน มีวิหารหลวงตากลิ้มช้างในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เก่าแก่ ส่วนคนจีนไหหลำก็ศรัทธาองค์เจ้าแม่ทับทิม ที่ชื่อว่า ตู๋ยบ่วยเต่งเหนียง ตามหลักฐานว่ากันว่าองค์เจ้าแม่ทับทิมและองค์เจ้าพ่อกวนอูได้อัญเชิญมาจากเกาะไหหลำ มณฑลกว่างตุง

องค์ประธานคือเจ้าแม่ทับทิม ถูกสร้างด้วยไม้แกะสลัก เมื่อมีคนจีนไหหลำเยอะมากขึ้นก็ได้สร้างโรงเรียนยกเอ็งขึ้นมา ปี พ.ศ. 2460 แต่ก็ถูกปิดกิจการเมื่อปี พ.ศ. 2503 เนื่องจากมีเรื่องราวของกบฏอั้งยี่ ที่เกรงว่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องไปด้วย

(ประธานชมรมส่งเสริมฯ 3, ท่าพ่อ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 29 สิงหาคม 2567)

ภาพ 42 แสดงการสัมภาษณ์ประธานชมรมส่งเสริมฯ 3 ท่าพ่อ

ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน เดิมทีมีที่มาจากหินดานขวางอยู่กลางแม่น้ำน่านบริเวณเหนือตลาดตะพานหินขึ้นไป ประมาณ 1 กิโลเมตร ตรงที่ทำการประปาส่วนภูมิภาค อำเภอตะพานหินในปัจจุบัน ลักษณะของหินดานนี้จะเห็นได้เฉพาะฤดูแล้งขณะน้ำลด เป็นหินดานที่ยื่นจากฝั่งตะวันออกและยังขวางแม่น้ำน่านเกือบจดถึงฝั่งตะวันตก เหลือช่องน้ำลึกไว้เพียงเล็กน้อยพอที่เรือขนาดเล็กแล่นผ่านไปมาได้ ลักษณะคล้ายสะพานหินเมื่อถึงฤดูแล้งประชาชนจึงใช้หินดานเป็นทางเดินข้ามติดต่อกันตลอดมา จนเกิดเป็นหมู่บ้านเรียกว่า บ้านหัวดาน หรือ บ้านตะพานหิน

ปัจจุบันหินดานดังกล่าวไม่สามารถที่จะพบเห็นได้แล้ว เพราะเมื่อปี 2530 กรมเจ้าท่ากระทรวงคมนาคมได้จัดทำโครงการก่อสร้างท่าเรือขึ้นที่อำเภอตะพานหินและต้องการให้เรือบรรทุกสินค้าผ่านได้สะดวก จึงได้ทำการขุดลอกแม่น้ำน่านและได้ระเบิดหินดานดังกล่าวออกไป นอกจากนี้ยังพบว่าย่านชุมชนเก่าตะพานหิน มีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน และร่วมกันอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่จะพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

จะเห็นได้ว่าทุกพื้นที่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรต่างก็มีทุนที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์คุณค่า จิตวิญญาณที่มีอยู่ในแต่ละท้องที่ ทั้งทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ดำรงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งมิติทางทุนทางสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่นำพาให้ชุมชน

เกิดระบบคิดที่เอื้อให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็ง เปรียบเสมือนรากแก้วที่ยึดให้ส่วนต่าง ๆ อยู่ร่วมกันและนำพาสู่ความเจริญและเห็นคุณค่าของการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ซึ่งสร้างระบบความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกันทั้งความสามัคคี มีความเกื้อกูลกันและไว้วางใจซึ่งกันและกัน

2. มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรทางด้านมิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริบทของพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ย่านชุมชนเก่าวังกรด ย่านชุมชนเก่าท่าหอ และย่านชุมชนเก่าตะพานหิน มีรายละเอียดดังนี้

ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก อำเภอเก่าแก่แห่งหนึ่งในจังหวัดพิจิตร มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับแม่น้ำน่านในการหล่อเลี้ยงผู้คนจากการทำนาข้าวแปรรูปและส่งให้ผู้บริโภคทั่วประเทศ ชุมชนบางมูลนากเป็นหนึ่งในชุมชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในฐานะชุมชนการค้าข้าวในภาคเหนือตอนล่าง เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์กับมีเส้นทางรถไฟสายเหนือตัดผ่านส่งผลให้เศรษฐกิจในชุมชนบางมูลนากเติบโตอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้คนหลากหลายอพยพเข้ามาอยู่ โดยเฉพาะชาวจีนเข้ามาตั้งรกรากและมีบทบาทต่อสังคมมาจนกระทั่งปัจจุบันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางมูลนากถือเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมและพลวัตแห่งการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สอดคล้องกับหน้าที่และความต้องการใช้สอยตามยุคสมัย การปรับตัวโดยไม่ละทิ้งรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตน แต่ได้นำมาหลอมรวมเข้ากับสิ่งใหม่นับเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยคำนึงถึงพลวัตทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้สอดคล้องและเดินหน้าไปกับสังคมร่วมสมัยได้

ภาพ 43 แสดงการสัมภาษณ์หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์ฯ พิจิตร

จะเห็นได้ว่าการมีอัตลักษณ์ชุมชนที่ชัดเจนนี้ สะท้อนให้เห็นมิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำน่าน ประกอบกับการขยายเส้นทางรถไฟสายเหนือ ส่งผลให้ย่านชุมชนเก่าบางมูลนากมีความเฉพาะตัวทั้งด้านเอกลักษณ์ ซึ่งมีคุณค่าและความหมายต่อผู้คนในท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงของเมืองเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นพัฒนาการและความเจริญ หรือ ความเสื่อมของเมืองไปพร้อมกัน ทำให้เกิดความเจริญกลายเป็นย่านตลาดการค้าและเป็นแหล่งชุมชนที่ถือว่าเป็นมรดกทางความทรงจำของชาวบางมูลนาก ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วิธีการดำรงชีวิต และประเพณีวัฒนธรรม รวมไปถึงอาคารบ้านเรือนต่าง ๆ ที่ยังคงเอกลักษณ์ไว้ มีลักษณะเป็นชุมชนที่ผูกพันกับสายน้ำน่าน การปลูกข้าว หลอมรวมเป็นชุมชนการค้าข้าวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดพิจิตร และภูมิภาคภาคเหนือตอนล่าง ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...ย่านชุมชนเก่าบางมูลนากมีความเฉพาะตัวด้านเอกลักษณ์ คุณค่าและความหมายกับผู้คนในท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงของเมืองเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นพัฒนาการและความเจริญ ทำให้เกิดความเจริญกลายเป็นย่านตลาดการค้าและเป็นแหล่งชุมชนริมทางรถไฟ ผูกพันกับสายน้ำน่าน

(หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์ฯ พิจิตร, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2566)

ภาพ 44 แสดงการอาคารบ้านเรือนไม้แถวเก่าของย่านชุมชนเก่าวังกรด

ย่านชุมชนเก่าวังกรด ตำบลบ้านบุง มีจุดเด่นของคุณค่าของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมที่ผสมผสานของไทย เวียดนาม มุสลิมและจีน ทั้งชาวจีนเชื้อสายแต้จิ๋ว ไหหลำ เป็นต้น ตลอดจนอาหารหลากหลายของคนไทยเชื้อสายจีน ทางด้านประวัติศาสตร์มีการตั้งชุมชนบริเวณริมแม่น้ำน่านซึ่งอยู่บริเวณส่วนโค้งน้ำ ถูกเรียกขานว่า “ชุมชนท้องมังกรแห่งลำน้ำน่าน” ซึ่งเป็นการสร้างชุมชนของคนไทยเชื้อสายจีนที่อายุกว่าร้อยปีที่มีความเจริญรุ่งเรืองด้านการค้าขายใน

อดีต ทำให้มีการสร้างอาคารบ้านเรือนไม้แถวเก่ามีอายุกว่าร้อยปี จนเกิดสถาปัตยกรรมเรือนไม้เก่าที่สวยงามและยังคงอนุรักษ์ไว้จนถึงปัจจุบัน ถึงแม้บริบทสภาพของชุมชนจะเปลี่ยนแปลงไปแต่ย่านชุมชนเก่าวังกรด ยังคงสามารถรักษามรดกวัฒนธรรมชุมชนไว้ได้อย่างมั่นคง ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่า

...ชุมชนเก่าวังกรด มีจุดเด่นทางทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ทางด้านประเพณี วัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน เวียดนาม และมุสลิม ทำให้มีการอาหารที่หลากหลาย อาหารของคนไทยเชื้อสายจีน เช่น ก๋วยเตี๋ยว ผัดไท หมูสะเต๊ะ หอยทอด ปลาแดดเดียว ซาไบจิก สบู่ไบจิก ซาไบจิก งานหัตถกรรมต่าง ๆ ซึ่งชุมชนเก่าวังกรด บ้านบุง มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการตั้งชุมชนในอดีตที่ผูกพันกับสายน้ำนาน ชุมชนท้องถิ่นแห่งลำน้ำนาน เป็นชุมชนของคนไทยเชื้อสายจีนที่เคยเจริญรุ่งเรืองด้านการค้าขาย ทำให้มีการสร้างอาคารบ้านเรือนไม้แถวเก่า อายุกว่าร้อยปี

(ประธานชมรมส่งเสริมฯ 2, วังกรด, ผู้ให้สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2567)

นอกจากนี้ย่านชุมชนเก่าวังกรด ยังเป็นชุมชนที่มีคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ ในอดีตมีชื่อว่าชุมชนบ้านท่าอิเตา ที่ขึ้นกับตำบลท่าหลวงในปัจจุบัน ส่วนตลาดวังกรด เดิม คือ วังกลม มาจากชื่อของห้วงน้ำที่หมุนเป็นวงกลม แต่เดิมนั้นมีชื่อว่า “สถานีรถไฟวังกลม” ตามชื่อของชุมชนในอดีต ทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นพื้นที่ที่มีความสะดวกในการติดต่อคมนาคมเชื่อมต่อกับชุมชนอื่น ๆ มากขึ้นง่ายต่อการเข้าถึงมากกว่าการเดินทางเข้าไปยังตัวเมืองพิจิตร ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีสะพานข้ามแม่น้ำนาน ต่อมาสถานีรถไฟวังกลมได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็นสถานีรถไฟวังกรด เนื่องจากชื่อวังกลม ซ้ำกับชื่อสถานีรถไฟแห่งหนึ่งทางภาคอีสานทำให้ชุมชนบริเวณนี้จึงเรียกชื่อตามเป็นชุมชนวังกรดนับแต่นั้นมา เมื่อมีการสร้างทางรถไฟผ่านสถานีรถไฟวังกรด ส่งผลทำให้การค้าขายและเศรษฐกิจในชุมชนก็มีความเจริญมากยิ่งขึ้น เป็นศูนย์กลางการค้าที่มีทางคมนาคมที่สะดวกและมีความเจริญมากยิ่งขึ้น โดยมีหลวงประเทืองคดี คหบดีในชุมชนซึ่งมีอาชีพรับราชการเป็นอัยการ จึงส่งเสริมสนับสนุนให้คนในชุมชนให้สร้างตลาดชุมชนขึ้น ลักษณะการตั้งอาคารบ้านเรือนในยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 สันนิษฐานได้ว่า การตั้งบ้านเรือนของคนในชุมชนน่าจะเป็นแบบกระจายตัวกันอยู่บนพื้นที่ในลักษณะของหมู่บ้านชานนาในลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่าง ต่อมาเมื่อมีการสร้างตลาดลักษณะการสร้างบ้านเรือนเป็นแบบเรือนแถวไม้เรียงต่อ ๆ กันไปในระยะแรกเรียงตัวตามแนวตะวันออกไปทางตะวันตกจากสถานีรถไฟถึงริมแม่น้ำนานโดยน่าจะสร้างบนพื้นที่บริเวณชอยกลางตั้งแต่บ้านตั้งแต่ใต้เป็นแห่งแรก ลักษณะเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ซึ่งยังมีปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน เรือนไม้ชั้นเดียวนี้ ไม่ได้มีการสร้างขึ้นพร้อมกันทั้งหมด แต่จะทยอยกันสร้างเรียงตัวกันไปเรือนบางหลังน่าจะมีการสร้างมาก่อนการ

มีสถานีรถไฟ เมื่อสร้างสถานีรถไฟแล้วจึงมีการสร้างต่อเพิ่มเติมตามพื้นที่ว่างที่ ในอดีตสร้างบ้านเรือนจากหน้าสถานีรถไฟลงมายังซอยกลาง ถือว่าเป็นถนนเส้นหลักของชุมชนที่เชื่อมต่ออย่างแน่นแฟ้นจากความสำเร็จหลังมีการสร้างเส้นทางรถไฟจึงมีการริเริ่มสร้างตลาดขึ้น

ในปัจจุบันบ้านหลวงประเทืองคดี เป็นสถาปัตยกรรมอาคารตึกแห่งแรกในชุมชนเก่าวังกรด ที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับชาวเวียดนามเพราะมีภรรยาเป็นเชื้อสายเวียดนาม บ้านหลวงประเทืองจึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างความชื่นชอบแก่นักท่องเที่ยว และมีศาลเจ้าพ่อวังกลมเป็นศูนย์รวมใจที่สำคัญของชาวตลาดวังกรด ประมาณปี พ.ศ. 2455 เศรษฐกิจของตลาดวังกรดเฟื่องฟู หลวงประเทืองคดีจึงให้ นายจ๊ับ แซ่ตั้ง อัญเชิญเจ้าพ่อเข้ามาอยู่ในตลาดและสร้างศาลเจ้าให้ โดยมีงานสำคัญของตลาดที่จัดทุกปีคือ งานฉลองเจ้าพ่อวังกลม หรือ งานจ๊ว เป็นการสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน รวมทั้งยังเป็นงานที่เชื่อมความสัมพันธ์ของลูกหลานชาววังกรดให้กลับมาที่บ้านเกิดประจำทุกปีและแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...จากนั้นก็มีการสร้างตลาดขึ้น หลวงประเทืองคดี เป็นคนหีบตีรับราชการเป็นอัยการ ปัจจุบันบ้านหลวงประเทืองคดี ก็เป็นอาคารตึกแห่งแรกในวังกรดที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับชาวเวียดนามเพราะมีภรรยาเป็นเชื้อสายเวียดนาม บ้านหลวงประเทืองคดีจึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่ต้องแวะเวียนมา อีกที่หนึ่งคือศาลเจ้าพ่อวังกลม เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านที่นี่ เป็นศูนย์รวมใจที่สำคัญของชาวตลาดวังกรด ประมาณปี พ.ศ. 2455 กิจการค้าในตลาดรุ่งเรืองดี หลวงประเทืองคดีจึงให้ นายจ๊ับ แซ่ตั้ง อัญเชิญเจ้าพ่อเข้ามาอยู่ในตลาดและสร้างศาลเจ้าให้ และทำพิธีเบิกเนตรในปี พ.ศ. 2494 มีงานประจำปีคือ งานฉลองเจ้าพ่อวังกลม หรือ งานจ๊ว

(นายกเทศมนตรีตำบลวังกรด, วังกรด, ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2567)

ภาพ 45 แสดงการสัมภาษณ์นายกเทศมนตรีตำบลวังกรด

เมื่อสร้างสถานีรถไฟแล้วจึงมีการสร้างต่อเพิ่มเติมตามพื้นที่ว่างที่ ในอดีตสร้างบ้านเรือนจากหน้าสถานีรถไฟลงมายังชอยกลาง เมื่อเขียนผังการสร้างบ้านเรือนในเขตตลาดมีลักษณะการจัดเรียงเป็นรูปแบบสะพานไม้หมอนรถไฟ สถาปัตยกรรมในการสร้างบ้านเรือนมีรูปแบบที่เหมาะสมกับชุมชนที่อาศัยบริเวณริมน้ำเป็นอย่างยิ่ง คือ ทางด้านล่างของใต้ถุนเรือนเป็นคลองสามารถนำเรือเข้ามาจอดสำหรับรับส่งสินค้าได้ เนื่องจากในอดีตการค้าขายในชุมชนวังกรดมีความเจริญมาก มีการนำของมาค้าขายแลกเปลี่ยนกันจากผู้คนในต่างชุมชน เช่น บ้านบุง สากเหล็ก ท่ากระดาน ไคชุมแสง ในระยะทางที่ใช้การเดินทางไป-กลับด้วยเกวียน 1 วัน 1 คืน พื้นที่บริเวณนี้ในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเต็มไปด้วยเรือนแถวไม้อยู่อาศัย และตลาดแผงลอยอยู่ 2 ข้างทางตลาดแผงลอยเป็นตลาดสดแผงลอยมีลักษณะเป็นไม้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงปั้นหยา บริเวณเรือนแถวไม้แนวเหนือถึงใต้ ในสมัยนั้นใช้เป็นที่ว่าง มีสวนผัก และลานถั่วของคนในชุมชน ที่ผูกวัวควายและเกวียนสำหรับผู้ที่มาซื้อของและส่งของชุมชนวังกรดช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากตลาดวังกรดเป็นพื้นที่สำคัญมีทางรถไฟและถนนที่ตัดกับทางรถไฟตัดผ่าน จึงโดนโจมตีบ่อยครั้งทำให้ต้องมีการสร้างหลุมหลบภัยไว้ในตลาด ซึ่งอยู่บริเวณแถวเหนือและแถวใต้ในปัจจุบัน

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 การทางรถไฟไทย ได้แจ้งให้รื้อบ้านและตลาดแผงลอยบริเวณหน้าสถานีรถไฟออกทั้งหมดเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และให้สร้างเรือนแถวไม้ 2 ชั้นบนพื้นที่ของการรถไฟ บริเวณที่ชาวบ้านเรียก แถวเหนือและแถวใต้ในปัจจุบัน ลักษณะของตลาดวังกรดจึงมีอาคารเรือนแถวไม้ที่วางตัวทั้งแนวตะวันออกและตะวันตก และแนวเหนือถึงใต้ ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน การดำเนินชีวิตของชาวบ้านวังกรดจะอาศัยอยู่ในชุมชนย่านเก่าวังกรดและกระจายไปตามพื้นที่ทำการเกษตรเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพ เกษตรกรรมและค้าขาย นอกจากนี้ชุมชนยังมีความผูกพันกับสายน้ำจึงมีประเพณีที่สำคัญของชุมชนคือ การแข่งเรือยาว ในชุมชนมีช่างฝีมือดีด้านการขุดเรือและการทำพาย่ออีกด้วย ด้านการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนมีวิถีความเป็นอยู่แบบชาวชนบทที่มีเสน่ห์คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลความมีน้ำใจและความสามัคคีส่งผลให้ชุมชนมีความสงบสุขเรื่อยมา สิ่งยึดเหนี่ยวและศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนและประชาชนทั้งชาวชุมชนย่านเก่าวังกรดและประชาชนใกล้เคียง คือ เจ้าพ่อเจ้าแม่วังกลม และหลวงพ่อลือ วัดวังกลม

จากการศึกษาผู้วิจัย พบว่า ย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ เป็นชุมชนที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวจีนไหหลำเนื่องจากเป็นศูนย์กลางทางการค้าขาย การสัญจรด้วยล้อเกวียนและรถไฟ ด้วยความเก่าแก่ของอาคารบ้านเรือน และร่องรอยความเป็นอยู่ของผู้คนเมื่อร้อยกว่าปีก่อน ทำให้นักท่องเที่ยวที่หลงใหลความสงบและหลีกเลี่ยงความวุ่นวายแหวเวียนมาท่องเที่ยว ซึ่งสะท้อนให้เห็นมิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์ของชุมชน ทั้งทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมที่ผสมผสานของไทยและจีน โดยเฉพาะชาวจีนไหหลำ นอกจากนี้ย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ ยังมีความสำคัญในด้านความเชื่อความศรัทธาของผู้คนในชุมชน นั่นคือ วัดท่าพ่อ ถูกสร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2410 มีวิหารเก่าที่ภายในมี

ภาพจิตรกรรมฝาผนังชื่อวิหารหลวงตากลิม ซึ่งเป็นที่ตั้งของจิตรกรรมนั้นสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2453 เดิมเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเก่าแก่ปางนิพพาน หรือ ที่มักเรียกกันว่าปาง "พระเจ้าเข้านิพพาน" ซึ่งมีเพียงสองแห่งเท่านั้นในประเทศไทย หนึ่งในนั้นคือที่นี่ซึ่งถือว่าสมบูรณ์ที่สุดสันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนอีกที่คือ วิหารกลบ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ต่อมา เมื่อกรมศิลปากรมาบูรณะภาพในวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2545 ทางวัดได้อัญเชิญพระพุทธรูปไปเก็บไว้ที่อุโบสถหลังเก่าหรือที่เรียกกันว่าวิหารหลวงพ่อพวง ในวิหารหลวงตากลิมจึงเหลือเพียงแค่ฐานและมักจะปิดตายเพราะตั้งอยู่ท้ายวัดและไม่มีพระพุทธรูปให้คนมาราบไหว้

ภาพ 46 แสดงศาลเจ้าแม่ทับทิมท่าพ้อ

ชุมชนท่าพ้อ มี “ศาลเจ้าแม่ทับทิมท่าพ้อ” ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านฝั่งตะวันออก ซึ่งถือว่าเป็นศาลเจ้าแม่ทับทิมที่เก่าแก่อีกแห่งหนึ่งในประเทศไทย และเป็นที่กราบสักการะของชาวจีนไหหลำ ซึ่งนับถือเจ้าแม่ทับทิมเป็นอย่างมาก รวมทั้งคนในชุมชนท่าพ้อด้วย ภายในศาลมีองค์เจ้าแม่ทับทิม (ตุ้ยบ่วยเต่งเหนียง) เป็นองค์ประธานที่สร้างด้วยไม้แกะสลัก ด้านขวาเป็นที่ประทับของเจ้าพ่อกวนอู ด้านซ้ายเป็นที่ประทับของเจ้าพ่อปุ้นเถ่ากงและเจ้าพ่อปุ้นเถ่าม่าตามประวัติและหลักฐานที่ปรากฏอยู่พบว่า องค์เจ้าแม่ทับทิมและองค์เจ้าพ่อกวนอูได้อัญเชิญมาจากเกาะไหหลำ มณฑลกว่างตุงประเทศจีน

ในราวปีพ.ศ. 2410 ในสมัยนั้นเจ้าของอู่ต่อเรือซึ่งตั้งถิ่นฐานทำการค้าที่หมู่บ้านท่าพ้อเป็นผู้อัญเชิญองค์เจ้าแม่ทับทิมมาจากประเทศจีน ได้บริจาคซุงไม้สัก จำนวน 2 แพง เพื่อปลูกสร้างศาลขนาดใหญ่ถวายแด่องค์เจ้าแม่ทับทิมและเจ้าพ่อกวนอู ให้เป็นที่สักการะบูชาของชาวบ้านและผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาทั้งใกล้และไกล ยิ่งกว่านั้นศาลเจ้าแห่งนี้ยังใช้เป็นสถานที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้สอนหนังสือไทยและหนังสือจีนให้แก่บุตรหลานในหมู่บ้านเนื่องจากท่าพ้อเป็นชุมชนชาวจีนไหหลำ จึงได้สร้างโรงเรียนยกเอ็งขึ้นมา ในปี พ.ศ. 2460 นับตั้งแต่นั้นมาความเจริญทางการค้าและการ

เติบโตของชาวบ้านก็มีมากขึ้นตามลำดับ แต่ต่อมาโรงเรียนยกเอ็งก็ได้ปิดกิจการไป เมื่อปี พ.ศ. 2503 เนื่องจากมีเรื่องราวของกบฏอั้งยี่ ทำให้ชาวจีนเกรงว่าจะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับดัวจึงตัดสินใจปิดกิจการลง

ภาพ 47 แสดงองค์เจ้าแม่ทับทิมท่าฟ่อ

ส่วนภายในศาลเจ้าแม่ทับทิมแห่งนี้ตามหลักฐานประวัติและวัดอุอันล้ำค่า คือ เกี่ยวสำหรับประทับขององค์เจ้าแม่ที่ได้นำมาจากประเทศจีน เป็นเรือนไม้แกร่งแกะสลักทั้งหลังด้วยลายดอกไม้ และสัตว์ต่าง ๆ ความแบบฉบับศิลปะของจีน วัดอุกายสิทธิ์ซึ่งเป็นเครื่องหมายประจำเขียนทั้งแปด (โป๊ยป้อ) จำนวน 2 ชุด (16 อัน) นับเป็นวัดอุล้ำค่าซึ่งทำมาเฉพาะจากนครกวางเจาในสมัยนั้น ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิฤทธิ์ของเจ้าฟ่อ เจ้าแม่ แห่งศาลเจ้าแม่ทับทิมท่าฟ่อ เป็นที่เรื่อลือกันมาตั้งแต่สมัยเริ่มแรกแล้ว ศิษยานุศิษย์ทั้งใกล้และไกลต่างก็ได้รับความสุขความเจริญ ปราศจากอันตรายอย่างทั่วถึงกันตราบเท่าทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังมีขนมสูตรดั้งเดิมจากชาวจีนไหหลำ ตูฮ้วนขนมหวานโบราณเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนท่าฟ่อ โดยตูฮ้วนนั้นทำมาจากจากแป้งมันผสมกับสีพุตจินและมีลักษณะคล้ายลอดช่องแต่มีสีเหลืองปัจจุบันนี้ตูฮ้วนกลายเป็นขนมหวานโบราณจากจีนไหหลำนั่นเป็นขนมที่ชาวบ้านในชุมชนท่าฟ่อรู้จัก

การก่อตัวของชุมชน เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรและทำการค้า ซึ่งส่งผลให้ผู้คนจึงมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานจำนวนมากทั้งคนไทยและคนจีน เดิมเคยเป็นชุมชนที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากจนกลายเป็นชุมชนทางค้าอีกหนึ่งแห่งของพิจิตรที่เคยมีความสำคัญอย่างมากในอดีต ทั้งทางบกและทางน้ำในยุคที่ผู้คนเน้นการเดินทางโดยสัญจรทางเรือ เพื่อซื้อขายสินค้ากันภายในชุมชนอย่างหนาแน่น จากการกล่าวไป

ทั้งหมดข้างต้น จะเห็นว่าย่านชุมชนเก่าท่าพ่อมีความสัมพันธ์กับผู้คนทั้งบริเวณใกล้เคียงและที่อื่น ๆ มาตั้งแต่อดีต ซึ่งสะท้อนให้เห็นมิติคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน

ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน เป็นชุมชนเก่าแก่ขนาดใหญ่ชุมชนหนึ่งที่มีแม่น้ำผ่านไหลผ่าน ประกอบการอพยพเข้ามาของประชาชนกลุ่มใหม่และผู้คนกลุ่มเดิมจึงทำให้มีการเจริญเติบโตของเมือง ทำให้การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเริ่มหนาแน่นขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยอยู่ตามแนวยาวตามลำน้ำน่านและมีการขยายตัวไปตามสองฟากถนน เนื่องมาจากการตัดผ่านเส้นทางรถไฟสายเหนือจนกลายเป็นจุดศูนย์กลางในการเดินทางและขนส่งสินค้าในอดีต ระหว่างภาคเหนือและภาคอีสาน สถานีรถไฟตะพานหิน เป็นสถานีขนาดใหญ่ของจังหวัดพิจิตร ซึ่งเป็นชุมทางสำคัญที่จะเดินทางไปยังจังหวัดเพชรบูรณ์ เพราะในขณะนั้นกรมทางกำลังดำเนินการก่อสร้างถนนจากตะพานหินไปเพชรบูรณ์ และเป็นเขตการค้าที่สำคัญเป็นจุดเชื่อมต่อกับจังหวัดใกล้เคียงต่าง ๆ ทั้งนครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก ทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและสังคมอย่างมาก และได้รับการยกฐานะเป็นตำบลตะพานหิน เมื่อ 1 มีนาคม 2479 ต่อมาประชากรเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นจุดศูนย์กลางในการเดินทางและขนส่งสินค้าระหว่างภาคเหนือและภาคอีสาน มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และสังคม จึงได้ยกฐานะเป็นอำเภอตะพานหิน เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2483 ต่อมาตัวอำเภอมีอาคารบ้านเรือนร้านค้าหนาแน่นทางราชการ จึงได้จัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลตะพานหิน เมื่อปี พ.ศ. 2497 จนถึงปัจจุบัน

เมื่อย้อนกลับไปในอดีตย่านชุมชนเก่าตะพานหินเคยเป็นเมืองที่อยู่ฝั่งด้านหน้าแม่น้ำกลายเป็นเมืองที่อยู่ฝั่งด้านหลังเข้าหาถนน ส่งผลให้จุดศูนย์กลางเพียงแห่งเดียวของเมืองค่อย ๆ ลดบทบาทและความสำคัญลงไป เพราะเมืองเริ่มขยายตัวออกจากจุดศูนย์กลางของเมืองไปตามสองฟากฝั่งถนนสายหลัก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ที่มีมาอย่างยาวนานและเป็นศูนย์กลางความเจริญย่านการค้าในอดีตแม้ปัจจุบันเศรษฐกิจซบเซาลงไปแล้วแต่ก็ยังปรากฏสิ่งก่อสร้างอาคารบ้านเรือนหลงเหลืออยู่ โดยสถานีตะพานหิน ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ความทรงจำเมื่อครั้งอดีตที่ใช้สัญจรไปมาบ่งบอกถึงความเจริญของชุมชนนี้ในอดีต เป็นสะพานไม้ข้ามย่านสถานีรถไฟที่เหลืออันสุดท้ายของประเทศไทย ปัจจุบัน สถานีรถไฟตะพานหินนั้นไม่ได้เป็นสถานีใหญ่ที่รุ่งเรืองอย่างแต่ก่อนแล้วเพราะการเดินทางคมนาคมได้เปลี่ยนแปลงไปดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...ตะพานหินเป็นชุมชนเก่าแก่ในอดีต เป็นจุดศูนย์กลางในการเดินทางขนส่งสินค้า
ตอนมีทางรถไฟเป็นสถานีที่มีความเจริญมาก ระหว่างภาคเหนือ-ภาคอีสาน

(ประชาชน 4, ตะพานหิน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2567)

นอกจากนี้ย่านชุมชนเก่าสะพานหิน ยังมีประเพณีวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่างคนไทยและคนจีน โดยมีศาลเจ้าพ่อปึงท้าววงมาและศาลเจ้าแม่ทับทิม ผู้คนที่ศรัทธาต่างเรียกว่าศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่สะพานหิน ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาโดยเฉพาะคนไทยเชื้อสายจีนไหหลำ เมื่อมีงานประจำปีจะมีการเชิญเจ้าแม่ทับทิมแล้วแห่ไปรอบชุมชน โดยมีมูลนิธิเจ้าพ่อเจ้าแม่สะพานหินเป็นผู้จัดงานดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการมีอัตลักษณ์ชุมชนที่ชัดเจนนี้สะท้อนให้เห็นมิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งคุณค่าด้านประวัติศาสตร์และประเพณีวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของผู้คนชาวสะพานหิน

3. มิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

จากการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรทางด้านมิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า บริบทของพื้นที่บริเวณย่านชุมชนเก่าพิจิตร ทั้งย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ย่านชุมชนเก่าวังกรด ย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ และย่านชุมชนเก่าสะพานหิน ดังนี้

ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก มีการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สะท้อนผ่านมรดกทางความทรงจำของชาวบางมูลนาก เช่น วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ประเพณี ดนตรี ภูมิปัญญา เรื่องเล่า เพื่อสร้างเมืองที่มีชีวิตและเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งส่งผลต่อความเป็นอยู่และส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยจัดเก็บเรื่องราวเหล่านั้นในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์บางซิ่นนาก โดยจะเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ชุมชนให้เป็นเมืองน่าอยู่ในอนาคต สามารถนำไปสู่การฟื้นฟูและพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ ได้แก่ มิติด้านการสรวง รักษามรดกทางวัฒนธรรม ของท้องถิ่นด้วยตนเอง มิติด้านเศรษฐกิจ มิติการท่องเที่ยว มิติด้านความสัมพันธ์ของท้องถิ่นเพื่อการดูแลตนเอง และมิติด้านการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น

แนวคิดการเชื่อมโยงพิพิธภัณฑ์ชาวบางมูลนากที่ถูกสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาพื้นที่ให้เยาวชนมีโอกาสศึกษาประวัติความเป็นมา บ้านเกิดเมืองนอน ประวัติศาสตร์ของชาวบางมูลนาก นำมรดกความทรงจำวิถีชีวิตของชาวบางมูลนาก พร้อมทั้งปรับพื้นที่ตลาดพื้นอดีตตลาดบางมูลนาก ให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สูงวัย เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป ได้พบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งนักท่องเที่ยวได้ชื่นชม และศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวบางมูลนากตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การสร้างบทบาทใหม่ให้กับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่จะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างชุมชนให้เป็นเมืองน่าอยู่ในอนาคต การนำเอาถุงกระดาศบรรจุสินค้า ในรูปแบบของแต่ละร้านค้าในยุคอดีต มาจัดแสดงถือเป็นร่องรอยความทรงจำของชุมชน ผ่านการซื้อขายสินค้าในตลาดชาวบางมูลนากในอดีต โดยมีการส่งเสริมฟื้นฟูงานประเพณีเจ้าพ่อแก้วและงานประจำปี อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ภายในศาลเจ้าประดิษฐานองค์เจ้าพ่อแก้ว มีมูลนิธิแก้วคุ้มครองเป็นผู้จัดงานดังกล่าวขึ้นมาเป็นลูกหลานเชื้อสายจีนที่ศรัทธาองค์เจ้าพ่อแก้ว โดยจะอันเชิญองค์เจ้าพ่อแก้วแห่รอบชุมชน เพื่อให้ชาวบางมูลนากได้

กราบไหว้และเคารพสักการะ นอกจากนี้ยังมีการจัดตลาดพื้นอดีตบางมูลนาก เป็นตลาดต้องชมบนถนนคนเดินบางซิ่นาคได้ร่วมบูรณาการกับทุกภาคส่วนในรูปแบบประชารัฐ เพื่อให้เศรษฐกิจท้องถิ่นมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน สร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยภายในตลาดมีกิจกรรม การจำหน่ายสินค้า การแสดงศิลปะ และวัฒนธรรมของชุมชน พร้อมรับชมกิจกรรมรำวงย้อนยุคที่คนในท้องถิ่นได้มาทำกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำ ทั้งนี้ตลาดต้องชม ซึ่งสอดคล้องกับมิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อสร้างสำนึกรักท้องถิ่นและส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจในชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

ย่านชุมชนเก่าวังกรด ในปัจจุบันเริ่มมีการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจมากขึ้นภายหลังเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวภายในย่านชุมชนเก่าพิจิตร ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มศึกษาดูงานที่ตั้งใจมาท่องเที่ยว รองลงมาคือ กลุ่มผู้สูงอายุวัยเกษียณและกลุ่มวัยรุ่น โดยให้ความสนใจทางด้านอาหารในท้องถิ่นและอาหารเพื่อสุขภาพ ด้านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ประเพณีการไหว้พระจันทร์ จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองการเก็บเกี่ยวพืชผล มักมีการจัดงานรื่นเริงเพื่อขอบคุณสิ่งต่าง ๆ ที่บันดาลให้การเพาะปลูกราบรื่น ประเพณีการไหว้เจ้าของคนไทยเชื้อสายจีน การไหว้เจ้าเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ลูกหลานจีนในชุมชนย่านเก่าวังกรดปฏิบัติสืบทอดกันมาตามความเชื่อที่จะต้องไหว้เจ้าที่และไหว้บรรพบุรุษเพื่อให้เป็นสิริมงคลและนำมาซึ่งความสุขความเจริญแก่ครอบครัว เป็นต้น และเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชนด้วยการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กิจกรรมรำวง 3 ส. กิจกรรมทำพวงกุญแจ กิจกรรมทำอาหารพื้นถิ่น กิจกรรมทำขนม กิจกรรมทำผ้ามัดย้อม กิจกรรมทำชาใบจิก เป็นต้น ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...ปัจจุบันเศรษฐกิจดีขึ้นหลังโควิด-19 วังกรดถ้าจะมามีต้องตั้งใจมาเที่ยวจริง ๆ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มศึกษาดูงาน กลุ่มวัยเกษียณ และกลุ่มวัยรุ่นนักเรียน ที่สนใจวัฒนธรรมประเพณี อาหารสุขภาพ เรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชนอย่างเช่น รำวง 3 ส. ทำพวงกุญแจ ทำอาหารพื้นถิ่น ทำขนม ทำผ้ามัดย้อม ทำชาใบจิก

(คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 4, วังกรด, ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2567)

ย่านชุมชนเก่าท่าพ้อ ในมิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเดิมเคยเป็นชุมชนที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในอดีตในยุคที่ผู้คนเน้นการเดินทางโดยสัญจรทางเรือและทางบก ที่นี้จึงเป็นชุมชนการค้าที่สำคัญของชาวจีนไหหลำและคนแต้จิ๋วที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทย เป็นชุมชนที่เก่าแก่ที่มีการเข้ามาของคนหลายเชื้อชาติ ทำให้เกิดวัฒนธรรมที่หลากหลาย โดยชาวจีนส่วนใหญ่ตั้งโรงสี และโรงเลื่อยภายในชุมชน โดยกิจการทั้งสองนั้นเปรียบเสมือนศูนย์กลางทางการของชุมชนตลาดท่าพ้อ เนื่องจากในอดีตเคยเป็นที่ติดต่อค้าขายของกลุ่มพ่อค้าที่ล่องเรือเข้ามาค้าขาย ขณะเดียวกันนั้นก็ยังคงมีคนเข้ามาในชุมชนจนเกิดเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการเข้ามาของคนจากภายนอกชุมชนเป็น

จุดพลิกผันที่ทำให้คนในชุมชนท่าพ่อริเริ่มที่และชัดเจนอย่างมากการสร้างทางรถไฟในการขนส่งสินค้าและการเดินทางสำหรับผู้คน

นอกจากนี้ยังมีศาลเจ้าแม่ทับทิมที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวตำบลท่าพ่อ ด้านข้างศาลดังกล่าวยังมีการเปิดโรงเรียนยกเอ็ง เป็นโรงเรียนที่ได้เปิดโอกาสให้เด็กในหมู่บ้านได้เข้ามาเรียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาจีนให้กับเด็กในหมู่บ้าน อีกทั้งยังมีประเพณีที่โด่งดังของศาลเจ้าแม่ทับทิม นั่นคือ งานจิวไหหลำที่ถูกจัดขึ้นเพื่อสืบสานประเพณีสมโภชศาลเจ้าแม่ทับทิมของทุกปี โดยประเพณีนี้จะถูกสืบทอดมารุ่นต่อรุ่น ในสมัยก่อนนั้นสามารถรู้ได้ว่าจะมีงานจิวเมื่อไหร่จากการที่เห็นการปลูกสร้างโรงจิว โรงจิวแต่จิวได้ถูกสร้างขึ้นตรงกลาง ส่วนโรงจิวไหหลำจะถูกสร้างหน้าศาลเจ้าแม่ทับทิมในงานจิวไหหลำของชาวท่าพ่อจะมีการประมูลสิ่งของที่เป็นสิริมงคลเพื่อให้คนที่ชนะจะได้นำของเหล่านี้กลับบ้าน นอกจากนี้ทางศาลเจ้าจะมีการเปลี่ยนเครื่องทรงเจ้าแม่ทับทิมและในอดีตก็จะมีการลุยไฟเพื่อพิสูจน์ว่าเจ้าแม่มาเข้าทรงจริง มีการกินเลี้ยง มีการแสดงจิวไหหลำ ซึ่งการที่เจ้าแม่จะมาเข้าทรงได้จะต้องเกิดเรื่องเดือดร้อนก่อน เช่น โรคฝีดาษ สร้างกระเข้าข้ามแม่น้ำ เป็นต้น โดยในชุมชนท่าพ่อเชื่อว่าเจ้าแม่ทับทิมจะเป็นคนหาทางออกให้ผ่านร่างทรงที่เจ้าแม่เข้า ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่า

...ในช่วงสิ้นปีของทุกปี ที่ศาลเจ้าเขาก็จะมีงานที่เขาเรียกว่า การเปลี่ยนเครื่องทรงเจ้าแม่ทับทิม เขาก็จะมีการกินเลี้ยง การแสดงจิวที่นี้จะแบบไหหลำนะ แล้วก็มีการลุยไฟเพื่อพิสูจน์ว่าเจ้าแม่เขามาจริงไหม เขาก็จะมีคนทรงเจ้าแม่ คือเขาเล่ากันว่าเวลาที่เจ้าแม่จะเข้าทรงได้จะต้องเกิดเรื่องเดือดร้อนก่อนนะ เจ้าแม่ถึงจะมา อย่างสมัยก่อนคนแถวนี้เขาก็จะเฉย ๆ

(ประชาชน 3, ท่าพ่อ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2567)

ย่านชุมชนเก่าตะพานหิน มีการส่งเสริมฟื้นฟูจัดงานประเพณีวัฒนธรรมที่ผสมผสานของคนไทยเชื้อสายจีนไหหลำ โดยมีศาลเจ้าพ่อปึงท้าวกงมาและศาลเจ้าแม่ทับทิม หรือ ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่ตะพานหิน ซึ่งถือว่าเป็นงานจิวประจำปีที่คุณที่ศรัทธาทั้งภายในและภายนอกได้แวะเวียนเข้ามาสักการะ และยังมีประเพณีกำฟ้าเป็นประเพณีสำคัญของชาวไทยพวน บ้านป่าแดง ตำบลหนองพยอม อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร เป็นประเพณีของชาวไทยพวนซึ่งถือปฏิบัติต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน เพื่อแสดงความเคารพบูชาเทวดาและพระมหากษัตริย์ นับได้ว่าเป็นการจัดกิจกรรมที่ร่วมส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นย่านชุมชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และมีคุณค่าทางเอกลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมของชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการปรับตัวของชุมชนพิจิตร ภายหลังการการตัดเส้นทางรถไฟและ

การขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นที่เกิดจากการติดตามมาจากการดำเนินนโยบายที่มีมาตั้งแต่ช่วงก่อนหน้าทีปล่อยให้การเจริญเติบโตทางการค้าในท้องถิ่น เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วภายใต้การผลักดันของกลุ่มพ่อค้าทำให้บริเวณสถานีรถไฟกลายเป็นชุมชนการค้าที่สำคัญพร้อมกับการเพิ่มขึ้นของโรงสีข้าวในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการผลิตเพื่อการส่งออก ส่งผลให้ชุมชนบริเวณริมทางรถไฟกลายเป็นชุมชนทางการค้าจากการปรับตัวทางเศรษฐกิจของชุมชน อีกทั้งยังมีการสร้างสรรค์ผลงานบริเวณผนังคอนกรีตของสะพานโดยเป็นภาพวาด Street Art 3 มิติ เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของสะพานหิน ภายใต้ชื่อว่า สะพานสานศิลป์ (Bridge Art Taphanhin) จะเห็นได้ว่าการมีอัตลักษณ์ชุมชนที่ชัดเจนนี้สะท้อนให้เห็นมิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

4. มิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรทางด้านมิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า บริบทของพื้นที่บริเวณย่านชุมชนเก่าพิจิตร ทั้งย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ย่านชุมชนเก่าวังกรด ย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ และย่านชุมชนเก่าสะพานหิน ดังนี้

ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ได้สร้างการมีส่วนร่วมผ่านมรดกทางความทรงจำของชาวบางมูลนากร่วมกัน โดยมีการร่วมก่อตั้งมูลนิธิแก้วคุ้มครอง จังหวัดพิจิตร ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและชุมชน เข้ามาพัฒนาพื้นที่ที่เคยเป็นตลาดเก่าแก่ที่เคยรุ่งเรือง แต่ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา โดยเมื่อปี พ.ศ. 2563 ได้เริ่มบูรณะพัฒนาตลาดพื้นอดีตบางมูลนากให้กลับมามีชีวิต มุ่งเน้นการนำมรดกทางความทรงจำในอดีตของชาวบางมูลนาก เช่น วิถีความเป็นอยู่ ในการดำเนินชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมภูมิปัญญาและเรื่องเล่า เพื่อสร้างเมืองที่มีชีวิตและเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งส่งผลต่อความเป็นอยู่และส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนบางมูลนาก กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำน่าน ประกอบกับการขยายเส้นทางรถไฟสายเหนือ ส่งผลให้บางมูลนากมีความเฉพาะตัวทั้งด้านเอกลักษณ์ ด้านคุณลักษณะ และด้านจิตวิญญาณ ซึ่งมีคุณค่าและความหมายต่อผู้คนในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นพัฒนาการและความเจริญหรือความเสื่อมของชุมชนไปพร้อมกันการรื้อฟื้นและประกอบสร้างความทรงจำร่วมกันให้เกิดเป็นรูปธรรมในย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นให้ชาวบางมูลนากตระหนักถึงคุณค่าและบทบาทของชุมชนของตนเอง อีกทั้งมีความปรารถนาที่จะเก็บรักษา อนุรักษ์ เอกลักษณ์วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนตนเอง เพื่อให้สามารถเติบโตและพัฒนาอย่างยั่งยืน ไปพร้อมกับการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวและทางเศรษฐกิจควบคู่กันไปในโลกปัจจุบัน อีกทั้งเพื่อเป็นมรดกให้แก่บุตรหลานชาวบางมูลนาก ได้นำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต การสร้างชุมชนขึ้นใหม่ภายใต้แนวคิดบางมูลนากเมื่อนำอยู่โดยนำความทรงจำในอดีตมาใช้ประโยชน์ โดยการเชื่อมโยงข้อมูลในอดีตแล้วนำเรื่องราว

เหล่านั้นมาสร้างและพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวและทางเศรษฐกิจใหม่ในชุมชนที่ยังคงรักษาและอนุรักษ์สังคมในอดีตไว้ได้ เพื่อให้คนในย่านชุมชนเก่าบางมูลนากตระหนักถึงคุณค่าของท้องถิ่นของตนเอง และอยู่ต่อไปอย่างไรได้อย่างมีความสุขและยั่งยืนสืบต่อไป ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...สร้างการมีส่วนร่วมผ่านมรดกทางความทรงจำของชาวบางมูลนากร่วมกัน โดยมี การร่วมก่อตั้งมูลนิธิแก้วคุ้มครอง จังหวัดพิจิตร ร่วมกับหน่วยงาน ชุมชน เข้ามาพัฒนาพื้นที่ ที่ทรุดโทรม เมื่อปี พ.ศ. 2563 ได้เริ่มบูรณะพัฒนาตลาดพื้นอดีตบางมูลนากให้กลับมามีชีวิต การสร้างชุมชนขึ้นใหม่ภายใต้แนวคิดบางมูลนากเมืองน่าอยู่

(คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 2, บางมูลนาก, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2566)

ย่านชุมชนเก่าวังกรด มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทำ กิจกรรมราว 3 ส. คือ สนุก สุขภาพดี สามัคคีเกิด เป็นรางวัลย้อนยุคแนวความคิดที่ส่งเสริมให้ผู้สูงวัยได้ออกกำลังกายในช่วงวันเสาร์ได้มาพบปะพูดคุยกัน ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน ทำกิจกรรมราว 3 ส. คือ สนุก สุขภาพดี สามัคคีเกิด เป็นรางวัลย้อนยุคเริ่มจากแนวความคิดที่ส่งเสริมให้ผู้สูงวัยได้ออกกำลังกายในช่วง วันเสาร์ มาเจอกันมาพบปะพูดคุยกัน

(คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ, วังกรด, ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2567)

ในส่วนประเด็นปัญหาหนึ่งในย่านชุมชนเก่าวังกรด คือ ชุมชนยังขาดสมรรถนะในการ รวมตัวเป็นกลุ่มอย่างเข้มแข็ง การไม่คุ้นชินกับการแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็น รวมทั้งการขาด องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาบ้านและชุมชนที่อยู่อาศัยในเชิงการอนุรักษ์คุณค่า การสร้าง กระบวนการการมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนเกิด ความมั่นใจในศักยภาพของตนและเกิดความตื่นตัว มีแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาชุมชน การศึกษาทางประวัติศาสตร์ชุมชน นอกจากเป็น การพัฒนาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นสร้างพลังในการขับเคลื่อนของชุมชนด้วย กระบวนการการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ร่วมกันของย่านชุมชนเก่าวังกรดประกอบไปด้วย

จากความสำเร็จที่กล่าวมาข้างต้น ย่านชุมชนเก่าวังกรดมีการใช้ชุมชนของตนเองเป็น เครื่องมือในการสร้างคนในชุมชนให้มีผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของผู้นำ ชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการค้นหาความรู้ร่วมกันบนพื้นฐานการพัฒนาศักยภาพของ คนในชุมชนให้มีการบริหารจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การเป็นเจ้าบ้านที่ดี อบรม มัคคุเทศก์น้อย อบรมให้ความรู้ทางด้านสุขภาพ อบรมให้ความรู้ทางการทำอาหาร เป็นต้น

โดยเฉพาะคนในพื้นที่จะได้รับการส่งเสริมความรู้และสร้างคนในชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องตระหนักถึงขีดความสามารถของคนในชุมชนในทุกองค์ประกอบ ฉะนั้นการผลักดันให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในชุมชนของตนเองจะทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ร่วมกันเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ ขยายเศรษฐกิจเครือข่ายในชุมชนและภาคีเครือข่ายบริเวณใกล้เคียงที่มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน โดยการเชื่อมโยงองค์กรหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลวังกรด เทศบาลตำบลวังกรด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิจิตร และหน่วยงานระดับจังหวัด ทั้งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานนครสวรรค์-พิจิตร สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิจิตร สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร สำนักงานเกษตรจังหวัดพิจิตร สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพิจิตร ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายของภาครัฐลงในแผนแม่บทเพื่อส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนร่วมกันภายในท้องถิ่นโดยมีชุมชน โรงเรียน วัด เป็นฐานรากของการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่เป็นสำคัญดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...ชุมชนวังกรด เป็นชุมชนที่ใช้ชุมชนในการสร้างให้คนในชุมชนมีผลประโยชน์ร่วมกัน ส่งเสริมการให้ความรู้กับคนในชุมชน ด้านการบริหารจัดการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ให้ความรู้กับเด็ก ๆ มีคฤหบดีน้อย อบรมให้ความรู้ทางด้านสุขภาพ การทำอาหาร ซึ่งเป็นการสร้างคนในชุมชนให้เข้มแข็ง พร้อมกับพัฒนาอย่างยั่งยืนถึงจะทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงขีดความสามารถของคนในชุมชนในทุกมิติด้วยการเป็นเจ้าบ้านที่ดีเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ร่วมกันเป็นการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวและขยายเศรษฐกิจ

(ประธานชมรมส่งเสริมฯ, วังกรด, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2567)

...เครือข่ายในชุมชนและภาคีเครือข่ายที่อยู่ใกล้เคียง มีการเชื่อมโยงเครือข่ายการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนทั้ง อบต. เทศบาล พัฒนาชุมชน และระดับจังหวัด ทั้ง ททท. นครสวรรค์ การท่องเที่ยวจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด เกษตร สาธารณสุขจังหวัด เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายแผนแม่บทที่ส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนร่วมกันภายในท้องถิ่นโดยมีชุมชน โรงเรียน วัด เป็นรากฐาน อย่างเทศบาลก็ทำงานร่วมกันกับชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนวังกรด

(นายกเทศมนตรีตำบลวังกรด, วังกรด, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2567)

ภาพ 48 แสดงการสัมภาษณ์ประธานชมรมส่งเสริมฯ วังกรด และ นายกเทศมนตรีตำบลวังกรด

ย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมร่วมกันของคนในชุมชนที่ศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่ทับทิม โดยการจัดเทศกาลงานประจำปีของตำบลท่าพ่อ ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ทุกคนต่างมาเที่ยวเล่นพูดคุยกัน มีการจับกลุ่มกันพูดคุยถึงเรื่องอดีต ญาติพี่น้องที่บางทีก็ไปทำงานที่ต่างจังหวัดได้กลับมาอยู่พร้อมหน้ากันอีกครั้ง ทำให้ช่วงงานประจำปีเป็นช่วงที่มีความสุขสนุกสนาน

(คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 5, ท่าพ่อ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2566)

ภาพ 49 แสดงการสัมภาษณ์คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 5 ท่าพ่อ

จากการสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่า คนในตำบลท่าพ้อมีความผูกพันกับศาลเจ้าแม่ทับทิมกันทุกช่วงอายุคน ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ล้วนต่างมีความผูกพันกับศาลเจ้าแม่ทับทิมทั้งนั้น ศาลเจ้าไม่ได้เป็นเพียงที่กราบไหว้แต่ยังเป็นสถานที่ที่ใช้รวมตัวคนในตำบลทำกิจกรรมหรือจัดงานต่าง ๆ ที่สำคัญและเป็นสถานที่สร้างความสามัคคีให้กับคนในชุมชนตำบลท่าพ้ออีกด้วย

ย่านชุมชนเก่าสะพานหิน ได้สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เข้มแข็งภายใต้การรวมกลุ่มกันจัดประเพณีไหว้ศาลเจ้าพ่อปึงท้าวกงม่าและศาลเจ้าแม่ทับทิม ที่จัดขึ้นทุกปีหรือรู้จักกันว่า เทศกาลไหว้เจ้าพ่อเจ้าแม่สะพานหิน โดยมีมูลนิธิเจ้าพ่อเจ้าแม่สะพานหินเป็นผู้จัดงานและเกิดการร่วมมือร่วมใจกันของทุกฝ่ายทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงคนในย่านชุมชนเก่าสะพานหินด้วย นอกจากนี้ยังมีประเพณีกำฟ้าเป็นประเพณีสำคัญของชาวไทยพวน โดยเมื่อถึงวันกำฟ้าชาวไทยพวนจะกลับมายังบ้านของตน เพื่อร่วมทำบุญกับญาติพี่น้อง มีการพบปะสังสรรค์และเล่นกีฬาพื้นบ้าน ซึ่งเชื่อกันว่าเมื่อได้ทำบุญประกอบพิธีกรรมตั้งบายศรีบูชาขอพรจากเทพดาผู้รักษาฟ้าแล้วจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

...จัดประเพณีไหว้ศาลเจ้าพ่อปึงท้าวกงม่าและศาลเจ้าแม่ทับทิม ที่จัดขึ้นทุกปีหรือรู้จักกันว่า เทศกาลไหว้เจ้าพ่อเจ้าแม่สะพานหิน มีมูลนิธิเจ้าพ่อเจ้าแม่สะพานหินเป็นผู้จัดงานส่วนคนไทยพวนก็มีประเพณีกำฟ้าเป็นประเพณีสำคัญของชาวไทยพวน และมีรวมกลุ่มการสร้างสรรคงานศิลปะ Street Art 3 มิติ วาดเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนสะพานหิน

(คณะกรรมการชมรมส่งเสริมฯ 6, สะพานหิน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2566)

อีกทั้งยังมีการรวมกลุ่มภายใต้ชื่อ “Taphanhin” ร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานบริเวณผนังคอนกรีตของสะพานเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอสะพานหิน โดยเป็นภาพวาด Street Art 3 มิติ สะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของเมืองสะพานหิน และยังมีภาพวาดเกี่ยวกับภาพยนตร์ การ์ตูน นักกีฬา และพญาชะลว้น ซึ่งเป็นจระเข้ยักษ์ตามตำนานเมืองพิจิตรเป็นงานศิลปะร่วมสมัยใช้ชื่อว่า สะพานสานศิลป์ (Bridge Art Taphanhin) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือกันภายในชุมชน โดยเป็นความร่วมมือของมูลนิธิเจ้าพ่อเจ้าแม่สะพานหิน จังหวัดพิจิตร กับเทศบาลเมืองสะพานหิน จะเห็นได้ว่าจากทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น ย่านชุมชนเก่าสะพานหินได้สร้างมิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างเข้มแข็งและผสมผสานความร่วมมือระหว่างคนรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ได้อย่างลงตัวทั้งยังมีส่วนในการส่งเสริมและพัฒนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มกันของชุมชนภายใต้ ‘สะพานหิน บ้านเราน่าอยู่’ ที่เข้มแข็งอีกด้วย

ย่านชุมชนเก่าพิจิตร มีทุนทางสังคมที่เข้มแข็งและมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร นับเป็นส่วนที่เอื้อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจในจังหวัด โดยเฉพาะในประเด็น ความสัมพันธ์กันทางสังคม ทางด้านมิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ยังเป็นย่านชุมชนเก่าที่มีชีวิตมี คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมความเชื่อ วิถีชีวิต สะท้อนลักษณะของชุมชนที่มีส่วนส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ทางด้านมิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ย่านชุมชนเก่าพิจิตรได้ มีการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวผ่านความทรงจำของผู้คนในย่านชุมชนเก่าพิจิตรไม่ให้เลือนหายไป โดดเด่นทางด้านการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นและร้อยพันอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถี ชีวิตบนสายน้ำแห่งวัฒนธรรมในอดีตล้วนแล้วแต่เป็นการส่งเสริมศักยภาพของการท่องเที่ยววิถีใหม่ ตลอดจนสร้างแหล่งเรียนรู้คนในชุมชนและได้แลกเปลี่ยนความรู้กับนักท่องเที่ยวได้ชื่นชมและศึกษา ประวัติความเป็นมาวิถีชีวิตชุมชนและวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ความไว้วางใจกัน และกันในการดำเนินการทางเศรษฐกิจและการจัดตั้งเครือข่ายชุมชน

ในแต่ละย่านชุมชนเก่าพิจิตรนั้น ได้มีการจัดตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่าน เก่าพิจิตร ทั้งสี่ย่านชุมชนเก่า อันหมายถึง ย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ ย่านชุมชนเก่าวังกรด ย่านชุมชนเก่า ตะพานหิน และย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก โดยมีคณะกรรมการการบริหารชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยชุมชนย่านเก่าพิจิตรเป็นผู้สนับสนุนภายใต้ความร่วมมือของกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนเข้ามามีบทบาท สำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้เข้มแข็ง ตลอดจนอนุรักษ์รักษา ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่ดีของท้องถิ่นไว้ให้คงอยู่และยั่งยืนต่อไป ซึ่งเป็นการสะท้อนให้ เห็นมิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เข้มแข็ง

นอกจากนี้ความเปลี่ยนแปลงด้านวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนได้เปลี่ยนแปลงไปส่งผล กระทบหลายด้านทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น การย้ายถิ่นของผู้คนดั้งเดิมออก เพื่อประกอบอาชีพในพื้นที่อื่น การทิ้งร้างย่านเดิม ความเสื่อมโทรมของย่าน ปัญหาคุณภาพชีวิตและ มาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม การซื้อขายที่ดิน อาคาร เปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การสูญเสียพื้นที่แหล่งศิลปกรรมอันควรอนุรักษ์ และการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ อย่างไรก็ดีทิศทาง ขาดการวางแผน ขาดความสมดุล นำไปสู่ปัญหาการพัฒนาเมืองและปัญหาสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่าจากปัญหาดังกล่าวนี้นี้ การสร้างความตระหนักและเผยแพร่องค์ความรู้ความเข้าใจในการ บริหารจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานส่วนท้องถิ่น

การขับเคลื่อนทิศทางการบริหารจัดการท้องถิ่นของตนได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ ก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจมากกว่าการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน เน้นในเรื่องของการส่งเสริม การท่องเที่ยวเป็นหลักเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งการท่องเที่ยวควรจะเป็นผลสืบเนื่องจากความยั่งยืน ของตัวพื้นที่ย่านชุมชนเก่า นอกจากนี้หากกล่าวถึงมิติด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม พื้นที่ย่าน ชุมชนเก่าเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นรากฐานของประวัติศาสตร์เมืองที่ต่อเนื่องและมีชีวิตที่มีความเข้าใจใน

บริบทแวดล้อมและสภาพธรรมชาติอาคารบ้านเรือนที่ยังคงอยู่มีคุณค่าต่อการปรับปรุงพัฒนามากกว่า การรื้อถอนสร้างใหม่ เป็นเสมือนแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตและยังเป็นพื้นที่ที่แสดงออกถึงการอยู่ร่วมกัน พื้นที่พบปะ รูปแบบประชาสังคมต่าง ๆ จึงควรค่าแก่การดูแลรักษาเพื่อเชื่อมอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต ซึ่งนอกจากจะได้ประโยชน์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมแล้ว ยังเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ยั่งยืนสืบไปด้วย

จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัย ขอสรุปศักยภาพภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร คือ แกนหลักที่รวมเอาความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวและขีดความสามารถที่ส่งเสริมการพัฒนาในด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของย่านชุมชนเก่า โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. **มิติด้านทุนทางสังคม** เน้นที่การมีทรัพยากรทางธรรมชาติ และองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งเป็นฐานให้เกิดผลผลิตในการดำรงชีวิตและการพัฒนาชุมชน
2. **มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว** รวมคุณค่าที่สะท้อนผ่านอดีตที่เป็นเรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน เช่น วัดเก่า สถาปัตยกรรม ตลาดเก่า วิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น
3. **มิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว** ครอบคลุมกิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น การเที่ยวชมเมืองเก่า เทศกาล ประเพณี งานหัตถกรรม และกิจกรรมสร้างสรรค์อื่น ๆ ที่เฉพาะเจาะจงกับย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ย่านชุมชนเก่าวังกรด ย่านชุมชนเก่าท่าพ่อ และย่านชุมชนเก่าตะพานหิน
4. **มิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน** มุ่งเน้นการสร้างเครือข่าย ความร่วมมือ ชมรม สมาคม การอบรมและพัฒนาความรู้ให้กับคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีบทบาทในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวมิติใหม่อย่างยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่โดยการเชื่อมโยงการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์แต่ยังสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้ เช่น ฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น กิจกรรมการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ผ่านการเยี่ยมชมท้องถิ่น การใช้เทคโนโลยีเสริมสร้างสัมผัสประสบการณ์การท่องเที่ยวและการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

ผู้วิจัยขอสรุปเป็นแผนผังสรุปศักยภาพภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยแบ่งออกเป็น 4 มิติหลัก พร้อมเป้าหมายร่วมที่สนับสนุนการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นศักยภาพการท่องเที่ยวมิติใหม่ในย่านชุมชนเก่าพิจิตรว่าไม่ได้จำกัดแค่แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ แต่ยังขึ้นอยู่กับการปัจจัยเชิงสังคมหรือทุนทางสังคม คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่อย่างยั่งยืนในย่านชุมชนเก่าพิจิตร รายละเอียดดังนี้

ตาราง 16 แสดงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

มิติ	รายละเอียด	องค์ประกอบ/ตัวอย่าง
1. มิติทุนทางสังคม (Social Capital)	ทุนที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้นเป็นฐานในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน	- ธรรมชาติ: แหล่งน้ำ, พื้นที่สีเขียว - มนุษย์สร้าง: วัดเก่า, ตลาดเก่า, สถาปัตยกรรมโบราณ, สถานีรถไฟ, ศาลเจ้า, พิพิธภัณฑ์
2. มิติคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Site Value)	คุณค่าที่สะท้อนประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีเอกลักษณ์และเสน่ห์เฉพาะตัว	- ประวัติศาสตร์: วัดเก่า, สถาปัตยกรรม, พิพิธภัณฑ์, ศาลเจ้า - เศรษฐกิจ: ตลาดเก่า, ย่านการค้าดั้งเดิม - การเมือง/สังคม/วัฒนธรรม: ประเพณีท้องถิ่น, งานเทศกาล, ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. มิติกิจกรรมการท่องเที่ยว (Tourism Activities)	กิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างประสบการณ์ตรงกับวิถีชีวิตของชุมชนโดยเน้นกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์	- ท่องเที่ยวชมเมืองเก่า - เทศกาลและประเพณี - ลานกิจกรรม เช่น รำวง การละเล่น - งานหัตถกรรมและกิจกรรมสร้างสรรค์ (เฉพาะย่านชุมชนเก่า: บางมูลนาก, วังกรด, ท่าพ่อ, ตะพานหิน)
4. มิติการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation)	การรวมตัวและความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อขับเคลื่อนและสนับสนุนการพัฒนา พร้อมทั้งส่งเสริมการตลาดและเครือข่ายภายในชุมชน	- การจัดตั้งชมรม, เครือข่ายชุมชน - การอบรมและพัฒนาภาคีเครือข่ายท้องถิ่น - ความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน
เป้าหมายร่วม	สร้างศักยภาพที่ครบวงจรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ในย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยยกระดับเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง สังคม และคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน	- กระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน - รักษาและอนุรักษ์วัฒนธรรม - ยกระดับคุณภาพชีวิต - ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยพิจารณาส่วนประกอบต่าง ๆ ในย่านชุมชนเก่าพิจิตร ผู้วิจัยพบว่า ในบริบทของพื้นที่บริเวณย่านชุมชนเก่าพิจิตร สอดคล้องกับมิติด้านทุนทางสังคม ทั้งย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ย่านชุมชนเก่าวังกรด ย่านชุมชนเก่า

ท่าพ่อ และย่านชุมชนเก่าสะพานหิน เป็นชุมชนบริเวณสถานีรถไฟที่เกิดจากการขยายตัวของย่านชุมชนเดิม มีลักษณะเป็นย่านชุมชนการค้าในรูปแบบของตลาดย่านการค้าเก่าแก่ของชุมชน ซึ่งมีปัจจัยและส่วนประกอบสำคัญที่สามารถส่งเสริมและพัฒนากองท่องเที่ยววิถีใหม่ให้มีความโดดเด่นและยั่งยืนได้ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ย่านชุมชนเก่าพิจิตรมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ในอดีต เช่น สถาปัตยกรรมอาคารไม้โบราณที่เป็นเอกลักษณ์ วัด ศาลเจ้า พิพิธภัณฑสถานการค้าโบราณ ชุมชนริมแม่น้ำ สถานีรถไฟ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ที่สามารถเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาและสัมผัสกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน การพัฒนาจุดท่องเที่ยวที่มีเรื่องราวเชื่อมโยงกับอดีตจะสร้างประสบการณ์ที่น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยวที่มองหาการเรียนรู้และสัมผัสกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิถีชีวิตของคนในชุมชน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์แต่ก็สามารถปรับตัว ดังคำว่า “สังคมพลวัต” ได้อย่างลงตัว

2. ความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว เช่น อาคารไม้เก่า วัด ศาลเจ้า หรือ พิพิธภัณฑสถานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตร การเดินทางคมนาคมที่สะดวกสบาย เช่น เส้นทางท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในย่านชุมชนเก่า การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การขนส่งที่สะดวกสบาย และการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำ สถานที่พักผ่อน สถานที่นวดผ่อนคลาย ร้านอาหารที่น่าเสนอเมนูท้องถิ่น อีกทั้งยังมีกิจกรรมตามปฏิทินชุมชน ถือว่าย่านชุมชนเก่าพิจิตรมีความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้นในการท่องเที่ยววิถีใหม่

3. ทักษะและความเชี่ยวชาญของบุคลากรท้องถิ่น

บุคลากรท้องถิ่นได้รับการฝึกอบรมและพัฒนาความเชี่ยวชาญของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ คณะกรรมการย่านชุมชนเก่าพิจิตร เป็นต้น สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกและสร้างประสบการณ์ที่ไม่เหมือนใครให้กับนักท่องเที่ยว โดยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการเป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยว การฝึกทักษะการทำอาหารประจำท้องถิ่น การทำกิจกรรม Workshop สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ชงชา ผ้ามัดย้อม ขนมไทย ลูกประคบสำหรับนวดผ่อนคลาย ไอศกรีม การแปรรูปอาหาร ยาหม้อ ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ การทอผ้า ฯลฯ ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีในย่านชุมชนเก่าพิจิตร

4. กิจกรรมและประสบการณ์ใหม่ ๆ สำหรับนักท่องเที่ยว

การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ เช่น การเดินชมเมืองเก่า การเรียนรู้การทำอาหารท้องถิ่น การทำงานฝีมือที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน การใช้เทคโนโลยีในการสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น การใช้แอปพลิเคชัน สื่อดิจิทัลที่สามารถแนะนำแหล่งท่องเที่ยวและข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่ เพื่อให้การศึกษาชุมชนมีความหมายและพบกับประสบการณ์ท่องเที่ยวใหม่ได้

5. การบูรณาการกับชุมชนและการส่งเสริมความยั่งยืน

การพัฒนาท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยการบูรณาการแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และกิจกรรมต่าง ๆ เข้ากับการอนุรักษ์และส่งเสริมการรักษาสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถช่วยให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจในชุมชน และรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไปพร้อม ๆ กันได้

6. การตลาดและประชาสัมพันธ์

การสร้างแบรนด์และประชาสัมพันธ์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรให้เป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวต้องการไปเยือนผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น สื่อออนไลน์ การร่วมมือกับบริษัททัวร์ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวการเน้นสร้างประสบการณ์ที่ไม่เหมือนใครและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ

ย่านชุมชนเก่าพิจิตร จำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรโดยอาศัยการร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่นในการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการพัฒนาเครือข่ายภายในชุมชนเพื่อสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและน่าสนใจ ซึ่งสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ได้โดยการผสมผสานทั้งมิติทางกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจเข้าไว้ด้วยกัน ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาท่องเที่ยวมิติใหม่ดังประเด็นต่อไปนี้

1. พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม

การพัฒนาท่องเที่ยวสามารถเน้นไปที่การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมของย่านชุมชนเก่า โดยการสร้างกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เข้าชมได้สัมผัสและเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ทัศนียภาพของสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เช่น การจัดท่องเที่ยวการเดินชมเมืองที่น่าเสนอความเป็นเอกลักษณ์ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร การจัดนิทรรศการวัฒนธรรมและศิลปกรรมที่เป็นมรดกของบรรพบุรุษ

2. การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงชุมชนและการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น

การท่องเที่ยวสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยการพัฒนากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาทำสวน การทำงานหัตถกรรม การท่องเที่ยวในรูปแบบบ้านพักชุมชน หรือกิจกรรมพื้นบ้าน เพื่อสร้างรายได้และเพิ่มความเข้าใจในวิถีชีวิตของคนในชุมชน

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจและวิถีชีวิต

การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับเศรษฐกิจท้องถิ่น เช่น การขายสินค้าหัตถกรรมท้องถิ่น อาหารพื้นเมือง การจัดงานแสดงสินค้าพื้นบ้าน เพื่อให้ผู้เข้าชมได้สัมผัสกับสินค้าหรือบริการที่เป็นเอกลักษณ์ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ซึ่งสามารถช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่อย่างยั่งยืน ภายใต้การส่งเสริมการท่องเที่ยวของคนในชุมชนให้เกิดความรู้สึกร่วมกันที่จะอนุรักษ์รักษาความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและเป็นเจ้าบ้านที่ดี

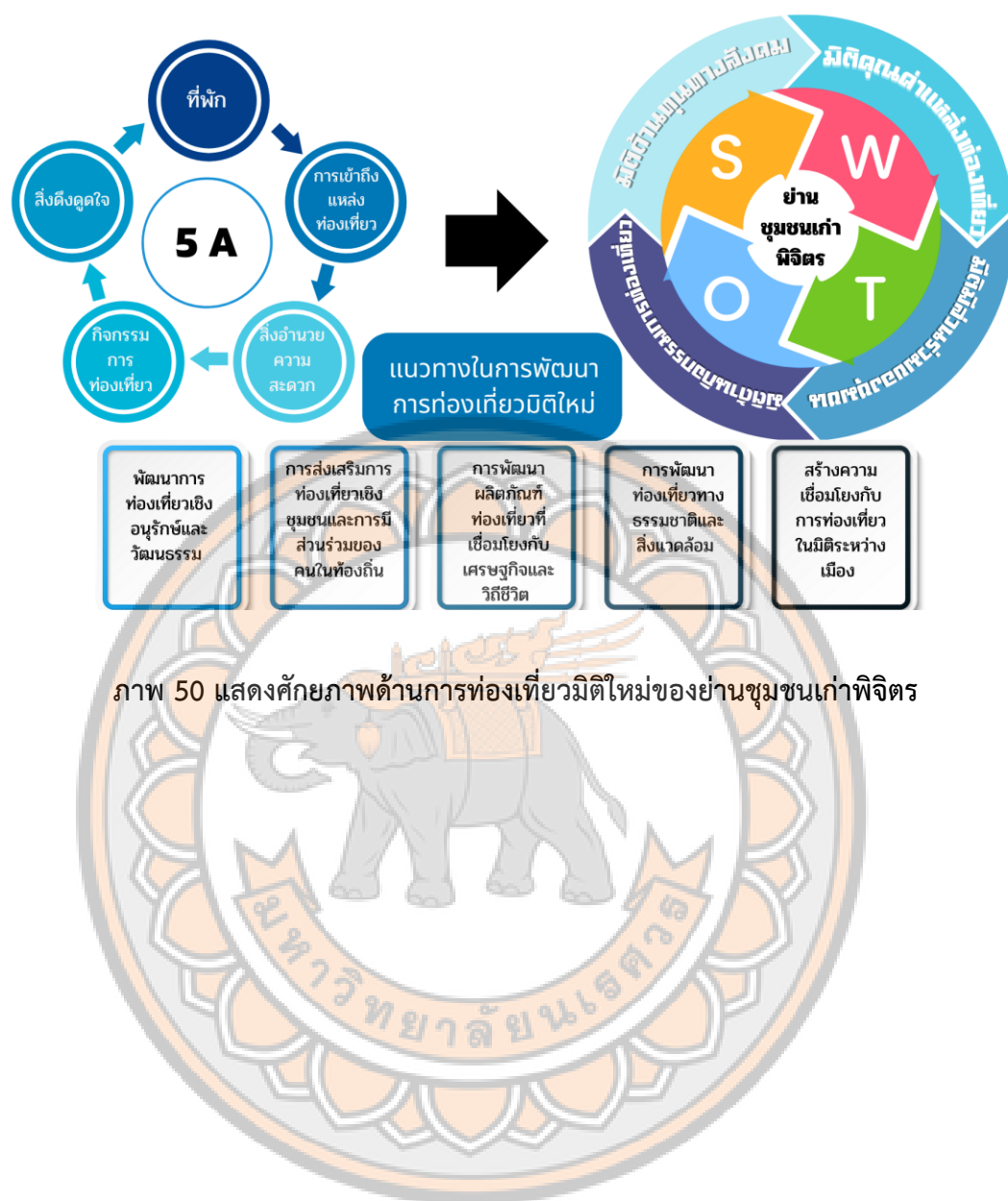
4. การพัฒนาท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การผสมผสานการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในย่านริมน้ำ หรือพื้นที่ที่มีความสำคัญทางธรรมชาติ สามารถสร้างกิจกรรมเชิงนิเวศน์ เช่น การพายเรือชมวิวทิวทัศน์ การเดินป่าหรือปั่นจักรยานชมทัศนียภาพรอบ ๆ ย่านชุมชนเก่า การเดินทางท่องเที่ยวด้วยรถไฟ การปั่นจักรยานชมวิถีชีวิตในชุมชน การเดินเท้าสัมผัสความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น การจัดทำแผนการอนุรักษ์ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนรวมเป็นหนึ่งในการสร้างความทรงจำที่ดีร่วมกันสำหรับการท่องเที่ยว

5. สร้างความเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในมิติระหว่างเมือง

การส่งเสริมให้ย่านชุมชนเก่าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวระหว่างเมือง ด้วยการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชุมชนต่าง ๆ เช่น การจัดงานเทศกาลท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงเมืองต่าง ๆ ภายในจังหวัดหรือภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจทั้งในและต่างประเทศ

ทั้งหมดนี้ช่วยสร้างการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่น่าสนใจถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมความยั่งยืนในเศรษฐกิจท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร มีองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ตรงกับทฤษฎี 5A (Dickman, 1996) คือ สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (Attraction) การคมนาคมในแหล่งท่องเที่ยว (Access) การให้บริการด้านที่พัก (Accommodation) กิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยว (Activities) และสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ (Amenities) ดังนั้น องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่าพิจิตรตามหลักทฤษฎี 5A ส่งผลให้ประสบความสำเร็จและเกิดความประทับใจได้ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวและเป็นศักยภาพที่แสดงถึงความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว นับว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่เป็นอย่างมาก จึงขอแสดงรายละเอียด ดังนี้

ภาพ 50 แสดงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

บทที่ 5

ผลการวิจัย เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อน ของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอย ประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ผลการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษา เรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ผู้วิจัยทำการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยขั้นสุดท้ายผู้วิจัยได้สะท้อนผลการปฏิบัติในแต่ละวงจรของกิจกรรมและทำการวิเคราะห์ข้อมูลและตีความข้อมูลโดยการวิเคราะห์และอภิปรายร่วมกัน เพื่อหาข้อสรุปตีความและตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัยและคืนข้อมูลสู่ชุมชน ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย รายละเอียดดังนี้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ผู้วิจัยทำการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร โดยผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 โดยผู้วิจัยขอสรุปประเด็นสำคัญออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 กระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

จากผลการปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยใน แต่ละขั้น ดังต่อไปนี้

ภาพ 51 แสดงการปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในแต่ละวงจร

วงจรที่ 1

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยสร้างความสัมพันธ์จากการลงสำรวจชุมชน เตรียมคนและภาคีเครือข่าย โดยเริ่มต้นการวางแผนในวงจรที่ 1 จากการจัดประชุมร่วมกันโดยระดมสมองร่วมวางแผนการดำเนินการวิจัยเสนอแนวทางและวางแผนการดำเนินงานในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร เพื่อเป็นการทบทวนประเด็นที่ต้องการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวมิติใหม่

จากการดำเนินกิจกรรมในวงจรที่ 1 ผู้วิจัยพบว่า ความต้องการในการพัฒนาศักยภาพของย่านชุมชนเก่าพิจิตรในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยเฉพาะในแง่ของการใช้ทุนทางสังคมในการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์ใช้

ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้เป็นส่วนสำคัญของกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งทำให้พื้นที่เหล่านี้มีคุณค่าไม่เพียงแคในด้านการท่องเที่ยว แต่ยังรวมถึงการอนุรักษ์ศิลปกรรมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ให้มีชีวิตอีกด้วย

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทำการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) พบข้อสรุปประเด็นสำคัญที่กำหนดในการสังเกตได้ ดังนี้

1. สภาพความสัมพันธ์ มีการปฏิสัมพันธ์พูดคุยกันระหว่างกัน มีความเป็นกันเองและมีความสามัคคีกัน
2. บรรยากาศการประชุม มีการแลกเปลี่ยนประเด็นในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่การทำงานร่วมกัน มีความสนุกสนาน และพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างกิจกรรม
3. การแสดงความคิดเห็น มีการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นที่มีความหลากหลายของมุมมองแต่ละคน โดยทุกคนกล้าแสดงออกที่จะแสดงความคิดเห็นร่วมกัน
4. การมีส่วนร่วมของสมาชิก คนในที่ประชุมมีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
5. การทำหน้าที่ของสมาชิก แสดงบทบาทศักยภาพของความเป็นผู้นำและความรับผิดชอบของสมาชิก และความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน

ภาพ 52 แสดงการกำหนดแผนงานกิจกรรมพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำ

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติ (Action)

จากการสังเกตกลุ่มผู้ร่วมภาคีเครือข่ายการวิจัย ทั้งการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในขั้นการปฏิบัติการวิจัย พบว่า ได้มีแนวทางการดำเนินงานสร้างรูปแบบการเรียนรู้ย่านชุมชนเก่า พิจิตรโดยการวิเคราะห์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์พิจิตรร่วมลงมือดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการลงพื้นที่สำรวจ ค้นหาและพัฒนาพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อเตรียมการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยว และสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยร่วมกันกำหนดแผนงานกิจกรรมพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่โดยบูรณาการเข้ากับแผนงานของชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ซึ่งวางไว้อย่างเป็นลำดับขั้นตอนดังนี้

1. **สำรวจพื้นที่ (Field Survey)** สำรวจสถานที่สำคัญในชุมชน เช่น วัด ย่านชุมชนเก่า โบราณสถาน และพื้นที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมในชุมชน และบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น
2. **เก็บข้อมูลจากผู้รู้ในชุมชน** ทำการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ ช่างฝีมือ และบุคคลที่มีความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จัดบันทึกหรือบันทึกวิดีโอเพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวิถีชีวิตและความทรงจำของคนในพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพิจิตร
3. **รวบรวมและจัดการข้อมูล** นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและสัมภาษณ์มาจัดเก็บในรูปแบบที่เป็นระบบ เช่น ฐานข้อมูล แผนที่เดินดิน แผนที่วัฒนธรรม แผนที่ดิจิทัล เป็นต้น
4. **ทดสอบเส้นทางการท่องเที่ยว** สร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเบื้องต้นโดยอ้างอิงจากข้อมูลที่รวบรวมมา และทดสอบเดินทางตามเส้นทางที่กำหนดไว้เพื่อปรับปรุงจุดแวะพักและกิจกรรมในแต่ละจุดให้เหมาะสม
5. **พัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์** ผลิตสื่อที่นำเสนอข้อมูลของสถานที่ เช่น วิดีโอคลิปสั้น แผนที่ โปสเตอร์ AR หรือ VR เป็นต้น ซึ่งใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเพิ่มมิติการเล่าเรื่อง เช่น แผนที่อินโฟกราฟิกหรือภาพจำลองอดีต เป็นต้น
6. **ทดลองจัดกิจกรรมท่องเที่ยว** เชิญกลุ่มเป้าหมายทดลองเข้าร่วมทริป เช่น นักเรียน ครอบครัว เพื่อน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเกษียณ เป็นต้น โดยให้เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์พิจิตรทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ พร้อมเก็บความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ ดังที่ผู้วิจัยได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า

...เยาวชนรุ่นใหม่ก็มีพลังสร้างสรรค์งานและสร้างสื่อเทคโนโลยีผ่านสื่อ โซเชียล
เด็ก ๆ เยาวชนก็จะถนัดสร้างสื่อที่ทันสมัยเพราะมีความเข้าใจในเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้ดีกว่า
คนรุ่นก่อน พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้ทันสมัยและน่าสนใจ
(ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่า 2, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2566)

จากที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า ผลลัพธ์จากการดำเนินการในขั้นตอนที่ 2 ในข้อมูลเชิงลึก
เกี่ยวกับพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เยาวชนแกนนำมีความเข้าใจและเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ตามเส้นทางท่องเที่ยวต้นแบบโดยมีเส้นทางที่ได้รับการทดสอบและปรับปรุงให้เหมาะสมกับ
นักท่องเที่ยว อีกทั้งมีสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งสื่อดิจิทัลหรือสื่ออื่น ๆ ที่สามารถใช้ประชาสัมพันธ์
เส้นทางและสถานที่ได้จริงสัมผัสประสบการณ์นำเที่ยวของเยาวชนแกนนำ อีกทั้งเป็นการฝึกฝนการ
เป็นมัคคุเทศก์และได้ทักษะการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจจากงานวิจัยนี้คือ แนวทางใน
การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่ไม่เพียงแต่ดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ยังเป็นการรักษาและสืบสาน
ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่และเป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนและ
นักท่องเที่ยวในระยะยาว โดยอาศัยกระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่า
พิจิตร โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ภาพ 53 แสดงการสำรวจและเก็บข้อมูลจากผู้รู้ในชุมชนวังกรด

อย่างไรก็ตาม ย่านชุมชนเก่าพิจิตรก็ยังพบปัญหา เช่น การย้ายถิ่นของผู้คน การสูญเสียพื้นที่
ที่ควรอนุรักษ์และการขาดแผนการพัฒนาอย่างยั่งยืน นั่นคือตัวแปรสำคัญที่ต้องได้รับการจัดการอย่าง
ระมัดระวัง การเพิ่มความตระหนักและส่งเสริมความเข้าใจในเรื่องการจัดการทรัพยากรและ

สิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าเหล่านี้จะช่วยให้การพัฒนาเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องและนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้

ขั้นตอนที่ 3 การสังเกต (Observation)

จากการลงพื้นที่สังเกตการปฏิบัติการดำเนินการวิจัยโดยมีกรอบคำถามเพื่อการติดตามประเมิน เพื่อวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวมิติใหม่นั้นต้องมีการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่เป็นตัวตั้งและเสริมความเข้มแข็งให้กับกลไกด้านการบริหารจัดการเชิงพื้นที่และช่วยผลักดันการพัฒนาทิศทางการท่องเที่ยวมิติใหม่ ซึ่งจะเห็นความสอดคล้องจากการสนทนาแบบไม่มีโครงสร้าง โดยการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของข้อมูลอย่างเป็นธรรมชาติ พบข้อสรุปนำไปสู่การวางแผนที่ดีกับกลุ่มผู้ร่วมภาคีเครือข่ายการวิจัย พบว่า แนวทางการให้เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตรเป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่อาจช่วยเสริมสร้างการพัฒนาในพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพราะเยาวชนมักมีพลังในการสร้างสรรค์ มีความกระตือรือร้น และความเข้าใจในเทคโนโลยีใหม่ ๆ ซึ่งสามารถช่วยพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้ทันสมัยและน่าสนใจได้ นอกจากนี้ การที่เยาวชนเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์และเผยแพร่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังสามารถเสริมสร้างความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองและช่วยส่งเสริมความร่วมมือในชุมชนได้อย่างยั่งยืน ดังที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า

...การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยเน้นการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อการพัฒนาในระยะยาว

(ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่า 1, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2567)

...เชื่อว่าเยาวชนในชุมชนพิจิตรและพื้นที่อื่น ๆ มีความสามารถในการพัฒนาการท่องเที่ยวเหล่านี้ได้มากทีเดียว โดยเฉพาะในยุคที่เยาวชนมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัล ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการโปรโมทและพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน...”

(คณะกรรมการหน่วยอนุรักษ์ฯ พิจิตร, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2566)

ภาพ 54 แสดงการสนทนากลุ่มคณะกรรมการหน่วยอนุรักษ์ฯ พิจิตร

จากที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่านอกจากการให้เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตรแล้ว ในประเด็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชนก็เป็นสิ่งสำคัญ เช่น การสร้างความร่วมมือจากผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การใช้ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญของพวกเขาส่งเสริมให้การอนุรักษ์และการนำเสนอประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมีความสมบูรณ์และน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ฉะนั้นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยต้องอาศัยการทำงานร่วมกันทุกฝ่าย ตั้งแต่ชุมชนในพื้นที่จนถึงหน่วยงานและนักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความสมดุลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระยะยาว โดยเน้นการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนผล (Reflection)

การสะท้อนผลหลังการดำเนินการวิจัย โดยจัดประชุมกลุ่มทำแผนผังระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมเพื่อหาปัญหาและความต้องการของชุมชนต่อการจัดลำดับความเร่งด่วนในการพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยววิถีใหม่ ด้วยการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) พบว่า กระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตรเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพฐานของการสร้างความรู้และความเข้าใจในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะการนำเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาและอนุรักษ์ทั้งในด้านการท่องเที่ยวและการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน ดังที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า

...ชุมชนของเรามีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนาน เช่น การทำอาหารพื้นถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การทอผ้า การทำขนม การทำยาสมุนไพร ซึ่งนักท่องเที่ยวน่าจะสนใจกับการท่องเที่ยววิถีลักษณะนี้ เราจึงอยากให้พัฒนาพื้นที่เหล่านี้เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้และอนุรักษ์เผยแพร่ไปสู่คนภายนอกด้วย

(ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่า 4, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2567)

เยาวชนไม่เพียงแต่จะได้รับประสบการณ์ในการพัฒนาทักษะชีวิต แต่ยังเป็นผู้ขับเคลื่อนและเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่น รวมทั้งเผยแพร่ประวัติศาสตร์ของชุมชนให้คงอยู่ และยังส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนในระยะยาว อีกแนวทางหนึ่งที่สามารถเสริมสร้างและพัฒนาต่อไปได้ คือ การใช้เทคโนโลยีในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ เช่น การสร้างแอปพลิเคชัน สร้างเว็บไซต์ที่มีข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ การใช้สื่อดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้และการสื่อสาร เป็นต้น ทั้งนี้การเรียนรู้ประวัติศาสตร์พร้อมการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยววิถีใหม่ เกิดความสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศให้หันกลับมาท่องเที่ยวชุมชน ไม่จำเป็นต้องเป็นเมืองหลักเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการเชื่อมโยงไปยังเมืองรองได้เป็นอย่างดี ดังที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า

...เชื่อว่าเยาวชนในชุมชนพิจิตรและที่อื่น ๆ มีความสามารถในการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวเหล่านี้ได้มาก โดยเฉพาะในยุคที่เยาวชนมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

(ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่า 3, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2567)

...การท่องเที่ยววิถีใหม่ควรเน้นเรื่องความร่วมมือจากชุมชน การพัฒนาความรู้และทักษะของคนในท้องถิ่น และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการประชาสัมพันธ์ เช่น การใช้แอปพลิเคชัน เว็บไซต์ที่นำเสนอตัวตนของพื้นที่ รวมถึงส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม การลดขยะและการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า

(หน่วยอนุรักษ์ฯ พิจิตร, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2568)

ทั้งนี้เยาวชนควรมีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โดยเยาวชนสามารถมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ได้หลายด้าน ดังที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า

...บทบาทสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวก็คงจะเป็นเด็กรุ่นใหม่ในพิจิตร ถ้าหากไม่ช่วยการพัฒนาก็จะทำให้คุณค่านั้นหมดไป เราจึงร่วมช่วยเสริมสร้างการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและมีคุณค่าได้ไม่มากนักน้อย

(เยาวชนแกนนำนักศึกษา 3, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2566)

ภาพ 55 แสดงการสนทนากลุ่มเยาวชนแกนนำนักศึกษา 3

นอกจากการเป็นตัวขับเคลื่อนหลักในการอนุรักษ์และเผยแพร่ประวัติศาสตร์แล้ว ยังสามารถมีบทบาทในด้านอื่น ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและมีคุณค่า ดังนี้

1. **การสร้างและพัฒนาเนื้อหาดิจิทัล** เยาวชนที่มีทักษะในด้านเทคโนโลยีสามารถช่วยสร้างเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนในรูปแบบดิจิทัล เช่น การสร้างเว็บไซต์ แอปพลิเคชัน หรือการใช้สื่อโซเชียลมีเดียในการโปรโมทแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ผ่านการทำคอนเทนต์ที่น่าสนใจ เช่น วิดีโอสั้น ๆ ข้อความหรือโพสต์ที่ดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว

2. **การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการฝึกอบรม** เยาวชนสามารถช่วยจัดกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การเป็นไกด์ท้องถิ่นในการนำเที่ยว หรือการจัดเวิร์คช็อปในการสอนศิลปะพื้นบ้านหรือการทำอาหารท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเสริมสร้างประสบการณ์ที่ลึกซึ้งให้กับนักท่องเที่ยวในแบบที่ไม่เหมือนใคร

3. **การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว** เยาวชนสามารถเป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว โดยการเป็นผู้นำในการสร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงทั้งสองฝ่าย เช่น การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมร่วมกัน การจัดงานเทศกาลท้องถิ่น หรือกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่ทำให้ทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยวรู้สึกมีส่วนร่วมและเข้าใจซึ่งกันและกัน

4. **การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน** เยาวชนสามารถเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยการจัดแคมเปญรณรงค์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เช่น

การไม่ทิ้งขยะในสถานที่ท่องเที่ยว หรือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า การเสริมสร้างความตระหนักในเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์วัฒนธรรมก็เป็นอีกภารกิจสำคัญของเยาวชน

5. การสร้างนวัตกรรมในการท่องเที่ยว เยาวชนสามารถช่วยพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น Tiktok Vlog รูปแบบของบล็อกที่เป็นวิดีโอ AR (Augmented Reality) AI หรือ VR (Virtual Reality) มาใช้ในการทำแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักในรูปแบบใหม่ ๆ หรือการพัฒนาประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

ภาพ 56 แสดงการสร้างนวัตกรรมในการท่องเที่ยวผ่านการลงสื่อโซเชียล

ทั้งนี้เยาวชนสามารถทำหน้าที่เป็น "ผู้บุกเบิก" ในการเปลี่ยนแปลงชุมชนและการท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น ทั้งในแง่ของการรักษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์และการสร้างเศรษฐกิจที่ยั่งยืนโดยเฉพาะเยาวชนแกนนำนักเรียนน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์พิจิตร จะมีความสามารถในการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวเหล่านี้ได้ โดยผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. การมีความรู้และทักษะที่ทันสมัย เยาวชนในปัจจุบันมักจะมีทักษะการใช้เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์อย่างชำนาญ การนำเครื่องมือเหล่านี้มาใช้ในการสร้างเนื้อหาหรือโปรโมทสถานที่ท่องเที่ยวของชุมชน จะทำให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้กว้างขึ้นและมีความน่าสนใจมากขึ้น

2. ความกระตือรือร้นและพลังในการขับเคลื่อน เยาวชนมักจะมีพลังและแรงจูงใจในการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อสร้างสิ่งใหม่ ๆ การทำงานร่วมกันในโครงการท่องเที่ยวจะช่วยเสริมสร้างความร่วมมือในชุมชนและดึงดูดผู้คนจากภายนอกมาเยี่ยมชมและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

3. การสร้างความตระหนักเกี่ยวกับคุณค่าทางวัฒนธรรม เยาวชนสามารถเป็นตัวแทนในการถ่ายทอดและอนุรักษ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดทัวร์ท้องถิ่นหรือการเผยแพร่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การมีความเข้าใจในคุณค่าของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะช่วยให้เยาวชนรู้จักรักษาและส่งเสริมให้คนอื่น ๆ รับรู้ถึงความสำคัญ

4. การสร้างนวัตกรรมในการท่องเที่ยว เยาวชนสามารถนำไอเดียใหม่ ๆ ที่แปลกใหม่และน่าสนใจมาพัฒนาโครงการท่องเที่ยว เช่น การใช้เทคโนโลยี Augmented Reality (AR) หรือ Virtual Reality (VR) เพื่อให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวมีความน่าสนใจและทันสมัยยิ่งขึ้น หรือการสร้างกิจกรรมที่ผสมผสานระหว่างประวัติศาสตร์และศิลปะร่วมสมัยซึ่งจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว

ภาพ 57 แสดงการสะท้อนผลจากการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) ในวงรอบที่ 1

การดำเนินกิจกรรมในวงรอบที่ 1 จากการฝึกอบรมเยาวชนเป็นไกด์ท้องถิ่นทำให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่สนุกสนานที่ใช้รูปแบบของเกมการตะลุยทำภารกิจในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับเยาวชนโดยสอดแทรกวิธีการทางประวัติศาสตร์แบบบูรณาการกับศาสตร์ต่าง ๆ เชิงสร้างสรรค์และนำมาสะท้อนผลร่วมกัน

ทั้งนี้ผู้วิจัยยังพบว่า เยาวชนควรมีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์โดยเยาวชนสามารถมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ได้หลายด้าน นอกจากขับเคลื่อนหลักในการอนุรักษ์และเผยแพร่ประวัติศาสตร์แล้วยังสามารถมีบทบาทในด้านอื่น ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและมีคุณค่า ทั้งนี้เยาวชนสามารถทำหน้าที่เป็น "ผู้บุกเบิก" ในการเปลี่ยนแปลงชุมชนและการท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น ทั้งในแง่ของการรักษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์และการสร้างเศรษฐกิจที่ยั่งยืนโดยเฉพาะเยาวชนแกนนำนักศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จะมีความสามารถในการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสม

วงรอบที่ 2

จากนั้นนำข้อมูลจากการสะท้อนผลการปฏิบัติในแต่ละวงรอบที่ 1 มาร่วมประเมินผล การดำเนินงานวิจัยและเป็นพื้นฐานประกอบการตัดสินใจ เพื่อสรุปถึงความสำเร็จ ข้อจำกัดและการให้ ข้อเสนอแนะข้อมูลที่น่าไปสู่การปรับปรุงและการวางแผนการปฏิบัติต่อไปในวงจรที่ 2

ภาพ 58 แสดงการวางแผนการปฏิบัติต่อไปในวงจรที่ 2

ภาพ 59 แสดงการปฏิบัติในวงจรที่ 2

จากการดำเนินกิจกรรมในวงรอบที่ 2 ผู้วิจัยพบว่า การที่เยาวชนมีความสามารถและมีพลัง สร้างสรรค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ตามโครงการกิจกรรมเหล่านี้ได้ แต่ก็ยังต้องการ การสนับสนุนจากผู้ใหญ่ในชุมชน ทั้งในด้านความรู้ การเชื่อมโยงกับแหล่งทุน หรือ การสร้าง ความเข้าใจในกระบวนการต่าง ๆ ดังที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า

...วันนี้ได้รับความรู้จากการสร้างสรรค์สื่อดิจิทัล หลักการถ่ายภาพ ถ่ายผลิตภัณฑ์
ท้องถิ่นอย่างไรให้สวย มุมกล้องเพื่อลงสื่อดิจิทัล เป็นการโปรโมทสินค้าชุมชน บรรดาป้า ๆ
แม่ ๆ ก็ช่วยกันทำงาน ซึ่งคิดว่าเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจและสร้างสมาชิกในชุมชนในการทำ
กิจกรรมร่วมกัน

(เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยฯ 1, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2566)

...การที่พวกเราเยาวชนคนรุ่นใหม่จะสร้างสรรค์หรือพัฒนาการท่องเที่ยวได้แน่นอน
ต้องมียุคความรู้ที่รัฐหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องช่วยกัน ฉะนั้นการเสริมสร้างพลังศักยภาพ
การมีส่วนร่วม จะสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง เหมือนกับวันนี้ เราได้รับความรู้จากวิทยากรที่
เชี่ยวชาญการสร้างสรรค์สื่อดิจิทัล การถ่ายภาพผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่จะช่วยชุมชนพิจิตรของ
เราได้ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์

(เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยฯ 7, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2566)

ภาพ 60 แสดงการสัมภาษณ์เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยฯ 7

ดังนั้น การมีความร่วมมือจากทุกฝ่ายจะทำให้โครงการท่องเที่ยวสามารถเติบโตและยั่งยืนได้
มากยิ่งขึ้น และหากมีการสนับสนุนจากชุมชนและภาครัฐ เยาวชนจะสามารถพัฒนาโครงการท่องเที่ยว
มิติใหม่ให้เติบโตอย่างยั่งยืนในระยะยาวได้เช่นกัน ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

1. การสนับสนุนจากชุมชน ชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วม
ของทุกฝ่าย ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการทำให้โครงการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ
ชุมชนสามารถช่วยให้เยาวชนเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อที่เยาวชนจะได้ใช้เป็นฐานในการพัฒนาโครงการที่มีความยั่งยืน รวมทั้งสามารถช่วยสร้างแรง
สนับสนุนจากสมาชิกในชุมชนในการทำกิจกรรมร่วมกัน

2. การสนับสนุนจากภาครัฐ การที่ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนก็จะช่วยให้โครงการท่องเที่ยวมีโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน การสนับสนุนในเรื่องของกฎหมายและนโยบายที่เอื้อต่อการพัฒนาโครงการท่องเที่ยว การสนับสนุนทางด้านการศึกษาตามนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมถึงการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น เช่น การปรับปรุงการเดินทาง การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยว หรือการให้การศึกษาด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งจะช่วยให้โครงการสามารถขยายตัวและเติบโตได้ในระยะยาว

ภาพ 61 แสดงการสนับสนุนจากภาครัฐตามนโยบายของ สพฐ. ในการบูรณาการแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

3. การสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เมื่อเยาวชนมีโอกาสที่จะเรียนรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งในแง่ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น พวกเขาจะสามารถพัฒนาโครงการที่ไม่เพียงแต่ดึงดูดนักท่องเที่ยวแต่ยังช่วยสร้างความยั่งยืนในระยะยาว โดยการรักษาสสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

4. การเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอก การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรอื่น ๆ ยังสามารถช่วยให้เยาวชนเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอก เช่น การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานระดับชาติ หรือองค์กรที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้โครงการกิจกรรมมีความหลากหลายและได้รับการยอมรับจากนักท่องเที่ยวในวงกว้าง

5. การติดตามและประเมินผล เมื่อมีการสนับสนุนจากชุมชนและภาครัฐ ยังสามารถช่วยในการติดตามและประเมินผลโครงการท่องเที่ยวได้อย่างมีระบบ เพื่อให้แน่ใจว่าโครงการเติบโตในทิศทางที่ถูกต้องและสามารถแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างทัน่วงที

ภาพ 62 แสดงกิจกรรมในวงจรที่ 2 ของกลุ่มภาคีเครือข่ายทำกิจกรรมการวิจัยร่วมกัน

ดังนั้น การสนับสนุนจากชุมชนและภาครัฐจะเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เยาวชนสามารถพัฒนาโครงการท่องเที่ยววิถีใหม่ได้อย่างยั่งยืนและมีผลกระทบที่ดีต่อทั้งเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชนในระยะยาว ดังที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า

...ความท้าทายหลักคือการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน เราต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ไม่ใช่แค่การดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ต้องสร้างคุณค่าให้พื้นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและยั่งยืนในระยะยาว

(หน่วยอนุรักษ์ฯ พิจิตร, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2567)

ในแง่ของการสนับสนุนจากภาครัฐ มีหลายสิ่งที่สามารถทำได้เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนให้กับโครงการท่องเที่ยววิถีใหม่ในชุมชน ดังนี้

1. การจัดตั้งนโยบายและกรอบกฎหมายที่เอื้อต่อการพัฒนา ภาครัฐสามารถสร้างนโยบายที่สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เช่น การให้คำแนะนำด้านกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม รวมทั้งการพัฒนากฎหมายหรือระเบียบต่าง ๆ ที่จะช่วยให้โครงการมีความยั่งยืนและไม่กระทบต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น

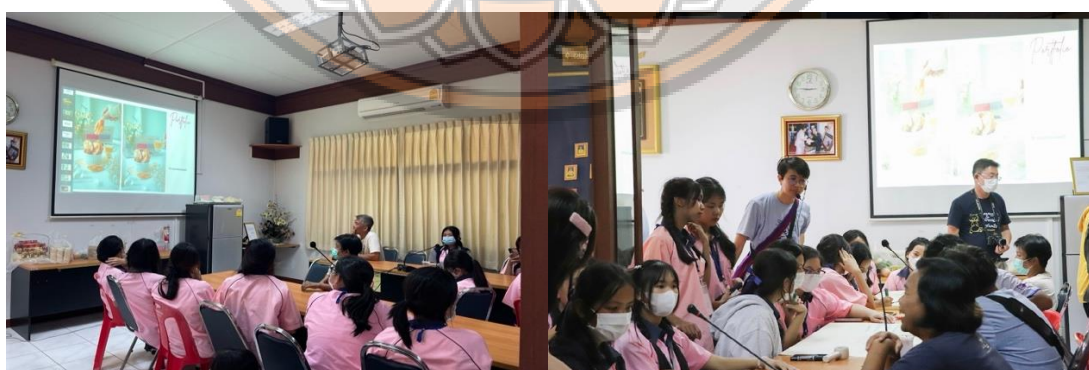
2. การสนับสนุนด้านการเงินและแหล่งทุน ภาครัฐสามารถจัดสรรงบประมาณหรือแหล่งทุนเพื่อช่วยสนับสนุนโครงการท่องเที่ยวท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้เยาวชนหรือชุมชนสามารถพัฒนาโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ การสนับสนุนทางการเงินในรูปแบบของเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ เงินสนับสนุนหรือโครงการพัฒนาเชิงกลยุทธ์จะช่วยให้โครงการเติบโตและมีเสถียรภาพมากขึ้น

3. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น ภาครัฐสามารถให้การสนับสนุนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาระบบการขนส่งในชุมชน การปรับปรุงถนน หรือ การพัฒนาแหล่งน้ำและการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวมีความสะดวกและยั่งยืน

4. การส่งเสริมการศึกษาและการฝึกอบรม การสนับสนุนให้เยาวชนได้รับการศึกษาและฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การอนุรักษ์วัฒนธรรม การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการส่งเสริมการท่องเที่ยว จะช่วยพัฒนาความรู้และทักษะให้กับเยาวชนและชุมชนในการสร้างโครงการที่มีคุณภาพและตอบโจทย์การท่องเที่ยวในยุคใหม่

5. การสนับสนุนการเชื่อมโยงกับตลาดและเครือข่ายท่องเที่ยว ภาครัฐสามารถช่วยเชื่อมโยงโครงการท่องเที่ยวในชุมชนกับตลาดท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยการสนับสนุนการประชาสัมพันธ์และการตลาด ผ่านการจัดงานแสดงสินค้า การเข้าร่วมงานท่องเที่ยวระดับชาติ หรือการส่งเสริมให้ชุมชนมีช่องทางออนไลน์ในการโปรโมตกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยว

6. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและการบริหารจัดการแบบร่วมมือ ภาครัฐสามารถส่งเสริมให้เกิดการบริหารจัดการที่โปร่งใสและเป็นธรรมผ่านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนของการพัฒนาโครงการ ตั้งแต่การวางแผน จัดทำแผนพัฒนา ไปจนถึงการติดตามและประเมินผลเพื่อให้โครงการมีความยั่งยืนและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ภาพ 63 แสดงกลุ่มภาคีเครือข่ายร่วมกันพัฒนาส่งเสริมด้านสื่อดิจิทัลและเทคโนโลยี

7. การสร้างความตระหนักในระดับสากล การสนับสนุนให้ชุมชนสามารถรับรู้ถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของตนเอง และเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักในระดับสากล ภาครัฐสามารถช่วยสนับสนุนในเรื่องของการจัดทำแผนการตลาดระหว่างประเทศ การสร้างเครือข่ายกับองค์กรต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่กิจกรรมและสถานที่ท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชุมชนไปยังนักท่องเที่ยว

8. การสนับสนุนด้านการวิจัยและนวัตกรรม การสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาโครงการท่องเที่ยวที่สามารถนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ หรือการศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ตรงกับความต้องการของตลาดจะช่วยให้โครงการมีความพร้อมและพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

ดังนั้น การสนับสนุนจากชุมชนและภาครัฐจะเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เยาวชนสามารถพัฒนาโครงการท่องเที่ยวมิติใหม่ได้อย่างยั่งยืนและมีผลกระทบที่ดีต่อทั้งเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชนในระยะยาว ดังที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า

...ถ้าพวกเราได้รับโอกาสการสนับสนุนจากท้องถิ่น จัดอบรมให้ความรู้ สอนทำกิจกรรมให้ก็น่าจะเป็นประโยชน์ที่พวกหนูจะได้ทำอะไรเพื่อพิชิตของเรา

(เยาวชนแกนนำนักเรียนฯ 2, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2566)

ภาพ 64 แสดงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการส่งเสริมการท่องเที่ยวมิติใหม่

...เชื่อว่า เมื่อมีการสนับสนุนจากชุมชนและภาครัฐ เยาวชนสามารถพัฒนาโครงการท่องเที่ยวมิติใหม่ให้เติบโตอย่างยั่งยืนในระยะยาวได้อย่างแน่นอน การสนับสนุนจากทั้งสองฝ่ายจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนในการพัฒนาโครงการต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวท้องถิ่น

(ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่า, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2567)

ภาพ 65 แสดงการบูรณาการแหล่งเรียนรู้ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก

ทั้งหมดนี้จะทำให้โครงการท่องเที่ยวที่พัฒนาโดยเยาวชนสามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืนและมีผลกระทบในเชิงบวกต่อ ทั้งชุมชนและเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติใหม่ ซึ่งไม่เพียงช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ยังสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมให้แก่พื้นที่อีกด้วย โดยการสนับสนุนจากชุมชนและภาครัฐเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เยาวชนสามารถพัฒนาโครงการท่องเที่ยวมิติใหม่ได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในด้านการอนุรักษ์ วัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่น

ภาพ 66 แสดงการสังเกตแต่ละฝ่ายที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่

ภาพ 67 แสดงการสะท้อนผลจากการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) ในวงรอบที่ 2

การดำเนินกิจกรรมในวงรอบที่ 2 จากการระดมสมองร่วมวางแผนการดำเนินการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ในชุมชนที่ส่งเสริมโครงการอาสาสมัครเยาวชนเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเชื่อมโยงแหล่งทุน สนับสนุนการตลาดและการพัฒนาทักษะในกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูและประชาสัมพันธ์ย่านชุมชนเก่า

ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า การที่เยาวชนมีความสามารถและมีพลังสร้างสรรค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ตามโครงการกิจกรรมเหล่านี้ได้ แต่ก็ยังต้องการการสนับสนุนจากผู้ใหญ่ในชุมชนทั้งในด้านความรู้ การเชื่อมโยงกับแหล่งทุนหรือการสร้างความสำเร็จในกระบวนการต่าง ๆ การมีความร่วมมือจากทุกฝ่ายจะทำให้โครงการท่องเที่ยวสามารถเติบโตและยั่งยืนได้มากยิ่งขึ้นและหากมีการสนับสนุนจากชุมชนและภาครัฐ เยาวชนจะสามารถพัฒนาโครงการท่องเที่ยวมิติใหม่ให้เติบโตอย่างยั่งยืนในระยะยาวได้เช่นกัน ทั้งหมดนี้จะทำให้โครงการท่องเที่ยวที่พัฒนาโดยเยาวชนสามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืนด้วยเช่นกัน และมีผลกระทบในเชิงบวกต่อทั้งชุมชนและเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติใหม่ ไม่เพียงช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ยังสร้างโอกาสใหม่ ๆ ให้กับชุมชน ส่งเสริมเศรษฐกิจและเพิ่มคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

วงรอบที่ 3

จากนั้นนำข้อมูลจากการสะท้อนผลการปฏิบัติในแต่ละวงรอบที่ 2 มาร่วมประเมินผลการดำเนินงานวิจัยและเป็นพื้นฐานประกอบการตัดสินใจ เพื่อสรุปถึงความสำเร็จ ข้อจำกัดและการให้ข้อเสนอแนะข้อมูลนำไปสู่การปรับปรุงและการวางแผนการปฏิบัติต่อไปในวงรอบที่ 3

จากที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นมุมมองของแต่ละฝ่ายที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ และยังช่วยสร้างความเข้าใจที่นำไปสู่การกำหนดแนวทางพัฒนาในเชิงปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปรากฏประเด็นสำคัญในการสนทนากลุ่ม ดังนี้

1. การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม มาพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว
2. การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและข้อมูลที่เข้าถึงได้ง่าย
3. การมีส่วนร่วมของชุมชน คนในชุมชนได้มีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่
4. การใช้เทคโนโลยี สร้างการรับรู้และเพิ่มช่องทางประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวดึงดูดให้กับนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ
5. มีความยั่งยืน มุ่งเน้นการพัฒนาที่รักษาสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ภาพ 68 แสดงการวางแผนการปฏิบัติต่อไปในวงจรที่ 3

จากการดำเนินกิจกรรมในวงจรที่ 3 ผู้วิจัยพบว่า กระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชน แกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร สามารถแบ่งออกเป็นหลายขั้นตอนเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การสร้างความรู้ฐานของความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร
 เยาวชนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าของประวัติศาสตร์ผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การศึกษาภูมิหลังของแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ การเยี่ยมชมสถานที่สำคัญในท้องถิ่น การเรียนรู้จากผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น การเรียนรู้เหล่านี้จะช่วยให้เยาวชนสามารถถ่ายทอดและอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ได้อย่างถูกต้อง

ภาพ 69 แสดงการสร้างความรู้ฐานของความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร
เยาวชน

2. การพัฒนาและการฝึกอบรมเยาวชนเป็นไกด์ท้องถิ่น เยาวชนจะได้รับการฝึกอบรมในทักษะต่าง ๆ เช่น การเป็นไกด์นำเที่ยว การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับนักท่องเที่ยว การนำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น ทักษะเหล่านี้จะช่วยให้เยาวชนมีบทบาทสำคัญในการให้บริการนักท่องเที่ยวและสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่า

ภาพ 70 แสดงการพัฒนาและการฝึกอบรมเยาวชนเป็นไกด์ท้องถิ่น

3. การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถออกแบบให้มีความหลากหลายและน่าสนใจ เช่น การเดินเท้าผ่านประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร การจัดเวิร์คช็อปทางวัฒนธรรม หรือการเข้าร่วมงานเทศกาลท้องถิ่น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยสร้างประสบการณ์ที่มีความลึกซึ้งและทำให้การท่องเที่ยวในชุมชนเป็นประสบการณ์ที่ไม่เหมือนใคร

ภาพ 71 แสดงการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย

4. การใช้เทคโนโลยีในการสร้างความน่าสนใจ การใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การใช้แอปพลิเคชันในการนำทาง QGIS Visual Note Metaverse โลกเสมือนจริง การสร้างสื่อการเรียนรู้เสมือนจริง (AR/VR) เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองพิจิตรในรูปแบบใหม่ การใช้เทคโนโลยีจะช่วยเพิ่มความน่าสนใจและเชื่อมโยงเยาวชนกับกระแสการท่องเที่ยวมิติใหม่ในยุคดิจิทัล ดังที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า

...นอกจากจะให้นักท่องเที่ยวประทับใจความเป็นมิตรของคนในชุมชนและกิจกรรมที่สื่อถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมแล้ว เช่น การทำขนมพื้นบ้าน การล่องเรือในแม่น้ำ การใช้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม แต่คิดว่าควรมีข้อมูลที่เป็นระบบมากขึ้น เช่น ป้ายบอกทาง เส้นทางการท่องเที่ยว และกิจกรรมต่าง ๆ ให้ชัดเจน เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถวางแผนได้ง่าย

(ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่า, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2568)

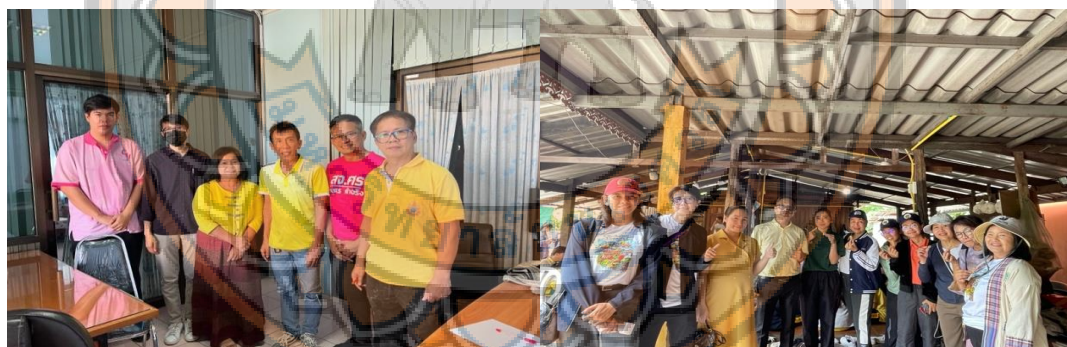
...การใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลสอดแทรกกับการเรียนประวัติศาสตร์ไปด้วย ทำให้เข้าใจง่ายและช่วยเพิ่มความน่าสนใจมากขึ้น สนุกด้วยค่ะ รูปแบบการนำเสนอประวัติศาสตร์ช่วยตอบโจทย์การท่องเที่ยวยุคดิจิทัล และเชื่อมโยงเข้ากับกระแสการท่องเที่ยวมิติใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(เยาวชนแกนนำนักเรียนน้อยฯ 8, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 23 สิงหาคม 2566)

ภาพ 72 แสดงการใช้เทคโนโลยีในการสร้างความน่าสนใจ

5. การสร้างความร่วมมือระหว่างเยาวชน ชุมชน และภาครัฐ การทำงานร่วมกันระหว่างเยาวชน ชุมชนและภาครัฐ จะช่วยให้โครงการมีความยั่งยืน โดยภาครัฐสามารถให้การสนับสนุนทางการเงิน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน หรือการส่งเสริมการตลาด ในขณะที่เยาวชนจะเป็นตัวกลางในการสร้างความเข้าใจและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชุมชนหรือท้องถิ่น

ภาพ 73 แสดงการสร้างความร่วมมือระหว่างเยาวชน ชุมชน และภาครัฐ

6. การประเมินผลและการปรับปรุงโครงการ การติดตามและประเมินผลจากการดำเนินโครงการจะช่วยให้สามารถปรับปรุงการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การประเมินผลยังช่วยให้สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์และพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยววิถีใหม่ให้ดียิ่งขึ้น

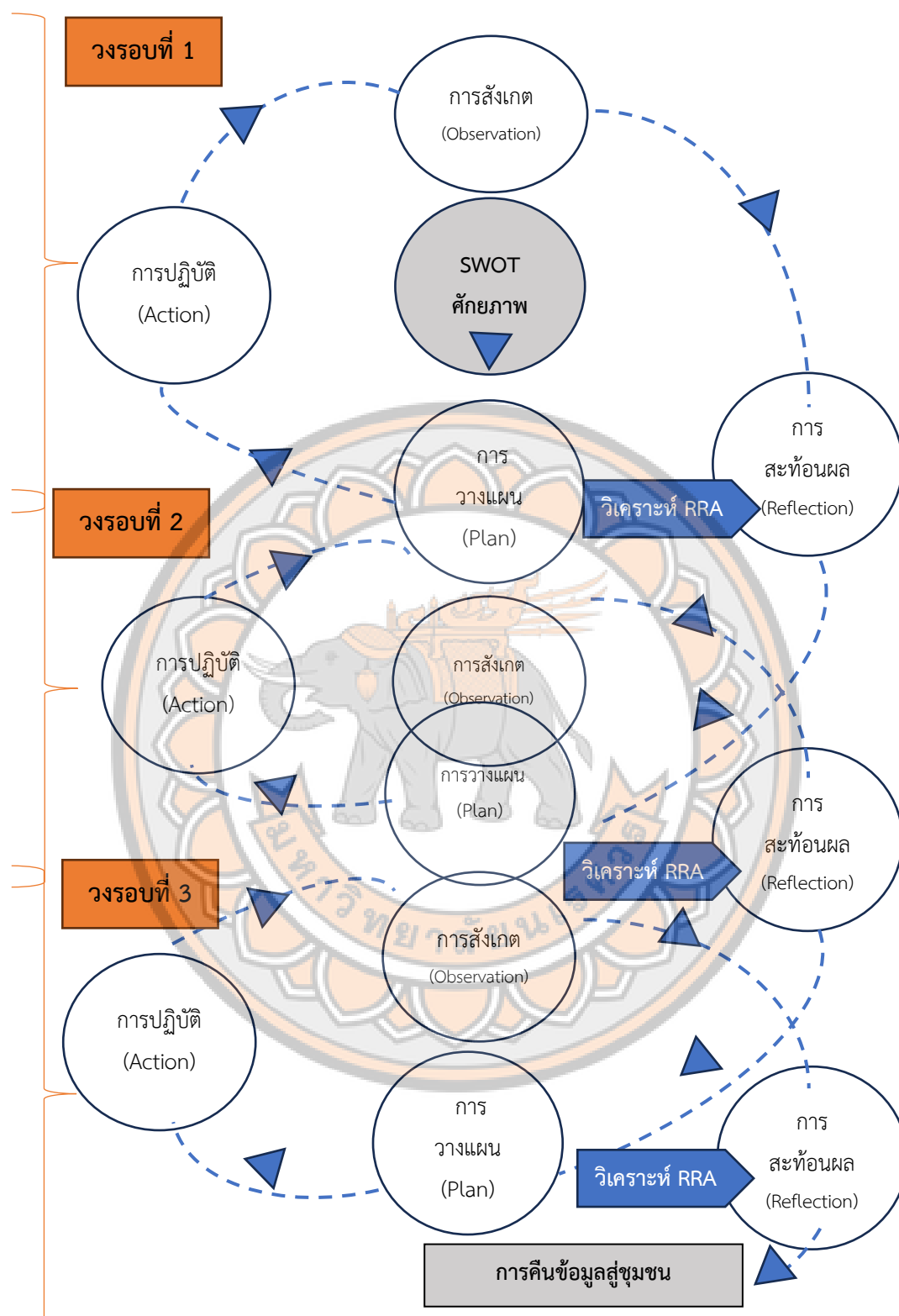

ภาพ 74 แสดงการสะท้อนผลจากการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) ในวงรอบที่ 3

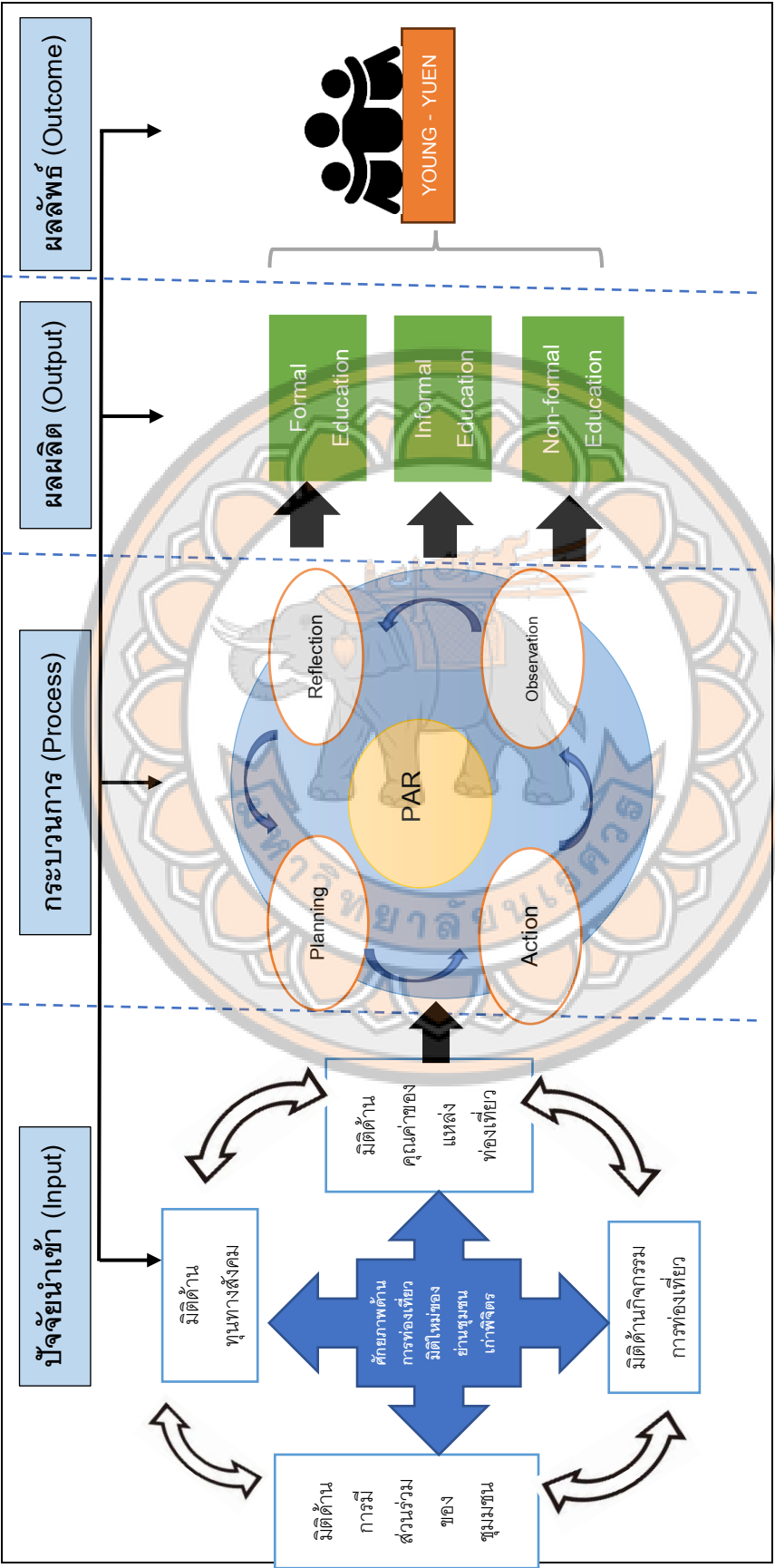
การดำเนินกิจกรรมในวงรอบที่ 3 จากการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ พัฒนาการใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น คู่มือการเดินทาง แอปพลิเคชันแนะนำสถานที่ เช่น การถ่ายภาพเชิงสร้างสรรค์ Visual Note AR VR QGIS VLOG Metaverse ฯลฯ ได้สร้างความแปลกใหม่และดึงดูดนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่

ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า กระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักศึกษาบ่อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร สามารถแบ่งออกเป็นหลายขั้นตอนเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

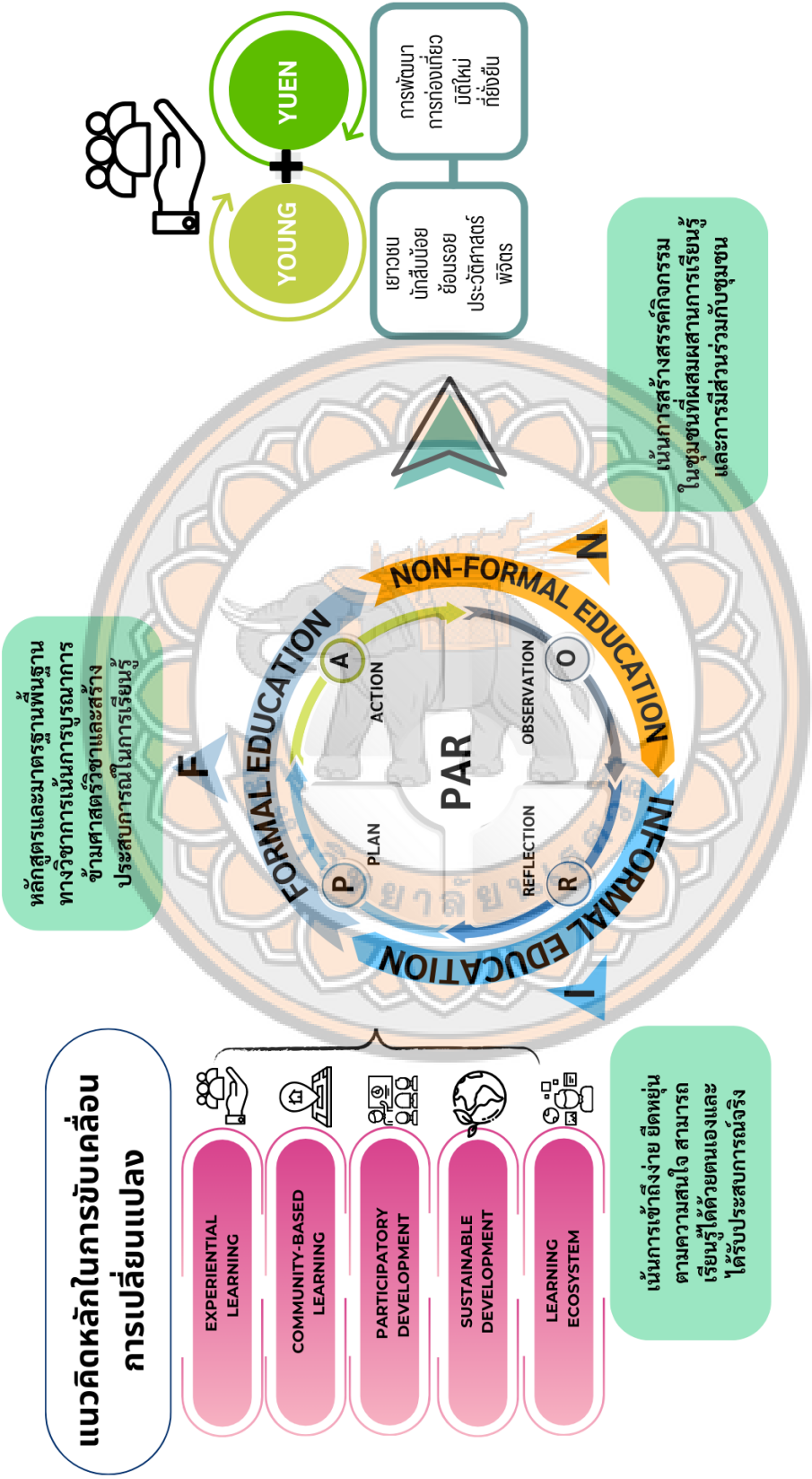
จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากการดำเนินกิจกรรมทั้งสามวงรอบ ที่ปรากฏดังภาพ 75 และผู้วิจัยยังได้แสดงการสังเคราะห์โดยพิจารณาจากกระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ ที่ปรากฏดังภาพ 76 – 77

ภาพ 75 แสดงกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ฯ

ภาพ 76 แสดงกระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

ภาพ 77 แสดงการสังเคราะห์โดยพิจารณาจากกระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่

ส่วนที่ 2 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์โดยพิจารณาจากกระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ซึ่งในการสังเคราะห์ความสำเร็จดังกล่าวผู้วิจัยได้เชื่อมโยงกับการวิเคราะห์กิจกรรมที่ดำเนินการในแต่ละวงรอบที่สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำมาสู่การสร้างข้อสรุปเป็นรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ทั้งนี้ก่อนการนำเสนอผลการสังเคราะห์ ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอผลการวิเคราะห์ความสำเร็จจากการดำเนินการวิจัยเพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบต่อไป ดังนี้

จากการวิเคราะห์ความสำเร็จด้านการดำเนินกิจกรรมตามวงจรวิจัยทั้ง 3 วงรอบ ผู้วิจัยพบว่า ในแต่ละกิจกรรมก่อให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 3 มิติ คือ การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความเข้าใจ การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์และความรู้สึก และการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความเข้าใจ กิจกรรมที่ดำเนินการได้ช่วยเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจ

1.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีความรู้ลึกซึ้งเกี่ยวกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และคุณค่าในพื้นที่ของตน เช่น การฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่นหรือการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านกิจกรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน มีการตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมในชุมชนเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่อย่างยั่งยืน

1.3 ความเข้าใจเรื่องการมีส่วนร่วม ตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนในกระบวนการพัฒนา เช่น การร่วมกันกำหนดแผนกิจกรรม การมีส่วนร่วมในเชิงเศรษฐกิจ เป็นต้น

ดังที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่า

...ถ้าสามารถจัดการด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่น ในฐานะให้องค์ความรู้ถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่อย่างยั่งยืนจะส่งผลให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนและส่งผลต่อความเจริญของชุมชน รวมทั้งให้ความตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนก็จะทำให้มี

การหมุนเวียนของเศรษฐกิจที่ดีภายในชุมชนได้ซึ่งจะทำให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้ที่สูงขึ้น

(หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์ฯ พิจิตร, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2566)

...การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านกิจกรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ ทำให้เรามีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์บ้านเรา เพราะเราเป็นเด็กพิจิตรต้องรู้ต้องเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ได้และต้องให้มีความน่าสนใจด้วย เราช่วยได้ในเรื่องการอนุรักษ์รักษาประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ทำได้ง่าย ๆ ในฐานะที่เราเป็นเยาวชนแกนนำ

(เยาวชนแกนนำนักเรียนน้อยฯ 10, ผู้ให้สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2568)

ภาพ 78 แสดงการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความเข้าใจ

2. การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ความรู้สึก และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่น กิจกรรมต่าง ๆ
ที่จัดขึ้นช่วยกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์และความรู้สึก

2.1 ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น มีความรู้สึกภาคภูมิใจในรากเหง้าวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนถึงการเห็นคุณค่าของตนเองและย่านชุมชนเก่าพิจิตร

2.2 ความรู้สึกไว้วางใจและความสามัคคีในชุมชน กิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน ช่วยสร้างความไว้วางใจ ความเข้าใจ และความสามัคคีในหมู่สมาชิกชุมชน

2.3 ความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชน มีความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนชุมชน

ภาพ 79 แสดงการเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ความรู้สึก และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่น

...จากที่เรียนรู้ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ทำให้เราได้รู้เรื่องราวในชุมชนพวกเรารู้สึกภาคภูมิใจในรากเหง้าวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมากเลย สะท้อนให้เห็นคุณค่าประวัติศาสตร์มากขึ้น เรารู้สึกเป็นส่วนหนึ่งกับสมาชิกในชุมชน สิ่งสำคัญทำให้เรารู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของฟิจิตรจริง ๆ พอเราได้ทำงานร่วมกันเพื่อเป้าหมายร่วมกัน รู้ปัญหาของคนแต่ละชุมชน เรารู้สึกอยากเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาชุมชนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

(เยาวชนแกนนำนักศึกษาชั้นน้อยฯ 8, ฟิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2568)

3. การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในมิตินี้เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการกระทำ

3.1 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน มีการรวมตัวของกลุ่มชุมชนในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฟื้นฟูสถานที่สำคัญ การจัดงานประเพณี กิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น

3.2 การเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำรงชีวิต ได้นำความรู้หรือแนวคิดใหม่ ๆ ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น รักษาสุขภาพ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมสินค้าท้องถิ่น เป็นต้น

3.3 การทำงานร่วมกันแบบมีส่วนร่วม สมาชิกชุมชนเริ่มทำงานร่วมกันเพื่อเป้าหมายร่วมกัน เช่น การสร้างเครือข่ายผู้ประกอบการ การจัดตั้งกลุ่มชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นต้น

ภาพ 80 แสดงการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม

...ประชาชนมีวิถีชีวิตเปลี่ยนไปจากอดีตและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ส่งผลต่อวิถีชีวิต พฤติกรรมสมาชิกในชุมชนเริ่มทำงานร่วมกัน หลังโควิด-19 เพราะผู้คนต้องเริ่มต้นรันทมา หากินเลี้ยงปากท้อง แต่ละชุมชนมีกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว รื้อฟื้น ประเพณีเก่า ๆ ให้เป็นจุดขายของชุมชน

(ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่า, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2567)

การดำเนินกิจกรรมตามวงจรวิจัยทั้ง 3 วงรอบ ไม่เพียงแต่สร้างผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมใน ชุมชน แต่ยังส่งผลกระทบต่อความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมในระยะยาว ซึ่งเป็น รากฐานสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่อย่างยั่งยืน ดังตาราง 17

ตาราง 17 แสดงการสังเคราะห์ที่ปรับให้เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อน ของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

หัวข้อ	รายละเอียด
เป้าหมายหลัก	สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจและยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยฯ
เป้าหมายรอง	พัฒนาทักษะการสื่อสาร การวิจัยและความคิดสร้างสรรค์ของ เยาวชน และ สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้ชุมชน
กลุ่มเป้าหมาย	เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร
รูปแบบการท่องเที่ยว	การท่องเที่ยววิถีใหม่

หัวข้อ	รายละเอียด
บทบาทของ เยาวชนแกนนำ	ทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นและรวบรวมและเล่าเรื่องราว ประวัติศาสตร์ให้มีความน่าสนใจ
กระบวนการดำเนินงาน	1) ศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ในพื้นที่ 2) พัฒนาเส้นทางการ ท่องเที่ยวและกิจกรรมที่เหมาะสม 3) สร้างสื่อดิจิทัล เช่น แผนที่ออนไลน์ วิดีโอแนะนำ 4) นำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยว
เครื่องมือและเทคโนโลยี	สื่อดิจิทัล เช่น AR/VR สำหรับจำลองเหตุการณ์ในอดีต และ แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อโปรโมทการท่องเที่ยว
ตัวชี้วัดความสำเร็จ	จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยว ความพึงพอใจของ นักท่องเที่ยว และการเพิ่มรายได้ให้ชุมชน
ตัวอย่างกิจกรรม	1) ทัวร์เดินเท้าย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร 2) การจัดนิทรรศการภาพถ่ายเก่าและวิดีโอเล่าเรื่อง 3) การจัดทำแผนที่หรือคู่มือท่องเที่ยวในรูปแบบดิจิทัล 4) การสร้างผลิตภัณฑ์จากอัตลักษณ์ท้องถิ่นเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้กับสินค้าและเสริมสร้างรายได้ให้คนในชุมชน
ผลลัพธ์ที่คาดหวัง	1) การพัฒนาทักษะของเยาวชนและสร้างความภาคภูมิใจ 2) ส่งเสริมการเติบโตของเศรษฐกิจชุมชนผ่านการท่องเที่ยว
พันธมิตรและเครือข่าย สนับสนุน	โรงเรียนและสถานบันการศึกษาในพื้นที่ และหน่วยงานท้องถิ่น และองค์กรด้านการท่องเที่ยว

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดหลักของรูปแบบการเรียนรู้

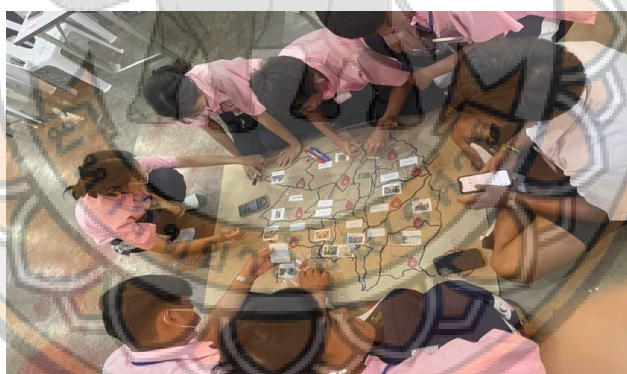
เน้นการบูรณาการระหว่างการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการส่งเสริมการท่องเที่ยวมิติใหม่อย่างยั่งยืน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เยาวชนมีบทบาทสำคัญและเสริมสร้างความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นและปลูกฝังความรับผิดชอบต่อชุมชน

2. โครงสร้างของรูปแบบการเรียนรู้

จากการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ที่มีผลต่อการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร จึงขอแสดงรายละเอียดดังตาราง 18 ดังนี้

ตาราง 18 แสดงองค์ประกอบโครงสร้างของรูปแบบการเรียนรู้

องค์ประกอบ	รายละเอียด
1. การเรียนรู้พื้นฐาน	ศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนเก่าพิจิตรผ่านเอกสาร บทสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ และการศึกษาภาคสนาม
2. การฝึกทักษะ	ฝึกทักษะการค้นคว้าและวิจัย - พัฒนาการเล่าเรื่อง (Storytelling)
3. การออกแบบกิจกรรม	ร่วมกันออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวและกิจกรรมที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์ชุมชน
4. การสร้างสื่อ	ผลิตสื่อดิจิทัล เช่น วิดีโอ สื่อ AR/VR โปสเตอร์ แผนที่ท่องเที่ยว QGIS
5. การนำเสนอ	เยาวชนทำหน้าที่มัคคุเทศก์ในการนำท่องเที่ยว
6. การประเมินผล	ประเมินจากความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชน

ภาพ 81 แสดงออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวและกิจกรรมที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์ชุมชน

3. ขั้นตอนดำเนินการ

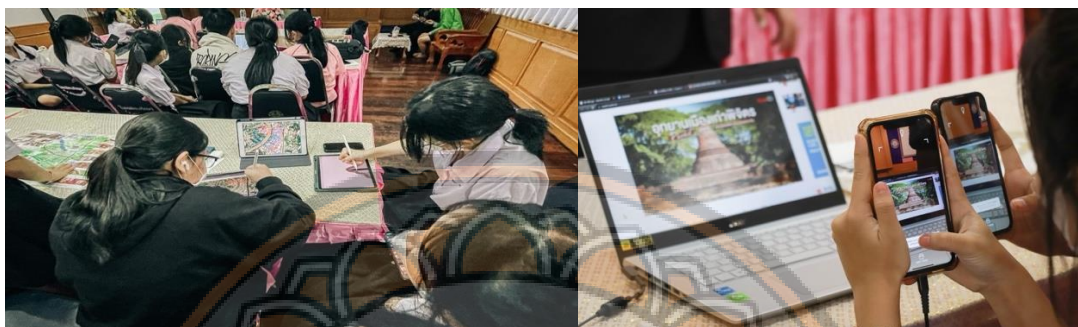
3.1 การเตรียมตัว คัดเลือกเยาวชนแกนนำและให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว

3.2 การศึกษาและวิจัย สืบหาข้อมูลประวัติศาสตร์ในพื้นที่ เช่น วัด ศาลเจ้า ตลาดย่านชุมชนเก่า และเก็บข้อมูลจากชาวบ้านและผู้รู้ในท้องถิ่น

3.3 การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว ร่วมกันออกแบบเส้นทาง เช่น "ย้อนรอยตลาดเก่า" หรือ "ท่องเที่ยววิถีชุมชนผ่านกาลเวลา" เป็นต้น

3.3.1 การสร้างสรรค์สื่อและสร้างสื่อที่ใช้งานง่าย เช่น คู่มือการเดินทาง แอปพลิเคชัน
แนะนำสถานที่ AR/VR, QGIS, VLOG, Metaverse เป็นต้น

3.3.2 การนำเสนอและโปรโมท นำเส้นทางท่องเที่ยวไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย
และใช้โซเชียลมีเดียเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรม

ภาพ 82 แสดงการสร้างสรรค์สื่อดิจิทัลเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่

4. รูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่

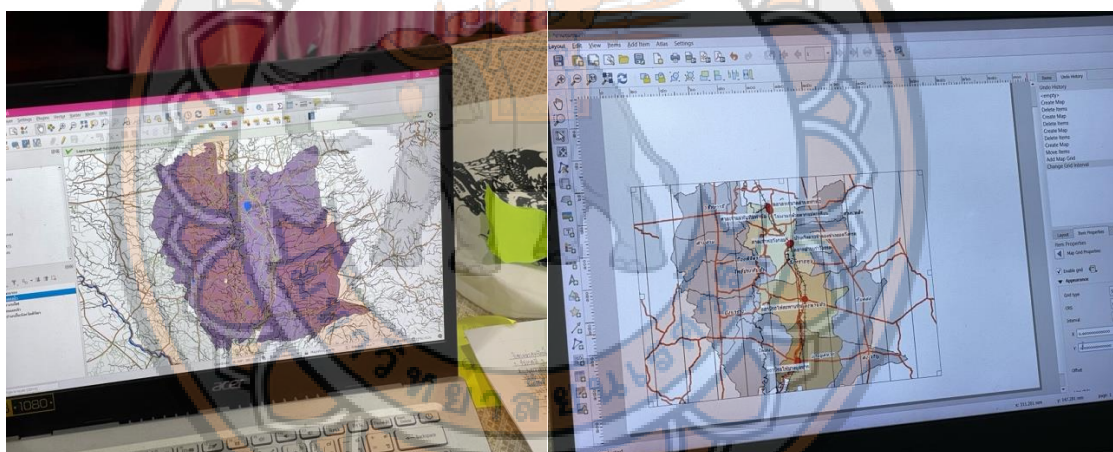
จากการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนเก่าพิจิตรและรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยว
มิติใหม่ รายละเอียดดังตารางแสดงรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ ตาราง 19

ตาราง 19 แสดงรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่

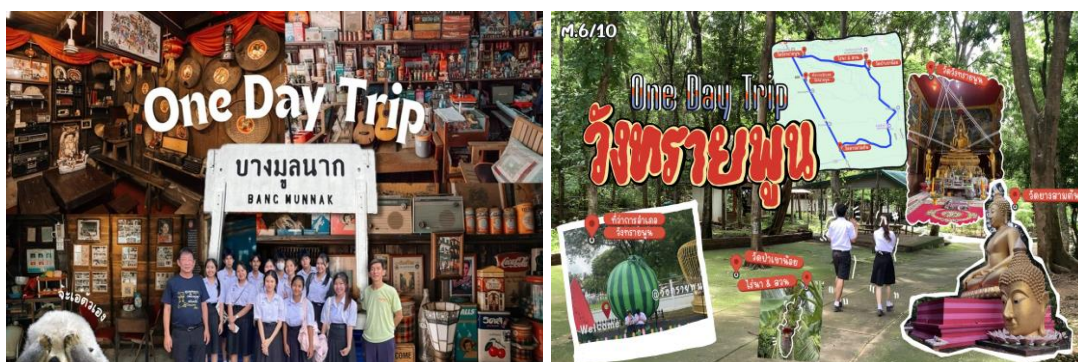
รูปแบบ	ตัวอย่างกิจกรรม
1. ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์	เดินเท้าย้อนรอยสถานที่สำคัญ เช่น วัด ตลาดเก่า สถานีรถไฟ
2. ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	กิจกรรมเชิงปฏิบัติ เช่น การทำขนมพื้นบ้าน แต่งชุดย้อนยุค
3. ท่องเที่ยวดิจิทัล	ใช้ AR/VR, QGIS, Visual Note, VLOG, Metaverse จำลองภาพอดีตของพิจิตร สร้างเส้นทางท่องเที่ยวผ่านชุมชนเก่า
4. ท่องเที่ยวเชิงชุมชน	สัมผัสวิถีชีวิตชุมชน เช่น การชมการทำเครื่องจักสาน หรือการล่องเรือในแม่น้ำน่าน

ภาพ 83 แสดงการออกแบบสื่อดิจิทัล Visual Note

ภาพ 84 แสดงการออกแบบสื่อดิจิทัล QGIS

ภาพ 85 แสดงการออกแบบสื่อดิจิทัล VLOG

ภาพ 86 การออกแบบสื่อดิจิทัล Metaverse

5. ผลลัพธ์ที่คาดหวัง

เยาวชนได้รับการพัฒนาในด้านการวิจัย การสื่อสาร และการทำงานร่วมกันสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าและความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนเก่าพิจิตรเป็นที่รู้จักในฐานะจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์

ผู้วิจัยขอสรุปประเด็นสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อสร้างแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ รายละเอียดดังนี้

ตาราง 20 แสดงแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่

ประเด็น	รายละเอียด	เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวมิติใหม่
กระบวนการมีส่วนร่วมการเรียนรู้	การสร้างการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์จากทุกภาคส่วนในชุมชน (โรงเรียน, วัด, องค์กรต่าง ๆ)	การมีส่วนร่วมสามารถทำให้ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์และเผยแพร่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่า
การพัฒนาทักษะเชิงวิเคราะห์และการเรียนรู้ตลอดชีวิต	การฝึกทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์, การทำงานเป็นทีม, ทักษะการเป็นผู้นำ, พัฒนาทักษะกลุ่มอาชีพท้องถิ่น	การท่องเที่ยวที่เน้นกิจกรรมการเรียนรู้ในท้องถิ่นสามารถช่วยเสริมทักษะและการเข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้

ประเด็น	รายละเอียด	เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยววิถีใหม่
ยกระดับคุณภาพ การศึกษาทางด้านการ จัดการเรียนรู้	การใช้ Active Learning เพื่อให้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมและใช้ทักษะที่ เรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาของ ชุมชน	การใช้ Active Learning ในการ ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ช่วยสร้าง ประสบการณ์ที่น่าสนใจและสร้าง ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง
การใช้เทคโนโลยีใน การเรียนการสอน	การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ ในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น เช่น การใช้สื่อออนไลน์ แอปพลิเคชัน	การท่องเที่ยวสามารถใช้เทคโนโลยี สมัยใหม่ในการสื่อสารประวัติศาสตร์ ให้ได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ หลากหลาย
การเชื่อมโยงแหล่ง เรียนรู้ในท้องถิ่น	การบูรณาการแหล่งเรียนรู้ ท้องถิ่นเข้ากับการศึกษา เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการ เยี่ยมชมสถานที่สำคัญ	แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นสามารถเป็นจุด ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่ให้ ข้อมูลและประสบการณ์ที่สำคัญกับ นักท่องเที่ยว
การพัฒนาทักษะการ เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น	การสร้างกลุ่มมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เพื่อเผยแพร่ประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมของชุมชน	มัคคุเทศก์ท้องถิ่นสามารถช่วยให้ นักท่องเที่ยวได้รับความรู้เชิงลึก เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวิถีชีวิต ของชุมชน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ทำการคืนข้อมูลสู่ชุมชน ย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยการจัดเวที
นำเสนอข้อมูลสาธารณะเพื่อรายงานผลการศึกษากับคนในชุมชน โดยเน้นการสื่อสารแบบเข้าใจง่าย
และเปิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน รวมทั้งเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของชุมชน
Facebook Page เพื่อให้เข้าถึงได้อย่างต่อเนื่อง และจัดทำสื่อเผยแพร่ที่เข้าใจง่าย โดยการออกแบบ
เอกสารอินโฟกราฟิก วิดีโอ สรุปรูปเนื้อหาสำคัญให้คนในพื้นที่เข้าใจง่ายและใช้งานได้ง่าย และนำไป
บูรณาการข้อมูลลงในกิจกรรมการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววิถีใหม่ การสอนในโรงเรียน กิจกรรมของ
กลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุโดยสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน

ผลการวิจัย การคืนข้อมูลสู่ชุมชน พบว่า ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของและภูมิใจ
ในรากเหง้าท้องถิ่น กระตุ้นให้คนในพื้นที่เห็นคุณค่าและร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรม ข้อมูลที่ได้ยังนำไป
ต่อยอดสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เสริมศักยภาพด้านเศรษฐกิจและ
ดิจิทัลของชุมชน รวมถึงสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อการพัฒนา

ในระยะยาว ซึ่งมีส่วนในการสร้างประโยชน์และก่อให้เกิดผลดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเพิ่มความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) โดยคนในพื้นที่ตระหนักถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และทรัพยากรท้องถิ่นมากขึ้น และร่วมกันส่งเสริมการดูแลและพัฒนาย่านชุมชนเก่าพิจิตรอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

...ข้อมูลที่ถูกส่งคืนสู่ชุมชนช่วยเปิดโอกาสในการเข้าใจและประยุกต์ใช้ความรู้ประวัติศาสตร์เชิงสร้างสรรค์ เช่น การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวที่ผสมผสานความเป็นประวัติศาสตร์กับนวัตกรรม เทคโนโลยีดิจิทัล และการส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่เพิ่มคุณค่าให้กับชุมชนเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างความเข้มแข็งและความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชนของเรา

(เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยฯ 4, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2568)

ภาพ 87 แสดงผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ทำการคืนข้อมูลสู่ชุมชน

2. การพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน มีฐานข้อมูลและองค์ความรู้เพื่อวิเคราะห์และปรับใช้ในการสร้างสรรค์กิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งข้อมูลที่น่ากลับมาเผยแพร่ เช่น ข้อมูลประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมหรือข้อมูลเชิงพื้นที่ การสร้างและพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน ช่วยให้คนในชุมชนเข้าใจและตีความข้อมูลเหล่านั้นเพื่อพัฒนาคู่มือท่องเที่ยวหรือสื่อการสอน ตลอดจนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพด้านเทคโนโลยีและการตลาดดิจิทัลเพื่อปรับตัวสู่การท่องเที่ยววิถีใหม่ ดังจะเห็นได้จากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

...ในฐานะเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์พิจิตร เรารู้สึกภูมิใจและตื่นตัวที่ได้เห็นการคืนข้อมูลสู่ชุมชนเกิดขึ้น เพราะการคืนข้อมูลนี้ไม่เพียงแต่เป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมประวัติศาสตร์ของพิจิตรให้คงอยู่ในรากเหง้า แต่ยังเป็นแรงบันดาลใจให้คนในชุมชนและเยาวชนคนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาแนวทางการท่องเที่ยววิถีใหม่ที่ยั่งยืนอีกด้วย

(เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยฯ 6, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2568)

ภาพ 88 แสดงเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

3. การสนับสนุนการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ทำให้คนรุ่นใหม่เข้าใจรากเหง้าและคุณค่าท้องถิ่นและช่วยสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่และส่งต่อสู่คนรุ่นหลัง การรักษาและสืบสานวัฒนธรรมช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจในเรื่องราวและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นำไปสู่การกระจายรายได้และการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยรวมแล้วการสนับสนุนการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมในย่านชุมชนเก่าพิจิตรไม่เพียงแต่ช่วยให้คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรม แต่ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาว ดังจะเห็นได้จากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

...เรา รู้สึกว่าการคืนข้อมูลสู่ชุมชนคือการเชื่อมโยงอดีตและอนาคตเข้าด้วยกัน เป็นก้าวสำคัญที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์รักษา ประวัติศาสตร์และสืบสานวัฒนธรรมของพิจิตรไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่เราในฐานะเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยฯ ภูมิใจที่จะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการนี้

(เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยฯ 9, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2568)

ภาพ 89 บรรยากาศในการคืนข้อมูลสู่ชุมชน

4. การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือของคนในท้องถิ่น ที่ได้รับข้อมูลที่ถูกส่งคืนกลับไปพัฒนากระตุ้นให้คนในชุมชนร่วมวางแผนและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวในรูปแบบที่ตอบโจทย์ความต้องการท้องถิ่นและบริบทของพื้นที่ โดยสามารถเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างชุมชน ภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และเครือข่ายการท่องเที่ยวทั้งในระดับท้องถิ่นและประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและองค์ความรู้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ

5. เป็นการกระจายรายได้และกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น เมื่อเกิดกิจกรรมท่องเที่ยวใหม่ ๆ รายได้จะกระจายสู่คนในพื้นที่มากขึ้น และร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน เช่น งานหัตถกรรม อาหารพื้นถิ่น ผลิตภัณฑ์ชุมชน และการให้บริการท่องเที่ยว เมื่อชุมชนมีข้อมูลครบถ้วน จะเกิดแนวคิดใหม่ ๆ ในการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวยุคดิจิทัลหรือสร้างผลิตภัณฑ์และบริการที่สะท้อนเอกลักษณ์ท้องถิ่น ช่วยให้เยาวชนและผู้ประกอบการรายย่อยสร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ได้

6. การสร้างความยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งการมีข้อมูลช่วยให้วางแผนและจัดการทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม และเกิดการท่องเที่ยววิถีใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งชุมชนและสิ่งแวดล้อม ข้อมูลที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมช่วยกระจายรายได้สู่คนในพื้นที่และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว ดังจะเห็นได้จากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

...เรารู้สึกซาบซึ้งและยินดีอย่างยิ่งที่ได้รับการคืนข้อมูลจากเยาวชนรุ่นใหม่ ข้อมูลที่ได้รับไม่เพียงแต่สะท้อนให้เห็นว่า เยาวชนยังคงเห็นคุณค่าในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นของพิจิตร แต่ยังเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการต่อยอดสู่การพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ที่ยั่งยืน ข้อมูลเหล่านี้ ชุมชนสามารถปรับใช้ ออกแบบผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และออกแบบ

เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ตรงความต้องการของนักท่องเที่ยวยุคดิจิทัล ช่วยเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรม กระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ และสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน การที่เยาวชนลุกขึ้นมาร่วมสืบสานและส่งต่อคุณค่าท้องถิ่นเช่นนี้เป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้ชมรมฯ มุ่งมั่นทำงานต่อไป เพื่อรักษาและพัฒนาชุมชนของเราให้งดงามและทรงคุณค่าต่อคนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง

(ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่า, พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2568)

ภาพ 90 แสดงชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่า

กล่าวโดยสรุป การคืนข้อมูลสู่ชุมชนทำให้ชุมชนย่านเก่าพิจิตร ช่วยให้คนในพื้นที่มีองค์ความรู้ที่ชัดเจนสามารถนำข้อมูลไปใช้ต่อยอดในเชิงสร้างสรรค์ สร้างคุณค่าและความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน ซึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีเยาวชนเป็นแกนนำหลักไม่เพียงช่วยสร้างการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกในกลุ่มเยาวชนในจังหวัดพิจิตรเท่านั้น แต่ยังช่วยส่งเสริมความยั่งยืนและคุณภาพชีวิตของย่านชุมชนเก่าในจังหวัดพิจิตรอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

...รู้สึกยินดีอย่างยิ่งที่เยาวชนรุ่นใหม่ได้ให้ความสำคัญและส่งคืนข้อมูลอันเป็นประโยชน์กลับสู่ชุมชน การได้เห็นมุมมองและผลงานของคนรุ่นใหม่ที่สืบค้นและถ่ายทอดคุณค่าของพื้นที่นั้น ไม่เพียงทำให้เราตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ มรดกวัฒนธรรมประเพณี แต่ยังเป็นแรงผลักดันให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยข้อมูลเหล่านี้

สามารถนำไปใช้ต่อยอดในการวางแผนและปรับปรุงพื้นที่ให้มีความเข้มแข็ง ตอบโจทย์ความต้องการของคนในชุมชน และสืบสานเอกลักษณ์ท้องถิ่นให้คงอยู่ในรุ่นต่อ ๆ ไป

(หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์ฯ พิจิตร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2568)

ภาพ 91 แสดงการแก้ไขปัญหาชุมชนโดยการต่อยอดออกแบบผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

ผู้วิจัยสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีเยาวชนเป็นแกนนำหลัก โดยไม่เพียงช่วยสร้างการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกกับกลุ่มเยาวชนในจังหวัดพิจิตรเท่านั้น แต่ยังช่วยส่งเสริมความยั่งยืนและความมีชีวิตภายในย่านชุมชนเก่าจังหวัดพิจิตรอีกด้วย

จากการศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ที่สำคัญ 5 ประการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ปรัชญา หลักการ แนวคิด หรือทฤษฎี รูปแบบการเรียนรู้ต้องมีรากฐานที่มาจากแนวคิดหรือทฤษฎีทางการศึกษา โดยเฉพาะทฤษฎีที่เน้นการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning) เน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชนและชุมชนในกระบวนการเรียนรู้ หรือ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) โดยเน้นที่รูปแบบการเรียนรู้ควรส่งเสริมการพัฒนาความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และทักษะของผู้เรียนผ่านการเชื่อมโยงกับชุมชน

2. วัตถุประสงค์ ระบุเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อให้การจัดการเรียนรู้มีผลลัพธ์ที่ต้องการและสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและชุมชน มีการเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์และการสื่อสาร และการทำงานเป็นทีม การสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่เชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

3. กระบวนการจัดการเรียนรู้ และขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ถูกออกแบบอย่างเป็นระบบ โดยมีกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นให้เยาวชนและผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วม เช่น การสำรวจพื้นที่จริงในชุมชนเก่า การสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้สูงอายุในท้องถิ่น การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์ และการนำเสนอผลงานในรูปแบบที่สร้างสรรค์ เช่น การเล่าเรื่องผ่านภาพ หรือ คลิปวิดีโอ สื่อดิจิทัล เป็นต้น โดยกระบวนการเรียนรู้ถูกออกแบบให้เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตรทำหน้าที่สำรวจและศึกษา โดยมีกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น

3.1 การสำรวจพื้นที่จริง (Field Exploration): เยาวชนทำการสำรวจแหล่งประวัติศาสตร์ในชุมชนเก่าพิจิตร

3.2 การเก็บข้อมูล (Data Collection) เก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน การค้นคว้าจากเอกสาร และการบันทึกข้อมูลภาคสนาม

3.3 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ (Analysis & Synthesis) สรุปข้อมูลที่ได้รับในรูปแบบเนื้อหาและภาพเชิงสร้างสรรค์

3.4 การนำเสนอ (Presentation): นำเสนอข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ เช่น นิทรรศการ สื่อดิจิทัล หรือ กิจกรรมท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์

นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ถูกออกแบบให้เป็นลำดับขั้นตอนอย่างชัดเจน โดยใช้ฐานการเรียนรู้ที่ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย

1) ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมความพร้อมและกำหนดประเด็นที่จะศึกษา การสร้างความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และเป้าหมายของกิจกรรม

2) ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจและเก็บข้อมูล ใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ และการศึกษาค้นคว้าหลักฐานต่าง ๆ ในท้องถิ่น

3) ขั้นตอนที่ 3 ประเมินคุณค่าหลักฐาน จากที่สืบค้นมาได้

4) ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์สังเคราะห์ และเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์

5) ขั้นตอนที่ 5 การนำเสนอและเผยแพร่ ถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบสร้างสรรค์ เช่น นิทรรศการ การเล่าเรื่อง หรือ กิจกรรมท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของผู้เรียนและชุมชนเป็นหัวใจสำคัญในกระบวนการนี้

4. การวัดและประเมินผล เป็นการประเมินผลจากการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ความสำเร็จวัดและประเมินผลในหลายมิติ ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ เช่น ใช้เครื่องมือประเมินที่หลากหลาย เช่น แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกต เป็นต้น

5. ระบบนิเวศการเรียนรู้ ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ สิ่งแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนรู้ เช่น การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น และการสนับสนุนจากชุมชนในการจัดกิจกรรม เป็นสิ่งสำคัญในการทำให้รูปแบบการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

5.1 การสนับสนุนจากชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่

5.2 การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์ ศิลปกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี และเรื่องเล่าในท้องถิ่น

5.3 บรรยากาศการเรียนรู้ ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และการทำงานเป็นทีม

5.4 ปัจจัยสนับสนุนที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ ได้แก่ ทรัพยากรในชุมชน เช่น โบราณสถาน วัตถุโบราณ หรือเรื่องเล่าท้องถิ่น การสนับสนุนจากผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง บรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการคิดสร้างสรรค์และการมีส่วนร่วม

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักเรียนน้อยย่อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตรตามแนวคิดที่เกี่ยวกับช่องตามระเบียบวิธีวิจัย ผลการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าวผู้วิจัยได้ออกแบบและพัฒนา โดยใช้ YOUNG YUEN Learning Model ให้สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนรู้ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักเรียนน้อยย่อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

รูปแบบการเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model โดยชื่อ "พายังยืน"

เป็นรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยบทบาทของเยาวชนที่เป็นแกนนำหลักในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในชุมชนซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ผ่านการสำรวจและเชื่อมโยงเรื่องราวประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชุมชน และยังส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวในมิติใหม่ให้เกิดคุณค่าอย่างยั่งยืน ไม่เพียงแต่ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน เน้นความเป็นมิตรกับชุมชนและสะท้อนถึงการพัฒนาทั้งในมิติความรู้ เชื่อมโยงการท่องเที่ยวมิติใหม่และสะท้อนการอนุรักษ์

และฟื้นฟูชุมชนผ่านการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการใช้ความร่วมมือและทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ชี้ให้เห็นถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและอนาคตของชุมชนที่สื่อถึงการเชื่อมโยงอดีตในมิติประวัติศาสตร์กับปัจจุบันและการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่อย่างสร้างสรรค์ผ่านสื่อดิจิทัล

เป้าหมายของ PAR YOUNG YUEN Learning Model เป็นการพัฒนาทักษะและความรู้ด้านประวัติศาสตร์ในย่านชุมชนเก่าพิชิตส่งเสริมการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านการปฏิบัติจริงและการมีส่วนร่วมสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่อย่างยั่งยืนและเสริมสร้างบทบาทของเยาวชนในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์

ผู้วิจัยจึงได้สรุปองค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิชิตเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ รายละเอียดดังนี้

P - Participation (การมีส่วนร่วม): การสร้างการมีส่วนร่วมของเยาวชน ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอน

A - Action (การลงมือทำ): ส่งเสริมให้เยาวชนลงมือปฏิบัติจริง เช่น การสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ผู้รู้ การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ การปฏิบัติจริง หรือการนำเสนอ

R - Reflection (การสะท้อนผล): วิเคราะห์และเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการเรียนรู้และการดำเนินกิจกรรม เป็นการสะท้อนความคิดและผลลัพธ์จากกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

Y - Young Detectives of Phichit History (เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิชิต) การขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิชิต ส่งเสริมให้เยาวชนเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่

O - Opportunity Creation (การสร้างโอกาส) เปิดโอกาสให้เยาวชนและชุมชนได้พัฒนาทักษะ เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และต่อยอดสู่โอกาสใหม่ ๆ ในอนาคต

U - Understanding Heritage (การเข้าใจมรดกทางวัฒนธรรม) ส่งเสริมให้เยาวชนตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

N - Networking (เครือข่ายความร่วมมือ) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างเยาวชน ชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การร่วมกิจกรรมและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน จะทำให้เกิดการเติบโตอย่างยั่งยืนทั้งในระดับบุคคลและชุมชน

G - Growth Mindset (กรอบความคิดเพื่อการเติบโต) ปลุกฝังแนวคิดที่เปิดกว้างสนับสนุนให้เยาวชนพัฒนาทักษะและเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งด้านปัญญาและสังคม

Y - Youth Empowerment (การเสริมพลังเยาวชน): เน้นการเพิ่มศักยภาพให้เยาวชน และความสามารถในการตัดสินใจพัฒนาชุมชนผ่านกิจกรรมที่สร้างสรรค์อย่างมีความหมาย และมีความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น โดยส่งเสริมการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ซึ่งจะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการการพัฒนาในระยะยาว

U - Unity (ความสามัคคีและความเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน) สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างเยาวชนกับชุมชน เพื่อร่วมกันอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งเรียนรู้

E - Engagement (การมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้ง): เน้นการมีส่วนร่วมและการเข้าร่วมในกิจกรรมกับชุมชนที่เข้มข้นและมีเป้าหมาย โดยทำให้เยาวชนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน อนาคต สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

N - New Generation (เยาวชนรุ่นใหม่): เยาวชนรุ่นใหม่ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวมิติใหม่ด้วยภูมิปัญญาและนวัตกรรม ส่งเสริมศักยภาพของเยาวชนเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลให้เติบโตอย่างแข็งแกร่งทั้งด้านความรู้ ทักษะและจิตสำนึกเพื่อให้นำความรู้ที่ได้รับไปต่อยอดพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวมิติใหม่ได้อย่างยั่งยืน

จากที่กล่าวมาข้างต้น องค์ประกอบของ PAR YOUNG YUEN Learning Model สอดคล้องกับปรัชญาแนวคิดทฤษฎีและยึดหลักการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการมีส่วนร่วม เน้นความสำคัญของชุมชนในฐานะทรัพยากรการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์ในการสร้างความเข้าใจในประวัติศาสตร์และมรดกวัฒนธรรมของย่านชุมชนเก่าพิจิตร พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การทำงานเป็นทีม และการแก้ปัญหา มีการประเมินผลการเรียนรู้ผ่านการสังเกต การสะท้อนความคิดเห็น และการติดตามผลในชุมชน ใช้เครื่องมือหลากหลาย เช่น การสัมภาษณ์ การสร้างผลงาน หรือแบบสอบถามสิ่งแวดล้อมสนับสนุนการเรียนรู้ ใช้ทรัพยากรในชุมชน เช่น โบราณสถาน เรื่องเล่าท้องถิ่น และผู้นำชุมชน สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และการมีส่วนร่วม ซึ่งมีการผสมผสานร่วมกันผ่านการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้เยาวชนสามารถเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีศักยภาพและสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยจึงได้สรุปองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model ดังแสดงในภาพ 92

ภาพ 92 แสดงรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านชุมชนเก่าฟิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่

ผู้วิจัยพบว่า ผลที่ได้รับจากรูปแบบการเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model หรือ "พายังยืน" เน้นการพัฒนาความยั่งยืนในมิติการเรียนรู้ การอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ และการพัฒนาชุมชนควบคู่กับการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม โดยมีเยาวชนเป็นแกนนำสำคัญในกระบวนการทั้งหมด โดยองค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้ ช่วยสร้างกรอบแนวคิดและกระบวนการเรียนรู้ที่ครบถ้วนครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการผสมผสานความรู้ด้านประวัติศาสตร์กับการพัฒนาทักษะและความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน รวมถึงการเชื่อมโยงความร่วมมือกับชุมชนเพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ยั่งยืนในทั้งมิติการเรียนรู้ มิติชุมชนและมิติการท่องเที่ยวของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญไว้ 3 ระดับ ดังนี้

1. **ระดับบุคคล** เยาวชนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การวิจัย และการสื่อสาร และเกิดความภาคภูมิใจและความผูกพันกับชุมชน ตลอดจนการมีจิตสำนึกรักท้องถิ่นโดยเชื่อมกับการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่
2. **ระดับชุมชน** ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งประวัติศาสตร์ในชุมชนและการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของการท่องเที่ยวในพื้นที่ อีกทางหนึ่งก็เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนและพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจให้กับชุมชนอีกด้วย
3. **ระดับการท่องเที่ยว** เกิดเส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ชุมชนและเพิ่มมิติใหม่ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ผ่านสื่อเทคโนโลยีดิจิทัลและช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้เรื่องราวท้องถิ่น

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาและสร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักเรียนน้อยย่านรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาทั้ง 3 ระบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ (Formal Education) การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) และการศึกษานอกระบบ (Non- Formal Education) โดยเน้นเยาวชนแกนนำในการขับเคลื่อน มีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ กับการศึกษาในระบบ (Formal Education)

การออกแบบหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เรื่องราวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของย่านชุมชนเก่าพิจิตรลงในหลักสูตรประวัติศาสตร์ และนำไปสู่การออกแบบหลักสูตรเพิ่มเติม หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตรในสถานศึกษาที่บูรณาการระหว่างความรู้ด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เน้นการบูรณาการรูปแบบการเรียนรู้ในระบบ (Formal Education) กับพัฒนาการท่องเที่ยวผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริงในการลงสำรวจข้อมูลและทำงานร่วมกันทำกิจกรรมที่เน้นประสบการณ์ตรง เช่น การพานักเรียนไปเยี่ยมชมสถานที่สำคัญในย่านชุมชนเก่า การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชน การบันทึกข้อมูลประวัติศาสตร์ การสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ความร่วมมือระหว่าง

โรงเรียนและชุมชน เป็นต้น ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างครู นักเรียน และผู้นำชุมชนในการถ่ายทอดความรู้และสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น การเชื่อมโยงกับการพัฒนาทักษะนักเรียน การพัฒนาทักษะด้านการสื่อสาร การจัดการข้อมูล และความคิดสร้างสรรค์ การฝึกนักเรียนเป็นไกด์เยาวชนเพื่อเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งองค์ประกอบสำคัญเน้นความเป็นท้องถิ่น (Local Identity) การนำเสนอเอกลักษณ์และประวัติศาสตร์ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร วัฒนธรรมพื้นถิ่น เรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนในชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมของเยาวชน (Youth Engagement) เยาวชนในฐานะผู้นำกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ไกด์ท้องถิ่น ผู้ออกแบบเส้นทาง หรือผู้ผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ (Digital Tourism) สร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวผ่านสื่อดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันนำเที่ยว AR/VR เว็บไซต์แนะนำสถานที่ หรือคอนเทนต์สื่อออนไลน์ การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) การจัดการเส้นทางที่รักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชนและการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้นำมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยใช้โครงงานเป็นฐาน ซึ่งเป็นโครงงานประวัติศาสตร์เชิงสร้างสรรค์กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ภายใต้ “1 ห้องเรียน 1 ชุมชน 1 นวัตกรรม” ในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน มุ่งเน้นให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการค้นคว้าพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สื่อถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น ภายใต้การสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์และสามารถจำหน่ายในตลาดเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน

ความสำคัญโครงงานประวัติศาสตร์เชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และการคิดสร้างสรรค์ และเพื่อเพิ่มรายได้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนไปพร้อมกับอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

1. นักเรียนสามารถระบุและวิเคราะห์ศักยภาพของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในชุมชน
2. พัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์และการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนเอกลักษณ์ท้องถิ่น
3. เสริมสร้างความรู้ทางด้านการบริหารจัดการและการตลาดของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น
4. สร้างความร่วมมือและเครือข่ายระหว่างนักเรียนกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน
5. ผลักดันให้นักเรียนเป็นนักสืบค้นและนักพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้จริงในตลาดชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการ

ขั้นตอนที่ 1: การลงพื้นที่ชุมชน

1. สำรวจพื้นที่ท้องถิ่นเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์เดิมที่มีอยู่

2. จัดสัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูลจากผู้รู้ในชุมชน (เช่น ผู้สูงอายุ, ช่างฝีมือ, พระ)

3. วิเคราะห์แนวโน้มและความต้องการของตลาดในระดับชุมชน

4. รวบรวมข้อมูลและสร้างฐานข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพวัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่น

5. ระบุแนวคิดสำหรับผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 2: การออกแบบและพัฒนาแนวคิด (Concept Design & Development)

1. จัดประชุมกลุ่มเพื่อระดมความคิดและออกแบบผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น (Brainstorming)

2. วางแผนการออกแบบในรูปแบบโครงร่าง

3. ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหรือครูที่เกี่ยวข้องเพื่อรับคำแนะนำในการปรับปรุงแนวคิด

4. โครงร่างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์และสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน

5. แนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงผลิตภัณฑ์ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3: การผลิตต้นแบบและทดสอบ (Prototype Production and Testing)

1. ผลิตต้นแบบ (Prototype) ของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นตามแนวคิดที่ออกแบบไว้

2. จัดการทดลองใช้ ในกลุ่มเป้าหมายหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อรับการคำแนะนำ

3. ปรับปรุงผลิตภัณฑ์ตามข้อเสนอแนะ

4. ต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่สามารถใช้งานได้จริงและมีศักยภาพในการตลาดจากผู้ใช้งานจริง เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ดียิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 4: การนำเสนอและส่งเสริมการตลาด (Presentation and Marketing)

1. จัดนิทรรศการหรือแสดงผลงานผลิตภัณฑ์ในโรงเรียนหรือชุมชน

2. สร้างสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น โปสเตอร์, วิดีโอ, หรือเว็บไซต์เพื่อแสดงข้อมูลผลิตภัณฑ์

3. จัดกิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ เช่น Workshop ที่เชิญชวนชุมชนมาร่วมชมผลิตภัณฑ์

4. ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่พร้อมนำเข้าสู่ตลาดในระดับชุมชน

5. ความรับรู้และความสนใจจากกลุ่มลูกค้าหรือผู้บริโภคในชุมชนและเสริมสร้างเครือข่ายและโอกาสในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อเนื่อง

6. จัดอบรมการจดลิขสิทธิ์กับทางกรมทรัพย์สินทางปัญญา (DIP) โดยวิทยากรจากสมาคมสังคมศึกษาสัมพันธ์ ในฐานะหน่วยงานภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญ

ทั้งนี้การจัดอบรมการจดลิขสิทธิ์และแนวทางการจัดทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ให้ครูที่ปรึกษาหรือโรงเรียนเป็นเจ้าของสิทธิร่วมหรือจดในนามของโรงเรียน ระหว่างนักเรียน โรงเรียน ชุมชน เพื่อการต่อยอดเชิงพาณิชย์ เป็นการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพหรือนวัตกรรมที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนให้สามารถต่อยอดในเชิงพาณิชย์ได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน จึงมีความจำเป็นต้องส่งเสริมความรู้เรื่อง “ทรัพย์สินทางปัญญา” โดยเฉพาะ การจดลิขสิทธิ์และการจัดทำข้อตกลงสิทธิในผลงานอย่างเป็นธรรมผ่านการอบรมและลงนามในข้อตกลงร่วมกัน โดยสิ่งที่สามารถจดลิขสิทธิ์ได้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น โลโก้ แบนด์ (สามารถจดเป็นเครื่องหมายการค้า) สื่อประชาสัมพันธ์ เช่น โปสเตอร์ คลิปวิดีโอ บทความ เป็นต้น ฉลากผลิตภัณฑ์ (Packaging design) คู่มือประกอบผลิตภัณฑ์ หรือ เนื้อหาในเว็บไซต์ และเพลง บทพูดประกอบการนำเสนอผลิตภัณฑ์

ขั้นตอนที่ 5: การประเมินผลและสรุปบทเรียน (Evaluation and Reflection)

1. ประเมินผลการดำเนินงานโครงการทั้งในด้านการผลิตผลิตภัณฑ์และผลกระทบต่อชุมชน
2. จัดให้มีการประเมินตนเองและให้คำแนะนำแก่เพื่อนร่วมกลุ่มเพื่อพัฒนาคุณภาพงานสรุปบทเรียนและวางแผนทางการพัฒนาต่อยอดในอนาคต

3. รายงานผลการดำเนินงานและข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาต่อไป

ผลลัพธ์ที่คาดหวัง

1. นักเรียนสามารถผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่สื่อถึงเอกลักษณ์วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนเก่าพิจิตร
2. ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่ออกแบบมีศักยภาพในการนำเข้าสู่ตลาดชุมชนและส่งเสริมเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น
3. นักเรียนได้รับประสบการณ์เชิงปฏิบัติในการทำโครงการ พัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์และการบริหารจัดการโครงการ
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้รู้ท้องถิ่นช่วยเสริมสร้างความรับรู้และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืน
5. เยาวชนมีความรู้ด้านทรัพย์สินทางปัญญาและสามารถคุ้มครองผลงานของตนได้ ซึ่งเปิดโอกาสในการต่อยอดผลงานเชิงพาณิชย์ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และสร้างระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้และนวัตกรรมอย่างยั่งยืนในสถานศึกษา

กิจกรรมนี้เป็นแนวทางในการให้โอกาสนักเรียนได้ค้นคว้าและสร้างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีความหมายสอดคล้องกับอัตลักษณ์ลักษณะของย่านชุมชนเก่าพิจิตร และเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ที่นำมาซึ่งผลตอบแทนทั้งด้านทักษะชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน นักเรียนจะได้เรียนรู้ทุกกระบวนการตั้งแต่การวิจัยออกแบบ การผลิตต้นแบบ จนถึงการประเมินและนำเสนองานจริง

ภาพ 93 แสดงการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่กับการศึกษาในระบบ (Formal Education)

ทั้งนี้รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่กับการศึกษาในระบบ (Formal Education) มีผลลัพธ์ที่คาดหวัง ดังนี้

1. สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นเยาวชนและชุมชนเห็นคุณค่าในมรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์
2. การเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวที่หลากหลายดึงดูดกลุ่มเป้าหมายใหม่
3. พัฒนาทักษะเยาวชนเยาวชนเรียนรู้ทักษะการจัดการ การสื่อสาร และการแก้ปัญหาในเชิงสร้างสรรค์
4. การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนชุมชนได้รับประโยชน์โดยตรง ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการอนุรักษ์วัฒนธรรม

2. รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว มิติใหม่ กับการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)

ผู้วิจัย พบว่า สามารถออกแบบให้เหมาะสมกับผู้เรียนและนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจ
หลากหลายและเน้นการเข้าถึงง่าย เรียนรู้ได้ด้วยตนเองหรือผ่านกิจกรรมที่เปิดกว้าง เรียนรู้อย่างอิสระ
เรียนรู้ตามความสนใจ ซึ่งเป็นการดังนี้

2.1 สื่อการเรียนรู้ที่เข้าถึงง่าย ประกอบด้วย 1) ป้ายข้อมูลประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ
ติดตั้งป้ายที่เล่าเรื่องราวในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม หรือเรื่องราวท้องถิ่นในจุดสำคัญ เช่น วัดเก่า
ตลาดโบราณ หรือบ้านเรือนดั้งเดิม พร้อมภาพประกอบและ QR Code สำหรับเข้าถึงข้อมูลเพิ่มเติม
2) สื่อดิจิทัล จัดทำเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันสำหรับย่านชุมชนเก่าพิจิตรที่ให้ข้อมูลในรูปแบบบทความ
วิดีโอ และแผนที่ สร้างพอดแคสต์เล่าเรื่องประวัติศาสตร์ของพื้นที่สำหรับผู้สนใจฟังระหว่างการเดิน
เที่ยว 3) สื่อพิมพ์และหนังสือ พิมพ์คู่มือท่องเที่ยวที่เน้นประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และแนะนำกิจกรรม
ในพื้นที่ เช่น แผนที่เส้นทางประวัติศาสตร์และเล่มเกร็ดเรื่องเล่าท้องถิ่น

2.2 การจัดกิจกรรมแบบยืดหยุ่น ประกอบด้วย 1) กิจกรรมเดินชมย่านเก่าด้วย
ตนเอง (Self-Guided Tour) จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินชม
เองได้ พร้อมข้อมูลประกอบการเดินทาง 2) การเรียนรู้ระยะสั้น เช่น การเรียนรู้การทำอาหารพื้นบ้าน
การทำงานหัตถกรรม หรือการเรียนรู้การใช้สมุนไพรท้องถิ่น การแสดงเชิงวัฒนธรรม 3) จัดกิจกรรม
การแสดงหรือเล่าเรื่องผ่านการแสดงดนตรีพื้นเมืองหรือภาพยนตร์ที่เล่าเรื่องราวในอดีต

2.3 การสร้างประสบการณ์ผ่านการเล่าเรื่อง (Storytelling) ประกอบด้วย
1) นิทรรศการ เช่น จัดนิทรรศการภาพถ่ายโบราณ ของใช้ดั้งเดิม หรือการจำลองเหตุการณ์สำคัญใน
อดีต เช่น การค้าขายที่ตลาดเก่าในยุคก่อน 2) เรื่องเล่าท้องถิ่นผ่านกิจกรรม เช่น การเล่าเรื่องเกี่ยวกับ
ตำนานในพื้นที่พิจิตร หรือประวัติศาสตร์ของบุคคลสำคัญในพื้นที่ 3) เสียงของชุมชน (Community
Voice Guides) ชาวบ้านในพื้นที่เล่าเรื่องราวของตนเองเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในแบบที่
มีเอกลักษณ์

2.4 การใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) แอปพลิเคชันประวัติศาสตร์
ชุมชนพัฒนาแอปที่นำเสนอข้อมูลผ่านรูปแบบที่ทันสมัย เช่น AR (Augmented Reality) เพื่อดูภาพ
จำลองอาคารในอดีตเมื่อส่องกล้องไปยังพื้นที่จริง 2) ทัวร์เสมือนจริง (Virtual Tour) ให้ผู้ที่ไม่สามารถ
มาพื้นที่จริงได้เรียนรู้ผ่าน VR หรือการนำเสนอแบบวิดีโอ 360 องศา 3) การเรียนรู้ผ่านโซเชียลมีเดีย
จัดทำเพจหรือช่อง YouTube หรือ Blog การท่องเที่ยว ที่ให้ข้อมูลและนำเสนอเรื่องราวของย่าน
ชุมชนเก่าในรูปแบบสั้น ๆ เข้าใจง่าย

2.5 กิจกรรมการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ (Informal Learning) ประกอบด้วย

1) กิจกรรมเดินตลาดแบบรู้คุณค่า เช่น การเดินสำรวจตลาดโบราณพร้อมไกด์ท้องถิ่นที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับของโบราณหรือสินค้าพื้นบ้าน 2) ร้านกาแฟประวัติศาสตร์ เปิดพื้นที่ร้านกาแฟที่มีการตกแต่งเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ของพื้นที่ พร้อมสื่อข้อมูลในรูปแบบนิทรรศการย่อย 3) งานเทศกาลเชิงวัฒนธรรม จัดงานประเพณีที่มีการเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ เช่น งานลอยกระทง งานตักบาตร หรือเทศกาลที่แสดงถึงวิถีชีวิตดั้งเดิม

2.6 การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมในชุมชน ประกอบด้วย 1) การทำงานร่วมกับชุมชน

ท้องถิ่น: จัดอบรมหรือเชิญชาวบ้านมาเป็นผู้ให้ความรู้ เช่น สอนทำอาหารพื้นบ้าน สาธิตการทำเครื่องจักสาน หรือการแสดงดนตรีพื้นเมือง 2) การส่งเสริมการสร้างอาชีพจากการท่องเที่ยวให้ชาวบ้านสามารถสร้างรายได้จากการถ่ายทอดความรู้ เช่น เปิดบ้านเป็นโฮมสเตย์ การขายของที่ระลึกหรือจัดกิจกรรมเรียนรู้

2.7 การพัฒนาสื่อเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 1) ภาพยนตร์หรือแอนิเมชันสั้น

เล่าเรื่องในเชิงประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 2) นิยายหรือการ์ตูนท้องถิ่น สร้างสรรค์เรื่องราวในเชิงประวัติศาสตร์ที่อ่านสนุกและเข้าใจง่าย 3) เกมเรียนรู้ประวัติศาสตร์ พัฒนาเกมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อกระตุ้นความสนใจของคนรุ่นใหม่

การศึกษาตามอัธยาศัยช่วยเปิดโอกาสให้คนทุกเพศทุกวัยสามารถเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรได้ในแบบที่สอดคล้องกับความสนใจส่วนตัว และยังสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่น่าสนใจและยั่งยืน การบูรณาการการอนุรักษ์และการท่องเที่ยว (Integrated Conservation & Tourism) ส่งเสริมการอนุรักษ์อาคารเก่าและสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สร้างกิจกรรมการเรียนรู้ที่สนับสนุนการอนุรักษ์ เช่น การบำรุงรักษาสถานที่ทางประวัติศาสตร์โดยชุมชนและนักท่องเที่ยว การจัดนิทรรศการหรือกิจกรรมที่เน้นการสร้างความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของย่านเก่าใช้แนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) โดยผสมผสานศิลปกรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีตัวอย่างการนำโมเดลไปใช้ในย่านชุมชนเก่าพิจิตร ดังนี้

1. ย่านบางมูลนาก: สร้างงานเทศกาลที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่น เช่น การนำเสนอแนวคิดการสร้างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น โปรโมทการท่องเที่ยวผ่านภาพถ่าย
2. ย่านชุมชนเก่าวังกรด: จัดกิจกรรมทำหัตถกรรมพื้นบ้าน สาธิตการทำอาหารพื้นถิ่น และทัวร์ชุมชนที่ไกด์โดยชาวบ้าน สร้างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น
3. ย่านชุมชนเก่าท่าฟ่อ: จัดกิจกรรมเล่าเรื่องผ่านภาพถ่ายเก่า การสาธิตการค้าขายในอดีต และการฟื้นฟูวิถีชีวิตริมแม่น้ำ

4. ย่านชุมชนเก่าสะพานหิน: พัฒนาแอปพลิเคชันนำชมย่านเก่า พร้อมข้อมูลเกี่ยวกับอาคารประวัติศาสตร์

ภาพ 94 แสดงการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่กับการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)

3. รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่กับการศึกษานอกระบบ (Non-formal Education)

เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์ มุ่งเน้นการสร้างสรรค์กิจกรรมที่ผสมผสานการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงสร้างประสบการณ์ใหม่ให้นักท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ เน้นสร้างสรรค์กิจกรรมที่มีความแตกต่าง โดยนำประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นมาประยุกต์ให้เข้ากับเทคโนโลยีและการท่องเที่ยววิถีใหม่ของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ เช่น การใช้ AR/VR หรือเกมดิจิทัล การมีส่วนร่วมของชุมชนและเยาวชนส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในฐานะผู้นำกิจกรรม เช่น ไกด์นำเที่ยว การจัดนิทรรศการ การเล่าเรื่อง (Storytelling) ให้ชุมชนเป็นผู้เล่าเรื่องและแบ่งปันมุมมองในฐานะผู้ที่มีประสบการณ์โดยตรงที่สัมผัสกับประสบการณ์ที่เน้นการปฏิสัมพันธ์ออกแบบกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมได้ เช่น การเรียนรู้ทำอาหารพื้นบ้าน การทดลองทำหัตถกรรม หรือการเข้าร่วมพิธีกรรมท้องถิ่น เน้นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้วัสดุจากท้องถิ่น การเดินเท้าสำรวจพื้นที่แทนการใช้ยานพาหนะ สรุปตัวอย่างกิจกรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ ดังนี้

3.1 เส้นทาง “ย้อนรอยประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่า” กิจกรรม นำเสนอเส้นทาง การเดินเท้าหรือปั่นจักรยานที่ผ่านจุดสำคัญในชุมชน เช่น บ้านเก่า วัด หรือร้านค้าที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ โดยมีจุดเด่น คือ เยาวชนทำหน้าที่เป็นไกด์ เล่าเรื่องผ่านมุมมองของคนรุ่นใหม่

โครงการฝึกอบรมไกด์เยาวชน อบรมเยาวชนเกี่ยวกับ การเป็นผู้นำเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในเชิงท่องเที่ยว จัดอบรมเรื่องเทคนิคการเล่าเรื่อง การสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยว

3.2 นิทรรศการ “ภาพถ่ายและสิ่งของเล่าเรื่องอดีต” รวบรวมภาพถ่ายเก่าและสิ่งของจากชาวบ้านในพื้นที่ พร้อมคำบรรยายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยมีจุดเด่น คือนักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมในการตั้งคำถามหรือแบ่งปันมุมมอง

3.4 กิจกรรม นักท่องเที่ยวทดลองทำกิจกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิต การจัดกิจกรรม Workshop เช่น การทำขนมพื้นบ้าน การทดลองทำนา หรือการทำเครื่องปั้นดินเผา การทำอาหารพื้นถิ่น งานฝีมือโบราณ หรือการแสดงศิลปวัฒนธรรมที่หายากให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมและเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชน โดยมีจุดเด่น คือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมแบบลงมือทำ

3.5 สร้างเส้นทางการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์เชิงสร้างสรรค์ ออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงสถานที่สำคัญ เช่น วัดเก่า ตลาดโบราณ และพิพิธภัณฑ์ในชุมชน ใช้การเล่าเรื่องเชิงประวัติศาสตร์ในรูปแบบที่สร้างความประทับใจ เช่น การจัดกิจกรรมเล่าเรื่องในสถานที่จริง กิจกรรมนักสืบความหมาย เป็นต้น

3.6 ตลาดย้อนยุค “ชุมชนเก่าพิจิตร” จัดงานตลาดย้อนยุคที่รวบรวมสินค้า อาหาร และการแสดงพื้นบ้าน มีเยาวชนร่วมเป็นผู้จัดการและพัฒนากิจกรรมในตลาด

3.7 กิจกรรม “ย้อนรอยประวัติศาสตร์ผ่านมุมมองเยาวชน” หรือ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงดิจิทัล (Smart Tourism) การพัฒนาแอปพลิเคชันสำหรับนักท่องเที่ยวให้เยาวชนสร้างสื่อการท่องเที่ยว เช่น การถ่ายภาพ สารคดีสั้น หรือคลิปวิดีโอเล่าเรื่อง นำเสนอผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น YouTube Facebook Tiktok เป็นต้น เช่น แผนที่ดิจิทัลที่มีข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสถานที่ การใช้ AR (Augmented Reality) เพื่อจำลองภาพเหตุการณ์ในอดีตของชุมชน เพื่อเพิ่มความน่าสนใจและสมจริง

ทั้งนี้รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่กับการศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) มีผลลัพธ์ที่คาดหวัง ดังนี้

1. การสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยส่งเสริมภาพลักษณ์ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรในฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์
2. พัฒนาศักยภาพเยาวชนและชุมชน ให้เยาวชนและชาวบ้านมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการจัดการท่องเที่ยว
3. ดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ เน้นการดึงดูดนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่มาค้นหาประสบการณ์เชิงวัฒนธรรมที่น่าสนใจ

4. กระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยการจัดกิจกรรมและการขายสินค้าหรือบริการในพื้นที่
ช่วยสร้างรายได้ให้ชุมชน

ภาพ 95 แสดงการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่กับการศึกษานอกระบบ
(Non-formal Education)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยขอสรุป รูปแบบการเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model เป็นการบูรณาการรูปแบบการศึกษาที่หลากหลาย โดยรวมการศึกษาในระบบ (Formal Education) การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เข้าด้วยกันเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สมดุลและครอบคลุมทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ ตลอดจนการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะและความรู้ในหลายมิติ พร้อมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน เน้นการสร้างการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวาและเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเข้าด้วยกัน โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้เทคโนโลยี และการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาย่านชุมชนเก่าให้เป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าในระยะยาว สภาพการเรียนรู้ของแต่ละพื้นที่มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ผ่านรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัย 4 เงื่อนไข 1) ปฏิสัมพันธ์ในชุมชน 2) แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น 3) ทิศทางการท่องเที่ยวมิติใหม่ และ 4) กลไกการขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้โดยมีหน่วยงานภาคีเครือข่ายเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงการเรียนรู้

คุณลักษณะเด่นของ PAR YOUNG YUEN Learning Model สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism): เน้นการสร้างสรรค์ประสบการณ์ที่มีความหมายผ่านการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมเชื่อมโยงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนเข้ากับการพัฒนาการท่องเที่ยวเยาวชนแกนนำเป็นศูนย์กลาง (Youth Empowerment): ใช้เยาวชนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมในฐานะ "เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยฯ" พัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้สามารถ

สื่อสาร ถ่ายทอด และสร้างคุณค่าใหม่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้กระตุ้นให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและกระจายผลประโยชน์กลับสู่ชุมชน

การประยุกต์ใช้ในชุมชน เกิดจากการสำรวจและศึกษาเรื่องราวชุมชน เยาวชนเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตจากผู้รู้หรือปราชญ์ในชุมชน การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมย้อนรอยประวัติศาสตร์ การจัดนิทรรศการ การสอนทำหัตถกรรมท้องถิ่น การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยเยาวชนเป็นผู้นำเที่ยว นำเสนอเรื่องราวและเส้นทางท่องเที่ยว การสะท้อนผลและการพัฒนาต่อยอด การนำความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและชุมชนมาพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้วิจัยยกตัวอย่างการประยุกต์ใช้ดังนี้

PAR (Participatory): การส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในย่านชุมชนเก่า ร่วมออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว ปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมและสร้างระบบนิเวศเศรษฐกิจชุมชน เช่น การพัฒนาสินค้าท้องถิ่นและการอนุรักษ์ธรรมชาติ

YOUNG (Young Detectives of Phichit History): เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิชัย ร่วมจัดกิจกรรมและนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

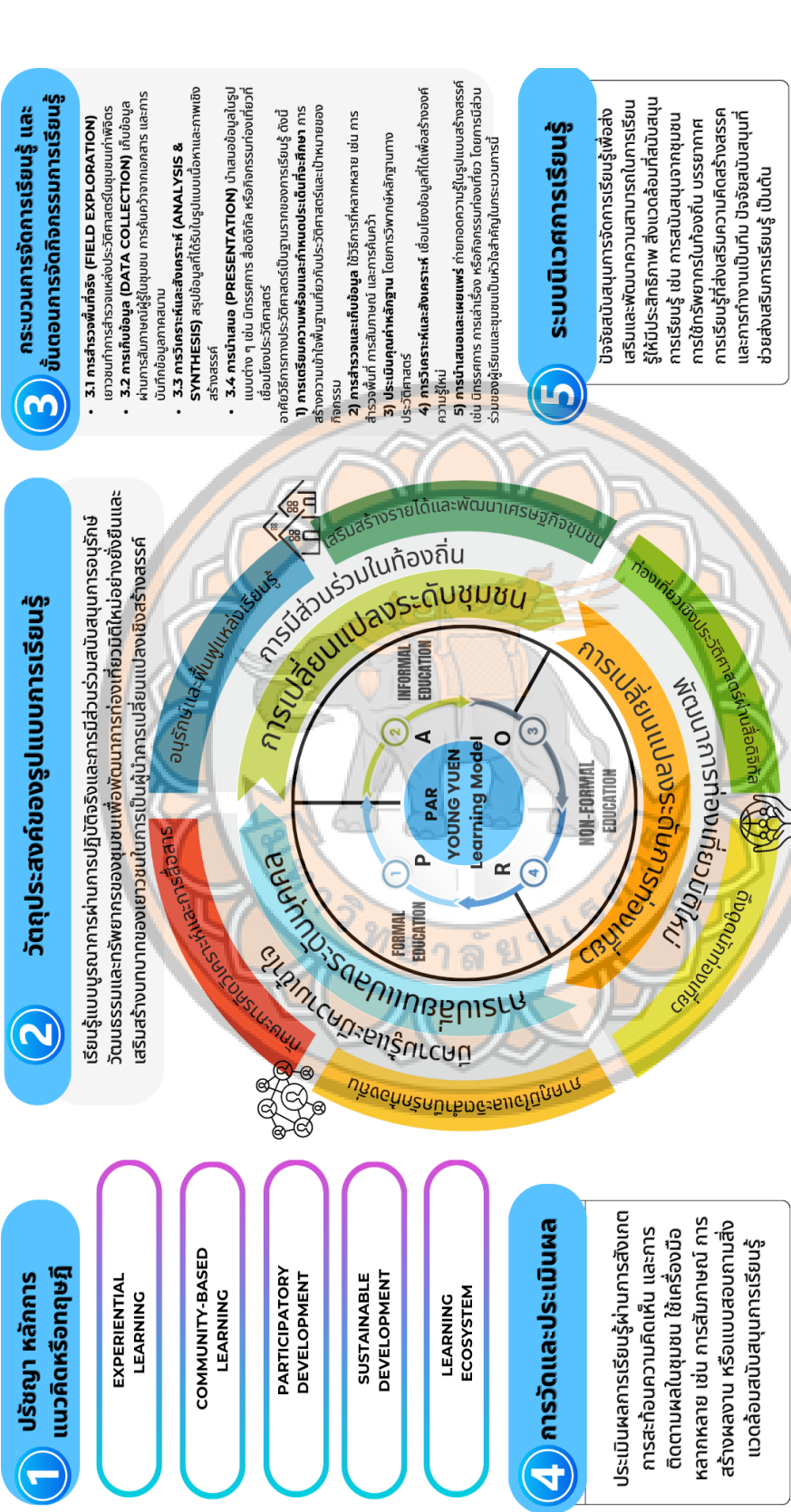
YUEN (Yuening for Sustainability): สร้างแผนพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ในระยะยาวที่ส่งเสริมความยั่งยืนในด้านการอนุรักษ์และเศรษฐกิจ หรือ “ยั่งยืน”

ภาพ 96 แสดงรูปแบบการเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model

กล่าวโดยสรุป “พายังยืน” จึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้การศึกษาเกิดประสิทธิภาพสูงสุด การเชื่อมโยง ทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ครบวงจร ซึ่งการบูรณาการรูปแบบการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ฉะนั้นการเรียนรู้ที่สมดุต้องเป็นการเรียนรู้ที่ไม่ควรถูกจำกัดอยู่ในห้องเรียน แต่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลาอีกทั้งเยาวชนมีความรู้และความภาคภูมิใจในชุมชนของตนชุมชนได้รับประโยชน์จากการ พัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเกิดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน เยาวชน และนักท่องเที่ยวการพัฒนาท่องเที่ยวในพื้นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและสามารถแข่งขันได้ รูปแบบการเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model จึงเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่สามารถสร้างคุณค่าให้กับทั้งเยาวชนและชุมชน รวมถึงสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์และเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่ยั่งยืน ดังแสดงใน ภาพ 97

บทที่ 6

บทสรุป

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

ผู้วิจัยทำการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร สามารถสรุปประเด็นสำคัญ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านชุมชนเก่าพิจิตร จากผลการวิจัยเรื่ององค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของย่านชุมชนเก่าพิจิตร สามารถวิเคราะห์ได้ว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพและเศรษฐกิจจากการขยายเส้นทางรถไฟในสมัยรัชกาลที่ 5 มีผลกระทบโดยตรงต่อโครงสร้างของชุมชนพิจิตร จากเดิมที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับแม่น้ำ ได้เปลี่ยนมาเป็นศูนย์กลางทางการค้าริมทางรถไฟแทน ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาเมืองที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของประเทศไทยในยุคเดียวกัน นอกจากนี้ การผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอก โดยเฉพาะบทบาทของพ่อค้าชาวจีนในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาและปรับตัวของชุมชนอย่างมีเอกลักษณ์ ส่งผลให้ย่านชุมชนเก่าพิจิตรมีความโดดเด่นและคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สามารถต่อยอดได้ในหลากหลายด้าน ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ส่วนที่ 2 สภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร

จากการศึกษาข้อมูลสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ในที่นี้ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงประเด็นสำคัญของการจัดการศึกษาในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร ผู้วิจัยพบว่า การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตรยังไม่สามารถพัฒนาให้เป็นระบบที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง โดยมีประเด็นสำคัญที่ควรให้ความสำคัญ ดังนี้

1. การขาดการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการ แม้ว่ารัฐจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลักสูตรประวัติศาสตร์ แต่หากไม่มีการประสานงานกับภาคประชาชนและชุมชน การเรียนรู้ก็จะไม่สามารถเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตจริงของผู้เรียนได้ จึงควรสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่ครอบคลุมหลายภาคส่วน เช่น กลุ่มมัคคุเทศก์ท้องถิ่น กลุ่มผู้สูงอายุ หรือผู้มีองค์ความรู้ในชุมชนมาช่วยสื่อสารประวัติศาสตร์อย่างมีชีวิตชีวา

2. ความจำเป็นในการพัฒนาครู ควรมีการจัดอบรมครูผู้สอนเกี่ยวกับการสอนประวัติศาสตร์เชิงท้องถิ่น ทั้งด้านเนื้อหาและวิธีการสอนที่ทันสมัย เพื่อให้สามารถออกแบบการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครูต้องได้รับการสนับสนุนในเรื่องสื่อการเรียนรู้ เทคโนโลยี และลดภาระงานอื่น ๆ เพื่อให้สามารถมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง

3. การยกระดับการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม การเรียนรู้ควรถูกออกแบบให้ใกล้เคียงกับชีวิตจริงของผู้เรียน โดยเฉพาะการใช้กิจกรรมหรือการลงพื้นที่ศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์ในชุมชน เช่น การจัดนิทรรศการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การทำโครงงานแบบกลุ่ม การสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและจดจำอย่างมีความหมาย

4. การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ ควรสนับสนุนให้มีการใช้สื่อดิจิทัล แอปพลิเคชัน หรือเทคโนโลยี AR/VR เพื่อการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ให้ทันสมัยและดึงดูดความสนใจของผู้เรียนรุ่นใหม่ ซึ่งเติบโตมาในยุคที่เทคโนโลยีมีบทบาทอย่างมากในชีวิตประจำวัน

ส่วนที่ 3 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร จากการจัดประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) กับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า ย่านชุมชนเก่าพิจิตรทั้ง 4 ชุมชน คือ ย่านชุมชนเก่าวังกรด ย่านชุมชนเก่าบางมูลนาก ย่านชุมชนเก่าท่าฟ่อ และย่านชุมชนเก่าตะพานหิน มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ศักยภาพที่เป็นจุดแข็ง (Strengths)

ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม: ชุมชนมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ยาวนาน เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมและอาศัยต้นทุนจากทรัพยากรธรรมชาติในอดีตแม่น้ำที่เคยเป็นศูนย์กลางคมนาคม

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน: มีผู้นำเข้มแข็ง ประชาชนร่วมมือกันอนุรักษ์ พื้นฟู และถ่ายทอดวัฒนธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมอาชีพและรายได้ในท้องถิ่น

2. ศักยภาพที่เป็นจุดอ่อน (Weaknesses)

ด้านบุคลากร: ประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ คนรุ่นใหม่ย้ายถิ่น ขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะอาชีพภายในชุมชน และยังขาดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง

ด้านโครงสร้างพื้นฐานและการบริหาร: ขาดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสุขอนามัยอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงปัญหาในการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่น

3. ศักยภาพที่เอื้อต่อโอกาส (Opportunities)

นโยบายของรัฐ: ส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง และสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

การศึกษาและการพัฒนาชุมชน: ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศ

นโยบายการแก้ปัญหาสังคมและเศรษฐกิจ: มีแนวทางที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การกระจายอำนาจ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

การส่งเสริมการท่องเที่ยวหลังโควิด-19: ช่วยกระตุ้นการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

4. ศักยภาพที่จำกัดจากอุปสรรค (Threats)

การขาดบูรณาการจากหน่วยงาน: ส่งผลให้การดำเนินงานไม่มีความต่อเนื่อง

ผลกระทบจากเทคโนโลยีและวัตถุนิยม: ส่งผลต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน

สภาพอากาศและเศรษฐกิจ: ภาวะอากาศร้อนจัดและเศรษฐกิจตกต่ำจากโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ โครงสร้างพื้นฐาน และการท่องเที่ยว

ทั้งนี้ผู้วิจัยยังพบว่า ย่านชุมชนเก่าพิจิตรมีแนวทางการผลักดันเพื่อพัฒนา (Positioning) มีรายละเอียดดังนี้

ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม: เน้นการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นและส่งเสริม การศึกษาเพื่อสร้างอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิต

ด้านเทคโนโลยี: พัฒนาเทคโนโลยีแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อเข้าสู่ตลาดสากล

ด้านการท่องเที่ยว: ใช้ฐานทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสร้างการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม

ด้านเศรษฐกิจ: รวมกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งและพัฒนาทักษะอาชีพเพื่อสร้างรายได้

ด้านการเมืองและการบริหาร: พัฒนาพื้นที่และโครงสร้างพื้นฐาน โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วม จากทุกภาคส่วน

จากที่กล่าวมาข้างต้น ย่านชุมชนเก่าพิจิตรมีศักยภาพโดดเด่นในการพัฒนาการท่องเที่ยว มิติใหม่ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและการใช้ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญ อย่างไรก็ตาม ยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาในด้านบุคลากร โครงสร้างพื้นฐาน และการบูรณาการกับหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ในอนาคต

ผู้วิจัยจึงได้สรุปศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของย่านชุมชนเก่าพิจิตร สามารถสรุปประเด็น สำคัญ ออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. มิติด้านทุนทางสังคม พบว่า บริบทของพื้นที่บริเวณย่านชุมชนเก่าพิจิตร เป็นชุมชน บริเวณสถานีรถไฟที่เกิดจากการพัฒนาเส้นทางรถไฟและเกิดการขยายตัวของย่านชุมชนเดิม ส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นย่านชุมชนการค้าและกลุ่มสถาปัตยกรรมมีลักษณะเฉพาะ มีภูมิหลังทางด้าน ประวัติศาสตร์ของการก่อตั้งชุมชนภายใต้ความเปลี่ยนแปลงภายหลังการตัดผ่านเส้นทางรถไฟสาย เหนือ จึงเป็นปัจจัยส่งเสริมการผลิตและการค้าข้าวเพราะเกิดการขยายระบบการขนส่งข้าวสู่กรุงเทพ

ได้เพิ่มขึ้นจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใต้ขอบเขตบริบทของพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กันโดยมีมวลชนเป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมร่วมกันอยู่ภายใต้จิตสำนึกเดียวกัน รวมไปถึงการเดินทางคมนาคมของประชาชนที่เปลี่ยนไปด้วย ซึ่งย่านชุมชนเก่าพิจิตรต่างก็มีทุนที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ คุณค่า จิตวิญญาณ ซึ่งมีทิศทางทุนทางสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่นำพาให้ชุมชนเกิดระบบคิดที่เอื้อให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็ง เปรียบเสมือนรากแก้วที่ยึดให้ส่วนต่าง ๆ อยู่ร่วมกันและนำพาสู่ความเจริญและเห็นคุณค่าของการเป็นเจ้าบ้านที่ดีซึ่งสร้างระบบความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกัน

2. มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริบทของพื้นที่บริเวณย่านชุมชนเก่าพิจิตรมีอัตลักษณ์ชุมชนที่ชัดเจนนี้ สะท้อนให้เห็นมิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำน่าน ประกอบกับการขยายเส้นทางรถไฟสายเหนือ ส่งผลให้ย่านชุมชนเก่ามีความเฉพาะตัวทั้งด้านเอกลักษณ์ คุณค่าและความหมายต่อผู้คนในท้องถิ่นกลายเป็นย่านตลาดการค้าและเป็นแหล่งชุมชนที่ถือว่าเป็นมรดกทางความทรงจำของชาวบางมูลนาก ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม รวมไปถึงอาคารบ้านเรือนต่าง ๆ ที่ยังคงเอกลักษณ์ไว้ มีลักษณะเป็นชุมชนที่ถูกพันกับสายน้ำน่าน

3. มิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า ย่านชุมชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมียุทธศาสตร์ทางเอกลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมของชุมชน มีการสร้างกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชนโดยมีการส่งเสริมฟื้นฟูงานประเพณีวัฒนธรรมของแต่ละย่านชุมชนเก่าพิจิตรที่สะท้อนผ่านมรดกทางความทรงจำของคนในชุมชนในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ เพื่อสร้างเมืองที่มีชีวิตและเป็นเอกลักษณ์ ส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน และนำไปสู่การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสามารถนำไปสู่การฟื้นฟูและพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ

4. มิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า มีสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนโดยมีการร่วมก่อตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านเก่าพิจิตรร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน มีการใช้ชุมชนของตนเองเป็นเครื่องมือในการสร้างคนในชุมชนให้มีผลประโยชน์ร่วมกันเพื่อพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนในการจัดการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการค้นหาความรู้ร่วมกันบนพื้นฐานการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีการบริหารจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การเป็นเจ้าบ้านที่ดี อบรมมัคคุเทศก์น้อย เป็นต้น โดยเฉพาะคนในพื้นที่จะได้รับการส่งเสริมความรู้และสร้างคนในชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องตระหนักถึงขีดความสามารถของคนในชุมชนในทุกองค์ประกอบ ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ร่วมกันและสร้างภาคีเครือข่ายบริเวณใกล้เคียงที่มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน โดยเชื่อมโยงองค์กรหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ส่งผลทำให้

เกิดการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายของภาครัฐลงในแผนแม่บทเพื่อส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนร่วมกันภายในท้องถิ่นโดยมีชุมชน โรงเรียน วัด เป็นฐานรากของการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่เป็นสำคัญ จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถขยายการวิเคราะห์เชิงลึกได้ในหลากหลายมิติ ดังนี้

1. มิติของกระบวนการเรียนรู้

1.1 กระบวนการเรียนรู้ที่ดำเนินการผ่านแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ช่วยให้เยาวชนมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับรากเหง้าของตนเอง

1.2 ปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยใช้แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย เพราะเป็นผู้มีบทบาทหลัก ไม่ใช่เพียงผู้รับข้อมูล

1.3 การใช้สื่อดิจิทัลเข้ามาเป็นเครื่องมือเสริมการเรียนรู้ ตอบโจทย์วิถีของเยาวชนยุคใหม่ ช่วยเพิ่มการเข้าถึงและการมีส่วนร่วม

2. มิติของการพัฒนาศักยภาพเยาวชน

2.1 เยาวชนได้พัฒนาทักษะที่หลากหลาย ได้แก่ ทักษะการสื่อสารและการเป็นผู้นำ ทักษะการคิดประวัติศาสตร์ ทักษะการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ทักษะการสื่อสาร ทักษะการใช้สื่อดิจิทัล เช่น การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ คลิปการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็น “ทุนทางสังคม” ที่สามารถต่อยอดสู่โอกาสในอนาคตทั้งด้านอาชีพและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น

3. มิติของการท่องเที่ยวมิติใหม่แบบยั่งยืน

3.1 การใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็น “เรื่องเล่า” ทำให้การท่องเที่ยวมีความหมายมากกว่าการเยี่ยมชมสถานที่

3.2 การเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วิถีชุมชน วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ที่แตกต่างและน่าจดจำ

3.3 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุกกระบวนการ เป็นรากฐานสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ไม่เพียงแต่รักษาแหล่งท่องเที่ยว แต่ยังพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ด้วย

4. มิติของการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย

4.1 ชุมชนมีบทบาทสำคัญในฐานะเจ้าของพื้นที่ที่ถ่ายทอดเรื่องราวในชุมชน

4.2 ภาคีเครือข่าย เช่น โรงเรียน องค์กรปกครองท้องถิ่น ภาครัฐ เอกชน และมหาวิทยาลัย ต่างมีส่วนร่วมทั้งในด้านทรัพยากร ความรู้ และการสนับสนุนเชิงนโยบาย

4.3 การบูรณาการดังกล่าวนำไปสู่การสร้างความร่วมมือข้ามภาคส่วนที่เข้มแข็งและต่อเนื่อง

5. มิติของผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชน

5.1 เยาวชนกลายเป็น “แกนนำ” ที่เชื่อมโยงอดีตสู่อนาคต สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น

5.2 ชุมชนได้รับการฟื้นฟูทั้งในแง่กายภาพ เช่น การปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ ความภูมิใจและความสามัคคี

5.3 เกิดแนวโน้มใหม่ของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่ใช้ทุนวัฒนธรรมในชุมชนเป็นตัวตั้ง เช่น การขายของที่ระลึกพื้นถิ่น การจัดทัวร์ชุมชน ฯลฯ

สรุปผลการวิจัย ตามวัตถุประสงค์ที่ 2 สร้างรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

จากการดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ผู้วิจัยสามารถพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชนและชุมชนในการสร้างประสบการณ์เรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในมิติใหม่ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยสรุปสาระสำคัญของผลการวิจัยได้ดังนี้

1. โครงสร้างรูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นระบบและมีองค์ประกอบชัดเจน เป็นโครงสร้างสำคัญที่สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) และการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning) ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยใช้แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) และแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) จากการวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้มีองค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่ 1) ปรัชญา หลักการ แนวคิด หรือทฤษฎี 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการจัดการเรียนรู้และขั้นตอนการจัดกิจกรรม 4) การวัดและประเมินผล และ 5) ระบบนิเวศการเรียนรู้

2. บทบาทเยาวชนในฐานะแกนนำและผู้นำการเปลี่ยนแปลง เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยทำหน้าที่เป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมเรียนรู้และถ่ายทอดข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โดยผ่านการฝึกอบรมการทำกิจกรรมโครงงาน และการเป็นวิทยากรนำชมชุมชน ซึ่งช่วยเสริมสร้างทักษะชีวิต ทักษะการสื่อสาร การคิดวิเคราะห์ และการทำงานเป็นทีมได้อย่างชัดเจน

3. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายและชุมชนในทุกขั้นตอน ความสำเร็จของรูปแบบนี้เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือระหว่างเยาวชน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ซึ่งช่วยเสริมพลังในการพัฒนาและสร้างความต่อเนื่องของโครงการได้อย่างยั่งยืน

4. **การใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์** การนำเทคโนโลยีมาผสมผสานในการออกแบบกิจกรรม เช่น การสร้างสื่อมัลติมีเดีย เส้นทางท่องเที่ยววิถีวิถี และแอปพลิเคชัน ส่งผลให้การเรียนรู้มีความทันสมัยและดึงดูดความสนใจจากกลุ่มเยาวชนและนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่

5. **ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมต่อชุมชนและผู้เรียน** รูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นสามารถอนุรักษ์และเผยแพร่คุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังเปิดโอกาสให้เยาวชนมีพื้นที่ในการแสดงออกและพัฒนาตนเอง พร้อมทั้งเสริมสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการเรียนรู้ชื่อว่า **"PAR YOUNG YUEN Learning Model: พายั่งยืน"** เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่เน้นเยาวชนเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน มีคุณลักษณะเด่นที่สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยววิถีใหม่ (Neo Tourism) และ การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) โดยเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของชุมชน และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า ทั้งนี้ยังสามารถนำรูปแบบนี้ไปประยุกต์ใช้ได้กับทั้งการศึกษาในระบบ (Formal Education) การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) โดยมีองค์ประกอบหลัก 5 ประการที่เกื้อหนุนกัน ได้แก่

PAR (Participatory): การส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในย่านชุมชนเก่า ร่วมออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว ปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมและสร้างระบบนิเวศเศรษฐกิจชุมชน เช่น การพัฒนาสินค้าท้องถิ่นและการอนุรักษ์ธรรมชาติ

YOUNG (Young Detectives of Phichit History): เยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ร่วมจัดกิจกรรมและนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

YUEN (Yuening for Sustainability): การรวมพลังเยาวชนกับชุมชนร่วมสร้างแผนพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ในระยะยาวที่ส่งเสริมความยั่งยืนในด้านการอนุรักษ์และเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

รูปแบบการเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model แสดงให้เห็นถึงแนวทางใหม่ของการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ที่มีฐานจากการมีส่วนร่วมของเยาวชนและชุมชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในบทบาทของเยาวชนในฐานะ “ผู้บุกเบิก” และ “ผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง” (Change Agent) ที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในทั้งมิติของการเรียนรู้ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม โดยรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์นี้ยังส่งเสริมให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวาและเชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยเฉพาะผ่านกิจกรรมภาคสนาม การสำรวจแหล่งประวัติศาสตร์ และการสื่อสารข้อมูลในรูปแบบที่สร้างสรรค์ ซึ่งช่วยให้เกิดทักษะที่จำเป็น อาทิ การวิจัย การคิดวิเคราะห์ และการสื่อสารอย่างเป็นระบบ

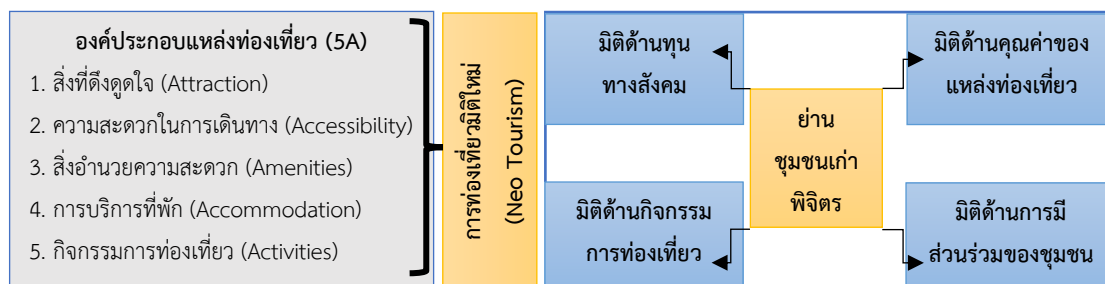
นอกจากนี้ การสนับสนุนจากชุมชนและภาคีเครือข่ายยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และสร้างความเข้าใจร่วมกันในเป้าหมายของโครงการ กระบวนการเหล่านี้ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ที่มีความหมายต่อคนในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ผลการวิจัยที่ได้จากการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยววิถีใหม่อย่างยั่งยืน โดยมีเยาวชนเป็นศูนย์กลาง พบว่า การมีส่วนร่วมของเยาวชนและชุมชนในการเรียนรู้และพัฒนาพื้นที่สามารถสร้างคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมแก่ชุมชนได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของเยาวชนกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน การที่เยาวชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสำรวจภาคสนาม การเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ ส่งผลให้เกิดความตระหนักรู้และความภาคภูมิใจในท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดของ Raymond (2000) และ Na Wananwiset, K. (2023) ที่กล่าวถึง “Creative Tourism” ว่าการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะเยาวชนจะส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีความหมายและยั่งยืน โดยเน้นการมีประสบการณ์ตรงและการสร้างคุณค่าร่วมกับชุมชน

2. พลังของทุนทางสังคมในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน การที่ชุมชนย่านเก่าพิจิตรมีความร่วมมือและความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างเยาวชน ผู้นำชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ ทำให้สามารถพัฒนากิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมของ Bourdieu (1986) ที่ชี้ว่าเครือข่ายความสัมพันธ์และความไว้วางใจกันในชุมชนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสามารถแปลงเป็นทุนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน และยังสอดคล้องกับ หลักทฤษฎี 5A Dickman (1996) ที่กล่าวถึง องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่าพิจิตรส่งผลให้ประสบความสำเร็จและเกิดความประทับใจเพราะเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวและเป็นศักยภาพที่แสดงถึงความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวนับว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่เป็นอย่างมาก ดังภาพ 98

ภาพ 98 องค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว (5A)

3. การตอบโจทย์การท่องเที่ยววิถีใหม่ (Neo Tourism) หลังโควิด-19 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวหลังสถานการณ์โควิด-19 ที่เน้นเรื่อง ความปลอดภัย สุขอนามัย ความยืดหยุ่น และประสบการณ์ที่ลึกซึ้ง โดยเฉพาะสำหรับกลุ่ม Young Neo Traveler สอดคล้องกับรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เน้นความเป็นท้องถิ่น เน้นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้มาเยือนกับคนในชุมชน และกิจกรรมที่เน้นคุณค่าและเรื่องราวท้องถิ่น ซึ่งตรงกับแนวคิดของ มหาวิทยาลัยมหิดล (2564) และ Richards (2010) ที่ระบุว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่มองหา “ประสบการณ์เฉพาะถิ่น” (authentic experience)

4. บทบาทของเยาวชนในฐานะ “ผู้นำการเปลี่ยนแปลงชุมชน” ผลการดำเนินวิจัยแสดงให้เห็นว่าเยาวชนที่เข้าร่วมมีพัฒนาการในด้านทักษะสำคัญ เช่น การวิจัยภาคสนาม การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการทำงานเป็นทีม ซึ่งช่วยเสริมศักยภาพในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับแนวคิดของการเสริมสร้างพลังเยาวชน และงานวิจัยของ Bonzanigo et al. (2016) ที่ชี้ว่าการพัฒนาเยาวชนให้มีบทบาทเป็นผู้นำในชุมชน จะส่งผลให้เกิดความต่อเนื่องในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

5. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตเป็นทุนสำคัญ การที่ชุมชนสามารถรื้อฟื้นเรื่องราวจากอดีต เช่น วิถีชีวิตริมน้ำ พิธีกรรม วัฒนธรรมท้องถิ่น และถ่ายทอดออกมาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้ผู้เรียนและนักท่องเที่ยวเกิดความผูกพันกับพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Butler (1980) ว่าด้วย Tourism Area Life Cycle ที่เสนอให้มีการรักษาอัตลักษณ์เพื่อป้องกันไม่ให้พื้นที่ท่องเที่ยวเข้าสู่ช่วงเสื่อมถอย

6. การบูรณาการการเรียนรู้กับการพัฒนาอย่างยั่งยืน แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการระหว่างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (Action-Based Learning) และการสะท้อนคิด (Reflection) ซึ่งตรงกับแนวทางการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย สอดคล้องกับงานของ Brundtland (1987) เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainable

Development - ESD) และงานวิจัยของ Salviana & Soedarwo (2022) ในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมวางแผนการพัฒนาหมู่บ้านและนักท่องเที่ยวใหม่

จากการวิจัยยังพบว่า รูปแบบการเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model หรือ “พวย่งยีน” ที่ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร โดยมีเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนนั้น สอดคล้องกับทฤษฎีและแนวคิดด้านการเรียนรู้การพัฒนาชุมชน และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอย่างหลากหลาย การที่เยาวชนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ เช่น การสำรวจพื้นที่ การเก็บข้อมูล การนำเสนอ และการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทำให้เกิดการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงและการสะท้อนคิด ซึ่งเป็นหัวใจของทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้ในบริบทจริงเช่นนี้ ช่วยส่งเสริมการเข้าใจในเนื้อหาอย่างลึกซึ้งและนำไปสู่การพัฒนาทักษะที่หลากหลาย สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) ของ Kolb (1984) การใช้ชุมชนย่านเก่าพิจิตรเป็นฐานการเรียนรู้ ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้จากเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน โดยทำงานร่วมกับคนในพื้นที่ ซึ่งช่วยให้การเรียนรู้มีความหมาย สร้างจิตสำนึกร่วม และเกิดความผูกพันกับท้องถิ่น สอดคล้องกับการเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning) ของ Melaville, Berg, & Blank (2015) โดยกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชุมชนช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทั้งเยาวชนผู้นำชุมชน และภาคที่เกี่ยวข้อง ทูทางสังคมที่เกิดขึ้น เช่น ความไว้วางใจ เชื่อใจ เครือข่าย และการสนับสนุนซึ่งกันและกัน เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน และยังสามารถแปลงเป็นทุนด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสัญลักษณ์ได้ในอนาคต สอดคล้องกับ ทูทางสังคม (Social Capital) ของ Bourdieu (1986) ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้ “พวย่งยีน” เปิดโอกาสให้เยาวชนและชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทั้งการวางแผน สำรวจ วิเคราะห์ และดำเนินการพัฒนา ซึ่งช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของในพื้นที่ และกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Development) ของ Kemmis, & McTaggart (1988) ที่เยาวชนสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่จากการปฏิสัมพันธ์กับบริบทของตนเอง การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมภาคสนาม การสัมภาษณ์ผู้รู้ การวิเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์ และการสร้างเส้นทางท่องเที่ยว เป็นกระบวนการที่เอื้อต่อการคิดเชิงวิพากษ์ การเรียนรู้แบบบูรณาการ และการประยุกต์ใช้จริง ซึ่งเป็นหัวใจของแนวคิดการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์

ทั้งนี้รูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นส่งเสริมเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ได้แก่ สิ่งแวดล้อม คือ การอนุรักษ์แหล่งประวัติศาสตร์และทรัพยากรในพื้นที่ สังคม คือ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการมีส่วนร่วม และเศรษฐกิจ คือ การต่อยอดสู่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สร้างรายได้ในท้องถิ่น สอดคล้องกับทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Theory) หรือ SDGs ในปัจจุบัน ตามรายงาน “Our Common Future” ของ

คณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development: WCED) ของ Brundtland (1987) และสอดคล้องกับแนวคิดของ Brundtland และนักวิชาการอื่น ๆ ที่เน้นการพัฒนาโดยไม่ทำลายศักยภาพของคนรุ่นถัดไป เยาวชนและชุมชนร่วมกันพัฒนาสะท้อนแนวโน้มของการท่องเที่ยววิถีใหม่ที่เน้นความยั่งยืน ได้รับประสบการณ์จริงที่ให้ความสัมพันธ์กับท้องถิ่นและคุณค่าทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยร่วมสมัย เช่น Kruefa N. W. (2023) นวัตกรรมการท่องเที่ยวและพฤติกรรมนักท่องเที่ยว และ Vina Salviana, & Darvina Soedarwo (2022)

ดังนั้น รูปแบบการเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model หรือ “พายังยืน” เป็นแนวทางที่มีความเหมาะสมในการพัฒนาเยาวชนให้มีบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นผ่านกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน โดยบูรณาการแนวคิดการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการพัฒนาอย่างยั่งยืนเข้าไว้ด้วยกันอย่างลงตัว สามารถตอบโจทย์การท่องเที่ยววิถีใหม่ และสร้างผลกระทบเชิงบวกในมิติ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์ (2555) ในการส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชุมชนผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เยาวชนและชุมชนมีบทบาทในการดูแลทรัพยากรในพื้นที่ เช่น โบราณสถานและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างความยั่งยืนทั้งในมิติสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ แนวคิดหลักที่เยาวชนคนรุ่นใหม่สร้างองค์ความรู้จากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและบริบทของตนเองการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านการสำรวจ การสัมภาษณ์ผู้รู้ และการสังเคราะห์ข้อมูลช่วยให้เยาวชนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง จากการวิเคราะห์ในทุกมิติไม่เพียงแต่มีศักยภาพในฐานะแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเก่าพิจิตรแต่ยังเป็นพื้นที่ต้นแบบของการบูรณาการเรียนรู้กับการพัฒนาการท่องเที่ยวและชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยใช้พลังของเยาวชนเป็นกลไกขับเคลื่อนซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนผ่านจากการท่องเที่ยวแบบบริโภคไปสู่การท่องเที่ยวแบบมีความหมายและคุณค่าที่ยึดโยงกับบริบทท้องถิ่นอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องตามทฤษฎีระบบนิเวศทางนิเวศวิทยาของ Bronfenbrenner (1979) ที่กล่าวถึงนั้นมีความสำคัญด้านปัจจัยต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมมีผลต่อการพัฒนาของบุคคลและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนได้ดี ในกรณีของการศึกษาประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ ผู้วิจัยพบว่า การเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของย่านชุมชนเก่าพิจิตรไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในระดับบุคคล (ระดับไมโคร) แต่ยังส่งผลต่อการทำงานร่วมกันของกลุ่มคน (ระดับเมโซ) หรือแม้กระทั่งการมีส่วนร่วมในสภาพแวดล้อมที่กว้างขึ้น (ระดับเอ็กโซ) และต้องคำนึงถึงผลกระทบจากปัจจัยสังคมและวัฒนธรรม (ระดับมาโคร) รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา (ระดับครอนิกซ์) ซึ่งการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตรเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของการใช้ทฤษฎีนี้ในการพัฒนา ซึ่งเยาวชนสามารถเรียนรู้จาก

ประสบการณ์ในระบบไมโครและระดับเมโซ จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่นและสืบสานประวัติศาสตร์ของเมืองพิจิตร ในขณะที่เดียวกันการขับเคลื่อนกิจกรรมนี้ยังสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในด้านการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนด้วย ทฤษฎีนี้จึงช่วยสร้างกรอบในการพัฒนาทักษะของเยาวชนและสร้างความร่วมมือในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ย่านชุมชนเก่าพิจิตรเป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตและควรค่าแก่การอนุรักษ์มากกว่าการรื้อสร้างใหม่ เนื่องจากเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สะท้อนความผูกพันของชุมชนอย่างลึกซึ้ง การพัฒนาอย่างยั่งยืนควรมุ่งเน้นที่การสร้างความรู้ ความภาคภูมิใจ และความร่วมมือกับท้องถิ่น มากกว่าการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์เพียงอย่างเดียว รูปแบบการเรียนรู้ "พายั่งยืน" ส่งผลเชิงบวกต่อเยาวชน ชุมชน และการท่องเที่ยว โดยเยาวชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยวจึงเป็นผลลัพธ์จากการดูแลและพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและต่อเนื่อง สามารถสรุปการเปลี่ยนแปลงสำคัญไว้ 3 ระดับ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล เยาวชนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พัฒนาศักยภาพการคิดวิเคราะห์ การวิจัย การสื่อสาร และเกิดความภาคภูมิใจและความผูกพันกับชุมชน ตลอดจนการมีจิตสำนึกรักท้องถิ่น โดยเชื่อมกับการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่

การเปลี่ยนแปลงระดับชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งประวัติศาสตร์ในชุมชนและการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของการท่องเที่ยวในพื้นที่และเสริมสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนและพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจด้วย

การเปลี่ยนแปลงระดับการท่องเที่ยว เกิดเส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ชุมชนและเพิ่มมิติใหม่ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ผ่านสื่อเทคโนโลยีดิจิทัลและช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้เรื่องราวท้องถิ่น

จากการสังเคราะห์สรุปผลการวิจัย เป็นข้อค้นพบขององค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ที่เยาวชนเป็นผู้นำการขับเคลื่อน สามารถเป็นต้นแบบในการสร้างนวัตกรรมการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรชุมชนเป็นทุนทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
2. กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ในบริบทการท่องเที่ยวท้องถิ่น สามารถขยายผลเป็นโมเดลการพัฒนาท้องถิ่นในด้านอื่น ๆ ได้ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
3. บทบาทของเยาวชนในฐานะ “ผู้นำการเปลี่ยนแปลงชุมชน” (Change Agent) คือ จุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เกิดการยอมรับจากคนในชุมชนและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

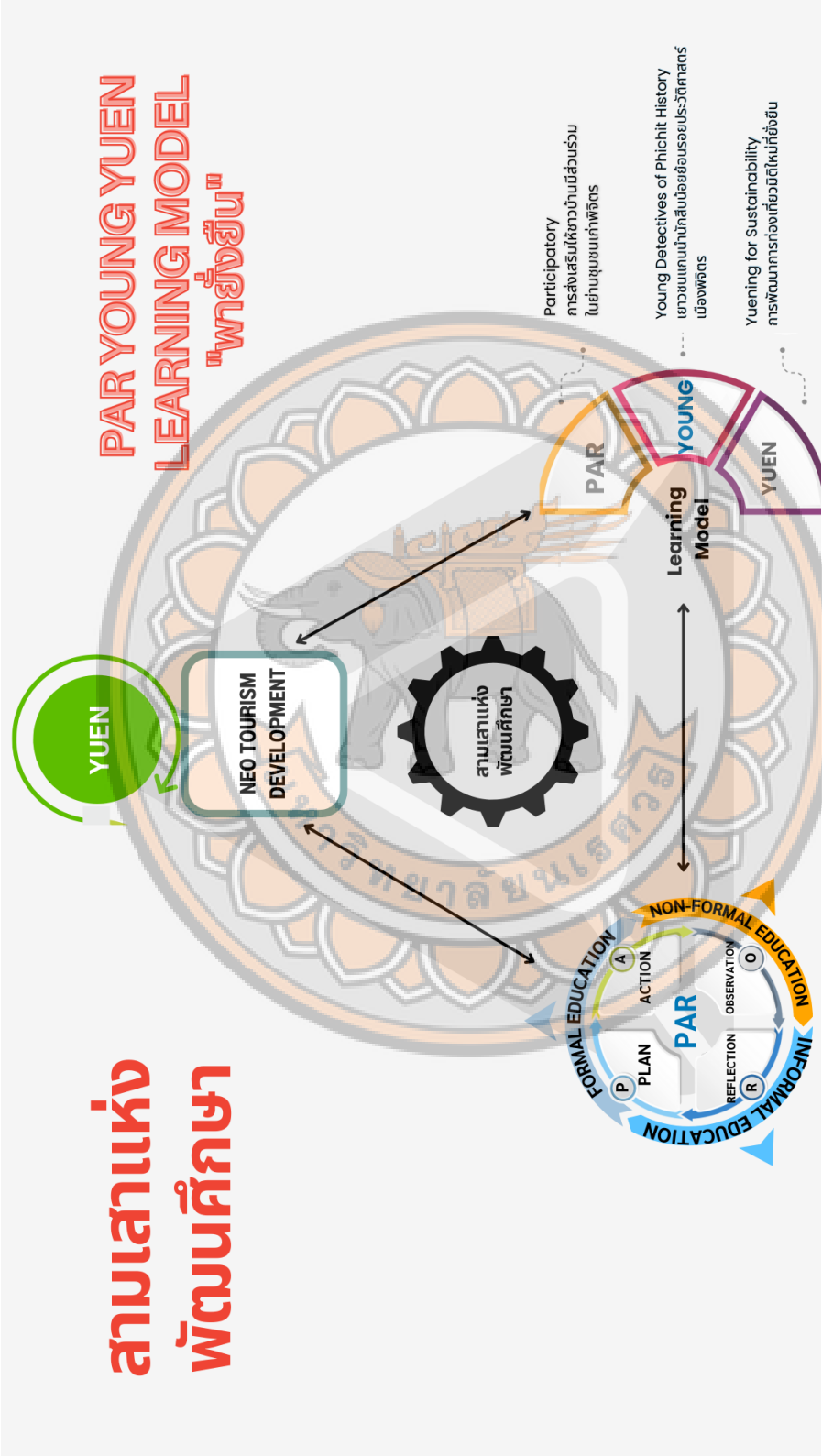
กล่าวโดยสรุป รูปแบบการเรียนรู้ PAR YOUNG YUEN Learning Model: พายั่งยืน สอดคล้องตามกรอบแนวคิดสามเสาแห่งพัฒนาศึกษา สรุปได้ดังนี้

ศาสตร์การเรียนรู้ สอดคล้องกับ ศาสตร์การเรียนรู้หลากหลาย ได้แก่ Experiential Learning: การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง Community-Based Learning: การเรียนรู้บนฐานชุมชน Participatory Development: การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และ Learning Ecosystem: ระบบนิเวศการเรียนรู้ ซึ่งเชื่อมโยงเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจไว้อย่างสมดุล

พัฒนา: พัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Neo Tourism Development) มุ่งเน้นการเสริมศักยภาพเยาวชนให้เป็นผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลงที่มีความรู้ความเข้าใจในรากเหง้าท้องถิ่น มีทักษะคิดวิเคราะห์ วิจัย และการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ส่งผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และการท่องเที่ยว พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกรักถิ่นฐาน

นวัตกรรม: PAR YOUNG YUEN Learning Model หรือ “พายังยืน” ซึ่งผสานแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเข้ากับบริบทของท้องถิ่น โดยใช้ทรัพยากรชุมชนเป็นทุนวัฒนธรรม พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ สร้างสรรค์กิจกรรมเรียนรู้แบบมีความหมายและเชื่อมโยงเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มคุณค่าให้กับการเรียนรู้และการท่องเที่ยว

รูปแบบการเรียนรู้ “พายังยืน” เป็นนวัตกรรมการศึกษาท้องถิ่นที่บูรณาการศาสตร์การเรียนรู้ร่วมสมัย พัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้ประกอบการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวและชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคตได้พิสูจน์ให้เห็นถึงศักยภาพของเยาวชนในการเป็นกลไกสำคัญของการเรียนรู้ การอนุรักษ์ และการพัฒนาชุมชนผ่านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งมีเป้าหมายสุดท้ายคือ การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนโดยคนในชุมชนดังจะแสดงในภาพ 99

ภาพ 99 แสดงสามเสาแห่งพัฒนศึกษา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ควรศึกษาบริบทและประวัติศาสตร์ของสถานที่สำคัญอย่างลึกซึ้ง เพื่อวางแผนการพัฒนาและการท่องเที่ยววิถีใหม่ที่เหมาะสมกับพื้นที่

1.2 ควรประยุกต์ใช้รูปแบบ “พายังยืน” ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่เยาวชนในการเสริมสร้างบทบาทผู้นำท้องถิ่น และพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่ที่เชื่อมโยงกับคุณค่าทางวัฒนธรรม

1.3 ควรบูรณาการรูปแบบ “พายังยืน” เข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนของสถานศึกษาหรือแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อสร้างความเชื่อมโยงและความยั่งยืนในการพัฒนา

1.4 ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ในพื้นที่และสร้างเครือข่ายเยาวชนระดับอำเภอหรือจังหวัด เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และขยายผล

1.5 ควรสร้างความตระหนักแก่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรและยั่งยืน

1.6 ควรพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ พร้อมเชื่อมโยงกับแผนการท่องเที่ยว

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรขยายพื้นที่ศึกษาไปยังชุมชนอื่นที่มีบริบทแตกต่าง เพื่อเปรียบเทียบผลและความเหมาะสมของการใช้รูปแบบ “พายังยืน” ในบริบทอื่น ๆ

2.2 ควรศึกษาผลกระทบในระยะยาวของการใช้รูปแบบ “พายังยืน” ต่อทักษะชีวิตและความเป็นผู้นำของเยาวชนท้องถิ่น

2.3 ควรพัฒนาเครื่องมือวิจัยที่เจาะจงและสามารถวัดผลการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแม่นยำมากขึ้น เช่น ทักษะคิด ความรู้ และพฤติกรรม เป็นต้น

2.4 ควรศึกษาบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในการส่งเสริมการเรียนรู้และการท่องเที่ยววิถีใหม่

2.5 ควรศึกษาการบูรณาการภาคีเครือข่ายในระดับนโยบาย เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบในระดับพื้นที่และระดับประเทศ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542. กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2563). คู่มือการใช้นวัตกรรมสื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชาติไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- กรมรถไฟ. (2484). เรื่องการรถไฟไทย. พระนคร: กรมรถไฟ.
- กรมการท่องเที่ยว. (2563). สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยว เดือนมกราคม - ธันวาคม 2562. สืบค้น 16 สิงหาคม 2566, จาก <https://www.parliament.go.th>
- กรมศิลปากร. (2533). ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุรักษ์สถานและแหล่ง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ หิรัญพัฒน์.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). การพัฒนาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: กองอนุรักษ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- กันยา สุวรรณแสง. (2536). จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น (1977).
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับ สื่อสารศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กัลยา สว่างคง. (2558). การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวประเภทน้ำตกในจังหวัดสระบุรี. วารสารสุทธิปริทัศน์, 29(89), 179-194.
- กมล สุดประเสริฐ. (2540). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กองโบราณคดี กรมศิลปากร. (2533). โบราณคดีเชิงราย. กรุงเทพฯ: โครงการสำรวจแหล่งโบราณคดี ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี กรมศิลปากร.
- เกศสุตา รัชฎาวิชิตกุล. (2547). การพัฒนาการเรียนการสอนที่สนองต่อรูปแบบการเรียนรู้ ภาษาอังกฤษของนักศึกษาระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กุลวรา สุวรรณพิมล. (2552). หลักการมัคคุเทศก์ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- ชนิษฐา กาญจนสินนท์. (2536). โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2566). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3* (พ.ศ. 2566 - 2570). กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- จารุจน์ กลิ่นดีป्ली. (2541). *การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ* กรณีศึกษา อุทยานแห่งชาติไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี (การค้นคว้าอิสระปริญญา มหาบัณฑิต). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- จิราภรณ์ พัสตร. (2552). *การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดขอนแก่น* (วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จิราภา เต็งไธรัตน์. (2543). *จิตวิทยาทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิรวิทย์ มั่นคงวัฒนะ. (2558). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based Learning Management = CBL.M)* โรงเรียนแหลมราษฎร์บำรุง. สืบค้น 7 พฤษภาคม 2566, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/593203>
- ชนาธิป พรกุล. (2552). *การออกแบบการสอน การบูรณาการ การอ่าน การวิเคราะห์ และการเขียน*. กรุงเทพฯ: วี. พรินท์ (1991).
- ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ และสันติธร ภูริภักดี. (2563). โมเดลคุณค่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุชาวไทย. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.*, 0(2), 189–207.
- ชัชวาลย์ ทัดศิริช. (2552). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: มิติใหม่ของรูปแบบวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่น)* (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2558). *80 นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. นนทบุรี: พืบาลานซ์ดีไซด์ แอนด์ ปริ้นติ้ง.
- ชัยยศ อิมสุวรรณ์. (2544). *การศึกษาตามอัธยาศัย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน.
- ชูวิทย์ ไชยเป้า. (2559). *พุทธวิธีการสอน: ศาสตร์การสอนเพื่อพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์*. กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- ฐานิดา พันธุ์มณี. (2555). *การชมภาพยนตร์ไทยอิงประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวตาม* รอยภาพยนตร์ (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ตุลย์ จันทร์อุดม. (2564). *รูปแบบการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเชิงบูรณาการกลุ่มสาระ* สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม บนถนนราชดำเนิน จังหวัดนครราชสีมา. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- ทิพย์สุตา พุฒจรรย์. (2556). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนสลักคอก จังหวัดตราด (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทิตนา แคมมณี. (2548). ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- ธีรพร พรหมมาศ และ วิบุล สินธุมาลย์. (2562). ความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มแม่น้ำ น่าน พ.ศ. 2398–2504. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นริศนา ใจคง และ สิริกานต์ แก้วคงทอง. (2564). นิเวศการเรียนรู้: เรื่องเก่าบนวิถีใหม่. วารสาร การศึกษาไทย (OBEC JOURNAL), 18(3), 64–69.
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์, 2(7), 61–71.
- นุชประวีณ์ ลิขิตศรีณย์. (2560). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนจังหวัดพิจิตร. (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- นุชประวีณ์ ลิขิตศรีณย์. (2560). ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพิจิตร. วารสารการบริการและ การท่องเที่ยวไทย, 14(1), 28–41.
- นเรศร์ บุญเลิศ. (2561). การพัฒนาศักยภาพการรองรับนักท่องเที่ยวสาธารณรัฐประชาชนจีนของ ผู้ประกอบการและชุมชนในจังหวัดเชียงราย. ใน รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. เชียงราย: วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย.
- ณัฐิกา ลิ้มเฉลิม. (2554). การศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาลามรูปแบบในสถานศึกษา. (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ณัชชา ศิริรัตนธรร. (2561). ทนตามแนวคิดของปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) กับสื่อชุมชน. ใน งานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 10 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- บุญเลี้ยง หุมทอง. (2559). ทฤษฎีและการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: ทริปเพิ้ลเอ็ด ดูเคชั่น.
- ประกาศคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2566). เรื่อง แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการ ท่องเที่ยวฉบับที่ 3 พ.ศ. 2566–2570. ราชกิจจานุเบกษา, 140(พิเศษ 70 ง), 1.
- ประดินันท์ อุปรมัย. (2540). มนุษย์กับการเรียนรู้ในเอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานการศึกษาหน่วยที่ 4. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- ประสาธ อิศรปริดา. (2547). *สารัตถะจิตวิทยาการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปริญญ ชูแก้ว และ รักพล สารนาถ. (2559). *100 ปี สถานีกรุงเทพ*. กรุงเทพฯ: การรถไฟแห่งประเทศไทย.
- ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และ พชรินทร์ เสริมการดี. (2556). การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านทุ่งมะปราง อำเภอกวนโดนและบ้านโดนพานัน อำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 27(83), 97–112.
- ปฐมน ขวัญสุวรรณ และคณะ. (2558). ย่านชุมชนเก่า: นิยาม คุณค่า กลไกการฟื้นฟู สู่ชีวิตประจำวัน. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.*, 20(1), 1–17.
- พรรณนิภา ปินทวนิช และ สุชล มัลลิกะมาลย์. (2555). *ชุมชนพาณิชยกรรมเก่าวังกรด: มิติทางประวัติศาสตร์ การนิยามความหมาย และการฟื้นฟู*. สืบค้น 7 พฤษภาคม 2566, จาก <https://so04.tcithaijo.org/index.php/NAJUA/article/view/16650/15065>
- พรรณยุพา นพรัก. (2537). *จิตวิทยาสังคม*. พิษณุโลก: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พรสันต์ เลิศวิทยาวิวัฒน์. (2554). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม*. สืบค้น 7 พฤษภาคม 2566, จาก <http://www.doac.go.th/report/2549/270606/02.pdf>
- พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์. (2555). *การวิจัยทางการศึกษา: แนวคิดและหลักการ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ. (2555). “สมรรถนะครูและแนวทางการพัฒนาครูในสังคมที่เปลี่ยนแปลง” ใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (บ.ก.), *เพื่อความเป็นเลิศของการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ภัทราภรณ์ ช้อยหิรัญ. (2563). *การพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมความสามารถในการอ่านตีความของนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตโดยใช้ RUCES MODEL*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ภัณณิ แก้วสง่า และนิศาชล จำนงสร. (2555). การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: ทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยวไทย. *วารสารสุนารีย์*, 6(1), 91–109.
- ภาธร น้อยพรหม. (2552). *แนวทางพัฒนาแผนพื้นที่ริมน้ำเทศบาลเมืองตะพานหิน จังหวัดพิจิตรเพื่อการท่องเที่ยว* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- ภูริวัจน์ เดชอุ่ม. (2556). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรอบแนวคิดสู่แนวทางปฏิบัติสำหรับประเทศไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย*, 33(2), 331–366.

- พระสาธิต ฐิตวิริโย (สุตเทศ) และคณะ. (2562). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในตำบลท่าพ่อ อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 2(3), 102–103.
- เพชรรุ่ง เทียนบัวโรจน์. (2562). รายงานการตรวจราชการหัวเมืองของไทยสมัยรัชกาลที่ 5: ภาพสะท้อนเศรษฐกิจและสังคมไทยในยุคสยามใหม่. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เผ่าพงษ์ สมนิล. (2548). บางมูลนากเมื่อวันวาน. พิจิตร: สภาวัฒนธรรมอำเภอบางมูลนาก พิจิตร.
- รณวีร์ พาพล. (2560). การพัฒนาชุดสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารในพื้นที่น้ำพุร้อนดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ (รายงานผลการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- รสสุคนธ์ ประดิษฐ์ และ รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์. (2557). ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวของตำบลเขาค้อ. *วารสารสังคมศาสตร์ราชภัฏเพชรบูรณ์*, 10(2), 127–149.
- รัชชาภรณ์ รัตนภูมิ. (2549). การพัฒนาวิชาภาษาอังกฤษโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างทักษะภาษาอังกฤษและความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลัดดา สุวรรณไตรย์. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการเรียนรู้ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองการศึกษาปริญญาโทบริหารธุรกิจ). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วันวิสาข์ พลอยอินสว่าง และคณะ. (2563). การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดตรังอย่างมีส่วนร่วม (รายงานผลการวิจัย). สงขลา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- วิวัฒน์ บุญยศักดิ์. (2532). ศักยภาพสำคัญอย่างไรต่อการท่องเที่ยว. *จุลสารการท่องเที่ยว*, 1(4), 11.
- วิภา ศรีระทุ. (2551). ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิศนี ศิลตระกูล และ อมรา ปฐกัญญาบุญ. (2544). การศึกษาตามอัธยาศัย: จากแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต สู่แนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน.
- วิณา ประชากุล และ ประสาท เนืองเฉลิม. (2554). รูปแบบการเรียนการสอน (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วีระยุทธ์ ขาตะกาญจน์. (2558). การวิจัยเชิงปฏิบัติการ. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 2(1), 29–49.
- วสิน ปัญญาบุตรกุล. (2560). ประวัติศาสตร์เมืองพิจิตรจากรัฐจารีตสู่รัฐไทยสมัยใหม่. พิษณุโลก: รัตนสุวรรณการพิมพ์ 3.

วสิน ปัญญาอุตรตระกูล. (2562). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิธีการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.

พิษณุโลก: รัตนสุวรรณการพิมพ์ 3.

วสิษฐา เปี่ยมสกุล. (2554). การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดขอนแก่น (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วุฒิชัย ไกรวิเศษ. (2566). นวัตกรรมการบริหารระบบนิเวศการเรียนรู้ของโรงเรียนมัธยมศึกษาตามแนวคิดนวัตกรรมพลิกผัน. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศราวุฒิ งามยิ่ง. (2563). ปฏิบัติการสร้างนักเรียนชั้นนำในระบบการศึกษาไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ศรัญญา วรากุลวิทย์. (2546). ปฐมนิเทศอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้าพรินติ้ง.

ศิวพร ละม้ายนิล. (2561). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ศิริจรรยา ประพุดติกิจ. (2553). การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดตราดเพื่อจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สกุลการ สังข์ทอง. (2562). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ MECCA เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2542). รายงานขั้นสุดท้าย การดำเนินการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์. (2551). แนวคิดและทฤษฎีที่นำสู่ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สิริอร วิชชาวุธ. (2554). จิตวิทยาการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุคนธ์ ภูริเวทย์. (2544). การออกแบบการสอน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุจิตรา ตรีรัตนกุล. (2562). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ สำหรับส่งเสริมรอบความคิดด้านเขาวงกตของนักศึกษาระดับอาชีวศึกษา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยบูรพา.

สุชา จันทรเฒ. (2536). จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

- สุพรรณิ ไชยอำพร. (2547). ทูทางสังคมกับการเสริมสร้างทุนมนุษย์ในเขตเมืองชายแดนกรณีศึกษา
เปรียบเทียบประเทศไทยกับกัมพูชา. *วารสารพัฒนาสังคม*, 19(2), 53–67.
- สุพรรณสา ฉิมพาลี และกฤตพร ห้าวเจริญ. (2565). อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้อย
กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.*, 35(2), 72–89.
- สุวรรณิ คงมัน. (2546). *ทูทางสังคม*. เอกสารสัมมนาวิชาการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความ
มั่นคงของมนุษย์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2554). *ทฤษฎีสังคมวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุณิดา พัฒธ และคณะ. (2557). *คู่มือการจัดระบบการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*.
ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. (2558). *องค์ความรู้ว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: คู่มือและแนวทาง
ปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2545). *การจัดการศึกษานอกระบบด้วยวิธีการศึกษาทางไกล เพื่อการศึกษาตลอดชีวิต*.
นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เสรี พงศ์พิศ และ วิจิต นันทสุวรรณ. (2545). *แผนแม่บทชุมชน: ประชาวิจัยและพัฒนา*. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิหมู่บ้าน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547). *แนวทางการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน
ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). *รายงานสถานการณ์และแนวโน้มเศรษฐกิจและ
สังคมของประเทศไตรมาสที่ 4 และภาพรวมปี 2564*. สืบค้น 7 พฤษภาคม 2566, จาก
<https://www.nesdc.go.th>
- สำนักงานบริหารยุทธศาสตร์ กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 2. (2563). *แผนพัฒนากลุ่มจังหวัด
ภาคเหนือตอนล่าง (พ.ศ. 2566–2570)*. นครสวรรค์: สำนักงานบริหารยุทธศาสตร์ กลุ่ม
จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). COVID-19 กับผลกระทบต่อการท่องเที่ยว
ไทย สถานการณ์การท่องเที่ยวของประเทศไทย ไตรมาส 1/2563. *รายงานสภาวะเศรษฐกิจ
การท่องเที่ยว*, 1(4), 5–16.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2555). *โครงการจัดทำมาตรฐาน
คุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2563). *โครงการกำหนดขอบเขต
พื้นที่เมืองเก่า เมืองเก่าพิจิตร*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

- สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร. (2565). รายงานสรุปผลการดำเนินงานประจำปี 2565. พิจิตร: สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร.
- เสาวภา วิชาดี. (2554). การศึกษาในกระบวนทัศน์ใหม่: การเรียนโดยใช้การวิจัยเป็นฐาน. *วารสารนักบริหาร (Executive Journal)*, 31(3), 26–30.
- องอาจ นัยพัฒน์. (2551). วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สามลดา.
- อัทธัญญา รัตนอุบล. (2547). การเรียนรู้จากการปฏิบัติจากทฤษฎีสู่การประยุกต์ในการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย. ใน มนัสวาสน์ โกวิทยา (บก.), *การศึกษานอกระบบโรงเรียน: แนวทางการจัดการศึกษาและกิจกรรมที่หลากหลาย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อริชา สโรบล. (2547). การมีส่วนร่วมของชุมชนคอยเต้าในการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอเชียงใหม่ (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- อภัย ดุลยเกษม. (2545). วิธีวิทยาการวิจัย: เครื่องมือหรือวิธีคิด. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภัยทิพย์ เจียวิวรรณกุล. (2553). การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม: แนวคิด หลักการ และบทเรียน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลีฟวิ่ง.
- อนุก ชิตเกสร และพรรณนุช ไชยปิ่นชนะ. (ม.ป.ป.). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. สืบค้น 2 พฤษภาคม 2566, จาก <http://business.payap.ac.th/ba-kn/km>
- อาบท จันทวิล. (2548). ประวัติของแผ่นดินไทย (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรไทย.
- อารี พันธมณี. (2534). จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ: บริษัท เลิฟแอนดิลิฟเพลส จำกัด.
- อัสรา เอ็บสุลลารี. (2556). จิตวิทยาสำหรับครู. กรุงเทพฯ: วี.พี.ริน (1991).
- อัญชลี ธรรมะวิธิกุล. (2552). กระบวนการนิเทศภายใน. กรุงเทพฯ: อักษรบริการ.
- อุณาโลม จันทรุ่งมณีกุล. (2559). กระบวนการต่อรองในการผลิตภาพยนตร์เชิงสังเกตการณ์ผ่านปฏิบัติการสังคม: กรณีศึกษาการคัดค้านการขยายท่าเรือแหลมฉบัง เฟสสาม ชุมชนบางละมุง จังหวัดชลบุรี. *วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 9(1), 80–116.
- Benedicts, R. (2018). *The state of creating learning ecosystems appropriate for the Thai context*. Bureau of Educational Standards and Learning Development, Office of the Education Council, Ministry of Education. Bangkok, Thailand.

- Bonzanigo, L., Giupponi, C., & Balbi, S. (2016). Sustainable tourism planning and climate change adaptation in the Alps: A case study of winter tourism in mountain communities in the Dolomites. *Journal of Sustainable Tourism*, 24(4), 637–652.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). New York: Greenwood.
- Bower, G. H., & Hilgard, E. R. (1981). *Theories of learning*. Prentice–Hall.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiment by nature and design*. Harvard University Press.
- Brundtland, G. H. (1987). *Our common future: Report of the World Commission on Environment and Development*. Oxford University Press.
- Butler, R. W. (1980). The concept of tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. *The Canadian Geographer*, 24(1), 5–12.
- Cronbach, Lee J. (1970). *Essentials of Psychological Testing* (3rd ed.). New York: Harper & Row.
- Dick, W., & Carey, L. (1985). *The systematic design of instruction* (2nd ed.). Illinois: Scott and Foresman.
- Dickman, C. R. (1996). *Overview of the impacts of feral cats on Australian native fauna*. Australian Nature Conservation Agency. Canberra.
- Driscoll, M. (2002). *Web-based training: Creating e-learning experience* (2nd ed.). San Francisco: John Wiley & Sons.
- Goebel, K., Camargo-Borges, C., & Eelderink, M. (2019). Reconstructing tourism through sustainable transitions: A co-created research journey. *International Journal of Tourism Research*, 22(4), 425–437.
- Grasha, A., & Reichman, S. (1975). *Workshop handout on learning styles*. Cincinnati, Ohio: Faculty Resource, University of Cincinnati.
- Harrell, T. S. (2020). 3 Key elements in learning ecosystems and why L&D professionals should care. Retrieved November 5, 2024, from <https://www.bizlibrary.com/blog/learning-methods/key-elements-in-learning-ecosystems>

- Holgado, A., & Peñalvo, F. J. (2017). A metamodel proposal for developing learning ecosystems. In P. Zaphiris & A. Ioannou (Eds.), *Learning and collaboration technologies: Novel learning ecosystems* (pp. XX–XX). Cham: Springer International Publishing.
- Kemp, J. E., Morrison, G. R., & Ross, S. M. (1994). *Designing effective instruction*. Columbus, OH: Merrill.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (1988). *The action research planner* (3rd ed.). Geelong: Deakin University, Australia.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (2005). Participatory action research: Communicative action and the public sphere. In N. Denzin, & Y. Lincoln (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (3rd ed.). London: SAGE Publications.
- Kibler, R. J. (1970). Behavioral objectives and instructional process. In *Selected reading for the introduction to the teaching profession*. Berkeley: McCutchan.
- Kondratova, I., Molyneaux, H., & Fournier, H. (2017). Design considerations for competency functionality within a learning ecosystem. In P. Zaphiris & A. Ioannou (Eds.), *Learning and collaboration technologies: Novel learning ecosystems* (pp. XX–XX). Cham: Springer International Publishing.
- Kruefa N. W. (2023). Neo tourism and service innovation affecting the decision-making of tourists in choosing their travel. *Asian Administration & Management Review*, 6(2), 23–30.
- Joyce, B., & Weil, M. (2009). *Model of teaching* (8th ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Keefe, J. W. (1984). Learning style. In *Instruction leadership-handbook*. Reston, Virginia: National Association of Secondary School Principals.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (1988). *The action research planner*. Geelong, VIC: Deakin University Press.
- Knowles, M. S. (1975). *Self-directed learning: A guide for learners and teachers*. Chicago: Association Press.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

- Mahidol University. (2021). *Neo tourism*. Bangkok: College of Management Mahidol University.
- McKean, P. (1977). Towards a theoretical analysis of tourism: Economic dualism and cultural introversion in Bali. In V. Smith (Ed.), *Hosts and guests: The anthropology of tourism* (pp. XX–XX). N.P.: N.P.
- Melaville, A., Berg, A. C., & Blank, M. J. (2006). *Community-based learning: Engaging students for success and citizenship*. Washington, D.C.: Coalition for Community Schools.
- Na Wananwiset, K. (2023). *New dimensions of tourism innovation and service affecting travel decisions*. Bangkok: Tourism Research Institute.
- Nata Tumtimcharoon. (2021). Marketing for educational institution. *Panyapiwat Journal*, 8(1), 288–302.
- Pike, S. D. (2008). *Destination marketing: An integrated marketing communication approach*. Burlington, MA: Butterworth-Heinemann.
- Plotnik, R. (1989). *Introduction to psychology* (2nd ed.). New York: Random House.
- Raymond, E. (2000). Cognitive characteristics. In *Learners with mild disabilities*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon, A Pearson Education Company.
- Richards, G. (2010). Creative tourism and local development. In Wurzburger (Ed.), *Creative tourism: A global conversation: How to provide unique creative experiences for travelers worldwide: At present at the 2008 Santa Fe & UNESCO International Conference on Creative Tourism in Santa Fe* (pp. 78–90). N.P.: N.P.
- Richards, G., & Raymond, C. (2000). Creative tourism. *ATLAS News*, 23, 16–20.
- Salviana, V., & Soedarwo, D. (2022). *Participatory action research for sustainable tourism planning and development*. Jakarta: Tourism Research Institute.
- Saylor, J., & Others. (1981). *Curriculum planning for better teaching and learning* (4th ed.). New York: Holt.
- Tourism, & Tourism Development Index. (2020). *Rebuilding for a sustainable and resilient future: Insight report*. World Economic Forum (WEF).

- UNESCO. (2006). *Towards sustainable strategies for creative tourism: Discussion report of the planning meeting for 2008 International Conference on Creative Tourism*. Santa Fe: New Mexico, USA.
- UNWTO. (1995). *Technical manual: Collection of Tourism Expenditure Statistics*. World Tourism Organization. (p. 10). Retrieved March 25, 2024, from https://www.academia.edu/35236358/United_Nations_World_Tourism_Organization
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Vina Salviana & Darvina Soedarwo. (2022). Participatory action research (PAR) model for developing a tourism village in Indonesia. *Journal of Local Government Issues*, 5(2), 193–206.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

แบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ภาครัฐและกลุ่มผู้นำชุมชน

เรื่อง ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

วิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่
โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ตอนที่ 1: ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1. ผู้สัมภาษณ์.....วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์.....
2. ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์.....เพศ.....อายุ.....ปี
3. ระดับการศึกษา.....
อาชีพ.....ตำแหน่ง.....
4. สถานที่ทำงาน.....

ตอนที่ 2: ศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

คำชี้แจง ขอให้ท่านแสดงความคิดเห็นของท่านให้ตรงประเด็นมากที่สุด

แนวประเด็นคำถาม

- 1) อะไรคือจุดเด่นของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญของย่านชุมชนเก่าพิจิตร
.....
.....
- 2) ศักยภาพด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวของย่านชุมชนเก่าพิจิตร เป็นอย่างไร
.....
.....
.....
- 3) สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนย่านชุมชนเก่าพิจิตรเป็นอย่างไร
.....
.....
.....
- 4) นักท่องเที่ยวนิยมท่องเที่ยวย่านชุมชนเก่าพิจิตร ในลักษณะใด และนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มใด
.....
.....
.....
- 5) ท่านคิดว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในการมาเที่ยวย่านชุมชนเก่าพิจิตร
.....
.....
.....

6) การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นอย่างไร

.....

.....

7) มีการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนอย่างไร

.....

.....

8) ย่านชุมชนเก่าพิจิตร มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร

.....

.....

9) กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมและต้องการให้พัฒนาปรับปรุงเพื่อการท่องเที่ยวจะเป็นรูปแบบใด

.....

.....

10) ท่านทำการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ด้วยวิธีใดบ้าง

.....

.....

11) ท่านพบปัญหาด้านการยกระดับศักยภาพการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนอย่างไร และมีวิธีการแก้ไขปัญหอย่างไร

.....

.....

12) มีการส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตรอย่างไรบ้าง

.....

.....

ตอนที่ 3: ข้อเสนอแนะ และศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

คำชี้แจง ขอให้ท่านแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ของย่านชุมชนเก่าพิจิตร

1) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมสอดคล้องกับการจัดการท่องเที่ยวมิติใหม่ ท่านคิดว่า ควรมีแนวทางการจัดการอย่างไรบ้าง

.....

.....

2) ท่านจะส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายหรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการ
ท่องเที่ยววิถีใหม่อย่างไร

.....

.....

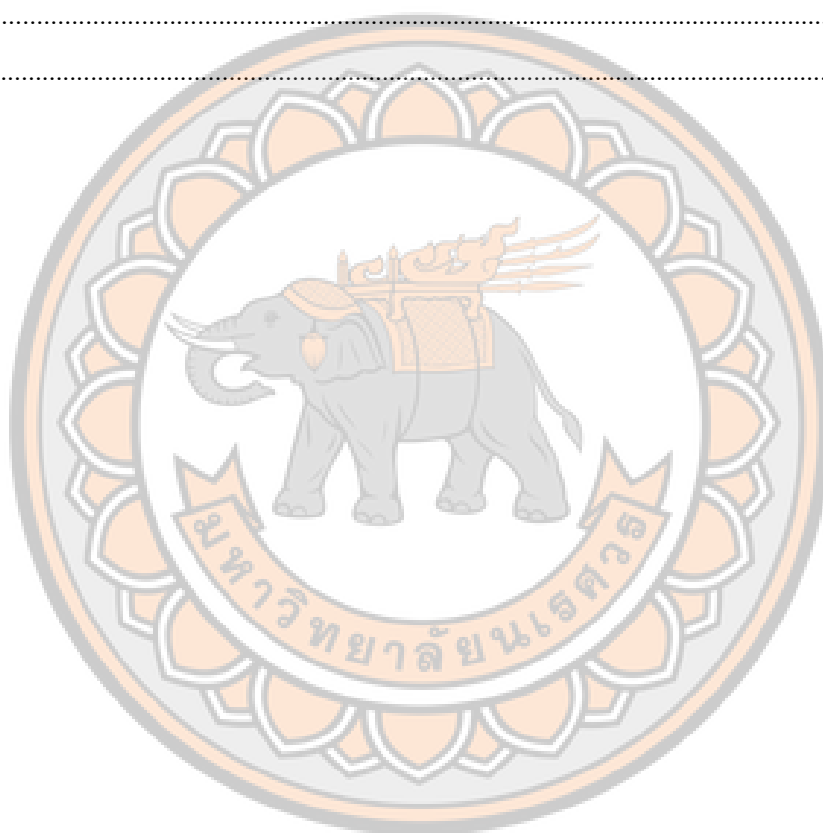
.....

3) ท่านคิดว่าส่วนใดของย่านชุมชนเก่าพิจิตร ต้องได้รับการแก้ไขหรือจัดการ

.....

.....

.....

แนวคำถามในการสนทนากลุ่มกับกลุ่มภาคีเครือข่าย

เรื่อง การขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร
วิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่
โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

ตอนที่ 1: ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแนวคำถามในการสนทนากลุ่มกับกลุ่มภาคีเครือข่าย

1. กลุ่มภาคีเครือข่าย.....
2. วัน/เดือน/ปี ที่สนทนากลุ่ม.....

ตอนที่ 2: การขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร

คำชี้แจง ขอให้ท่านแสดงความคิดเห็นของท่านให้ตรงประเด็นมากที่สุด ทั้งนี้เป็นไปในทิศทางที่เน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดในการพัฒนาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมิติใหม่อย่างยั่งยืนในย่านชุมชนเก่าพิจิตรได้อย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ

ประสบการณ์การเรียนรู้ประวัติศาสตร์

1. คุณคิดว่าการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของย่านชุมชนเก่าพิจิตรเป็นสิ่งสำคัญต่ออนาคตของพิจิตรอย่างไร
2. รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์มีส่วนช่วยให้คุณเข้าใจและเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างไร

การใช้เทคโนโลยีและสื่อสารสมัยใหม่

3. คุณมีความคิดเห็นอย่างไรกับการนำเทคโนโลยีหรือสื่อดิจิทัลมาปรับใช้ในการเก็บข้อมูลและนำเสนอย่านชุมชนเก่าพิจิตร
4. สิ่งที่คุณชื่นชอบหรือคิดว่ายังมีช่องว่างในการพัฒนาเกี่ยวกับเทคโนโลยีในกระบวนการเรียนรู้คืออะไร

บทบาทของเยาวชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่

5. คุณคิดว่าเยาวชนสามารถเป็นตัวขับเคลื่อนในการรักษาและฟื้นฟูประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้อย่างไร
6. มีอุปสรรคหรือความท้าทายใดบ้างที่คุณพบเจอในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิติใหม่ในย่านชุมชนเก่าพิจิตร

การร่วมมือและการมีส่วนร่วมในชุมชน

7. คุณมองว่าการทำงานร่วมกันกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (เช่น ผู้ใหญ่ในชุมชน, นักวิชาการ, เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น) สามารถช่วยขับเคลื่อนโครงการนี้ได้ดีขึ้นอย่างไร
8. คุณมีแนวทางอะไรที่ช่วยเสริมสร้างความร่วมมือเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนในด้านการท่องเที่ยววิถีใหม่

แนวทางและข้อเสนอแนะเพื่ออนาคตในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

9. จากประสบการณ์ที่ได้รับ คุณมีข้อเสนอแนะอย่างไรในการปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ครอบคลุมและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21
10. คุณอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงหรือการปรับปรุงแนวทางใดในอนาคตในการสืบสานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่
11. คุณมองเห็นอนาคตของการท่องเที่ยวในชุมชนเก่าพิจิตรอย่างไร โดยเฉพาะในบริบทของการผสมผสานประวัติศาสตร์และนวัตกรรม?
12. การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในฐานะแกนนำนักสืบประวัติศาสตร์ ควรมีทิศทางกลยุทธ์ใดเพื่อให้เติบโตอย่างยั่งยืน

ภาคผนวก ข ประกาศอนุมัติให้ดำเนินการวิจัย

ประกาศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เรื่อง อนุมัติให้บัณฑิตระดับปริญญาเอกดำเนินการทำวิจัย
ครั้งที่ ๐๔๔/๒๕๖๖

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้ นางสาวชุตินา มั่นเหมาะ รหัสประจำตัว ๖๕๐๓๐๓๖๑ บัณฑิตระดับปริญญาเอก
หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ดำเนินการทำวิจัยตามโครงร่างวิทยานิพนธ์
ที่เสนอ

เรื่อง ภาษาไทย “รูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านชุมชนเก่าพิจิตร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว
มิติใหม่โดยการขับเคลื่อนของเยาวชนแกนนำนักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์
เมืองพิจิตร”

ภาษาอังกฤษ “HISTORICAL LEARNING MODEL OF PHICHIT TRADITIONAL COMMUNITIES
FOR DEVELOPING NEO TOURISM DRIVEN BY YOUNG DETECTIVES OF
PHICHIT HISTORY”

โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ศรีพันธ์ เป็นประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

จึงประกาศมาให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

(รองศาสตราจารย์ ดร.กรองกาญจน์ ชูทิพย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร

ภาคผนวก ค อื่น ๆ

โรงเรียนพิจิตรพิทยาคม

ห้องเรียน
ชุมชน
นวัตกรรม

PHICHITPITTAYAKOM SCHOOL
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิจิจิตร

โรงเรียนพิจิตรพิทยาคม

นวัตกรรม
เปิดโลกการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สร้างสรรค์

ด้วยกระบวนการที่อิงกับห้องเรียนประวัติศาสตร์วิถีใหม่

การศึกษาประวัติศาสตร์

1. กำหนดหัวข้อที่จะศึกษา
2. การรวบรวมหลักฐาน
3. การวิเคราะห์และประเมินค่าหลักฐาน
4. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจัยข้อมูล
5. การเรียบเรียงหรือทำนำเสนอ

การศึกษาด้านชุมชน
เรียนรู้เกี่ยวกับชุมชน
โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
(Community-based Learning)

กระบวนการ
บูรณาการในการผลิตสินค้า
และบริการของชุมชน
พัฒนาทางวัฒนธรรม

ประวัติศาสตร์สร้างสรรค์

PHICHITPITTAYAKOM SCHOOL
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิจิจิตร

